Re Print

RADOŠĀS PILSĒTAS: PROCESI UN CILVĒKI

DR. ART. BAIBA TJARVE
DR. SC. SOC. ILONA KUNDA
DR. OEC. IEVA ZEMĪTE

LATVIJAS KULTŪRAS AKADĒMIJA

Kolektīvās monogrāfijas sagatavošanu atbalstīja Latvijas Zinātnes padomes Fundamentālo un lietišķo pētījumu programmas projekts "Pārskatot radošo pilsētu konceptu: tīkli, starpnieki un attīstības virzieni/ RePrint" (Nr. lzp-2021/1-0588).

Kolektīvā monogrāfija ir apstiprināta publicēšanai ar Latvijas Kultūras akadēmijas Zinātnes padomes sēdes 2024. gada 4. decembra lēmumu (protokola Nr. 3/2024).

Zinātniskie recenzenti
Dr. oec. Ilze Judrupa, Rīgas Tehniskā universitāte
Ph. D. Agita Gritāne, Latvijas Mākslas akadēmija
Ph. D. Dace Demir, Oklahomas Universitāte, ASV (*University of Oklahoma, USA*)

Zinātniskās redaktores
Dr. art. Baiba Tjarve, Latvijas Kultūras akadēmija
Dr. sc. soc. Ilona Kunda, Latvijas Kultūras akadēmija
Dr. oec. Ieva Zemīte, Latvijas Kultūras akadēmija

Autori
Mg. art. Ilona Asare
Mg. oec. Artūrs Bernovskis
Mg. art. Una Bluķe
Ph. D. (cand.) Žanete Eglīte
Ph. D. Agnese Hermane
Mg. art. Asnāte Kalēja
Mg. sc. soc. Ance Kristāla
Dr. sc. soc. Ilona Kunda
M. sc., M. A. Zane Siliņa
Dr. oec. Deniss Ščeulovs
Dr. art. Baiba Tjarve
Dr. oec. Ieva Zemīte

Literārā redaktore Kitija Balcare
Māksliniece Kristīne Kārkliņa
Maketētāja Anna Krilova
Fotogrāfs Jānis Deinats
Attēli: shutterstock.com, unsplash.com, rakstu autoru personīgais arhīvs
Iespiests tipogrāfijā "Dardedze hologrāfija"

© Latvijas Kultūras akadēmija, 2024

ISBN 978-9934-8959-9-9
ISBN 978-9934-647-01-7

FLPP
FUNDAMENTĀLO UN LIETIŠĶO PĒTĪJUMU PROJEKTI

LATVIJAS KULTŪRAS AKADĒMIJA

Saturs

3 IEVADS

10 SUMMARY

30 **I RADOŠĀS PILSĒTAS**

31 Radošās pilsētas jēdziena attīstība un interpretācijas

54 Kultūras līdzdalības nozīme labbūtības veicināšanā radošajās pilsētās

68 Kultūras un radošo industriju identificēšana pilsētas mērogā – ko stāsta dati?

116 **II RADOŠIE STARPNIEKI**

117 Radošo starpnieku lomas un to nozīme kultūras un radošajās industrijās

132 Radošas pilsētas vides veidošanās: radošo starpnieku tīklu loma

152 Eiropas kultūras galvaspilsētas konkurss kā katalizators radošo pilsētu attīstībai

168 **III PROCESI RADOŠAJĀS PILSĒTĀS**

169 Dzīvesstila migrācija un radošo profesionāļu darbs – mazo pilsētu attīstības perspektīvas

194 Spēliskošanas izmantošana kultūras mantojuma popularizēšanai radošajās pilsētās

208 Radošo kvartālu veidošana mazajās pilsētās Latvijā

222 PRAKTISKIE MATERIĀLI

Dr. art. Baiba Tjarve, Latvijas Kultūras akadēmija
Dr. sc. soc. Ilona Kunda, Latvijas Kultūras akadēmija
Dr. oec. Ieva Zemīte, Latvijas Kultūras akadēmija

Ievads

Lai gan jēdzienu "radošās pilsētas" lieto jau kopš 20. gs. 80. gadiem, pētnieki uzskata, ka tas kļūst vēl aktuālāks 21. gs. pirmajā dekādē tā saucamā radošuma pavērsiena (angļu val. *creative turn*) kontekstā, kad radošumu mērķtiecīgi izmanto kā resursu sociāli ekonomiskās dzīves atdzimšanai pilsētās.

Radošās pilsētas jēdziens ir saturiski ietilpīgs, un to lieto dažādiem mērķiem – pilsētas zīmolvedībai, kultūrpolitikas veidošanai, ekonomisku risinājumu meklēšanai. Pilsētplānotāji to izmanto, jo jārod jauni risinājumi gan sociālām, gan ekonomiskām problēmām, pētnieki – lai analizētu straujās transformācijas tajā, kā iedzīvotāji redz, uztver un piedzīvo pilsētu. Jēdziens šķiet intuitīvi saprotams arī pašiem pilsētniekiem, un to saista gan ar tveramām pazīmēm (kultūras infrastruktūru), gan ar pilsētvides netveramo atmosfēru vai garu.

Sākotnējais pieņēmums, ka ar radošumu var patiešām atrisināt pilsētu kompleksās problēmas, gadu gaitā ir piedzīvojis pārmaiņas. Pilsētu attīstībā sevi aizvien piesaka arī negatīvas tendences (ģentrifikācija, noslāņošanās, ilgtspējas izaicinājumi), mainās dažādu grupu kultūras patēriņš un kultūras līdzdalība, un kļūst aktuāls jautājums – kas īsti IR radošā pilsēta un kā tā funkcionē.

Šī grāmata aptver daudzveidīgus tematus, kurus vieno mērķis sniegt jaunas zināšanas par kultūras un radošo nozaru (turpmāk – KRN) darbību Latvijā, veicinot pilsētu iedzīvotāju iesaisti vietējo problēmu risinājumu izstrādē, ieviešanā un novērtēšanā, kā arī dzīves kvalitātes uzlabošanā.

Radošās pilsētas jēdziena pārskatīšanas konteksts cieši saistīts arī ar Eiropas kultūras galvaspilsētas (turpmāk – EKG) kandidātpilsētu iniciatīvas plašo tvērienu. 2021. gadā deviņas Latvijas pilsētas – Cēsis, Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Jūrmala, Kuldīga, Liepāja, Ogre un Valmiera – pauda gatavību piedalīties konkursā, lai iegūtu EKG titulu 2027. gadā. Šis process pievērsa plašāku pētnieku uzmanību KRN nozīmei pilsētu attīstībā.

Ieinteresētība attīstīt savu pilsētu kā radošu pilsētu ir mudinājusi politikas veidotājus izmantot relatīvi standartizētas "veiksmes formulas", proti, būvēt jaunu kultūras infrastruktūru vai pievērst uzmanību ar spilgtiem kultūras notikumiem. Krietni mazāka uzmanība bijusi pievērsta procesam, kādā pilsēta kļūst vai turpina būt radoša. Šādu jautājumu aktualizē vairāki ārvalstu pētnieki, radošo pilsētu priekšplānā izvirzot mijiedarbības procesu. Tālab šīs grāmatas autori īpašu uzmanību pievērsa neformālu horizontālu sadarbības tīklu veidošanās procesiem un radošuma attīstībai mikrolīmenī. Grāmatā īpaša uzmanība ir pievērsta šādu tīklu galvenajiem veidotājiem un savienotājiem, kurus apzīmējam kā radošos starpniekus. Tie ir aģenti, kas iesaistīti pilsētas nākotnes veidošanā, proti, jaunu risinājumu un iespēju radīšanā, kā arī radošās pilsētas dzīves daudzveidības palielināšanā. Daudzveidība ir atkarīga no tīklu, kas savieno radošos cilvēkus (gan vietējos, gan jaunpienācējus) un citas ieinteresētās puses (politikas veidotājus, pilsoniskos līderus, uzņēmējus no citām nozarēm), kvalitātes. Tādējādi visu līmeņu sadarbības tīklu raksturs un kvalitāte kļūst par vienu no galvenajiem radošo pilsētu priekšnoteikumiem. Pilsētu kontekstā radošiem starpniekiem ir galvenā loma, veidojot saiknes un savienojot tīklā esošās organizācijas, turklāt plašākā, ne tikai kultūras kontekstā.

Monogrāfijas centrā ir mazās pilsētas ar to specifiskajām priekšrocībām un izaicinājumiem. Pēdējās desmitgadēs zinātniskajā literatūrā iezīmējies visai plašs pētījumu kopums, kurā tiek analizētas būtiskas KRN darbības īpatnības tieši mazo pilsētu kontekstā. Latvijas situācijā visas pilsētas, izņemot Rīgu, uzskatāmas par mazām[1]. Vienlaikus KRN darbība ir vitāli nozīmīga katrai no šīm pilsētām kā ekonomiskās, sociālās, kultūras dzīves faktors. Tādējādi pētījuma autori analizē Latvijas situācijai būtisku un specifisku KRN darbības vidi, sniedzot jaunas zināšanas gan par KRN darbību, gan par mazo pilsētu attīstību.

1 Autoru kolektīvs vienojies izmantot klasifikāciju, kurā par mazām ir uzskatāmas tās pilsētas, kuru iedzīvotāju skaits svārstās no 50 000 līdz 100 000.

Šī darba zinātniskā nozīme saistāma, pirmkārt, ar izvēlēto tēmu – radošo pilsētu attīstības priekšnoteikumu meklējumiem un radošo starpnieku fenomena analīzi –, un, otrkārt, ar metodoloģiju – radošās pilsētas starpdisicplināru izpēti. Kā jau minēts, īpaši atzīmējama ir jaunu zināšanu ieguve par mazajām pilsētām, kas ļauj niansētāk izprast KRN darbību ne tikai globālajās lielpilsētās, bet arī vairākumā Latvijas apdzīvoto vietu. Pētījuma autori papildina latviešu zinātniskajā valodā lietojamo terminoloģiju, izveidojot izvērstu radošo starpnieku tipoloģiju un katra tipa apzīmējumu.

Autoru ieskatā monogrāfijai ir ne tikai zinātniska, bet arī praktiska nozīme, jo tā palīdz ieraudzīt un novērtēt aktīvo kultūras un radošā lauka dalībnieku nozīmi plašākā kontekstā. Apzinot radošos starpniekus un viņu dažādās lomas un saprotot, kā tās veicināt, izprotot, kāpēc ir nepieciešams iesaistīt radošos starpniekus kultūras un radošā sektora lēmumu pieņemšanā dažādos mērogos, apzinot radošo starpnieku veidoto

tīklu stiprās un vājās puses, ir iespējams strukturētāk plānot finanšu un citus atbalsta pasākumus pilsētā, mērķtiecīgi fokusējoties uz starpnozaru sadarbības veicināšanu. Rezultāts būs ne tikai radošāka vide un veiksmīgāki lēmumi, bet arī augstāka pilsētas iedzīvotāju labbūtība.

Šī monogrāfija ir tapusi, balstoties uz Latvijas Zinātnes padomes Fundamentālo un lietišķo pētījumu programmas (FLPP) pētniecības projekta **"Pārskatot radošo pilsētu konceptu: tīkli, starpnieki un attīstības virzieni/ RePrint"** (Nr. lzp-2021/1-0588) rezultātiem. Rezultāti ir atspoguļoti arī katrai pētītajai pilsētai sagatavotajās rekomendācijās, tādējādi paplašinot šajā monogrāfijā ietvertos datus un interpretācijas. Vienlaikus šī monogrāfija pārsniedz projekta tvērumu, jo tajā publicēti pētnieku raksti par fenomeniem, kas pētīti citos projektos, taču tos visus vieno monogrāfijas uzdevums – papildināt esošās zinātniskās zināšanas par mazo radošo pilsētu attīstības ceļiem.

Latvijas Kultūras akadēmijas pētnieku īstenotais pētniecības projekts "RePrint" (projekta vadītāja – Ieva Zemīte) sniedz ieskatu četrās Latvijas pilsētās – Liepājā, Daugavpilī, Jūrmalā un Valmierā –, kuras 2022. gadā iesniedza pieteikumus Eiropas kultūras galvaspilsētas statusa iegūšanai 2027. gadā un kuras, balstoties starptautiskās žūrijas vērtējumā, tika uzaicinātas piedalīties atlases 2. kārtā. Lēmums piedalīties konkursā par Eiropas kultūras galvaspilsētas statusa iegūšanu apliecina pilsētas kultūrpolitikas veidotāju izpratni par KRN nozīmi, un starptautiskās komisijas vērtējums sniedz atzinību par izvēlēto ceļu.

Projektā tika veikta "Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027" pirmā posma pieteikumu analīze un pilsoniskās iesaistes līmeņa rekonstrukcija to veidošanā, pēc tam tika īstenotas daļēji strukturētas kvalitatīvas intervijas ar potenciālajiem radošajiem starpniekiem otrajam posmam izvirzītajās četrās pilsētās, lai noteiktu viņu motivāciju, tīklus – to jomu, atvērtību, daudzveidību.

Projektā tika izstrādāta radošo starpnieku tipoloģija un identificētas viņu lomas un prakses, kā arī noteiktas nepilnības un iespējas, lai sadarbības tīkli būtu atvērtāki un izturīgāki. Pētījuma gaitā tikai organizēta virkne koprades laboratoriju, iesaistot radošos starpniekus, lēmumu pieņēmējus, analizējot daudzveidību, līdzdalību un pilsonisko aktivitāti.

Monogrāfijas saturs apkopots trīs nodaļās – "Radošās pilsētas", "Radošie starpnieki" un "Procesi radošajās pilsētās". Monogrāfijas uzdevums ir papildināt esošās zinātniskās zināšanas par mazo radošo pilsētu attīstības ceļiem un radošo starpnieku lomu šajos procesos.

Pirmajā nodaļā "Radošās pilsētas" ir apskatīts radošo pilsētu fenomens un kultūras līdzdalība, kā arī sniegts ieskats radošo industriju identificēšanas problemātikā. Pirmais raksts aicina ielūkoties radošās pilsētas jēdziena attīstībā. Līdz šim Latvijā radošo pilsētu apzināšana notikusi galvenokārt lietišķo pētījumu līmenī. Par šo fenomenu trūkst zinātniskas analīzes latviešu valodā. Raksta autores Agnese Hermane un Ilona Kunda sniedz koncentrētu pārskatu latviešu valodā par radošās pilsētas jēdziena attīstību un nostiprināšanos, kā arī raksturo aktuālās tendences radošo pilsētu pētniecībā.

Raksts “Kultūras līdzdalības nozīme labbūtības veicināšanā radošās pilsētās” sniedz ieskatu teorētiskā diskursā par kultūras līdzdalības saikni ar labbūtību. Rakstā tā autores Ance Kristāla un Una Bluķe analizē labbūtības definīcijas un raksturo metodoloģiskās pieejas tās mērīšanai. Radošā pilsēta šajā rakstā atklājas kā sociāla vide, kurā kultūras līdzdalībai piemīt īpaša instrumentāla vērtība vairāku labbūtības dimensiju, bet it īpaši sociālā kapitāla veicināšanā. Raksta autores piedāvā padziļināt zināšanas un izpratni par kultūras līdzdalības nozīmi labbūtības veicināšanā, kas var palīdzēt kultūrpolitikas veidotājiem un pilsētplānotājiem izstrādāt stratēģijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanai.

Trešais raksts šajā nodaļā aicina palūkoties uz radošo aktivitāšu sasaisti ar to teritoriālo izvietojumu, lai identificētu potenciālās vietas attīstības iespējas, iepazīstinot lasītāju ar kultūras un radošo industriju (turpmāk – KRI) definēšanas un identificēšanas problemātiku un datu ieguves iespējām pilsētas mērogā. Autores Ieva Zemīte un Asnāte Kalēja pārbauda iespējas identificēt KRI četrās Latvijas administratīvās teritorijās – Valmieras novadā, Liepājas valstspilsētā, Daugavpils valstspilsētā un Jūrmalā –, veicinot šī sektora atpazīstamību un izpratni par tā lomu vietas attīstībā.

Otrā nodaļa “Radošie starpnieki” pievēršas jautājumam, kā identificēt radošos starpniekus, definēt to lomas un raksturot to darbību KRI, kā arī padziļināti analizēt radošo starpnieku motivāciju. Pirmajā rakstā autores Ieva Zemīte, Ilona Kunda, Una Bluķe un Agnese Hermane analizē radošo starpnieku jēdziena veidošanos sociālajās zinātnēs un pārskata radošo starpnieku identificēšanas teorētiskās iespējas, piedāvājot astoņu radošo starpnieku tipu raksturojumu. Teorētiskās izpētes rezultātā radīts radošā starpnieka pašnovērtējuma rīks šo tipu identificēšanai. Rīks dod iespēju katram radošajam starpniekam veikt pašvērtējumu.

Raksts “Radošas pilsētas vides veidošanās: radošo starpnieku tīklu loma” iepazīstina lasītāju ar radošo starpnieku veidotajiem tīkliem, pievēršoties šo tīklu ierobežojošajiem un veicinošajiem faktoriem iepriekš minētajās četrās pilsētās Latvijā. Rakstā tā autores Ilona Kunda un Ieva Zemīte analizē radošo starpnieku tīklu īpatnības un darbības tajos, papildinot zināšanu kopumu par to, kāda ir radošās pilsētas “anatomija”, tas ir, kādos procesos veidojas radošās idejas un aktivitātes.

Trešais raksts šajā nodaļā fokusējās uz Eiropas kultūras galvaspilsētas titula konkursu kā uz instrumentu, kurš var palīdzēt pilsētām mērķtiecīgāk un ātrāk īstenot savas radošās ambīcijas, analizējot, kā šo iespēju ir izmantojošas Latvijas pilsētas. Autore Ilona Asare padziļināti pievēršas EKG titula konkursa analīzei – procesam, kurā atklājas ne tikai mērķtiecīgi un stratēģiski centieni attīstīt radošu pilsētu, bet arī indivīdu-starpnieku loma šajā procesā.

Monogrāfijas noslēdzošā – trešā – nodaļa apvieno rakstus, kas sniedz ieskatu dažādos procesos radošo pilsētu attīstībā. Raksts “Dzīvesstila migrācija un radošo profesionāļu darbs – mazo pilsētu attīstības perspektīvas” sniedz ieskatu kultūras un radošo profesionāļu viedokļos un pieredzēs, novērtējot ieguvumus un zaudējumus, kas saistīti ar izvēli pārcelties uz citām pilsētām vai lauku apkaimēm, un tajā, kā jaunienācējiem iesaistīties mijiedarbēs ar vietējiem radošajiem starpniekiem. Šajā rakstā tā autores Žanete Eglīte un Asnāte Kalēja iepazīstina ar fokusgrupas dalībnieku pieredzēm Liepājas pilsētā.

Nākamais raksts aicina lasītāju izzināt to, kā ir iespējams izmantot spēliskošanu kultūras mantojuma popularizēšanai. Raksta autori Artūrs Bernovskis un Deniss Šceulovs aplūko dažādus piemērus un pētījumus, lai ilustrētu spēliskošanas efektivitāti un ietekmi kultūras mantojuma saglabāšanā.

Monogrāfijas noslēdzošais raksts "Radošo kvartālu veidošana mazajās pilsētās Latvijā" padziļināti analizē četrus radošos kvartālus mazajās pilsētās Latvijā – Kuldīgā, Cēsīs, Ogrē un Balvos. Autores Zane Siliņa un Ilona Kunda analizē radošo kvartālu veidošanas ceļus un identificē dažādo pieeju priekšrocības un trūkumus.

Monogrāfijas raksti ir tapuši gan balstoties uz pētījuma projekta "RePrint" iegūtajiem rezultātiem, gan pieaicinot autorus, kuri paralēli šim projektam ir pievērsušies dažādu procesu pētniecībai radošajās pilsētās. Viens no ierobežojumiem ir pētījuma projekta fokuss uz Eiropas kultūras galvaspilsētas konkursa atlases procesu kā izejas punktu, kas iezīmē tikai vienu no veidiem, kā identificēt radošos starpniekus pilsētā.

Plašāka problemātika ir saistīta ar kultūras un radošās jomas definēšanu un identificēšanu. Šajā monogrāfijā tiek lietotas divas pieejas kultūras un radošās jomas definēšanai. Saskaņā ar Eiropas Savienības kultūrpolitikas dokumentos ietverto skatījumu tiek lietots jēdziens "kultūras un radošās nozares", kas iekļauj tās nozares, kuru darbība balstās uz kultūras vērtībām un/vai mākslinieciskām un radošām izpausmēm, neatkarīgi no tā, vai šīs darbības ir orientētas uz tirgu vai ārpus tirgus darbībām, neatkarīgi no operatoru veida, kas tās veic, un neatkarīgi no tā, kā šīs darbības tiek finansētas (*European Parliament and the Council of the European Union,* 2021).

Savukārt jēdziena "kultūras un radošās industrijas" centrā ir ekonomiskā aktivitāte jeb radošās industrijas kā savienotājs starp kultūru un ekonomiku. Līdz ar to rakstos, kuros analizēts kultūras ieguldījums tautsaimniecībā (*Green Paper, EU,* 2010), tiek lietots jēdziens KRI.

Svarīgs jēdziens monogrāfijā ir jēdziens "mazās pilsētas". Lai arī nav vienotas mazo pilsētu lieluma definīcijas, autores monogrāfijā ir vienojušās mazo pilsētu skatīt saskaņā ar definējumu, kas sniegts Eiropas Komisijas Kultūras un radošo pilsētu pārskatā (*Cultural and Creative Cities Monitor*, Eiropas Komisija, 2008) un kurā par mazu uzskata pilsētu ar 50 000 līdz 100 000 iedzīvotājiem. Saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu Latvijā pilsētu dalījums ir sekojošs – galvaspilsēta (1), valstspilsētas (10) un novadu pilsētas (71). Uz pilsētas statusu Latvijā var pretendēt vieta, kurā ir vairāk nekā 5000 iedzīvotāju, savukārt novada pilsētām, kurās ir mazāk par 2000 pastāvīgo iedzīvotāju, saglabājas pilsētas statuss (Saeima, 2020).

Teorētiskie jēdzieni "labbūtība" un "kultūras līdzdalība" ir atklāti rakstā "Kultūras līdzdalības nozīme labbūtības veicināšanā radošās pilsētās". Rakstā norādīts, ka objektīvā labbūtība ietver materiālo labklājību un to ietekmē ienākumu līmenis un stabilitāte, dzīves apstākļi, veselība, izglītības iespējas, sociālās vides kvalitāte un drošība. Turpretī subjektīvā labbūtība ietver indivīda paša vērtējumu par savas dzīves kvalitāti, ietverot tādus aspektus kā indivīda vērtības, jēgas apzināšanās, pašcieņa, pārliecība, apmierinātība, piepildījuma sajūta, harmonisks fizioloģiskais un psihoemocionālais stāvoklis (Alatartseva, Barysheva, 2015, p. 36). Kultūras

līdzdalība tiek skatīta kā iesaistīšanās pieredzēs, kurās galvenā loma ir simbolisku un estētisku nozīmju radīšanai un uztveršanai (OECD, n.d.)

Monogrāfijas ieguldījums tēmā ir jēdziena "radošie starpnieki" definīcijas radīšana rakstā "Radošie starpnieki: jēdziena ģenēze, darbība un tipoloģija". Autoru kolektīvs (Zemīte, Kunda, Bluķe un Hermane) definē, ka "radošais starpnieks ir indivīds vai organizācija ar pieeju daudzveidīgiem resursiem, kas ļauj veikt darbības un rada potenciālu jaunām saiknēm, savienojot dažādus indivīdus, organizācijas un resursus, šādi pievienojot papildu kultūras, ekonomisko, sociālo vai simbolisko vērtību kultūras un radošā sektora attīstībai".

Monogrāfijas autori turpinās radošo starpnieku darbības izzināšanu, padziļinot izpēti par īpašu starpnieku tipu – tādiem indivīdiem un organizācijām, kas savieno dažādu nozaru un dažādu sociālo slāņu pārstāvjus.

PATEICAMIES PAR ATBALSTU UN SADARBĪBU MONOGRĀFIJAS TAPŠANĀ:

- Latvijas Kultūras akadēmijas kolēģiem Andai Laķei, Gintam Klāsonam, Anitai Vaivadei;
- Valmieras novada Kultūras pārvaldei un īpaši Lienei Jakobsonei, Tomam Upneram, Madarai Seilei;
- Jūrmalas valstspilsētas Kultūras pārvaldei un īpaši Agnesei Miltiņai, Dacei Liepiņai-Kurohtinai;
- nodibinājumam "Nodibinājums Liepāja 2027" un Intai Šoriņai;
- Daugavpils Vienības nama vadītājai Diānai Soldānei;
- SIA "LURSOFT IT" Korporatīvo klientu konsultantei Ilvai Jērānei;
- visiem respondentiem, kas atsaucās un piekrita sniegt intervijas, kā arī piedalījās fokusgrupu diskusijās Liepājā, Daugavpilī, Jūrmalā un Valmieras novadā.

Monogrāfija tapusi Latvijas Zinātnes padomes Fundamentālo un lietišķo pētījumu programmas (FLPP) projektā "Pārskatot radošo pilsētu konceptu: tīkli, starpnieki un attīstības virzieni/ RePrint" (Nr. lzp-2021/1-0588), ko īsteno Latvijas Kultūras akadēmija.

Projekta komanda: Ieva Zemīte, Ilona Kunda, Baiba Tjarve, Agnese Hermane, Ance Kristāla, Žanete Eglīte, Una Bluķe, Ilona Asare, Asnāte Kalēja.

Dr. art. Baiba Tjarve, Latvian Academy of Culture
Dr. sc. soc. Ilona Kunda, Latvian Academy of Culture
Dr. oec. Ieva Zemīte, Latvian Academy of Culture

Summary

Although the term "creative cities" has been used since the 20th century, it is still a pertinent concept. Researchers believe that it is becoming even more relevant in the first decade of the 21st century in the context of the so-called "creative turn", when creativity is being targeted as a resource for revitalising socio-economic life in cities.

The concept of a creative city is a broad one, used for a variety of purposes – city branding, cultural policy, economic solutions. Urban planners use it to find new solutions to both social and economic problems, researchers use it to analyse the rapid transformations in how citizens see, perceive and experience the city. The concept seems to be intuitively understood by city dwellers themselves and is associated with both tangible features (cultural infrastructure) and the intangible atmosphere or spirit of the urban environment.

The original assumption that creativity could really solve complex urban problems has changed over the years. Negative trends (gentrification, stratification, sustainability challenges) are increasingly present in urban development. Cultural consumption and participation by different groups is changing, and the question of what a creative city really IS and how it functions is becoming more pressing.

This volume covers a wide range of topics, united by the aim of providing new knowledge on the functioning of the cultural and creative industries – CCIs – in Latvia, promoting the involvement of urban citizens in the development, implementation and evaluation of solutions to local problems, as well as in the improvement of the quality of life.

The context of the revision of the creative city concept is also closely linked to the broad scope of the European Capital of Culture initiative – the ECOC candidate cities. In 2021, nine Latvian cities – Cēsis, Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Jūrmala, Kuldīga, Liepāja, Ogre and Valmiera – expressed their readiness to take part in the competition to become an ECOC city in 2027. This process brought the importance of CCIs for urban development to the attention of a wider range of researchers.

The interest in developing their city as a creative city has encouraged policy makers to use relatively standardised 'success formulas', such as building new cultural infrastructure or attracting attention through high-profile cultural events. Much less attention has been paid to the process by which a city becomes or continues to be creative. This is an issue raised by a number of foreign researchers, who foreground the process of interaction in creative cities. To this end, the authors of this book pay particular attention to the processes of informal horizontal networking and the development of creativity at the micro level. The volume focuses in particular on the main constructors and connectors of such networks, which we refer to as creative intermediaries. These are the agents involved in shaping the future of the city, i.e. in generating new solutions and opportunities, as well as in increasing the diversity of creative urban life. Diversity depends on the quality of the networks that connect creative people (both local and newcomers) and other stakeholders (policy makers, civic leaders, entrepreneurs from other sectors). The nature and quality of networks at all levels thus becomes one of the key prerequisites for creative cities. In an urban context, creative intermediaries play a key role in building links and connecting networked organisations, and not only in the context of cultural activities.

The monograph focuses on small towns and their specific advantages and challenges. In recent decades, the academic literature has developed a wide body of research analysing the essential features of CCIs in the context of small towns. In the Latvian context, all cities except Riga are considered small[1]. At the same time, CCIs are vital for each of these cities as a factor of economic, social and cultural life. Thus, the authors of the study analyse the specific and relevant environment of CCIs in the Latvian situation, providing new knowledge on both CCIs and the development of small cities.

1 The authors have agreed to use a classification that considers small cities to be those whose population number ranging from 50 000 to 100 000.

The scientific significance of this work is related, firstly, to the chosen topic – the search for preconditions for the development of creative cities and the analysis of the phenomenon of creative intermediaries – and, secondly, to the methodology – the interdisciplinary study of the creative city. As already mentioned, of particular note is the acquisition of new knowledge about small cities, which allows for a more nuanced understanding of the functioning of CCIs not only in global megacities, but also in the majority of Latvian localities. The authors of the study add to the terminology used in the Latvian scientific language by creating a comprehensive typology of creative intermediaries and a label for each type.

In the authors' view, the monograph is not only of scientific but also practical importance, as it helps to see and appreciate the role of active participants in the cultural and creative field in a broader context. By identifying creative intermediaries and their different roles and understanding how to promote them, by understanding why it is necessary to involve creative intermediaries in cultural and creative sector

decision-making at different scales, by strengths and weaknesses of networks, it is possible to plan financial and other support activities in the city in a more structured way, with a targeted focus on fostering cross-sectoral cooperation. The result will be not only a more creative environment and more successful decisions, but also a higher well-being of the city's citizens.

This monograph is based on the results of the Latvian Council of Science Fundamental and Applied Research Programme (FLPP) research project "Revisiting the concept of creative cities: networks, intermediaries and development directions/ RePrint" (No. lzp-2021/1-0588). The results are also reflected in the recommendations made for each city studied, thus extending the data and interpretations contained in this monograph. At the same time, this monograph goes beyond the scope of the project, as it publishes articles by researchers on phenomena studied in other projects, but all of them are united by the monograph's aim: to contribute to the existing scientific knowledge on the development pathways of small creative cities.

The research project "RePrint" (project leader – Ieva Zemīte), carried out by researchers from the Latvian Academy of Culture, provides an insight into four Latvian cities – Liepāja, Daugavpils, Jūrmala and Valmiera – which submitted applications for the European Capital of Culture in 2027 and were invited to participate in the second round of the selection based on the international jury's evaluation. The decision to participate in the European Capital of Culture competition demonstrates the city's cultural policy makers' awareness of the importance of the CCIs, and the international jury's assessment commends the chosen path.

The project analysed the first phase of the European Capital of Culture 2027 applications and reconstructed the level of civic engagement in their development, followed by semi-structured qualitative interviews with potential creative intermediaries in the four cities nominated for the second phase to determine their motivations, networks – their scope, openness, diversity.

The project developed a typology of creative intermediaries and identified their roles and practices, as well as gaps and opportunities to make networks more open and resilient. The research organised a series of co-creation labs involving creative intermediaries, decision-makers, analysing diversity, participation and civic activism.

The content of the monograph is grouped in three chapters – "Creative Cities", "Creative Intermediaries" and "Processes in Creative Cities". The aim of the monograph is to contribute to the existing scientific knowledge on the development pathways of small creative cities and the role of creative intermediaries in these processes.

The first chapter, "Creative Cities", looks at the phenomenon of creative cities and cultural participation, and provides insights into the problem of identifying creative industries. The first article invites to look at the development of the concept of creative city. So far, the identification of creative cities in Latvia has been mainly at the level of applied research. There is a lack of scientific analysis of this phenomenon in Latvian. Agnese Hermane and Ilona Kunda provide a concise overview in Latvian of the development and consolidation of the concept of the creative city, as well as a description of current trends in research on creative cities.

The article "The Role of Cultural Participation in Promoting Well-being in Creative Cities" provides an insight into the theoretical discourse on the link between cultural participation and well-being. The authors Ance Kristāla and Una Bluķe analyse definitions of well-being and describe methodological approaches to its measurement. The creative city is revealed in this article as a social environment in which cultural participation has a particular instrumental value in promoting several dimensions of well-being, but especially social capital. The authors propose to deepen the knowledge and understanding of the role of cultural participation in promoting well-being, which can help cultural policy makers and urban planners to develop strategies to improve the quality of life of citizens.

The third article in this chapter invites to look at the link between creative activities and their spatial location in order to identify potential opportunities for place development, introducing the reader to the problems of defining and identifying cultural and creative industries (hereinafter – CCIs) and the possibilities of extracting data at the city level. The authors Ieva Zemīte and Asnāte Kalēja examine the possibilities of identifying CCIs in four Latvian administrative territories - Valmiera municipality, Liepāja state city, Daugavpils state city and Jūrmala – promoting the visibility of this sector and understanding of its role in place development.

Chapter 2 "Creative Intermediaries" focuses on how to identify creative intermediaries, define their roles and describe their activities in the CCIs, as well as an in-depth analysis of the motivations of creative intermediaries. In the first article, Ieva Zemīte, Ilona Kunda, Una Bluķe and Agnese Hermane analyse the emergence of the concept of creative intermediaries in the social sciences and review the theoretical possibilities of identifying creative intermediaries, offering a description of eight types of creative intermediaries. The theoretical research results in a self-assessment tool for identifying these types of creative intermediaries. The tool enables each creative intermediary to carry out a self-assessment.

The article "The making of a creative city: the role of networks of creative intermediaries" introduces the reader to networks of creative intermediaries, focusing on the limiting and facilitating factors of these networks in the four Latvian cities mentioned above. The authors Ilona Kunda and Ieva Zemīte analyse the characteristics and activities of creative intermediary networks, adding to the body of knowledge on the "anatomy" of a creative city, i.e. the processes through which creative ideas and activities emerge.

The third article in this chapter explores the European Capital of Culture competition as a tool that can help cities to realise their creative ambitions in a more focused and faster way, analysing how Latvian cities have used this opportunity. Ilona Asare provides an in-depth analysis of the ECOC title competition, a process that reveals not only a concentrated and strategic effort to develop a creative city, but also the role of individual intermediaries in the process.

The third and final chapter of the monograph brings together articles that provide insights into various processes in the development of creative cities. The article 'Lifestyle migration and the work of creative professionals - perspectives on small town development' provides insights into the views and experiences of cultural and creative professionals, assessing the benefits and drawbacks of choosing to move to other cities or rural neighbourhoods, and how newcomers engage with local creative intermediaries. In this article, authors Žanete Eglīte and Asnāte Kalēja present the experiences of focus group participants in the city of Liepāja.

The following article invites the reader to explore how gamification can be used to promote cultural heritage. The authors, Artūrs Bernovskis and Deniss Ščeulovs, look at various examples and studies to illustrate the effectiveness and impact of gamification in preserving cultural heritage.

The final article of the monograph, "Creative Quartering in Small Towns in Latvia", provides an in-depth analysis of four creative quarters in small towns in Latvia – Kuldīga, Cēsis, Ogre and Balvi. The authors Zane Siliņa and Ilona Kunda analyse the paths to creative quarter building and identify the advantages and disadvantages of different approaches.

The articles in the monograph are based on the results of the RePrint research project, as well as on the contributions of authors who, in parallel with this project, have been researching different processes in creative cities. One of the limitations of the research project is its focus on the selection process of the European Capital of Culture competition as a starting point, which outlines only one way of identifying creative intermediaries in the city.

The broader issue is one of defining and identifying the cultural and creative sector. This monograph takes two approaches to defining the cultural and creative sphere. The European Union's cultural policy documents use the concept of 'cultural and creative industries', which includes those industries whose activities are based on cultural values and/or artistic and creative expressions, regardless of whether these activities are market-oriented or non-market activities, regardless of the type of operators carrying them out, and regardless of how these activities are financed (European Parliament and the Council of the European Union, 2021).

The concept of "cultural and creative industries" focuses on economic activity, or the creative industries as a link between culture and the economy. Hence, the term 'CCIs' is used in articles analysing the contribution of culture to the economy (Green Paper, EU, 2010).

An important concept in the monograph is that of "small towns". Although there is no single definition of the size of small cities, the authors of the monograph have agreed to consider a small city according to the definition given in the Cultural and Creative cities Monitor of the European Commission (European Commission, 2008), which considers a city with 50 000 to 100 000 inhabitants to be small. According to the Law on Administrative Territories and Settlements in Latvia, cities are divided as follows: the capital (1), state cities (10) and county towns (71). A place with more than 5 000 inhabitants can qualify for city status in Latvia, while county towns with less than 2 000 permanent inhabitants retain city status (Saeima, 2020).

The theoretical concepts of "well-being" and "cultural participation" are explored in the article "The role of cultural participation in promoting well-being in creative cities". The article points out that objective well-being includes material well-being and is influenced by income level and stability, living conditions, health, educational opportunities, the quality of the social environment and security. In contrast, subjective well-being includes an individual's own assessment of the quality of his or her life, including such aspects as individual values, sense of meaning, self-esteem, confidence, satisfaction, sense of fulfilment, harmonious physiological and psycho-emotional state (Alatartseva, Barysheva, 2015, p. 36). Culture participation is seen as engaging in experiences in which the

creation and perception of symbolic and aesthetic meanings play a central role (OECD, n.d.)

The contribution of the monograph to the topic of creative cities is the definition of the term "creative intermediaries" in the article "Creative intermediaries: genesis, functioning and typology of the concept". The authors (Zemīte, Kunda, Bluķe and Hermane) define a creative intermediary as "an individual or an organisation with access to diverse resources that enables activities and creates the potential for new linkages by connecting different individuals, organisations and resources, thereby adding additional cultural, economic, social or symbolic value to the development of the cultural and creative sector".

The authors of the monograph will further explore the work of creative intermediaries by deepening their research on a specific type of intermediary – individuals and organisations that connect people from different sectors and social classes.

WE WOULD LIKE TO THANK THE FOLLOWING FOR THEIR SUPPORT AND COOPERATION IN THE PREPARATION OF THIS MONOGRAPH:

- Latvian Academy of Culture colleagues Anda Laķe, Gints Klāsons, Anita Vaivade;
- Valmiera Municipality Culture Board and especially Liene Jakobsone, Toms Upners, Madara Seile;
- Jūrmala State City Culture Board and especially Agnese Miltiņa Dace Liepiņa-Kurohtina;
- Foundation "Liepāja 2027" and Inta Šoriņa;
- to Diāna Soldāne, head of the Daugavpils Unity House;
- Ilva Jērāne, Corporate Client Consultant at LURSOFT IT Ltd;
- to all respondents who responded and agreed to be interviewed, as well as participated in focus group discussions in Liepāja, Daugavpils, Jūrmala and Valmiera.

The monograph is a project of the Latvian Council of Science Fundamental and Applied Research Programme (FLPP) "Revisiting the concept of creative cities: networks, intermediaries and development directions/ RePrint" (No Izp-2021/1-0588), implemented by the Latvian Academy of Culture.

Project team: Ieva Zemīte, Ilona Kunda, Baiba Tjarve, Agnese Hermane, Ance Kristāla, Žanete Eglīte, Una Bluķe, Ilona Asare, Asnāte Kalēja.

RAKSTU AUTORU BIOGRĀFIJAS

Ilona Asare

Par autori: *Mg. art.*, Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūta zinātniskā asistente un domnīcas "Culturelab" vadītāja. Beigusi doktorantūras studijas Latvijas Kultūras akadēmijā un izstrādā promocijas darbu par ilgtspējas principu integrāciju Latvijas pilsētu kultūras pārvaldībā. Uzkrāta pieredze pilsētu kultūras attīstības stratēģiju izstrādē, veicot pilsētas kultūrvides analīzi un veicinot līdzdalīgas kultūrpolitikas veidošanas pamatprincipu ieviešanu. Šī pieredze atspoguļota izveidotajos metodiskajos materiālos, tālākizglītības kursos un akadēmiskos rakstos, analizējot Latvijas kultūras organizāciju un kultūrpolitikas veidotāju līdzšinējo praksi.

Radošā starpnieka tips: klusais vidutājs un tiltu konstruētājs

Iedvesmas vieta pilsētā: Kafejnīca "Troubadour Gourmand" Rīgā, Ģertrūdes ielā, jo šī ir demokrātiska un radošo cilvēku iemīļota tikšanās vieta, kur brīvi var pavadīt neierobežotu laiku pie gardas kafijas tases, gan lasot, gan risinot darba jautājumus.

Atziņa no sava raksta:

Vietējam kultūras un radošajam sektoram nelielākās pilsētās ārējais novērtējums var būt ļoti svarīgs, jo plašs, salīdzinošs globāls skatījums palīdz izcelt un apzināties vietas unikālās kultūras vērtības un sektora stiprās puses, kas vietējā mērogā var palikt nenovērtētas. Dalība tādos konkursos kā Eiropas kultūras galvaspilsētas nosaukuma piešķiršanas konkurss, domājot par savas pilsētas kultūras piedāvājumu starptautiskā mērogā, var palīdzēt celt vietējā kultūras sektora pašapziņu un veiktspēju.

Artūrs Bernovskis

Par autoru: *Mg. oec.*, Rīgas Tehniskā universitāte, docents, vairāku jaunuzņēmumu dibinātājs, doktorantūras pētījumā pēta spēliskošanu e-komercijas tehnoloģijās.

Radošā starpnieka tips: līdzradītājs

Iedvesmas vieta pilsētā: Parks, jo šī vieta nodrošina telpu pārdomām, kur varu atpūsties no pilsētas burzmas, meditēt vai vienkārši baudīt brīdi klusumā, un šādā vidē veidojas jaunas idejas, ko realizēt.

Atziņa no sava raksta:

Spēliskošanas risinājumu ieviešana var būtiski veicināt sabiedrības iesaisti kultūras mantojuma apgūšanā, nodrošinot modernu un interaktīvu pieredzi. Virtuālās realitātes (VR) tehnoloģijas ļauj cilvēkiem "ienirt" vēsturiskajos un kultūras notikumos, piedzīvojot tos no pirmās personas skatpunkta. Ar blokķēžu tehnoloģiju palīdzību var veidot decentralizētas platformas, kur lietotāji var autentificēt digitālos kultūras artefaktus un iegūt unikālas, nemaināmas vērtības. Apvienojot spēliskošanas elementus ar VR un blokķēdē veidotus risinājumus, ir iespējams radīt jaunu līmeni kultūras mantojuma pieredzē, kur lietotāji ne tikai mijiedarbojas ar pagātni, bet arī kļūst par aktīviem dalībniekiem šajā vēsturiskajā ekosistēmā, veidojot dziļāku saikni un atbildību pret vēsturisko mantojumu.

Una Bluķe

Par autori: *Mg. art.*, Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūta zinātniskā asistente, vieslektore Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedrā un Kvalitātes vadības un attīstības speciāliste Latvijas Kultūras akadēmijā. Pētnieciskās intereses saistītas ar radošo starpniecību, radošas pilsētas fenomenu, kultūras līderības jautājumiem un labbūtības jēdzienu kultūras un radošo industriju kontekstā.

Radošā starpnieka tips: kopienas veidotājs

Iedvesmas vieta pilsētā: Āgenskalna tirgus Rīgā, jo 1) funkcionāla un patīkama tikšanās vieta ar draugiem, kolēģiem; 2) Vīnkalnu picērija un izcils saldējums un 3) tuvu mājām, ērta piekļūšana.

Atziņa no sava raksta:

Jo pilsēta ir "radošāka" un kultūra pilsētā un sabiedrībā kļūst sociāli nozīmīgāka, pieejamāka un vispāratzītāka, jo pilsēta kļūst dzīvojamāka un spēcīgāka ir tās ietekme uz iedzīvotāju labbūtību (Blessi et al., 2016).

Žanete Eglīte

Par autori: *Ph. D.* kandidāte Latvijas Kultūras akadēmijā. Zinātniskās intereses aptver kultūras un radošās industrijas, pieredzes ekonomiku, kā arī ilgtspējas jautājumus, īpaši radošo industriju lomu kultūras mantojuma kontekstā. Ieguvusi maģistra grādu mākslās kultūras menedžmenta un radošo industriju programmā Latvijas Kultūras akadēmijā, bakalaura grādu – komunikācijā Rīgas Stradiņa universitātē. Veidojusi karjeru reklāmas un dizaina nozarē, attīstījusi uzņēmumus un zīmolus, bijusi radošo profesionāļu biedrības "Latvian Art Directors Club" izpilddirektore. Pašlaik strādā Dānijas Kultūras institūtā kā kultūras un radošo industriju izpētes un attīstības padomniece, vadot vairākus starptautiskus projektus, attīstot jaunas idejas un sadarbības.

Radošā starpnieka tips: moderators un inovāciju veicinātājs

Iedvesmas vieta pilsētā: Manas iedvesmas vietas pilsētā nav tās slavenākās vai izteikti skaistākās, bet gan tās, kas paslēpušās no cilvēku pūļiem, valdzina ar savu stāstu un īpašo pievilcību, ļaujot skatienam kavēties ilgi. Tās ir vietas, kas ir cienītas, aprūpētas un bagātas ar zaļiem apstādījumiem.

Atziņa no sava raksta:

Dzīvesstila migrācija nozīmē to, ka talantīgi, radoši cilvēki meklē jēgpilnāku dzīvi mazās pilsētās, kur atbalstošas kopienas un pievilcīga apkārtējā vide ļauj strādāt attālināti un pilnveidot savu darbu. Šādi cilvēki veicina pilsētas izaugsmi un pievilcību, piesaistot vēl vairāk līdzīgi domājošo, tādējādi kopā radot augstāku dzīves kvalitāti un dzīvīgāku kopienu.

Agnese Hermane

Par autori: *Ph. D.*, Latvijas Kultūras akadēmijas asociētā profesore, pētniece, studiju prorektore. Pētnieciskās intereses saistītas ar kultūras un radošā sektora organizāciju darbību un līderību, kultūrpolitiku, auditorijas piesaisti un izglītošanu, līdzdalības veicināšanu, kultūras patēriņu un kultūras piedāvājuma veidošanu, pasākumu studijām, starptautisko sadarbību kultūras jomā, radošo industriju, radošo pilsētu attīstību, radošu personu statusu un vietu sabiedrībā.

Radošā starpnieka tips: līdzradītājs

Iedvesmas vieta pilsētā: Pilsētas ielas, jo īpaši Rīgas apkaimju mazās ieliņas – tās ir tik daudzveidīgas, brīnišķu detaļu un noskaņu pilnas. Pat ja pa ielu iets jau daudzas reizes, ikreiz var pamanīt ko jaunu. Interesanti, ka ielas sajūta atšķiras, vai pa to ej kājām, brauc ar velosipēdu, auto vai sabiedrisko transportu. Un atšķiras arī tad, vai ej viens vai ar kādu kopā.

Atziņa no sava raksta:

Radošums pilsētās var atklāties ļoti dažādi. Tas nenozīmē tikai fiziski tveramas izpausmes, kultūras infrastruktūru, piemēram, mākslas galerijas, muzejus, teātrus, radošos kvartālus, vai vienu no acīmredzamākajiem radošas pilsētas elementiem – ielu mākslu, grafiti, urbānos festivālus un pilsētvidē esošos mākslas objektus. Radošums pilsētās var būt arī netverams, nemateriāls kā izjūta: tas ietver radošu dzīvesveidu, radošus problēmu risinājumus, cilvēku un pilsētas pārvaldības savstarpējo mijiedarbību. Radošums var kalpot kā pilsētu attīstības dzinējspēks. Pilsētas, kuras apzinās radošuma nozīmi, piedāvā iedvesmojošu vidi un piesaista cilvēkus, ļaujot tiem just īpašu piederības un kopīgu "māju" sajūtu.

Asnāte Kalēja

Par autori: *Mg. art.*, absolvējusi Latvijas Kultūras akadēmijas bakalaura studiju programmas "Mākslas" apakšprogrammu "Kultūras socioloģija un menedžments", kā arī 2024. gadā beigusi Latvijas Kultūras akadēmijas un Rīgas Tehniskās universitātes kopīgo maģistra programmu "Radošās industrijas un izaugsmes menedžments". Pētniecības gaitas uzsākusi bakalaura studiju laikā, piedaloties lietišķā pētījuma "Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra auditorijas pētījums: LNSO potenciālās auditorijas kvalitatīvā izpēte" (2020) izstrādē. Līdzdarbojusies zinātniskā raksta veidošanā par viltus ziņu fenomenu *"Why We Share Fake News: Cooperation Between Artists and Researchers in Producing the Theatre Performance 'Fake News'"* (2021) asociētās profesores Ivetas Ķešānes vadībā. Pētnieciskās intereses saistītas ar sociālo un kultūras uzņēmējdarbību, kā arī sociālās ietekmes veidošanos un mērīšanu kultūras un radošo industriju uzņēmumos.

Radošā starpnieka tips: tiltu konstruētājs

Iedvesmas vieta pilsētā: Bumbu kalns, tautā sauktais Bumbiņkalns Bolderājā, kur skatu tornī ir iespējams vērot vislabākos saulrietus Rīgā.

Atziņa no sava raksta:

Lai identificētu kultūras un radošās industrijas pilsētā, pētniekam jāapbruņojas ar pacietību, precizitāti un spēju izvēlēties piemērotāko metodoloģiju datu atlasei, jo četru zīmju koda izvēle var būtiski mainīt priekšstatu par radošuma klātbūtni pilsētā.

Ance Kristāla

Par autori: *Mg. sc. soc.*, Latvijas Kultūras akadēmija, lektore, zinātniskā asistente, LKA Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedras vadītāja. Pētnieciskās intereses aptver kultūras un mākslas socioloģijas, attīstības un nevienlīdzības studiju jautājumus, mākslā balstītas pētniecības pieejas pielietošanu.

Radošā starpnieka tips: vārtzinis

Iedvesmas vieta pilsētā: Vilcienu stacijas un autoostas, jo tur vislabāk var novērot sabiedrības daudzveidību un saskrieties ar sen nesatiktiem paziņām.

Atziņa no sava raksta:

"[..] jebkura labbūtības rādītāju kopa vienmēr ir kāda indivīda vai indivīdu grupas (politikas veidotāju, pētnieku, mediju) interpretācija par labbūtību veidojošajām dimensijām un kompromiss starp vienu rādītāju iekļaušanu un citu atmešanu. Šādas izvēles lielā mērā ietekmē labbūtībai piešķirtās nozīmes un izpratni par esošo situāciju sabiedrībā, kā arī var ietekmēt politikas programmu veiksmi vai neveiksmi."

Ilona Kunda

Par autori: *Dr. sc. soc.*, Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūta vadošā pētniece, piedalījusies virknē nozīmīgu akadēmisku un lietišķu pētījumu par radošo industriju attīstību mazās un lielākās pilsētās un neurbānās teritorijās. Pētnieciskās intereses ir radošo industriju sociālie aspekti, radošā uzņēmējdarbība un mazās pilsētas.

Radošā starpnieka tips: klusais vidutājs un vārtzinis

Iedvesma vieta pilsētā: Parki un kafejnīcas, bet pavisam lieliskas ir kafejnīcu terases, kas apvieno labāko no abām pasaulēm – būt "ārā" un būt "iekšā".

Atziņa no sava raksta:

Perifērajiem tīkla dalībniekiem var būt vairāk brīvības eksperimentēšanai ar netradicionāliem risinājumiem, taču viņiem var būt grūtības mobilizēt dažādus resursus savu ideju atbalstam. Savukārt dalībnieki, kas atrodas centrā, var efektīvāk mobilizēt tīklu un saņemt atbalstu, bet viņu idejas ir konservatīvākas (Cattani et al., 2015).

Zane Siliņa

Par autori: *M. sc., M. A.*, "Teal Gaia" LLC izpilddirektore, biedrības "Jauniešu klubs 10×10" valdes priekšsēdētāja, biedrības "Pasaules kultūras telpā Tukumā" brīvprātīgā. Pētnieciskās intereses: radošo kvartālu veidošanās un to attīstības modeļi, radošās ekosistēmas resursi radošo kvartālu izaugsmē mazās pilsētās.

Radošā starpnieka tips: kopienas veidotāja

Iedvesmas vieta pilsētā: Aizmirstas vietas, uz kurām lūkojoties, var iztēloties to pieredzes stāstus, ieraudzīt skaistumu esošajās niansēs, uzburt tās jaunā veidolā, ļaujoties fantāzijai, piepildot ar oriģinālām idejām un savienojot ar apkārtni un unikalitāti.

Atziņa no sava raksta:

Radošie kvartāli ar labvēlīgas un atvērtas vides palīdzību cilvēku (radošuma), vietu un uzņēmējdarbības mijiedarbībai stiprina mazo pilsētu attīstības potenciālu.

Deniss Ščeulovs

Par autoru: *Dr. oec.*, Rīgas Tehniskās universitātes profesors, vadošais pētnieks, LR Konkurences padomes loceklis. Pētnieciskās intereses saistītas ar tirgus pētījumiem, mārketingu, biznesa modelēšanu, konkurences aspektiem elektroniskiem tirgiem un elektronisko vidi, kā arī plašu radošuma pielietošanu uzņēmējdarbībā un valsts pārvaldē.

Radošā starpnieka tips: tiltu konstruētājs

Iedvesmas vieta pilsētā: Grūti definēt vienu vietu, it īpaši mūsdienu dinamiskajās pilsētas. Ja tomēr vajag izvēlēties tikai vienu, ko noteikti apmeklēju katrā pilsētā, tās ir mākslas galerijas un muzeji. Katrs darbs stāsta savu stāstu, aicinot mani iedziļināties un skatīt pasauli no cita skatupunkta. Šajās vietās atrodu ne tikai skaistumu, bet arī emocionālu dziļumu, kas mudina mani domāt un just.

Atziņa no sava raksta:

Spēliskošana ļauj mums, pieaugušajiem, atgriezties bērnībā – izzināt pasauli no jauna un piedzīvot to ar svaigu skatījumu. Tā ir unikāla iespēja iesaistīties, interesēties un apbrīnot ikdienas lietas, kuras bieži vien paliek nepamanītas. Spēliskošana rosina radošumu un atklāj jaunas perspektīvas, palīdzot mums atjaunot saikni ar apkārtējo pasauli un izjust tās burvību.

Baiba Tjarve

Par autori: *Dr. art.,* Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūta vadošā pētniece, vadītājas vietniece stratēģiskās plānošanas un attīstības jautājumos. Pētnieciskās intereses galvenokārt saistās ar dažādiem kultūras pārvaldības un kultūrpolitikas jautājumiem. Pieredze uzkrāta dažādos akadēmiskos pētījumos, šobrīd piedalās valsts pētījumu programmu projektos CERS un UNFRAMED, kā arī vada FLPP "Ceļā uz līdzdalīgu iesaisti muzejos: Latvijas muzejpedagoģijas prakses izpēte" (MEET). Piedalījusies daudzos kultūras nozares lietišķajos pētījumos, uzkrājot pieredzi kultūras patēriņa, dažādu kultūras nozares pārvaldības un auditorijas pētniecības jautājumos.

Radošā starpnieka tips: klusais vidutājs un līdzradītājs

Iedvesmas vieta pilsētā: Pastaigu taka gar Gaujas stāvajiem krastiem Valmierā – iespēja teju pašā pilsētas centrā atgūt mieru, bet vienlaikus saprast, cik tomēr daudz kas dzīvē ir vēl nezināms un pārsteidzošs.

Atziņa no sava raksta:

Būtiski, ka monogrāfijā "Radošās pilsētas: procesi un cilvēki" mēs cenšamies atrast, ieraudzīt un atšifrēt tos neredzamos tīklus, cilvēkus, procesus, kas pilsētā nodrošina radošuma plūsmu, līdzīgi kā ūdensvadu tīkli nodrošina ūdens padevi visai pilsētai.

Re Print

Ieva Zemīte

Par autori: *Dr. oec.*, Latvijas Kultūras akadēmijas un Rīgas Tehniskās universitātes maģistra studiju programmas "Radošās industrijas un izaugsmes menedžments" direktore. Pētnieciskās intereses ir kultūras un radošā uzņēmējdarbība, radošās industrijas un kultūras ekonomika. Starptautiskās kultūras ekonomikas asociācijas (ACEI) biedre, kā arī aktīvi piedalās dažādu biznesa inkubatoru un Eiropas Savienības projektu vērtēšanā un vadībā. Bijusi vairāku nozīmīgu pētījumu projektu vadītāja, tostarp FLPP (CRISP, RePrint), pētniece valsts pētījumu programmās (CARD, CERS), kā arī "Apvārsnis Eiropa" pētījumos (INSITU, Track4Crafts). Kopš 2017. gada līdzīpašniece stikla mākslas studijai "Glass Point".

Radošā starpnieka tips: tiltu konstruētājs un līdzradītājs

Iedvesmas vieta pilsētā: Āgenskalna līcis un AB dambis Rīgā – tās ir vietas, kurās vienlaikus ir gan miers, gan aktīva rosība.

Atziņa no sava raksta:

Jautājums, kuras apakšnozares ieskaitīt kultūras un radošajām sektoram un kuras nē, ir svarīgs ne tikai nacionālā, bet arī reģionālā līmenī, jo tas būtiski ietekmē vietējās kultūrpolitikas attīstību, statistikas datu uzkrāšanu un kultūras un radošā sektora ietekmes mērīšanu.

BIBLIOGRĀFIJA

Alatartseva, E., Barysheva, G. (2015). Well-being: Subjective and Objective Aspects. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 166, 36–42. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.479

European Commission (2008). *Cultural and Creative Cities Monitor*. Retrieved from: https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/cultural-creative-cities-monitor

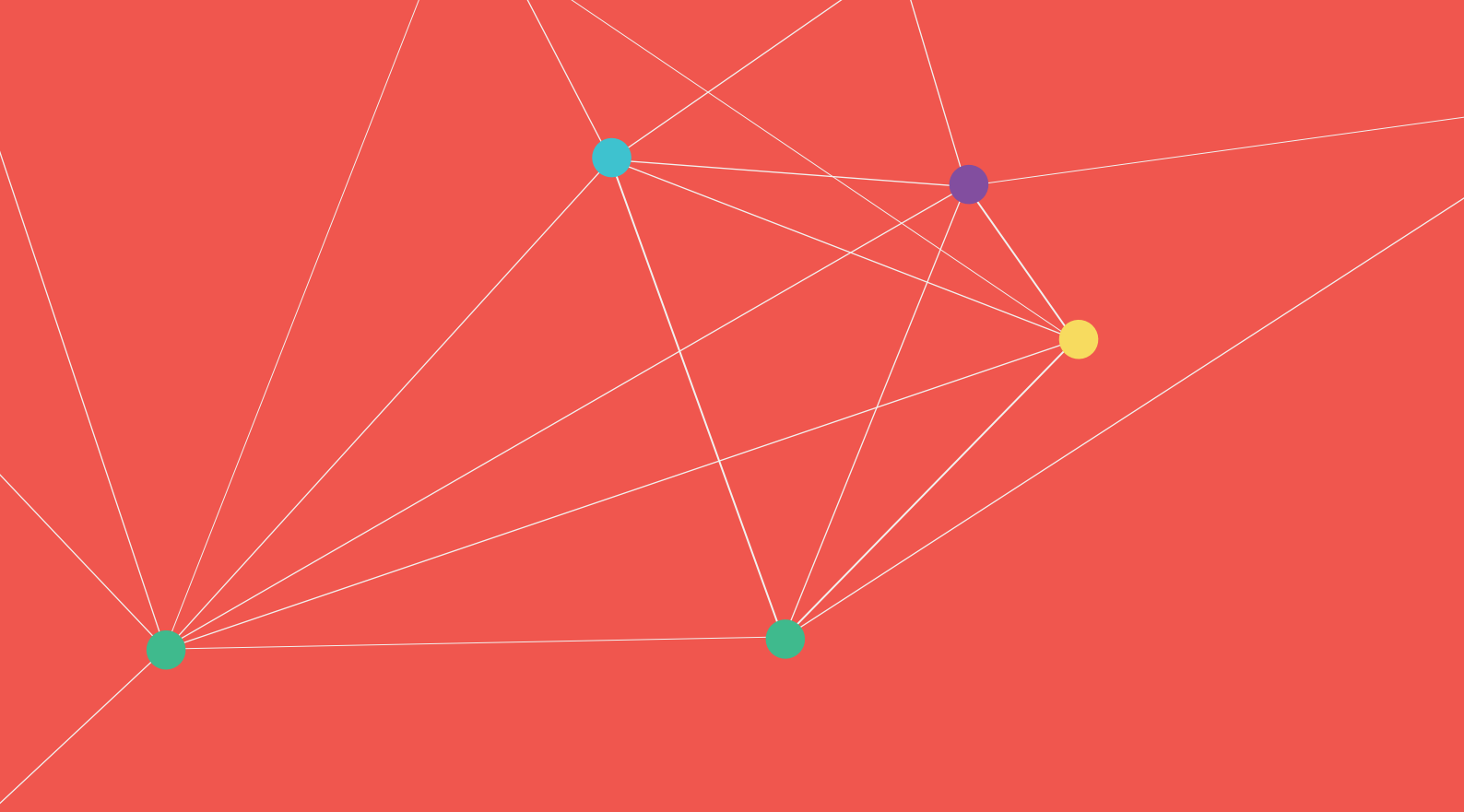
European Commission (2010). *Green Paper – Unlocking the potential of cultural and creative industries*. Retrieved from: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1cb6f484-074b-4913-87b3-344ccf020eef/language-en

OECD (2022). *The culture fix: Creative people, places and industries. Local Economic and Employment Development (LEED)*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/991bb520-en

European Parliament and Council of the European Union (2021). Regulation (EU) 2021/818 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021 establishing the Creative Europe Programme (2021 to 2027) and repealing Regulation (EU) No 1295/2013. Official Journal of the European Union. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0818

Saeima (2020). *Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums*. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/op/2020/119C.1

I
RADOŠĀS PILSĒTAS

Radošās pilsētas jēdziena attīstība un interpretācijas

Ph. D. Agnese Hermane, Latvijas Kultūras akadēmija
Dr. sc. soc. Ilona Kunda, Latvijas Kultūras akadēmija

IEVADS

Pilsētas un dzīve tajās ir mainīgas. Nenoturīga ir arī sabiedrības izpratne par dzīves telpu un pilsētu lomu, par urbanitāti, par radošuma izpausmēm. Radošums pilsētās var atklāties ļoti dažādi. Tas nenozīmē tikai fiziski tveramas izpausmes, kultūras infrastruktūru, piemēram, mākslas galerijas, muzejus, teātrus, radošos kvartālus, vai vienu no acīmredzamākajiem radošas pilsētas elementiem – ielu mākslu, grafiti, urbānos festivālus un pilsētvidē esošos mākslas objektus. Radošums pilsētās var būt arī netverams, nemateriāls kā izjūta: tas ietver radošu dzīvesveidu, radošus problēmu risinājumus, cilvēku un pilsētas pārvaldības savstarpējo mijiedarbību. Radošums var kalpot kā pilsētu attīstības dzinējspēks. Pilsētas, kuras apzinās radošuma nozīmi, piedāvā iedvesmojošu vidi un piesaista cilvēkus, ļaujot tiem just īpašu piederības un kopīgu "māju" sajūtu.

Par radošām pilsētām pasaulē raksta un runā gan praktiķi, gan teorētiķi – pilsētplānotāji un kopienu aktīvisti, kultūrpolitikas veidotāji un lēmumu pieņēmēji, arī mārketinga speciālisti, kas izmanto radošās pilsētas elementu pilsētu zīmolvedībā. Arī daudzas starptautiskas organizācijas atzīst kultūras, radošuma un inovāciju nozīmi pilsētu attīstībā (Kahn, Rushanar, Buonfino et al., 2009; Eiropas Komisija, 2011; UNESCO, 2016; Eurocities & KEA, 2017; OECD, 2018; UNESCO & World Bank, 2021). Kā viena no nozīmīgākām iniciatīvām Eiropas mērogā ir jāmin programma "Eiropas kultūras galvaspilsētas" (*European Capitals of Culture*), kas tika uzsākta 1985. gadā un izceļ Eiropas pilsētu un reģionu kultūras bagātības un kultūras daudzveidību. Kaut arī programmas nosaukumā radošo

pilsētu jēdziens netiek lietots tieši, tā ir cieši saistīta ar pilsētu radošās kapacitātes stiprināšanu, sekmējot to reģenerāciju, izaugsmi, kopienu iesaisti un skarot citus ar radošo pilsētu jēdzienu saistītus aspektus (*European Comission*, 2024). Otra nozīmīga iniciatīva, kas darbojas visas pasaules mērogā, ir Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas UNESCO Radošo pilsētu tīkls (*UNESCO Creative Cities Network*). Tīkls tika izveidots 2004. gadā, un tajā ir iesaistījušās 350 pilsētas no visas pasaules, pārstāvot dažādas radošo industriju jomas (literatūru, kino, mūziku, dizainu, mediju mākslu, gastronomiju u. c.) un strādājot pie kultūras daudzveidības un ilgtspējīgas pilsētu attīstības misijas realizēšanas (UNESCO, 2024).

Starptautiskā akadēmiskā vidē ir pieejams daudzskaitlīgs literatūras klāsts, tomēr latviešu valodā pieejamu akadēmisku avotu par radošo pilsētu attīstību tikpat kā nav. Līdz šim Latvijā radošo pilsētu apzināšana notikusi galvenokārt lietišķo pētījumu līmenī, citu valstu autoru akadēmiskās idejas ir pārņemtas un izmantotas kultūrpolitikā, terminoloģija ir iegājusi arī ikdienas apritē, ir meklētas dažādas iespējas pilsētu attīstībai, tomēr faktiski radošās pilsētas ir pētītas un aprakstītas mazskaitlīgi. Jāmin Latvijas augstskolu studentu noslēgumu darbus, kuros radošās pilsētas ir pētītas jau vairāk nekā desmit gadu garumā, tomēr vairums no šiem darbiem pieejami vien augstskolu bibliotēkās. Līdz ar to šī raksta mērķis ir sniegt koncentrētu pārskatu latviešu valodā par radošās pilsētas jēdziena attīstību un nostiprināšanos, kā arī raksturot aktuālās tendences radošo pilsētu pētniecībā.

PILSĒTAS DEFINĒŠANA UN PĒTNIECĪBA

Pilsētu attīstībai un būvniecībai ir gara un sarežģīta vēsture, pilsētu veidošanās iemesli un to funkcijas laika gaitā ir bijušas daudzveidīgas. Pirms pievērsties radošo pilsētu raksturojumam, tomēr jāpiebilst, ka pilsētas kopumā ir daudzveidīgs fenomens un par pilsētām raksta dažādu nozaru pētnieki – ģeogrāfi, pilsētplānotāji, arhitekti, antropologi, demogrāfi, sociologi, ekonomisti, vides pētnieki, transporta un komunikāciju inženieri u. c. Turpinājumā tikai daži piemēri. Urbānās ekonomikas profesors Brendans O'Flaertijs (*Brendan O'Flaherty*) grāmatā par pilsētu ekonomiku raksta, ka pilsētas ir ģeogrāfiski ierobežotas un salīdzinoši nelielas, koncentrētas teritorijas, kurās indivīdi veic gandrīz visas savas dzīves darbības (guļ, strādā, ēd, izklaidējas) (O'Flaherty, 2005). Urbānās ekonomikas rokasgrāmatā pilsēta definēta kā ģeogrāfisks apgabals ar lielāku indivīdu un aktivitāšu koncentrāciju nekā apkārtējā teritorijā (O'Sullivan, 2011). Pilsēta nav tikai fiziska teritorija, tās būtisks elements ir arī cilvēki un sabiedrība, kā arī sociālā mijiedarbība, kas saistās ar to tematiku, ko pilsētās pēta sociologi.

Plaši pazīstamais vācu sociologs Makss Vēbers (*Max Weber*) savulaik ir teicis, ka pilsētas ir tirgu, valdības, reliģijas un kultūras centri (Weber, 1958). Viens no nozīmīgākajiem informācijas sabiedrības un globalizācijas pētniekiem spāņu sociologs Manuels Kastels (*Manuel Castells*) savos darbos runā par mūsdienu pilsētas dzīves sociālajām un kultūras dimensijām, par sociālajām kustībām pilsētās, piepilsētu lomu un apraksta pilsētu lomu globalizācijas un tehnoloģiju pārmaiņu kontekstā (Castell, 1983; 1991). Britu sociologs Ričards Senets (*Richard Sennett*) pilsētai piešķir ļoti lielu lomu cilvēka attīstībā, ko savā ziņā var salīdzināt ar skolu. Viņš uzskata, ka pilsēta nav tikai vieta, kur dzīvot, iepirkties, iziet ārā un ļaut bērniem rotaļāties. Tā ir vieta, kur cilvēks apgūst ētiku, attīsta taisnīguma izjūtu, mācās sarunāties ar cilvēkiem, kuri nav līdzīgi viņam, un mācās no citiem. Pilsētā cilvēks kļūst par cilvēku (Sennett, 1989, pp. 82–84). Savukārt mūsdienu amerikāņu socioloģe profesore Šarona Zukina (*Sharon Zukin*) aplūko pilsētu telpiskās pārmaiņas, pievēršoties ģentrifikācijas un kultūras transformējošai ietekmei uz pilsētu raksturu. Viņa pēta, kā pilsētas mainās ekonomisko pārmaiņu, globalizācijas un korporatīvo interešu ietekmē, un runā par spriedzi, ko veido divi attīstības virzieni: pilsētas unikālo, autentisko aspektu saglabāšana un pilsētu unificēšana un komercializēšana (Zukin, 2010).

Lai arī pastāv viedoklis, ka pilsētas ir tik lielas, sarežģītas un bez skaidri identificējamām robežām, ka jebkurš mēģinājums definēt pilsētas raksturojošās īpašības ir lemts neveiksmei (Scott & Storper, 2014, p. 1), tomēr ir iespējams identificēt noteiktas pazīmes, kas ļauj kādu apdzīvotu vietu saukt par pilsētu. Piemēram, tajā ir jābūt iedzīvotājiem, kas uzskata sevi par piederīgiem šai pilsētai; tai piemīt noteikta identitāte, ko veido tās nosaukums, kultūra, raksturs; tai ir unikāla atrašanās vieta. Pilsēta ietekmē reģionu, ekonomiku un apkārtējās teritorijas. Pilsētā ir infrastruktūra, pārvaldība (pilsētai ir vadība un organizācijas), pastāvība – pilsētas lielākoties pastāv ilgstoši; pilsētās notiek plānošana, pilsētai ir noteiktas teritoriālas robežas, tiesa, pilsētu izmēri var būt ļoti dažādi (Savage, 2019). Mūsdienās ir vērojama liela urbāno formu dažādība – mazpilsētas un lielpilsētas, galvaspilsētas, metropoles, megapoles, urbānie reģioni, konurbācijas, aglomerācijas, dvīņu pilsētas (*twin cities*), pilsētvalstis u. c. (Jacobs, 1961; Smailes, 2017; Dastrup, 2019).[1] **Atsevišķi pētījumi liecina, ka tieši nelielas un vidēja lieluma pilsētas ir galvenie radošuma epicentri, jo tās var piedāvāt radošajai šķirai labāku dzīvesveidu un tām nav raksturīgi lielo pilsētu trūkumi**, piemēram, augstākas dzīvošanas izmaksas un papildu laiks ceļā (Hannigan & Richards, 2017, p. 291).

Pilsētas šobrīd aug visur pasaulē, urbanizācija virzās uz priekšu ātrāk nekā jebkad agrāk cilvēces vēsturē, mēs piedzīvojam strauju urbanizācijas tempa kāpumu (Scott & Storper, 2014, p. 1). Tiek runāts arī par hiperurbanizācijas risku. 21. gadsimtā vairāk nekā trīs miljardi cilvēku – aptuveni puse no pasaules

1 Saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu Latvijā pilsētu dalījums ir šāds: galvaspilsēta (1), valstspilsētas (10) un novadu pilsētas (71). Uz pilsētas statusu Latvijā var pretendēt vieta, kurā ir vairāk nekā 5000 iedzīvotāju, savukārt novada pilsētām, kurās ir mazāk par 2000 pastāvīgo iedzīvotāju, saglabājas pilsētas statuss (Saeima, 2020).

iedzīvotājiem – dzīvo urbānajās zonās. Tiek prognozēts, ka līdz 2030. gadam šis skaitlis palielināsies līdz pieciem miljardiem, kas veidos 60 % no pasaules iedzīvotāju skaita (Gottdiener, Hutchison & Ryan, 2015). Vairāk nekā 70 % Eiropas iedzīvotāju dzīvo pilsētās, līdz ar to arī galvenās kultūras aktivitātes un radošuma resursi meklējami tieši urbānajā vidē (Kahn, Rushanar, Buonfino et al., 2009; Eiropas Komisija, 2011).

Pilsētām tiek piedēvētas dažādas īpašības un metaforas – tās ir sarežģītas, tās ir kompleksas, pilsētas ir dzīvi organismi, tām piemīt noteikta personība, tās ir fascinējošas (Savage, 2019). Vienlaikus, kā norādījis pētnieks un vides aktīvists Pols Čatertons (*Paul Chatterton*), daudzu Eiropas pilsētu tēlu un realitāti postoši ietekmē nabadzība, slikti veselības rādītāji un sadzīves apstākļi, noziedzība un vides degradācija – tās ir "anahroniski milži" (Chatterton, 2000, p. 392). Tas viss liek meklēt jaunus veidus aktuālo problēmu konceptualizēšanai un risināšanai.

Radošās pilsētas pieeja ir tikai viena no pilsētas fenomena raksturošanas, attīstības un izpētes pieejām. Tiek runāts arī par globālajām pilsētām (*global city*), ilgtspējīgām pilsētām (*sustainable city*), zaļajām pilsētām (*green city*), viedajām pilsētām (*smart city*), elastīgajām pilsētām (*flexible city*), interaktīvajām pilsētām (*interactive city*), dzīvošanai labvēlīgām pilsētām (*liveable city*), sadarbīgajām pilsētām (*cooperative city*) u. c.

RADOŠĀS PILSĒTAS IDEJAS IZCELSME

Radošās pilsētas ideja akadēmiskajā vidē aktualizējusies 20. gadsimta 80. gados, tomēr tās pirmsākumi meklējami agrāk, kad postindustriālisma un globālo pārmaiņu ietekmē aktualizējās jautājums par pilsētu attīstības nākotnes perspektīvām (Pratt, 2008).

Amerikāņu vēsturnieks, sociologs, tehnoloģiju filozofs, rakstnieks Lūiss Mamfords (*Lewis Mumford*), kura ievērojamais darbs par pilsētu arhitektūru un plānošanu "Pilsētu kultūra" (*The Culture Of Cities*) pirmo reizi tika publicēts 1938. gadā un vēlāk vairākkārt pārpublicēts, raksta par pilsētu specifiku, sasaistot to ar mākslu, un norāda, ka pilsētas kalpo kā dinamiskas skatuves cilvēku mijiedarbībai:

> "Pilsēta savā visplašākajā nozīmē ir ģeogrāfisks tīkls, ekonomiska organizācija, institucionāls process, sociālais teātris, kolektīvās vienotības estētisks simbols. No vienas puses, tā ir fizisks rāmis parastajām sadzīves un saimnieciskajām darbībām; no otras puses, tas ir apzināti dramatisks nozīmīgu, sublimētu kultūras tieksmju kopums. Pilsēta veicina mākslu un pati ir māksla; pilsēta rada teātri un pati ir teātris. Tieši pilsētā, pilsētā kā teātrī, kur gan sadarbojas, gan konfliktē dažādi personāži un grupas, cilvēki spēj formulēt un veikt aktīvākas un mērķtiecīgākas darbības." (Mumford, 1970, p. 480)

Mamforda idejas turpina ievērojamā amerikāņu urbāniste un aktīviste Džeina Džeikobsa (*Jane Jacobs*), kuras uzskati ir spēcīgi ietekmējuši nākamās pilsētas plānotāju un politikas veidotāju paaudzes. Savā grāmatā „Vareno Amerikas pilsētu nāve un dzīve" (*The Death and Life of Great American Cities*), kas iznāca 1961. gadā, viņa asi kritizēja sava laika dominējošās pilsētplānošanas teorijas un prakses, īpaši tās, kas saistītas ar pilsētu atjaunošanu un liela mēroga pārbūves projektiem, norādot, ka tradicionālā pilsētplānošana kaitē pilsētu sociālajai struktūrai un vitalitātei, un apgalvojot, ka pilsētvides atjaunošanā netiek respektētas pilsētas iedzīvotāju vajadzības. Džeikobsa iestājās par organiskāku un uz sabiedrību vērstu pieeju pilsētplānošanai, uzsverot jauktas apbūves nepieciešamību (kad līdzās pastāv dzīvojamās, komerciālās un atpūtas aktivitātes) un mazu kvartālu nozīmi, kā arī rakstīja par daudzveidīgu uzņēmumu, pakalpojumu un dzīvojamo vienību nozīmi pilsētās. Viņa arī uzsver, ka pilsētas ikkatram kaut ko var dot, bet tikai tādēļ un tikai gadījumā, ja katrs ir arī iesaistījies to veidošanā (Jacobs, 1961). Džeikobsas darbi ir iedvesmojuši daudzu urbānistu uzskatus un spēcīgi ietekmējuši arī radošās pilsētas ideju attīstību.

Nedaudz vēlāk radošās pilsētas idejas aizmetņi veidojās arī Skandināvijā. 1985. gadā izdotajā ekonomikas profesora Okes E. Anderšona (*Åke E. Andersson*) grāmatā „Radošās lielpilsētas nākotne: grāmata par Stokholmu" (*Kreativitet-storstadens framtid: en bok om Stockholm*) tiek pausta ideja, ka metropoļu attīstības potenciāls meklējams radošumā un radošajās zināšanās, piedēvējot tām būtisku lomu postindustriālajā ekonomikā (Andersson, 1985). Grāmatā aplūkota kultūras aktivitāšu un mākslinieciskо izpausmju loma pilsētu attīstības un vitalitātes sekmēšanā, tā sniedz ieskatu radošuma un pilsētplānošanas attiecībās, domājot par Stokholmas nākotnes trajektoriju. Savukārt ievērojamais britu urbānists, pilsētplānotājs profesors sers Pīters Dž. Hols (*Peter G. Hall*) grāmatā "Pilsētas civilizācijā" (*Cities in Civilization*) pēta pilsētu dzīves daudzšķautņaino raksturu un aplūko pilsētas no dažādām perspektīvām – vēsturiskās, ekonomiskās, sociālās, pilsētplānošanas un dizaina puses. Viņš uzsver, ka pilsētas ir bijušas inovāciju, radošuma un intelektuālās apmaiņas centri, veicinot mākslas, zinātnes un filozofijas attīstību (Hall, 1998).

Liela nozīme pilsētu transformācijā ir dāņu arhitektam un pilsētplānotājam, Dānijas Karaliskās Mākslas akadēmijas profesoram Janam Gēlam (*Jan Gehl*), kurš savos darbos runā par cilvēkiem draudzīgākām pilsētām un veselīgāku, ilgtspējīgāku un patīkamāku pilsētvidi. Viņš norāda uz sociālās mijiedarbības un sabiedrības iesaistīšanās nozīmi pilsētas veidošanā, par ko runāja arī Džeikobsa. Pilsētas, viņaprāt, ir vietas, kur cilvēki satiekas, lai apmainītos ar idejām un precēm vai lai atpūstos un izklaidētos. Pilsētu viņš salīdzina ar skatuvi (Gēls, 2018). Gēls, līdzīgi kā vēlāk Čārlzs Lendrijs (*Charles Landry*), norāda uz nepieciešamību veidot kvalitatīvu, atvērtu, pieejamu un aicinošu publisko telpu, kas veicina kopienas saliedētību un cilvēku labsajūtu. Gēls īpaši pievēršas gājējiem un velosipēdistiem draudzīgas pilsētvides izveidei un uzskata, ka pilsētām jādara viss, lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves kvalitāti –

iedzīvotāju labklājībai un laimei ir jābūt pilsētu prioritātei (Gēls, 2018). Viņš uzskata, ka neatkarīgi no pilsētu globālā vai ģeogrāfiskā novietojuma, ekonomiskās dzīvotspējas un attīstības līmeņa gandrīz visas pilsētas vieno tas, ka tajās dzīvojošie cilvēki joprojām netiek respektēti. Ierobežota fiziskā telpa, neērtības, trokšņi, piesārņojums ir tikai daži no pasaules pilsētu problēmjautājumiem (Gēls, 2018, 3. lpp.). Gēla darbības ietekmē publiskās telpas izmaiņas notikušas vairāk nekā 50 pilsētās pasaulē – Ņujorkā, Londonā, Melburnā, Sidnejā, Pertā, Kopenhāgenā, arī Rīgā, kur viņš vairākkārt ir viesojies un sniedzis ieteikumus Rīgas pilsētvides uzlabošanai.

Urbāno studiju profesore Marianna D'Ovidio (*Marianna D'Ovidio*) grāmatā ar provokatīvo nosaukumu "Radoša pilsēta neeksistē" (*The Creative City Does Not Exist*) norāda, ka uz radošās pilsētas jēdzienu var skatīties no trim skatpunktiem – pirmkārt, kā uz teorētisku modeli, otrkārt, kā uz vietējās (urbānās) attīstības paradigmu, treškārt, kā uz etiķeti, ko izmanto pilsētas popularizēšanai (D'Ovidio, 2016, p. 24).

Par pagrieziena punktu radošo pilsētu koncepta attīstībā uzskatāmas 20. gadsimta beigas, kad Apvienotajā Karalistē aktivizējās domnīcas "Comedia" darbība ar urbānistu un pilsētu attīstības konsultantu Čārlzu Lendriju priekšgalā. Domnīca apvienoja pētniekus, profesorus, viedokļu līderus, kuri interesējās par pilsētu attīstību, pilsētu radošumu un kultūras izpausmēm, un rosināja diskusijas par nepieciešamajiem jauninājumiem pilsētās. Domnīcā darbojās arī citas kultūras, kultūrpolitikas, kopienu un pilsētu attīstības autoritātes – kultūrpolitikas profesors Franko Bjankīni (*Franco Bianchini*), kopienu un kultūras prakšu pētnieks, konsultants profesors Fransuā Mataraso (*Francois Matarasso*) un jau iepriekš pieminētais Hols u. c. "Comedia" pievērsās radošās ekonomikas un radošo industriju pētniecībai un skaidrošanai, uzsvēra kultūras resursu nozīmi un atzina, ka daudzi vecie, fragmentārie pilsētu problēmu risinājumi vairs nedarbojas, tādējādi radot jaunus izaicinājumus pilsētu pārvaldībā. Domnīcas komanda aktualizēja jautājumus par to, kā pilsētas var atdzīvināt sabiedrisko, sociālo un ekonomisko dzīvi un kāda ir kultūras aktivitāšu nozīme šajā procesā. Tieši "Comedia" komanda un Lendrijs pirmo reizi nāca klajā ar radošo pilsētu ideju, un kopš 1994. gada radošās pilsētas izpēte ir bijusi galvenā domnīcas "Comedia" darba tēma. Kā norādīts domnīcas tiešsaistes arhīvā, 30 gadu darbības laikā tā īstenojusi vairāk nekā 500 projektu visā pasaulē un izdevusi vairāk nekā 200 publikāciju, no kurām daudzas uzskatāmas par novatoriskām.

Turpinājumā aplūkoti trīs atšķirīgi teorētiskie modeļi, ko piedāvā pētnieki Čārlzs Lendrijs, Ričards Florida (*Richard Florida*) un Endijs Prats (*Andy Pratt*). Atšķirīgas var būt arī pilsētu attīstības pieejas, ko cenšas ieviest pilsētu pārvaldības institūcijas – šis aspekts interesē daudzus pētniekus, un pēdējās desmitgadēs uzkrāts plašs zinātniskās literatūras klāsts, analizējot gan atsevišķu pilsētu vai apkaimju pieredzi, gan dažādu valstu un valstu grupu radošo pilsētu politiku un praksi (Evans, 2009; D'Ovidio, 2016; Grodach, 2017). Provokatīvs var šķist D'Ovidio apgalvojums, ka "radoša pilsēta" var būt vien etiķete, kas tiek lietota vietas mārketinga vajadzībām, tomēr viņas viedoklim piekrīt daudzi pētnieki. Šo un citus apgalvojumus analizēsim raksta turpinājumā.

ČĀRLZS LENDRIJS – RADOŠO PILSĒTU STRATĒĢIS

Čārlza Lendrija ieguldījums pilsētvides studiju jomā, jo īpaši radošo pilsētu un pilsētu inovāciju kontekstā, ir īpaši nozīmīgs, ietekmējot pilsētu politiku un pilsētu attīstības stratēģijas visā pasaulē. Viņš ir autors gan pirmajiem pētījumiem par radošajām pilsētām, gan daudziem rakstiem un grāmatām. Viņš uzskata, ka radošumam, kultūrai un inovācijām ir izšķiroša loma pilsētu attīstībā, un norāda, ka šie elementi ir ļoti svarīgi gan pilsētas ekonomiskajiem panākumiem, gan vispārējai labklājībai. Lendrijs iestājas par kultūras plānošanu kā pilsētas attīstības neatņemamu sastāvdaļu un uzsver, ka radošuma un kultūras rosības veicināšana pilsētās palīdz uzlabot iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Viņš aktīvi runā par iedzīvotāju iesaistīšanu pilsētplānošanas procesā un dažādu ieinteresētu pušu – valdības, uzņēmumu, kopienu – sadarbības nozīmi pilsētu pārvaldībā (Landry, 2008).

Lielu lomu radošās pilsētas koncepta nostiprināšanā guvusi Lendrija 2000. gadā izdotā un 2008. gadā atkārtoti izdotā grāmata "Radošā pilsēta: rīkkopa pilsētu novatoriem" (*The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators*), kurā tiek aprakstīts radošās pilsētas jēdziens un piedāvāts rīku komplekts indivīdiem un kopienām, kas ir ieinteresētas pilsētu inovāciju veicināšanā. Lendrijs apgalvo, ka **pilsētas var attīstīties, izmantojot to iedzīvotāju radošo potenciālu, veicinot kultūras daudzveidību un radot vidi, kas veicina radošumu** (Landry, 2008). Grāmata piedāvā praktiskas stratēģijas un rīkus pilsētplānotājiem, politikas veidotājiem un iedzīvotājiem, lai veicinātu pilsētu radošo vitalitāti, kas, savukārt, nodrošina pilsētu ekonomisko izaugsmi un uzlabo dzīves kvalitāti.

Lendrijs uzskata, ka vietas radošo potenciālu veido tās vēsture, kultūra, fiziskie un telpiskie raksturlielumi un pārvaldības pieejas, kas nosaka vietas raksturu un domāšanas veidu (*mindset*) (Landry, 2012, p. 10). Tāpat viņš uzsver, ka viens no būtiskākajiem pilsētu resursiem ir cilvēki. Iedzīvotāju intelektuālā kapacitāte, vēlmes, motivācija, iztēle un radošums mūsdienās ir svarīgāks resurss nekā pilsētas atrašanās vieta, dabas resursi un piekļuve tirgiem. Viņš uzskata, ka to cilvēku radošums, kuri pārvalda pilsētas un tajās dzīvo, nosaka pilsētu panākumus (Landry, 2012, pp. 8–9). Būtisks pilsētvides elements ir arī infrastruktūra. Lendrijs norāda, ka senāk pilsētas vairāk pievērsušas uzmanību fiziskajai infrastruktūrai (*hard infrastructure*), attīstot ceļus, monotonus apbūves rajonus, vienveidīgas biroju ēkas u. tml., bet nākotnē pilsētām jāpievērš lielāka uzmanība sistēmām un pakalpojumiem (*soft infrastructure*), piemēram, jādomā, kur cilvēkiem satikties, apmainīties idejām un komunicēt, lai veidotos t. s. "trešā telpa", kas nav ne mājas, ne darbs, bet kur cilvēki var būt kopā. Šajās vietās svarīga laba atmosfēra, kas sekmē cilvēku radošo iztēli. Radošajām pilsētām, kā uzskata Lendrijs, ir ļoti svarīgi piesaistīt augsti kvalificētu un piemēroties spējīgu darbaspēku, dinamiskus domātājus, kuri spēj ne

tikai radīt idejas, bet arī tās īstenot. Un tam ir nepieciešama formāla un neformāla intelektuālā infrastruktūra. Radošā infrastruktūra (*soft creative infrastructure*), pēc Lendrija domām, ietver arī kopējo pilsētas mentālo infrastruktūru (*overall mental infrastructure*). Lendrijs uzskata, radošās pilsētas ir kompleksas struktūras ar daudziem indivīdiem un organizācijām, kurām ir dažādas iekšējās kultūras, mērķi un attieksmes. Līdz ar to pilsētas līderu uzdevums ir šo dažādību saturēt kopā (radošums nav homogēns) un veidot visaptverošu ideju kopumu, kas pilsētu virza uz priekšu, ļaujot notikt pārmaiņām. Pilsētas vide, ko Lendrijs dēvē par skatuvi, ir izšķiroša, lai veidotu šādiem procesiem labvēlīgu atmosfēru. Fiziskie priekšnosacījumi ir būtiski, lai atraisītu radošumu, jauninājumu un ideju plūsmu (Landry, 2008, pp. xxiii–xxvii). Jāsecina, ka Lendrija interpretācijā priekšplānā izvirzīta radoša pilsētu pārvaldība, kā arī radošumu sekmējošie infrastruktūras faktori – tas būtiski atšķir Lendrija skatījumu no tā, ko piedāvā citi pilsētu attīstības pētnieki.

Lendrijs darbojas arī kā konsultants un iedvesmotājs, uzstājoties dažādos forumos un diskusijās, kurās tiek apspriesti pilsētvides izmaiņu un attīstības jautājumi. Cita starpā, kopā ar arhitektu Džonatanu Hajamsu (*Jonathan Hyams*) Lendrijs izveidojis radošās pilsētas indeksu, kas palīdz novērtēt pilsētu radošo potenciālu (Landry & Hyams, 2012). Indekss sākotnēji tika izveidots 2008.–2009. gadā – tas tika izstrādāts sadarbībā ar domnīcu "Bilbao Metropoli", kas tajā laikā bija viena no pilsētu ilgtermiņa ideju laboratorijām, un ar aģentūru "Bizkaia Xede". Pilsētu indekss tika iecerēts kā rīks, kas var palīdzēt analizēt pilsētas urbānos procesus un projektus, novērtējot pilsētu "radošo pulsu", skatot pilsētu kā vienotu veselumu un ņemot vērā gan iekšējo, gan ārējo perspektīvu. Indekss balstīts uz desmit starpnozaru jomu padziļinātu izpēti pilsētā:

1) politiskais un sabiedriskais ietvars (*political and public framework*);
2) unikalitāte, daudzveidība, vitalitāte un izteiksme (*distinctiveness, diversity, vitality and expressio*n);
3) atvērtība, uzticēšanās, piekļūstamība un līdzdalība (*openness, trust, accessibility and participation*);
4) uzņēmējdarbība, izpēte un inovācijas (*entrepreneurship, exploration, innovation*);
5) stratēģiskā līderība, elastība un vīzija (*strategic leadership, agility, vision*);
6) talantu attīstība un mācīšanās iespējas (*talent development, learning landscape*);
7) komunikācija, savienojamība, tīklošanās (*communication, connectivity, networking*);
8) vieta un vietrade (*place and place-making*);
9) dzīvošanai labvēlīga pilsēta un labklājība (*liveability and well-being*);
10) profesionālisms un efektivitāte (*professionalism and effectiveness*).

(Landry & Hyams, 2012, pp. 21–30)

Indeksa noteikšanas process paredz plaši iesaistīt gan dažādas organizācijas, gan pilsētas iedzīvotājus. Kā norāda Lendrijs, piedalīšanās indeksa mērījumos pati par sevi ir radošs process, kas ļauj cilvēkiem ar dažādu izcelsmi un dažādām interesēm apspriest savas pilsētas potenciālu un problēmas, nodrošinot sajūtu, ka viņu ieguldījumam ir nozīme un ka viņi var ietekmēt pilsētas nākotni (Landry & Hyams, 2012, p. 59). No pētniecības viedokļa radošās pilsētas indekss ir nozīmīgs tāpēc, ka tas operacionalizē radošās pilsētas jēdzienu, proti, tas parāda, kuri pilsētas dzīves aspekti un elementi ir visbūtiskākie, lai pilsēta būtu uzskatāma par "radošu" Lendrija izpratnē.

LENDRIJA IDEJU KRITIKA UN TURPMĀKĀ ATTĪSTĪBA

Radošo pilsētu ideja guva ļoti plašu rezonansi un pielietojumu praksē, taču saņēma arī plašu akadēmisku kritiku. Akadēmiskā diskusija bija īpaši izvērsta pirmajā desmitgadē pēc Lendrija grāmatas „Radošā pilsēta: rīkkopa pilsētu novatoriem" publicēšanas 2000. gadā un tēmai veltīto konferenču sērijas dažādās Eiropas pilsētās. Atgriešanās pie kritikas notika arī vēlāk, komentējot turpmāko desmitgažu pilsētu attīstības tendences (piemēram, Pratt & Hutton, 2013; d'Ovidio, 2016; Evans, 2017; Grodach, 2017).

Viens no būtiskākajiem iebildumiem ir par radošās pilsētas pieeju kā tikai retorisku paņēmienu (Chatterton, 2000) un mārketinga triku, kur apzīmējums "radošā pilsēta" tiek izmantots konkurences cīņā starp pilsētām, lai piesaistītu investorus un tūristus. Pārāk izplūdušā jēdziena lietojuma dēļ daži autori uzskata, ka radošās pilsētas ideja zaudē savu jēgu un kļūst galvenokārt par zīmolu, bet daudz mazākā mērā signalizē par noteiktu attieksmi vai pieeju (Hansen, 2001; D'Ovidio, 2016). Tā, piemēram, Greiems Evanss (*Graeme Evans*) kritizē radošās pilsētas idejas kvazi-zinātnisko pamatojumu un paļaušanos uz ticību, nevis pierādījumiem (pats Evanss analizē 35 valstu 80 radošo pilsētu vai pilsētreģionu stratēģijas un parāda, ka praksē daudzi no "radošās pilsētas" apgalvojumiem nedarbojas). Evanss pauž, ka radošās pilsētas etiķete ir ieguvusi popularitāti visā pasaulē, kļūstot par vispārēju ekonomikas attīstības un pilsētas zīmola veidošanas rīku (Evans, 2017). Radošās pilsētas jēdziens pastāv kā metazīmols, kurā dažādi radošuma faktori un apstākļi veido sava veida apakšzīmolu grozu (Evans, 2017, p. 312). Evanss arī uzskata, ka radošo pilsētu pieeja vairāk ir vērsta uz lielpilsētām, bet mazākas pilsētas var mēģināt iegūt šo apzīmējumu, vienīgi attīstot radošās nišas un ļaujot radošumam plaukt arī mazākās pilsētās (Evans, 2017, p. 320).

Čatertons jau 2000. gadā uzsver, ka šis jēdziens piedāvā pārāk vienkāršotu skatījumu uz pilsētu un reģionu attīstības procesiem un ka "rīkkopas" pieeja virza uz oportūnismu, nevis ilgtermiņa stratēģisku redzējumu, tādējādi atstājot novārtā strukturālas urbānās attīstības problēmas (dziļu nevienlīdzību vairojošas kapitāla plūsmas, izaugsmi, kas nav vērsta uz ilgtspējīgu attīstību utt.). Čatertons norāda, ka radošās pilsētas ideja ir daļa no plašākas virzības uz pilsētu menedžmentu saskaņā ar uzņēmējdarbības principiem un sniedz izskaistinātu urbānās dzīves attēlojumu.

Otra tēma, ko visbiežāk apspriež Lendrija ideju kritiķi, ir radošums. Ko tas īsti nozīmē? Vai radošums un radošas pilsētas ideju attīstīšana attiecas tikai uz sabiedrības augstāko slāni vai iekļauj arī atstumtās sabiedrības grupas? Vai radošums drīkst būt radikāls, proti, vai "radošās pilsētas" atbalstītāji gatavi uz radikālu rīcību, varbūt pat ārpus likuma, lai ar radošiem paņēmieniem risinātu iesīkstējušas [noturīgas nevienlīdzības radītas] problēmas (Chatterton, 2000, p. 397). Čatertons raksta, ka bez atbildēm uz šiem jautājumiem "radošā pilsēta" ir tikai komfortabla birka, kas vairo konsultantu un politiķu pašapmierinātību (Chatterton, 2000, p. 397). Nedaudz vēlāk līdzīgas idejas pauž Džeimijs Peks (*Jamie Peck*, 2005) savā ietekmīgajā rakstā "Cīnoties ar radošo šķiru" (*Struggling with the Creative Class*) – viņš uzsver, ka radošuma idejas praktiski neietekmē tradicionālās pilsētu attīstības politikas, tai skaitā tirgus virzīto attīstību, ģentrifikāciju un normalizēto nevienlīdzību. Peks norāda, ka šīs negatīvās parādības tiek vienkārši pasniegtas jaunā, mīkstinātā un pievilcīgi iesaiņotā kultūrpolitikas veidā, padarot radošumu par jaunu urbāno vēlamību.

Vēl pēc dažiem gadiem – 2010. gadā – nozīmīgais kultūras un radošā sektora pētnieks Endijs Prats brīdina, ka publiskajā telpā gandrīz pilnībā saplūdušas sākotnēji tik atšķirīgās radošās pilsētas un radošās šķiras idejas un radošā pilsēta kļuvusi par tukšu politisku un sociālu mantru. Pats Prats, atsevišķi un ar līdzautoriem, aizstāv ideju, ka kultūru patiešām iespējams pavērst par urbānās attīstības spēku, taču tas nav saistāms nedz ar radošu, atvērtu un demokrātisku pārvaldību (kā uzskatīja Lendrijs), nedz arī ar radošo šķiru (kā domāja Florida; to skatīsim nedaudz vēlāk), bet gan ar fokusētu kultūras un radošā sektora darbības attīstīšanu, lai radītu (nevis patērētu) kultūras produktus. Prats norāda, ka attīstībai jāizriet no sektora darbības īpatnību apzināšanās, kas līdz šim nav pietiekami darīts.

Kopumā politikas plānotājiem radošās pilsētas ideja ir šķituši ļoti pievilcīga, taču daudzi pētnieki norāda, ka tā tikusi izmantota kā birka, kā iesaiņojums vai mantra, mazāku uzmanību pievēršot tam, kā tiek praktiski risinātas ar sociāli ekonomisko nevienlīdzību saistītās pilsētu problēmas. Vienlaikus izskan pētnieku aicinājums fokusēt politikas intervences uz kultūras produkta radīšanas, ne patēriņa jomu, veicinot kultūras un radošā sektora attīstību kā primāro mērķi (par šo nedaudz vēlāk).

Taču vispirms jāskata vēl viena ietekmīga kultūras kā pilsētu attīstības dzinējspēka ideja, kuras autors ir ASV pilsētplānošanas teorētiķis Ričards Florida. Kā jau minēts, mūsdienās Lendrija un Floridas idejas ir lielā mērā saplūdušas (vismaz publiskajā sfērā), tāpēc īpaši svarīgi saprast katras ideju straumes īpatnības.

RIČARDS FLORIDA – RADOŠĀS ŠĶIRAS IDEJAS PAMATLICĒJS

Ričards Florida savu 2005. gadā izdoto grāmatu "Pilsētas un radošā šķira" (*Cities and Creative Class*) iesāk ar vārdiem:

> "Pilsētas ir radošuma katli. Tās jau izsenis ir mobilizējušas, koncentrējušas un pārraidījušas cilvēku radošo enerģiju. Tās pārvērš šo enerģiju tehniskos un mākslinieciskos jauninājumos, jaunās uzņēmējdarbības formās un industrijās, attīstot kopienas un civilizācijas paradigmas. Šajā idejā maz kas ir revolucionārs. Mēs to intuitīvi esam zinājuši jau izsenis, un tās izpausmes var tikpat viegli saskatīt Atēnās, Romā, Venēcijā un Florencē vai Londonā, Parīzē un Berlīnē, kā arī citās pilsētās – Ņujorkā, Sanfrancisko, Bostonā, Sietlā, Toronto, Dublinā, Helsinkos vai Sidnejā." (Florida, 2005, p. 1)

Savos darbos Florida pievēršas radošās šķiras (*creative class*) definēšanai un pēta tās lomu pilsētu attīstībā. Florida apgalvo, ka **būtisks ekonomiskās izaugsmes virzītājspēks ir radošums un inovācijas, un tāpēc pilsētām jākoncentrējas uz daudzveidīgu radošo personu grupu piesaisti un noturēšanu**. Saskaņā ar Floridu radošajai šķirai, kas ietver tehnoloģiju, mākslas, dizaina un zinātnes profesionāļus, ir galvenā loma pilsētu ekonomiskās un sociālās dinamikas veidošanā, tādēļ pilsētas, kas šos profesionāļus piesaista un notur, mūsdienu zināšanu ekonomikas apstākļos būs veiksmīgākas (Florida, 2005; 2012).

Izšķiroša nozīme radošo profesionāļu piesaistē ir vietai un tās iezīmēm. Mākslinieku, zinātnieku, mūziķu un citu profesionāļu klātbūtne veicina radošumu. Vienlaikus īpašu nozīmi iegūst pilsētas vai apkaimes "pasaules līmeņa radošais klimats" (Florida, 2002, p. 293), jo tas piesaista (vai tā trūkuma gadījumā – nepiesaista) radošo šķiru. Izveidotais pilsētas radošais klimats sniedz iespēju pilsētai apzīmēt sevi kā radošu pilsētu un veiksmīgāk pozicionēt sevi globālajā cīņā par cilvēkresursiem (Kagan & Hahn, 2011). Florida uzskata, ka radoši cilvēki vēlas dzīvot stimulējošā un dinamiskā vidē, kur dzīvo citi radoši cilvēki un kur ir daudzas jauna darba atrašanas iespējas. Lai pilsēta piesaistītu radošos profesionāļus, svarīgi trīs "T" faktori: tehnoloģijas, talanti un tolerance, kur ar tehnoloģijām saprot tehnoloģiju infrastruktūru, ar talantiem – izglītotos, prasmīgos, talantīgos iedzīvotājus, bet ar toleranci – dažādu un atvērtu sabiedrību. Šie 3T faktori kopā veido t. s. Floridas radošuma indeksu, kas ietver patentu skaitu, tehnoloģiju klātesamību un tā saucamo "geju indeksu" (Florida, 2012, pp. 228–265). Florida uzskata, ka pastāv korelācija – pilsētās, kurās ir lielāka tolerance pret LGBT kopienām, vairāk radošās šķiras pārstāvju izvēlas tās par savu dzīves vietu. Saskaņā ar Floridu tas norāda uz daudzveidību un atvērtību arī citos aspektos, piemēram, tolerance sadzīvē un sociālajā vidē veicina atvērtību jaunām un inovatīvām idejām. Pēc viņa domām, tolerance un radošums ir tieši saistīti.

Kā rezumē Prats – saskaņā ar Floridu lielāka ekonomiskā izaugsme būs tajās pilsētās, kas šķitīs pievilcīgas radošajai šķirai, savukārt radošos profesionāļus piesaista pilsētas ar noteikta tipa kultūras patēriņa un pilsētvides modeļiem, kā arī tolerantu publisko un privāto pārvaldību (Pratt, 2008, p. 111).

Vispirms Florida veic radošuma mērījumus ASV pilsētās, bet vēlāk attīsta arī globālo radošuma indeksu un veic pētījumus, salīdzinot pilsētas arī citviet pasaulē. Globālā radošuma indeksā tiek vērtēti attīstības 3T — talanti, tehnoloģijas un tolerance –, parādot, ka pastāv cieša saistība starp radošumu un vispārējo ekonomisko attīstību un to, ka radošums ir arī cieši saistīts ar urbanizāciju, atklājot, ka augstāks rezultāts indeksā ir valstīm, kuras ir vairāk urbanizētas (Florida, Mellander & Stolarick, 2011; Florida, Mellander & King, 2015).

FLORIDAS IDEJU KRITIKA UN TURPMĀKĀ ATTĪSTĪBA

Floridas idejas saņēmušas arī asu kritiku. Viens no spilgtākajiem Floridas pieejas pretiniekiem ir jau pieminētais Peks, kurš norāda, ka radošās šķiras pieeja ir ekspluatējoša, tā pilnībā sader ar esošajām neoliberālajām attīstības pieejām, fokusējoties uz pilsētu savstarpējo konkurenci, ģentrifikāciju, vidussķiras patērniecību un vietas mārketingu. Peks uzsver, ka Floridas ideju rosinātās pilsētu stratēģijas ir banālas un argumenti – pārspīlēti (Peck, 2005, p. 741). Peks pārmet Floridam pieejas eklektiskumu, jo radošās šķiras ideja apvieno kosmopolītisku elitismu un populāru universālismu, hedonismu, kultūras radikālismu un ekonomisku konservatīvismu, kā arī sociālu libertārismu (Peck, 2005, p. 741).

Visvairāk tiek kritizēts Floridas uzskats, ka pilsētu attīstības priekšnoteikumos dominē "sekls un demonstratīvs" kultūras patēriņš un dzīvesstila izvēles, lai gan cēloņsakarība starp urbāno attīstību un kultūras patēriņu nebūt netiekot pierādīta (Peck, 2005, pp. 746–755). Vēl viens iebildums saistīts ar to, ka Floridas grāmatās gandrīz pilnībā ignorēta pilsētām raksturīgā nevienlīdzības un strādājošo nabadzības tēma (Peck, 2005, p. 756). Kritika tikusi vērsta arī pret to, kā Florida interpretē toleranci, kas esot stereotipiska un attiecas tikai uz urbānās vidussķiras tolerēšanu, pasniedzot zemākas kvalifikācijas strādājošos kā relatīvi mazvērtīgus un mazattīstītus, tas ir, radošās šķiras idejai ir raksturīgs elitisms (Peck, 2005). Kā norāda Peks, Floridas idejas guvušas neparasti plašu izplatību nevis tāpēc, ka tās ir revolucionāras, bet gan tieši tāpēc, ka tās ir tik pieticīgas (Peck, 2005, p. 760), proti, tās neprasa no pilsētām radikālu rīcību.

Savukārt Prats norāda, ka Floridas ideja par atsevišķi identificējamu radošo šķiru neiztur kritiku, jo radošā šķira neieņem kopīgu un unikālu stāvokli attiecībā uz ražošanas līdzekļiem, tai nav šķirai raksturīgas kopīgas šķiras apziņas, un tās robežas ir neskaidras (Pratt, 2008, p. 110). Prats iebilst gan Floridam, gan Pekam un izvirza apgalvojumu, ka patiesais pilsētu attīstības virzītājspēks ir nevis patēriņš vai kultūras produkta radīšana (kas esot viltus duālisms), bet gan visas vērtību ķēdes pastāvēšana, hibrīdās un kompleksās attiecības starp ražošanu un patēriņu (Pratt, 2008, p. 207).

TREŠAIS CEĻŠ – KULTŪRAS UN RADOŠĀS INDUSTRIJAS KĀ RADOŠĀS PILSĒTAS PAMATS

Līdztekus kritikai, jo īpaši par Floridas idejām, jaunās tūkstošgades pirmajā dekādē attīstās arī jauni piedāvājumi tam, kas būtu uzskatāms par radošās pilsētas pamatu. Vienu no versijām piedāvā Prats. Viņš aizstāv ideju, ka pilsētu padara radošu nevis atbalsts noteiktu profesiju pārstāvju patēriņam kultūras jomā, bet gan atbalsts kultūras un radošajām industrijām, kas esot urbānās attīstības un reģenerācijas motors, apvienojumā ar inovatīvu pilsētas pārvaldību (Pratt, 2008, p. 107).

Prats uzsver, ka **kultūras un radošās industrijas daudz ciešāk nekā citas nozares ir saistītas ar savas radīšanas vietu (tās nevar tikt pārceltas uz citu vietu) un ar sava produkta patērētājiem un tirgiem (Pratt, 2008), kas padara tās par pievilcīgu pamatu konkrētas vietas attīstībai**. Iepriekš minētais izvirza papildu izaicinājumus kultūras un radošuma pārvaldībai, jo radošums ir sociāls fenomens un rīcībpolitikai jābūt jutīgai pret vietas specifisko kontekstu (Pratt, 2010) – šādi Prats iebilst pret pilsētu radošuma salīdzināšanu.

Būtiska piebilde ir tā, ka pat vissekmīgākajos piemēros kultūras un radošās industrijas var nebūt spējīgas risināt strukturālas problēmas (Pratt & Hutton, 2013). Vēl vairāk – neraugoties uz savu sociāli liberālo tēlu, kas ir tolerants un atvērts, pētījumi rāda, ka kultūras un radošajām industrijām raksturīgs elitārs darbaspēks, kas nepārstāv visu sabiedrības spektru (Pratt & Hutton, 2013, p. 24). Līdz ar to Prats un Tomass Hatons (*Thomas Hutton*) rosina piesardzīgi runāt par radošās pilsētas ieguvumiem.

RADOŠĀS PILSĒTAS UN RADOŠĀS ŠĶIRAS IDEJU TURPMĀKĀ ATTĪSTĪBA

Radošās pilsētas un radošās šķiras idejas, neraugoties uz plašo akadēmisko kritiku, turpina dzīvot dažādu pētnieku spriedumos par pilsētu attīstības tagadni un nākotni. Apkopojot dažādus skatījumus, portugāļu profesori Pedro Kosta (*Pedro Costa*) un Migels Magajaess (*Miguel Magalhães*) u. c. norāda, ka ir iespējams nošķirt trīs radošās pilsētas skatījumus. Pirmajā radošās pilsētas koncepta centrā ir ideja par radošumu kā instrumentu kopumu pilsētu attīstībai –

radošas vides radīšana, radošu procesu uzturēšana var palīdzēt veiksmīgi plānot pilsētas attīstību un inovācijas, būt veiksmes atslēga. Šī pieeja sasaucas ar Lendrija idejām. Otrajā virzienā radošās pilsētas tiek skatītas kā vietas, kur notiek kultūras un radošo aktivitāšu izaugsme, kur tiek radīti kultūras produkti un pakalpojumi, kur pilsētas ir kā radošuma centri, kas kopumā uzlabo dzīves kvalitāti, sekmē pilsētu vitalizāciju un veicina konkurētspēju. Šeit manāma Prata un viņam līdzīgi domājošo ietekme – fokuss uz kultūras un radošo industriju darbību. Trešais skatījums ir saistāms ar radošās pilsētas spēju piesaistīt radošās kompetences, proti, radošos cilvēkresursus. Pilsētas spēja būt radošai un novatoriskai ir tiešā veidā saistīta ar spēju apmācīt, noturēt un piesaistīt jauno sociālo šķiru, kurai ir nepieciešamās zināšanas un prasmes jaunrades ietilpīgās nozarēs, kas rada galveno vērtību un veicina turpmāku konkurētspēju mūsdienu pasaules ekonomikā (Costa & Magalhães et al., 2007, p. 124). Šis skatījums sasaucas ar Floridas uzskatiem.

Arī Prats un Hatons daudzveidīgajā radošo pilsētu literatūrā identificē vairākus virzienus. Pirmais virziens ir radošās pilsētas globālo pilsētu ietvarā, kurā liela nozīme ir radošajai ekonomikai un radošajām industrijām un to ražotajiem pakalpojumiem. Otrs ir vēsturē balstīts kultūrvēsturiskais skatījums – tās ir pilsētas, kurās ir intensīva kultūras mantojuma klātbūtne (muzeji, grandioza arhitektūra). Trešais skatījums – radoša pilsēta kā ārvalstu investoru piesaistes instruments, šajā gadījumā pilsētas kultūras infrastruktūru (piemēram, ikonisku mākslas galeriju) var izmantot investīciju un radošās šķiras piesaistei. Ceturtā ir sociālās reģenerācijas pieeja – pilsētā liela loma ir kopienu projektiem un starpkultūru komunikācijai. Visbeidzot – pilsētas, kurās kultūra tiek galvenokārt traktēta kā ekonomikas nozare, politikas plānošanā prioritizējot atbalstu kultūras un radošo industriju attīstībai (Pratt & Hutton, 2013, pp. 90–92).

Endijs Prats arī norāda, ka radošās pilsētas un radošās šķiras jēdzieni ir praktiski saplūduši – domājot par radošo pilsētu, bieži domā par radošo šķiru (Pratt, 2010). Piemēram, nozīmīgā urbānā socioloģe Zukina raksturo radošo pilsētu kā tādu, kura prasmīgi izmanto kultūras kapitālu, lai piesaistītu inovatīvus biznesus un pakalpojumus, kā arī radošo šķiru; turklāt viņa arī uzsver, ka radošuma uzplaukumam vajadzīga atvērta un iekļaujoša kultūra, kas novērtē rasu daudzveidību (Zukin, 2004, p. 13). Šeit ir nepārprotama sasauce ar Floridu, nedaudz izteiktāku uzmanību pievēršot iekļaušanas jautājumam.

TĀLĀKĀ RADOŠĀS PILSĒTAS UN RADOŠĀS ŠĶIRAS IDEJU ATTĪSTĪBA

Florida savos turpmākajos darbos pievēršas vairākiem pilsētu izaicinājumiem, kas iepriekš nebija viņa darbu centrā – ģentrifikācijai, segregācijai un pieaugošajai nevienlīdzībai. Viņš apgalvo, ka tieši radošo pilsētu panākumi un izaugsme ir radījusi jaunu pilsētu problēmu kopumu – saasinās ekonomiskās atšķirības, pastiprinās sociālā šķelšanās un vidusšķira saskaras ar arvien pieaugošām grūtībām saistībā ar dzīvesvietas nodrošināšanu un nodarbinātību (Florida, 2017). Viņš raksta par iekļaujošākas un vienlīdzīgākas pilsētvides izveidi, lai risinātu pilsētu krīzi un izveidotu pilsētas, kas piemērotas visiem. Tam "ir nepieciešama ne tikai nauda, bet arī zināšanas, informācija un dati" (Florida, 2017, p. 89). Viņš lieto apzīmējumus "urbānisms visiem" un **"iekļaujošs urbānisms" – tā ir tāda pilsētu attīstība, kas sekmē labklājību, vienlaikus radot darbavietas, ceļot dzīves standartus un dodot visiem iespēju dzīvot labāku dzīvi** (Florida, 2017, p. 10). Viņš definē vairākus pīlārus, kas ir uzskatāmi par priekšnosacījumiem iekļaujoša urbānisma veidošanai. Piemēram, mērķtiecīgas apbūves veidošana, lai pilsētas pārāk neizplešas, finansiāli izdevīgu īres dzīvokļu celšana pilsētu centrālajās vietās, apbūves procesu veicināšana (zonējumi, būvnormatīvi, nodokļi) un vietējo līderu atbalstīšana (Florida, 2017, p. 21). Šādu principu ievērošana, pēc Floridas domām, ir vienīgais veids, kā iespējams pārvarēt jaunos urbānos izaicinājumus un veidot iekļaujošākas pilsētas.

Jaunākie Floridas darbi, kuri tapuši sadarbībā ar citiem pētniekiem, pievēršas pieaugošo ģeogrāfisko atšķirību un ekonomiskās segregācijas pētīšanai dažādās pilsētās un metropolēs un analizē to ietekmi uz reģionālajām inovācijām, algām, ienākumiem un attīstību kopumā. Pēc Floridas domām, **pilsētas faktiski ir uzņēmējdarbības aktivitāšu platforma, jo apvieno talantus, zināšanas, kapitālu un citus aktīvus**. Viņš runā arī par augsto tehnoloģiju nozares segmentu – viedo tehnoloģiju attīstību pilsētās. Viņš turpina runāt par talantu nozīmi, par prasmju revolūciju, jo mainīgajā ekonomiskajā situācijā prasmju un zināšanu loma pieaug, tomēr galvenais, lai organizācijas un profesionāļi spēj šīs prasmes likt lietā, lai sekmētu inovācijas un izaugsmi (Florida, Adler, King & Mellander, 2020; Mellander & Florida, 2020; Mellander & Florida, 2021). Lielu ietekmi uz Floridas pēdējiem darbiem atstājusi globālā pandēmija, viņš aktīvi pievēršas pēcpandēmijas procesu prognozēšanai un izpētei pilsētās. Rakstā "Pilsētas pēc-COVID pasaulē" (*Cities in a post-COVID world*) viņš kopā ar pārējiem raksta autoriem runā par pandēmijas ekonomisko un fiskālo, politisko un sociālo ietekmi uz pilsētām un lielpilsētu reģioniem, analizējot pandēmijas radītās sociālās rētas; mājsēdi kā piespiedu eksperimentu; nepieciešamību nodrošināt pilsētvides apbūvi pret nākotnes riskiem un veikt izmaiņas pilsētu veidolā un sistēmās. Raksta autori secina, ka makroģeogrāfiskā mērogā pandēmija, visticamāk, nebūs nozīmīga un nespēs izmainīt pilsētu sistēmu ekonomisko ģeogrāfiju un telpisko nevienlīdzību, tomēr pandēmija radīja īstermiņa pārmaiņas mikroģeogrāfiskā mērogā, piemēram, nostiprinājās attālinātā darba modeļi, mainījās iepirkšanās paradumi, pieauga brīvdabas pasākumu skaits, veidojās jaunas pulcēšanās vietas u. c. (Florida, Rodríguez-Pose, & Storper, 2023).

Lendrijs grāmatā "Pilsoniska pilsēta nomadiskā pasaulē" (*The Civic City in a Nomadic World*), kas iznāca 2017. gadā, aizsāk diskusiju par nākotnes pilsētu. Laikmetā, kad cilvēki arvien vairāk ir kustībā un brīvi pārvietojas, pieaug politisko bēgļu un ekonomisko

migrantu skaits, pilsētām jānodrošina cilvēku tiesības un brīvības, jābūt tādām, lai nomadi justos kā mājās. **Nākotnes pilsētai izšķiroša ir empātija un citu perspektīvu izpratne, būtiski koncentrēties uz viesmīlību un humānismu kā galveno faktoru pilsētas veidošanas procesā** (Landry, 2017). Grāmatā viņš uzskaita 10 galvenos pilsētu nākotnes izaicinājumus – holistiska domāšana, plānošana un rīcība; koplietojamas lietas; ekoloģiskā apziņa; iedzīvotājiem draudzīga pilsētplānošana; kultūrpratība; iekļaušana; starppaaudžu taisnīgums; estētiskie apsvērumi; radoša pilsētas veidošana un iedzīvināta demokrātija – , tie visi veido mūsdienīgu pilsonisku pilsētvidi ar mērķi pašlabuma intereses pielāgot kolektīvām vajadzībām (Landry, 2017, pp. 271–274). Kopumā grāmata raksturojama kā humānistisks mēģinājums aktualizēt nopietnas globālas problēmas un rosina pārdomas par pilsētu un pasaules nākotni. 2017. gadā iznāk arī viņa grāmata par radošo birokrātiju "Radošā birokrātija un tās radikālais veselais saprāts" (*The Creative Bureaucracy & Its Radical Common Sense*), kurā viņš runā par pasaulē notiekošajām krīzēm, pieaugošo nevienlīdzību, tehnoloģiju radītajām iespējām un draudiem, norādot, ka birokrātijai ir uzdevums veidot vienlīdzīgāku pasauli. Uzplaukstot pilsoniskajām kustībām, kuras pieprasa lielāku ietekmi lēmumu pieņemšanā, birokrātijai ir jāreaģē un jācenšas izmantot kopienu enerģija, jāveido ciešāka sadarbība starp valsti, privāto sektoru un kopienām, lai mainītu domāšanas un problēmu risināšanas veidus. Lendrijs šajā grāmatā norāda, ka dažādo publiskā sektora reformu dēļ ierēdniecība ir zaudējusi savu varu, tā ir novājināta. Viņš uzskata, ka ierēdņiem ir jāatgūst vara un ka valsts ierēdniecībā ir paslēpts milzu potenciāls, daudz talantu, kuru radošais potenciāls netiek izmantots. Viņš uzskata, ka pastāv tieša saikne starp birokrātijas radošumu un pilsētas panākumiem. **Nav iespējams izveidot ekonomiski un sociāli veiksmīgu pilsētu, kas ir pievilcīga un ilgtspējīga, bez radošiem ierēdņiem un viņu aktīvas līdzdalības dažādos procesos.** Grāmatā aprakstītas labas birokrātijas pazīmes, skaidrots radošās birokrātijas jēdziens, aprakstīta nepieciešamība pēc ierēdņu iniciatīvas un eksperimentālas birokrātiskās kultūras un birokrātijas potenciāla izmantošanas pilsētu uzlabošanā (Landry, 2017, pp. 5–8). 2019. gadā iznākusi viņa grāmata "Padziļināts ievads radošajā pilsētā" (*Advanced Introduction to the Creative City*), kurā viņš runā par radošām un neradošām vietām, pilsētu psiholoģiju, radošo birokrātiju, digitalizāciju, kas ir nozīmīgs pārmaiņu katalizators. Grāmata apkopo dažādas Lendrija idejas par radošas pilsētas komplekso dabu un kultūras resursu un kolektīvās iztēles nozīmi pilsētu izaugsmē (Landry, 2019).

Pēdējos gados Lendrija interese saistīta ar urbānās reģenerācijas jautājumiem, ar pilsētu psiholoģiju, ar kultūras un mākslas lomu pasaules atveseļošanās procesos pēcpandēmijas periodā. Viņš raksta, ka pandēmija radījusi veselības, ekonomisko, sociālo un psiholoģisko krīzi, kas turpinās un ir iespiedusies dziļi sabiedrības apziņā, atgādinot, ko esam zaudējuši, un stiprinot apziņu, ka cilvēkiem socializācija ir ļoti būtiska. **Nepieciešamas liela mēroga pārmaiņas, kuru pamatā ir māksla un kultūra, jo vienīgi tās spēj radīt vērtību, pasaules uzskatu, attieksmju un uzvedības maiņu.** Tiešsaistes videozvanu iespējas ir mainījušas izpratni par laiku un vietu un spēju mijiedarboties ar pasauli. Digitalizācija arvien vairāk nosaka sabiedrības vērtības, notiek ievērojamas transformācijas. Kultūra izceļ mūsu unikalitāti, identitāti, piederības sajūtu, kultūras perspektīva ir kā spēcīgs un saprātīgs objektīvs, ko var izmantot, skatoties uz pasauli. Tieši māksla, kultūra un radošums var būt pārmaiņu virzītājspēks, sekmējot atvērtāku domāšanu, kopienu elastību un komunikāciju (Landry, 2021). Lendrijs savā jaunākajā publikācijā turpina runāt par kultūrā un mākslā balstītas transformācijas nozīmi globālās krīzes apstākļos un pilsētu pārmaiņu naratīvā uzsver ekoloģiskās domāšanas un digitalizācijas nozīmi. Viņš raksta par kultūrā virzītu attīstību, kas var būt balstīta uz jaunu pieeju, kuras centrā ir cilvēka pieredze un refleksija (Landry, 2023, pp. 98–114).

Kaut arī gan Lendrija, gan Floridas darbs pilsētu izpētē un pilsētu politikas veidošanā ir bijis ļoti ietekmīgs, viņu loma pilsētu veidošanā un politikā mūsdienās nav viennozīmīgi vērtējama. Kā norāda urbānā socioloģe Noga Keidara (*Noga Keidar*), abu ietekmīgo pētnieku idejas var patikt un likties pievilcīgas, bet tās var arī radīt pretestību. Ne visās pilsētās pietiek ar esošajiem skaidrojumiem, ne visas pilsētas piedzīvo vienādus attīstības posmus un procesus. Īpaši diskutabli piedāvātie risinājumi ir krīžu laikā (Keidar, 2023). Tomēr vairums autoru, kas pēta radošās pilsētas, balstās uz Lendrija vai Floridas uzskatiem, gan tos atbalstot, gan kritizējot. Būtiskas jaunas idejas vai konceptuāli atšķirīgas teorijas nav radušās. Pētnieki mēdz niansētāk aplūkot atsevišķus radošo pilsētu aspektus, pielāgojoties mūsdienu sabiedrības strukturālajām izmaiņām, digitalizācijai, globālajām politiskajām un ekonomiskajām krīzēm.

Viens no virzieniem, kā turpina attīstīties radošās pilsētas ideja, ir doma par radošas un vienlaikus arī iekļaujošas pilsētas veidošanu. Rakstā "Vai arī radošās pilsētas var būt iekļaujošas?" (*Can creative cities be inclusive too?*) autori, pētot Toronto, Amsterdamas un Dubaijas piemērus, atzīst, ka radošumam pilsētas attīstības plānošanā parasti ir prioritāra loma, salīdzinot ar iekļaušanu. Tāpat konstatēta korelācija starp noteiktiem iekļaušanas un radošuma aspektiem, jo īpaši attiecībā uz reliģiju, ideoloģiju, rasi, etnisko piederību, dzimumu un seksualitāti, taču tas tiek skatīts ekonomiskā izdevīguma kontekstā. Tādiem aspektiem kā vecums, invaliditāte un atrašanās vieta tiek pievērsta mazāka uzmanība, lai gan arī tie ir saistīti ar iekļaušanu. Pētījums apstiprina apgalvojumu, ka radošu pilsētu politikai ir tendence saasināt, nevis samazināt ienākumu un kapitāla atšķirības pilsētās (Alsayel, de Jong & Fransen, 2022). Nevar nepamanīt, ka radošās pilsētas un jo īpaši radošās šķiras tēzes kritika bieži fokusējas uz to, ka abas pārāk maz pievēršas pilsētām raksturīgajai sociāli ekonomiskajai nevienlīdzībai. Tiek kritizēts radošo pilsētu īstenotās politikas ilgtspējības trūkums, nespēja novērst sociālo diskrimināciju (Sasaki, 2010; Kagan & Hahn, 2011), un tiek uzdots jautājums, cik ilgi var turpināties talantu piesaistes stratēģija, kas iekļaušanas kontekstā rada pretējus efektus. **Eiropas pilsētu kultūrpolitikai jāsāk domāt par ilgtspējīgu radošo pilsētu – tādu pilsētu, kas spēj augt un atbalstīt organiski iesakņojušās mākslas un kultūras aktivitātes bez kompromisa ar ekonomiskajiem procesiem** (Comunian, 2009, p. 126).

Otrs virziens ir jaunu radošās pilsētas fenomenu analīze, piemēram, Karla Grodaha (*Karl Grodach*) pētījumi (Grodach, 2017) par mākslā balstītu kopienas attīstību caur starpdisciplinārām partnerībām un urbāno kultūras produktu izgatavošanu un neatkarīgo amatniecību (*makers' movement*). Grodahs norāda, ka abi fenomeni ir būtiski, jo pārvirza uzmanību no kultūras produktu patēriņa uz tā radīšanu/izgatavošanu. Būtiska ir arī virzība projām no izteikti ekonomiskiem apsvērumiem, daļēji arī pārdefinējot, kas ir vai nav "radošs". Vēl viens virziens, kurā strādā pētnieki, ir mēģinājumi parādīt radošo ideju pārvietošanos no neformālā mikrolīmeņa uz formālo makrolīmeni (un pretēji), radot sava veida radošās pilsētas anatomiju (Cohendet et al., 2010). Tiek secināts, ka jaunas radošas zināšanas var rasties un attīstīties tikai tad, ja notiek sadarbība starp abiem līmeņiem, veidojot vienotu kognitīvo telpu.

Ieguldījums radošās pilsētas anatomijas izpētē ir arī Latvijas Kultūras akadēmijas īstenotais projekts "Pārskatot radošo pilsētu konceptu: tīkli, starpnieki un attīstības virzieni / RePrint" (2022–2024), kurā pētnieki pievērsušies radošās pilsētas neformālajam mikrolīmenim. Projektā tiek pētīta saikņu veidošanās kultūras un radošo profesionāļu tīklos, skatot pilsētu radošuma attīstību radošo starpnieku darbībā. Šādi Latvijas Kultūras akadēmijas pētnieki iekļaujas radošo pilsētu fenomena teorētiskā un empīriskā izzināšanā – auglīgā un daudzslāņainā akadēmiskā diskusijā, kas šobrīd, vairāku vienlaicīgu krīžu apstākļos, ir aktuālāka nekā jebkad agrāk.

BIBLIOGRĀFIJA

Alsayel, A., De Jong, M., Fransen, J. (2022). Can creative cities be inclusive too? How do Dubai, Amsterdam and Toronto navigate the tensions between creativity and inclusiveness in their adoption of city brands and policy initiatives? *Cities*, 128, 103786. https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103786

Andersson, Å. E. (1985). *Kreativitet-storstadens framtid: en bok om Stockholm*. Stockholm: Prisma.

Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots*. London: Edward Arnold.

Castells, M. (1991). *The Informational City*. Oxford UK & Cambridge USA: John Wiley & Sons.

Chatterton, P. (2000). Will the real Creative City please stand up? *City*, 4 (3), 390–397. https://doi.org/10.1080/713657028

Cohendet, P., Grandadam, D., Simon, L. (2010). The Anatomy of the Creative City. *Industry and Innovation*, 17 (1), 91–111. https://doi.org/10.1080/13662710903573869

Comedia Archives [online]. Retrieved from: https://www.comedia.org.uk/ [Accessed 16.01.2024.].

Comunian, R. (2009). Challenging the Creative City: The Role of Local Identity, Networks and Support in the Creative Economy. In: P. Benneworth and G. J. Hospers (eds). *The Role of Culture in the Economic Development of Old Industrial Regions*. Zürich: LIT Verlag, 115–129.

Costa, P., Magalhães, M., Vasconcelos, B., Sugahara, G. (2007). A discussion on the governance of "Creative Cities": Some insights for policy action. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 61 (3), 122–132. https://doi.org/10.1080/00291950701553905

Dastrup, A. R. (2019). *Introduction To Human Geography*. Retrieved from: https://pressbooks.pub/humangeography/ [Accessed 20.12.2023.].

D'Ovidio, M. (2016). *The Creative City Does Not Exist. Critical Essays on the Creative and Cultural Economy of Cities*. Milano: Ledizioni.

Eiropas Komisija (2011). *Rītdienas pilsētas – izaicinājumi, vīzijas, ceļi uz priekšu.* Izgūts no: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2011/cities-of-tomorrow-challenges-visions-ways-forward [sk. 14.11.2023.].

Eurocities & KEA (2017). *Future creative cities. Why culture is a smart investment in cities.* Retrieved from: https://keanet.eu/wp-content/uploads/Future-creative-cities-01122017-KEA.pdf [Accessed 07.11.2023.].

European Commission (2024). *European Capitals of Culture*. Retrieved from: https://culture.ec.europa.eu/policies/culture-in-cities-and-regions/european-capitals-of-culture [Accessed 16.11.2023.].

Evans, G. (2017). Creative Cities – An International Perspective. In: Hannigan, J. A. & Richards, G. (eds.) *The SAGE Handbook of New Urban Studies*. London, New Deli, Singapore: SAGE Publications Ltd., 311–329.

Florida, R. (2005). *Cities and Creative Class*. New York, London: Routledge.

Florida, R., Mellander Ch., Stolarick, K. (2011). *Creativity and Prosperity: The Global Creativity Index*. The Martin Prosperity Institute. Retrieved from: http://arlt-lectures.de/GCI2011.pdf [Accessed 19.11.2023.].

Florida, R. (2012). *The Rise of Creative Class. Revisited*. New York: Basic Books.

Florida, R., Mellander, Ch., King, K. (2015). *The Global Creativity Index 2015*. The Martin Prosperity Institute. Retrieved from: https://www-2.rotman.utoronto.ca/mpi/wp-content/uploads/2015/07/Global-Creativity-Index-2015.pdf [Accessed 22.01.2024.].

Florida, R. (2017). *The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class-and What We Can Do About It*. New York: Basic Books.

Florida, R., Adler, P., King, K., Mellander, C. (2020). The City as Startup Machine: The Urban Underpinnings of Modern Entrepreneurship. In: Iftikhar, M., Justice, J., Audretsch, D. (eds). *Urban Studies and Entrepreneurship*. Cham: Springer, 19–30.

Florida, R., Mellander, Ch. (2020). Technology, talent and economic segregation in cities. *Applied Geography*, 116. https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2020.102167

Florida, R., Rodríguez-Pose, A., Storper, M. (2023). Cities in a post-COVID world. *Urban Studies,* 60 (8), 1509–1531. https://doi.org/10.1177/0042098021101807

Gēls, J. (2018). *Pilsētas cilvēkiem*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.

Gottdiener, M., Hutchison, R., Ryan, M. T. (2015). *The New Urban Sociology*. USA: Westview Press.

Grodach, C. (2017). Urban cultural policy and creative city making. *Cities*, 68, 82–91. http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2017.05.015

Hall, P. (1998). *Cities in Civilization*. London: Weidenfeld & Nicolson.

Hannigan, J. A., Richards, G. (eds.) (2017). *The SAGE Handbook of New Urban Studies*. London, New Deli, Singapore: SAGE Publications Ltd., 291.

Hansen, A.L., Andersen, H.T., Clark, E. (2001). Creative Copenhagen: Globalization, urban governance and social change. *European Planning Studies*, 9 (7), 851–869.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: A Division of Random House.

Kagan, S., Hahn, J. (2011). Creative Cities and (Un)Sustainability: From Creative Class to Sustainable Creative Cities. *Culture and Local Governance / Culture et gouvernance locale,* 3 (1–2), 11–2. https://doi.org/10.18192/clg-cgl.v3i1.182

Kahn, L., Rushanar, A., Buonfino, A., Leadbeater, Ch., Mulgan, G. (2009). *Breakthrough Cities: How Cities Can Mobilise Creativity and Knowledge to Tackle Compelling Social Challenges*. London: British Council. Retrieved from: https://www.britishcouncil.hu/sites/default/files/breakthrough_cities_report.pdf [Accessed 07.01.2024.].

Keidar, N. (2023). Cities And Their Gurus: The Role of Superstar Consultants in Post-political Urban Governance. *Journal of Urban and Regional Research*, 47 (2), 279–298. https://doi.org/10.1111/1468-2427.13166

Landry, C. (2008). *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators*. 2nd ed. London, Sterling, VA: Comedia & Earthscan.

Landry, C. (2012). *The Origins & Futures of the Creative City*. Near Stroud: Comedia. Retrieved from: https://charleslandry.com/downloads/The_Origins_&_Futures_of_the_Creative_City.pdf [Accessed 01.11.2023.].

Landry, C., Hyams J. (2012). *The Creative City Index: Measuring the Pulse of the City*. Near Stroud: Comedia. Retrieved from: https://charleslandry.com/downloads/The_Creative_City_Index.pdf [Accessed 06.11.2023.].

Landry, C. (2017). *The Civic City in a Nomadic World*. Rotterdam: nai010 publishers. Retrieved from: https://charleslandry.com/the-civic-city-in-a-nomadic-world [Accessed 15.01.2024.].

Landry, C., Caust M. (2017). *The Creative Bureaucracy & Its Radical Common Sense*. Near Stroud: Comedia. Retrieved from: https://charleslandry.com/downloads/The_Creative_Bureaucracy.pdf [Accessed 14.01.2024.].

Landry, C. (2019). *Advanced Introduction to the Creative City*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing.

Landry, C. (2021). Yes, the Arts Can Help Heal the World. In: Bilbao, T., Camnitzer, L., Ciancio, C. et al. *Healing a Broken World: The Power of Art for Social Transformation in the Post-Pandemic Era*. Washington: Inter-American Development Bank, 47–52. Retrieved from: https://publications.iadb.org/en/healing-broken-world-power-art-social-transformation-post-pandemic-era [Accessed 17.01.2024.].

Landry, C. (2023). Transformation and place – reflecting on the culture of governance and the governance of culture. In: Bailey, Ch., Theodoulou Charalambous. E., Drion G. (eds). *Cultural Governance. Current and Future European Perspectives*. London, New York: Routledge, 98–114.

Mellander, Ch., Florida, R. (2021). The Rise of Skills: Human Capital, the Creative Class, and Regional Development. In: Fischer, M.M., Nijkamp, P. (eds). *Handbook of Regional Science*. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 317–329.

Mumford, L. (1970). *The Culture Of Cities*. San Diego, New York, London: A Harvest/HBJ Book.

OECD (2018). *Culture and local development: Background document*. Retrieved from: https://www.oecd.org/cfe/leed/venice-2018-conference-culture/documents/Culture-and-Local-Development-Venice.pdf [Accessed 13.11.2023.].

O'Sullivan, A. (2011). *Urban Economics*. New York: McGraw Hill.

O'Flaherty, B. (2005). *City Economics*. Cambridge: Harvard University Press.

Peck, J. (2005). Struggling with the creative class. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29 (4), 740–770. https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2005.00620.x

Peck, J. (2012). Recreative city. Amsterdam, vehicular ideas and the adaptive spaces of creativity policy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36 (3), 462–485. https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2011.01071.x

Pratt, A. C. (2008). Creative cities: the cultural industries and the creative class. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 90 (2), 107–117. https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2008.00281.x

Pratt, A. C. (2010). Creative cities: Tensions within and between social, cultural and economic development. A critical reading of the UK experience. *City, Culture and Society*, 1 (1), 13–20. https://doi.org/10.1016/j.ccs.2010.04.001

Pratt, A. C., Hutton, T. (2013). Reconceptualising the relationship between the creative economy and the city: Learning from the financial crisis. *Cities*, 33, 86–95. doi.org/10.1016/j.cities.2012.05.008

Saeima (2020). *Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums.* Izgūts no: https://www.vestnesis.lv/op/2020/119C.1 [sk. 12.01.2024.].

Sasaki, M. (2010). Urban regeneration through cultural creativity and social inclusion: Rethinking creative city theory through a Japanese case study. *Cities*, 27 (1), S3–S9. https://doi.org/10.1016/j.cities.2010.03.002

Savage, S. (2019). *Cities And Worldbuilding: 50 Questions For Creatives*. Kindle Edition.

Scott, A. J, Storper, M. (2014). The Nature of Cities: The Scope and Limits of Urban Theory. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39 (1), 1–15. https://doi.org/10.1111/1468-2427.12134

Sennett, R. (1989). The Civitas of Seeing. *Places*, 5 (4), 82–84. Retrieved from: https://placesjournal.org/assets/legacy/pdfs/the-civitas-of-seeing.pdf [Accessed 03.11.2023.].

Smailes, A. E. (2017). *The Geography of Towns*. London, New York: Routledge.

UNECO (2016). *Culture Urban Future: Global Report on Culture for Sustainable Urban Development*. Retrieved from: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246291 [Accessed 13.10.2023.].

UNESCO & World Bank (2021). *Cities, culture, creativity: leveraging culture and creativity for sustainable urban development and inclusive growth*. Retrieved from: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377427 [Accessed 10.09.2023.].

UNESCO (2024). *Creative Cities Network*. Retrieved from: https://en.unesco.org/creative-cities/ [Accessed 13.09.2023.].

Weber, M. (1958). The Nature of the City. In: Martindale, D., Neuwirth G. (eds.) *The City*. New York: Free Press, 65–89.

Zukin, S. (2004). Dialogue on urban cultures: Globalization and culture in an urbanizing world. *World Urban Forum*, Barcelona, 13–17 September 2004. Retrieved from: https://staging.unhabitat.org/downloads/docs/3070_67594_K0471966%20WUF2-2.pdf [Accessed 06.01.2024.].

Zukin, S. (2010). *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. New York: Oxford University Press.

Kultūras līdzdalības nozīme labbūtības veicināšanā radošajās pilsētās

Mg. sc. soc. Ance Kristāla, Latvijas Kultūras akadēmija
Mg. art. Una Bluķe, Latvijas Kultūras akadēmija

IEVADS

Tiekšanās pēc labākas dzīves visos laikos bijusi sabiedrības virzītājspēks, galvenais mērķis un lielākais izaicinājums. Indivīdi tiecas uzlabot savas dzīves kvalitāti un stiprināt kopienas, tādēļ labbūtība (*well-being*) kā jēdziens pēdējos gados izpelnījies ievērojamu uzmanību gan akadēmiskajos, gan publiskajos diskursos. Lai arī pastāv vairāki ar labbūtību saistīti jēdzieni, kas tiek lietoti gan nošķirti, gan kā sinonīmi – dzīves kvalitāte, labklājība, apmierinātība ar dzīvi, laba dzīvošana u. c. (Raubiško, Cimdiņa, 2012) –, labbūtība ir skatāma kā visaptverošs koncepts. Labbūtība ietver fizisko, psiholoģisko, emocionālo un sociālo dimensiju (Diener, 2000, p. 34), kas savstarpēji mijiedarbojas, lai apmierinātu indivīda vajadzības, palīdzētu īstenot dzīves mērķus un lai sasniegtu vēlamo dzīves kvalitāti. Tādējādi labbūtību veido gan objektīvie dzīves apstākļi, gan to subjektīvais vērtējums indivīda skatījumā, gan sociālā vide un attiecības. Labbūtībai ir pievērsušies pētnieki no dažādu zinātņu nozarēm, apskatot atšķirīgus kontekstuālos apstākļus, kas veido labbūtību, piemēram, fiziskās vides ietekmi, profesionālo izaugsmi, mentālo veselību. Taču, ņemot vērā šīs monogrāfijas fokusu, kā konceptuāls ietvars labbūtības padziļinātākai izpratnei tiks izmantota radošā pilsēta. Raksta autores radošu pilsētu skata kā kultūras un inovāciju centru, kas caur kultūras līdzdalības dimensiju spēj ietekmēt pilsētas iedzīvotāju labbūtību. Kultūras līdzdalība tiks uzsvērta kā viens no radošas pilsētas raksturlielumiem, kas nes nozīmi iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanā līdzās daudziem citiem – radošajai ekonomikai, pilsoniskajai līdzdalībai,

iekļaujošai videi u. c. Bez citiem radošas pilsētas elementiem nepastāvētu arī iespējas kultūras līdzdalībai. Veicot teorētiskās literatūras un iepriekš veikto pētījumu pārskatu, raksta mērķis ir gūt izpratni par kultūras līdzdalības saikni ar labbūtību, apskatot labbūtības definīcijas, raksturojot metodoloģiskās pieejas tās mērīšanai un izvirzot radošo pilsētu kā sociālu vidi, kurā kultūras līdzdalībai piemīt īpaša instrumentāla vērtība vairāku labbūtības dimensiju, bet it īpaši sociālā kapitāla veicināšanā. Padziļinātāka izpratne par kultūras līdzdalības nozīmi labbūtības veicināšanā, izmantojot radošās pilsētas piedāvātos resursus, var palīdzēt kultūrpolitikas veidotājiem un pilsētplānotājiem izstrādāt stratēģijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanai.

LABBŪTĪBAS JĒDZIENA TEORĒTISKAIS UN METODOLOĢISKAIS IETVARS

Lai arī centieni definēt labu dzīvi ir klātesoši jau kopš antīkās kultūras laikiem filozofijas un ētikas kontekstā, par labbūtības jēdzienu iespējams runāt kopš pagājušā gadsimta. Kopš 20. gadsimta 30. gadiem pētniekus dažādās zinātņu nozarēs interesējusi labbūtības jēdziena izpēte un mērīšanas iespējas (Wish, 1986, pp. 93–95). Sākotnēji izvirzīti tādi labbūtības aspekti kā ekonomiskā, sociālā un politiskā stabilitāte, veselība, vide, izglītība, dzīves vieta, klimats, atpūtas iespējas, drošība, infrastruktūra un kultūras pieejamība, taču pavisam drīz tapis skaidrs, ka aspektus iespējams klasificēt kategorijās – subjektīvā un objektīvā labbūtība (Wish, 1986, pp. 93–95). Objektīvā labbūtība ietver materiālo labklājību, un to ietekmē ienākumu līmenis un stabilitāte, dzīves apstākļi, veselība, izglītības iespējas, sociālās vides kvalitāte un drošība. Šie faktori ir kvantitatīvi izmērāmi, piemēram, ir pieejami dati par vidējo ienākumu līmeni valstī, iekšzemes kopproduktu, veiktajiem noziegumiem reģionā, tāpat farmācijas uzņēmumu atskaites vai slimnīcu reģistri sniedz informāciju par iepirkto medikamentu apmēru un medicīnisko palīdzību lūgušo cilvēku skaitu jeb veselības indikatoriem un citiem kvantitatīvi izmērāmiem faktoriem (Alatartseva, Barysheva, 2015, p. 36). Taču, neraugoties uz to, ka objektīvās labbūtības rādītāji sniedz skaidrus un izmērāmus rezultātus, šie dati bez subjektīvās labbūtības aspektiem nesniedz pilnīgu izpratni par sabiedrības labbūtību. Subjektīvā labbūtība ir indivīda paša vērtējums par savas dzīves kvalitāti, ietverot tādus aspektus kā indivīda vērtības, jēgas apzināšanās, pašcieņa, pārliecība, apmierinātība, piepildījuma sajūta, harmonisks fizioloģiskais un psihoemocionālais stāvoklis (Alatartseva, Barysheva, 2015, p. 36). Respektīvi, indivīds var dzīvot šķietami objektīvi labbūtīgā vidē, taču neizjust vispārēju labbūtību, ja viņa dzīves kvalitātes līmenis neatbilst sabiedrībā pieņemtajam vai ja ir kādi personīgi dzīves kvalitātes līmeni negatīvi ietekmējoši faktori.

Lai padziļināti izprastu objektīvās un subjektīvās labbūtības dimensiju mijiedarbību, to izpausmes sabiedrībā un indivīdu vērtējumu par savu dzīves kvalitāti, teorētiskie skaidrojumi operacionalizēti un pārvērsti metodoloģiskos rīkos labbūtības mērīšanai.

Labbūtības mērījumu izstrāde ir ne tikai teorētisks vai metodoloģisks jautājums, tas lielā mērā ir gan ētisks, gan politisks jautājums – kas tiek pieņemts un atzīts par laimīgu indivīdu, par labklājīgu valsti un tās sabiedrību? Šie jautājumi norāda uz nepieciešamību apskatīt dažādas pieejas un izpratnes labbūtības mērīšanā, lai gan pētnieki, gan politikas veidotāji varētu izšķirties par konkrētajai situācijai visatbilstošākajām pieejām un iespējām datu interpretācijā.

Kā iepriekš minēts, katrs no labbūtības veidiem prasa atšķirīgas pieejas to mērīšanā, objektīvās labbūtības rādītājiem balstoties pieejamos statistikas datos par kādas noteiktas iedzīvotāju grupas vai plašākā mērogā par sabiedrības dzīves apstākļiem – tātad objektīvos mērījumos, kuru metodoloģija parasti ir skaidri aprobēta ilgstošos pētījumos. Savukārt subjektīvās labbūtības mērījumi ir lielā mērā atkarīgi no datu iegūšanas konteksta, instrumentārija un interpretācijas, jo, lai arī izteikti kā kvantitatīvi rādītāji, tie balstās respondentu pašvērtējumā par aptaujā iekļautām kategorijām. Piemēram, savas dzīves jēgas apzināšanās ir izteikti abstrakta kategorija, par kuru dažādiem indivīdiem var būt atšķirīga izpratne; dzīves jēgas sajūta var arī mainīties, saskaroties ar dažādiem dzīves notikumiem, tā ne vienmēr var būt saistīta ar plašākām sociokulturālām vai politiskām struktūrām (taču arī tām ir nozīmīga loma). Lai izprastu, kā salāgot objektīvās un subjektīvās labbūtības dimensijas ne tikai teorētiski, bet arī metodoloģiski, rakstā tiks apskatīti dažādi piemēri labbūtības kā jēdziena operacionalizēšanai kvantitatīvajos un kvalitatīvajos mērījumos. Sekojošais labbūtības mērījumu pieeju izklāsts sniedz iespēju izvērtēt to piemērotību dažādiem kontekstiem un vajadzībām gan lokālā, gan valstiskā, gan globālā līmenī.

Objektīvo un subjektīvo labbūtību var skatīt kā divas dažādas paradigmas labbūtības mērījumos. Objektīvās labbūtības mērījumi ir centieni kvantitatīvi izteikt iedzīvotāju dzīves līmeni, kas sasaucas arī ar tendenci izmantot ekonomiskos rādītājus kā pamatu valsts labklājības līmeņa noteikšanai. Objektīvā labbūtība lielākoties tiek pieņemta kā rādītāju kopa, kas definē "labu sabiedrību", un attiecīgā līmeņa pārvaldībai tā būtu jāņem vērā, veidojot pierādījumos balstītu politiku (Diener, 2009). Izrietoši priekšstati par to, kas veido "labu sabiedrību", kādi indikatori ir spējīgi to fiksēt un kā tos izmērīt, ir izteikti kultūrspecifiski un laikā mainīgi. Savukārt subjektīvā labbūtība attiecas uz indivīda dzīves pieredzējumu, kas tiek vērtēts saskaņā ar indivīda iekšējo mērījumu skalu. Lai izprastu labbūtību, ir iespējams vērsties tiešā veidā pie indivīda, izzinot viņa sajūtas un pieredzi (Diener & Suh, 1997). Psihologs Eds Dīners (*Ed Diener*) ir sniedzis nozīmīgu ieguldījumu subjektīvās labbūtības jēdziena attīstībā un mērījumu metodoloģijas izstrādē, kopā ar kolēģiem izstrādājot instrumentāriju "Skala apmierinātībai ar dzīvi" (*Satisfaction with Life Scale*)[1]. Skala aptver piecas subjektīvās labbūtības dimensijas – cik tuvu cilvēka dzīve ir ideālam, dzīves apstākļu vērtējumu, vispārējās apmierinātības līmeni, svarīgu mērķu sasniegšanu un vēlmi pēc

1 Skatīt plašāk šeit: Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. Journal of Personality Assessment, 49 (1), 71–75.

pārmaiņām, ja dzīve būtu jādzīvo no jauna –, veidojot plašu subjektīvās labbūtības konceptuālu ietvaru, kas uzsver individuālās interpretācijas nozīmi. Kā noprotams, šīs dimensijas ir izteikti abstraktas un kontekstuālas un to padziļinātākai analīzei ir nepieciešami dati un zināšanas par konkrēto sabiedrību un indivīda sociālo vidi. Līdz ar to, lai arī objektīvā un subjektīvā labbūtība pauž pretējības labbūtības izpratnē, visaptverošiem mērījumiem ir nepieciešams izmantot tās abas, apvienojot gan ekonomiskos rādītājus, kuri pievēršas strukturālajiem faktoriem un veido indivīda sociālo vidi, piemēram, vidējais ienākumu līmenis, nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits u. tml., gan subjektīvos vērtējumus par šīs vides ietekmi uz indivīda dzīves kvalitāti (Diener & Suh, 1997).

Savukārt Kembridžas universitātes Labbūtības institūta vadītāja Felīcija A. Huperte (*Felicia A. Hupert*) un tā pētnieks Timotijs So (*Timothy So*) kritiski norāda uz liela mēroga starptautisku pētījumu, piemēram, Pasaules vērtību aptaujas (*World Values Survey*), tendenci reducēt labbūtību līdz vienai dimensijai, kas parasti aprobežojas ar apmierinātības ar dzīvi vai laimes izjūtas operacionalizēšanu vienā aptaujas anketas jautājumā (2013). Hupertes un So skatījumā šāda tradīcija norāda uz izpratnes trūkumu par labbūtību kā daudzdimensionālu fenomenu, kas neaprobežojas tikai ar labu pašsajūtu. Kopējais dzīves apmierinātības līmenis un laimes izjūta noteikti sniedz nozīmīgas indikācijas par iedzīvotāju labbūtību, taču bez detalizētākiem mērījumiem šos lielumus un to svārstības ir grūti izskaidrot. Šo viendimensionalitāti cenšas pārvarēt, piemēram, Oksfordas nabadzības un tautas attīstības iniciatīva (*Oxford Poverty and Human Development Initiative*)[2], kas savā labbūtības indikatorā iekļauj arī vairākus subjektīvās labbūtības rādītājus līdzās objektīvās labbūtības rādītājiem.

Kā nozīmīgākais starptautiski salīdzinošais Eiropas līmeņa pētījums par labbūtību ir jānorāda Eiropas Sociālā aptauja (*European Social Survey*, turpmāk – ESA)[3], kas kopš 2002. gada regulārajā aptaujā iekļauj jautājumus par labbūtību, kā arī veido atsevišķas aptaujas, kas ir tieši mērķētas uz labbūtības līmeņa noteikšanu. ESA subjektīvo labbūtību izsaka laimes un apmierinātības ar dzīvi rādītājos, katru no tiem operacionalizējot vienā anketas jautājumā, kas atbilstoši Hupertei un So būtu skatāma kā kritiski vērtējama pieeja. Papildu subjektīvās labbūtības rādītājiem aptaujā tiek mērīti dažādi sociālie indikatori, ko gan ESA nedefinē kā objektīvās labbūtības mērījumus, bet atbilstoši iepriekš apskatītajiem teorētiskajiem modeļiem, raksta autoruprāt, tie būtu par tādiem uzskatāmi. Aptaujas modulis "Personīgā un sociālā labbūtība" arī sasaista personīgo labklājību ar sociālo labklājību, uzsverot indivīdu savstarpējās mijiedarbības un sociālā kapitāla veidošanās nozīmi (*European Social Survey*, n. d.). ANO izveidotais Tautas attīstības indekss (*Human Development Index*)[4] mēra labbūtību valstu mērogā, apvienojot gan ekonomiskos, gan sociālos un veselības rādītājus. Līdzīgā veidā uz labbūtību skatās arī OECD (Ekonomiskās sadarbības un

2 Skatīt plašāk šeit: https://ophi.org.uk/

3 Skatīt plašāk šeit: https://www.europeansocialsurvey.org/

4 Skatīt plašāk šeit: https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI

attīstības organizācija) izstrādātais Labākas dzīves indekss (*Better Life Index*)[5], taču sadalot rādītājus divās kategorijās – esošais labbūtības līmenis un resursi labbūtības veicināšanai nākotnē. Attiecīgi, starptautiskie salīdzinošie pētījumi lielākoties pievēršas objektīvās labbūtības mērījumiem, vien vispārīgi noskaidrojot iedzīvotāju subjektīvās labbūtības vērtējumus. Raksta autoruprāt, būtu nepieciešams veltīt līdzvērtīgu uzmanību arī subjektīvās labbūtības rādītājiem, jo tie spēj norādīt uz sociālo un ekonomisko indikatoru vērtējumu iedzīvotāju skatījumā, jo augstāks labklājības līmenis ne vienmēr korelē ar augstāku apmierinātību ar dzīvi (Oishi, Diener, 2014).

Pievēršoties šajā rakstā apskatītajam pilsētas kontekstam, pilsētu ir iespējams konceptuāli skatīt kā teritoriālu atskaites punktu ar iedomātu kopienu, kas indivīdu sadarbības rezultātā tiecas uz dzīves kvalitātes līmeņa celšanu indivīda un visas sabiedrības līmenī. Šī iemesla dēļ pilsētplānotāji un urbānie sociologi pievēršas vides ietekmei uz cilvēku un cenšas rast risinājumus spēcinošas, drošas, iedvesmojošas pilsētvides veidošanai. Zinātniskajā literatūrā labbūtība tiek skatīta kā nozīmīgs faktors pilsētplānošanā, bet vairāk pievēršoties tieši dažādiem ar vidi saistītiem aspektiem, kas tiešā veidā varētu ietekmēt iedzīvotāju dzīves kvalitāti, piemēram, parku teritoriju plašums, gājēju infrastruktūra, vides pieejamība u. tml. Attiecīgi, runājot par urbāno vidi, kā nozīmīgākās tiek uzsvērtas dažādas objektīvās labbūtības dimensijas, kas saistītas ar pilsētas dzīvotspēju. Savukārt Masačūsetas Tehnoloģiju institūta "Pilsētas zinātnes" pētnieku grupas dalībnieku Lisas Orī (*Lisa Orii*), Luisa Alonso (*Luis Alonso*) un Kenta Larsona (*Kent Larson*) izstrādātais pilsētas labbūtības indikators iezīmē tendenci uz labbūtību pilsētvidē skatīties plašāk, jo tajā iekļautas tādas dimensijas kā kopienas sasaistītība (*connectedness*), drošība, fiziskā veselība, mentālā veselība un sociālā daudzveidība, izceļot gan vides nozīmi, gan indivīda pašsajūtu (2020). Šis saskan ar jau iepriekš rakstā uzsvērto visaptverošo pieeju labbūtības izpratnē un mērīšanā, apvienojot objektīvās un subjektīvās labbūtības dimensijas.

Latvijā labbūtības mērījumi pilsētu līmenī tiek veikti ar aptaujas "Dzīves kvalitāte pilsētās"[6] palīdzību. Aptauja, kas 2022. gadā tikusi veikta otro reizi, aptver visas Latvijas valstspilsētas, izņemot Rīgu, un iekļauj tādas labbūtības dimensijas kā drošība, vide, veselība un apmierinātība ar dzīvi kopumā. Aptaujā apkopotas gan objektīvās, gan subjektīvās labbūtības dimensijas, uzsvaru liekot uz pēdējo, lielākajā daļā jautājumu lūdzot norādīt iedzīvotāju subjektīvo pieredzi vai vērtējumu par prasītajām kategorijām, piemēram, pilsētas pārvaldību vai kultūras dzīvi. Apsekojuma galvenais mērķis ir iegūt datus par dzīves kvalitāti raksturojošiem faktoriem, kas varētu būt noderīgi pašvaldību pārstāvjiem, pieņemot iedzīvotāju ikdienu ietekmējošus lēmumus. Ņemot vērā iepriekš rakstā apskatīto kritiku attiecībā pret labbūtības mērījumiem, aptaujas "Dzīves kvalitāte pilsētās" instrumentārijs, autoruprāt, vērtējams kā

5 Skatīt plašāk šeit: https://www.oecdbetterlifeindex.org/#/11111111111

6 Skatīt plašāk šeit: https://www.stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/labklajibas-un-vienlidzibas-raditaji/dzives-kvalitate/cits/3258-apsekojuma-dzives

pozitīvs piemērs, detalizēti noskaidrojot iedzīvotāju skatījumu uz dažādiem pilsētvidi veidojošajiem aspektiem. Tas pārvar tendenci pievērsties tikai pilsētas fiziskās vides nozīmei uz iedzīvotāju labbūtību un kā galvenos izvirzīt tikai objektīvās labbūtības rādītājus.

Taču labbūtības pētīšanas izaicinājumi neaprobežojas tikai ar mērīšanas pieejas izvēli, tai seko rezultātu interpretācijas posms. Garengriezuma pētījumos iedzīvotāju labbūtības dinamiku ir iespējams salīdzinoši skatīt laikā, palīdzot gūt izpratni par ieviesto politiku rezultātiem un nepieciešamajiem uzlabojumiem ilgākā laika posmā. Taču kā iespējams noteikt, vai iedzīvotāji ir laimīgi, ārpus garengriezuma pētījumiem? Vai viņi ir apmierināti ar dažādām savas dzīves dimensijām, vai viņi pietiekami bieži izjūt pozitīvās emocijas? Lai arī Huperte un So pievēršas uzplaukšanai kā psiholoģiskam labbūtības aspektam, viņu piedāvātā faktoru analīzes struktūra, kas ietver mērījumus kategorijās – pozitīvas emocijas, pozitīvas iezīmes un pozitīva funkcionēšana –, uzsver nepieciešamību pēc visu faktoru gandrīz pilnīgas pārklāšanās, lai varētu apgalvot, ka indivīds piedzīvo uzplaukšanu (Huppert & So, 2013). Respektīvi, pētnieki norāda, ka pieeja labbūtības mērījumu interpretācijai lielā mērā var ietekmēt tālākās intervences politikas. Pieņēmums, ka iedzīvotāju dzīves kvalitātes līmeņa paaugstināšanās vienā no dimensijām nozīmē arī vispārēju labbūtības pieaugumu, veido nepilnvērtīgu skatījumu uz iedzīvotāju dzīves kvalitāti – veiksmīgi īstenota politika, kas palīdzējusi celt vienu labbūtības dimensiju, ne vienmēr veidos pārneses efektu uz citām labbūtības dimensijām. Tādēļ ir jāņem vērā labbūtības rādītāju kopums un to mijiedarbība vienam ar otru, lai iegūtu pilnvērtīgus datus un izpratni par iedzīvotāju labbūtību.

Kopsavelkot diskusiju par labbūtības izpratni un tās mērīšanas iespējām, jāuzsver, ka jebkura labbūtības rādītāju kopa vienmēr ir kāda indivīda vai indivīdu grupas (politikas veidotāju, pētnieku, mediju) interpretācija par labbūtību veidojošajām dimensijām un kompromiss starp vienu rādītāju iekļaušanu un citu atmešanu. Šādas izvēles lielā mērā ietekmē labbūtībai piešķirtās nozīmes un izpratni par esošo situāciju sabiedrībā, kā arī var ietekmēt politikas programmu veiksmi vai neveiksmi. Piemēram, nepievēršot pietiekami daudz uzmanības jomām, ar kurām iedzīvotāji nav apmierināti, taču kuras nav identificētas neprecīzi izvēlētu rādītāju dēļ. Šī varētu būt ierosme pārdomām ne tikai par starptautiski salīdzināmu indikatoru un pētījumu nepieciešamību, bet arī par lokāli pielāgotiem mērījumiem. Turpmāk rakstā tiks aplūkots, kā kultūras līdzdalība iekļaujas līdz šim apskatītajos labbūtības skaidrojumos un kā iespējams noteikt tās ietekmi uz iedzīvotāju labbūtību pilsētas kontekstā.

KULTŪRAS LĪDZDALĪBA KĀ LABBŪTĪBU VEICINOŠS FAKTORS

Gan kultūra, gan labbūtība ir izteikti plaši un grūti operacionalizējami koncepti, kas padara to pētīšanu izaicinošu un pētījumu rezultātus – neviennozīmīgus. Šī raksta kontekstā kultūra tiek skatīta kā kultūras līdzdalība – iesaistīšanās pieredzēs, kurās galvenā loma ir simbolisku un estētisku nozīmju radīšanai un uztveršanai (OECD, n. d.). To var iedalīt aktīvajā un pasīvajā kultūras līdzdalībā – aktīvā kultūras līdzdalība attiecas uz nozīmju veidošanu, indivīdam pašam

iesaistoties kultūras produkta radīšanā, savukārt pasīvā kultūras līdzdalība attiecas uz citu indivīdu radīto kultūras produktu un tajos iekļauto nozīmju uztveri un patēriņu (OECD, n. d.). Vairāki pētījumi norāda uz kultūras līdzdalības radīto ietekmi uz dažādiem labbūtības aspektiem – kultūra veicina cilvēka izaugsmi (Mundet et al., 2017), sekmē sociālo iekļaušanu (Hampshire, Matthijsse, 2010; Perkins, Williamon, 2014), mazina sociālo izolāciju un vientulības sajūtu (Toepoel, 2011) un stiprina kopienas (Hampshire, Matthijsse, 2010). Tajā pašā laikā vairāki pētījumi norāda arī uz neskaidro saikni starp kultūras līdzdalības un labbūtības līmeņiem, nespējot rast pietiekami spēcīgas, datos pamatotas cēloņsakarības (Reyes-Martínez et al., 2021). Lai arī vairāki pētījumi spēj norādīt uz pastāvošo saistību starp augstāku kultūras līdzdalības līmeni un augstākiem subjektīvās labbūtības rādītājiem, lielākajā daļā gadījumu tie nesniedz skaidrojumu par šīs saistības cēloņsakarībām. Darba autores rakstā padziļinātāk pievēršas pieņēmumam, ka kultūrai ir būtiska nozīme gan indivīdu, gan kopienu labbūtības veicināšanā, kā arī apskata tādus pētījumus, kas kritiski analizē šo pieņēmumu.

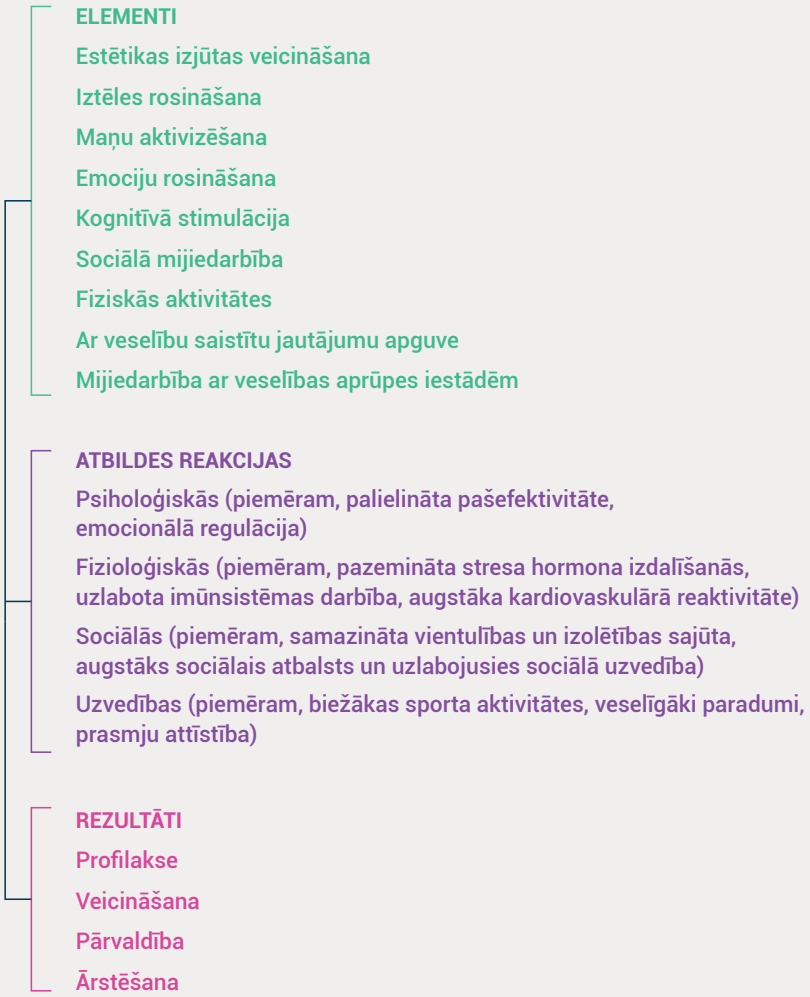
Viens no autoriem, kas norāda uz kultūras līdzdalības nozīmi labbūtības veicināšanā, ir iepriekš minētais labbūtības pētnieks Eds Dīners, kurš min, ka kultūras patēriņu un līdzdalību nepieciešams skatīt kā daļu no objektīvās labbūtības sociālo indikatoru kopas (Diener et al., 2009). Citi autori, piemēram, Džordžio Tavano Blesi (*Giorgio Tavano Blessi*) ar pētnieku komandu (Blessi et al., 2014) un Daniels Vītlijs (*Daniel Wheatley*) ar Kregu Bikertonu (*Craig Bickerton*), skata kultūras līdzdalību kā vienu no subjektīvās labbūtības ietekmes faktoriem (Wheatley & Bickerton, 2017), kas ir visbiežākā pieeja kultūras līdzdalības ietekmes uz labbūtību pētījumos. Pieaugošais sociālais kapitāls, kas tiek iegūts no aktīvas vai pasīvas iesaistes kultūras aktivitātēs, palīdz paaugstināt atsevišķus subjektīvās labbūtības rādītājus (Reyes-Martínez et al., 2021). Sociālais kapitāls, ko veido radu, draugu, paziņu loks, iesaiste kopienā un tās aktivitātēs, kopējais sociālās integrācijas līmenis sabiedrībā, uzticība u. c. rādītāji kalpo kā teorētiskais un empīriskais sasaistes punkts starp kultūras līdzdalību un labbūtību – pozitīva sociālā mijiedarbība ar citiem cilvēkiem veicina labāku pašsajūtu. Savstarpējā saistība starp kultūras līdzdalību, sociālo kapitālu un labbūtību ir noteikta, taču cēloņsakarību ķēde to starpā nav viennozīmīga. Sociālo zinātņu autoru kolektīva veiktais pētījums Havjēra Rejesa-Martineza (*Javier Reyes-Martínez*) vadībā līdzīgi kā citi pētījumi ar kvantitatīvo datu palīdzību atklāj, ka kultūras līdzdalībai ir statistiski nozīmīga ietekme uz subjektīvās labbūtības rādītājiem, taču tā nav tik izteikta kā sociālā kapitāla vai sociodemogrāfisko rādītāju ietekme (Reyes-Martínez et al., 2021). Piemēram, indivīda ienākumu līmenis vai spēja paļauties uz līdzcilvēkiem lielākā mērā varētu ietekmēt tā labbūtību nekā kino vai teātra apmeklējums. Tajā pašā laikā kultūras līdzdalība var kalpot par katalizatoru biežāku un spēcīgāku sociālo mijiedarbību veidošanā.

Aktīvā kultūras līdzdalība visai pašsaprotami ir saistāma ar sociālā kapitāla veidošanu, tā kā daudzas radošās aktivitātes paredz tiešu sociālo mijiedarbību, piemēram, ar citiem kolektīva biedriem. Radošais process rosina iztēli un emocijas, veicina pašrefleksiju, palīdzot rast risinājumus dažādiem ikdienas izaicinājumiem, kā arī radot dziļāku izpratni par pašidentitāti. Tāpat aktīva kultūras līdzdalība ir saistāma ar radošās domāšanas, kritiskās domāšanas un iztēles veicināšanu, kas rosina indivīdā pašpārliecību, pašapziņu un laimes izjūtu (Mundet-Bolos et al., 2017) – rādītājiem, kas saistāmi ar tādām subjektīvās labbūtības dimensijām kā indivīda vērtības, jēgas apzināšanās, apmierinātība ar dzīvi un piepildījuma sajūta.

Pasīvā kultūras līdzdalība, lai arī var iekļaut tiešu sociālo mijiedarbību ar māksliniekiem vai ar citiem mākslas darba patērētājiem, visbiežāk ir saistāma ar individuālu pieredzējumu un pārdzīvojumu. Barselonas universitātes pētnieces Annas Mundetas-Bolosas (*Anna Mundet-Bolos*) vadībā tapušajā rakstā tiek uzsvērta kultūras līdzdalības ietekme uz labbūtības emocionālo dimensiju, norādot uz mākslas spēju radīt dažādas pozitīvas emocijas tās patērētājos (Mundet-Bolos et al., 2017). Pasīvās kultūras līdzdalības formām ir mazāks potenciāls izveidot tiešu sociālo mijiedarbību ar citiem indivīdiem, taču tā var uzlabot psiholoģisko un emocionālo stāvokli. Kultūras pieredzes, raisot dažāda veida atbildes reakcijas indivīdā, palīdz celt tā dzīves kvalitāti.

Pasaules Veselības organizācija (*World Health Organization*) ir izstrādājusi konceptuālu modeli (skatīt 1. attēlu) kultūras līdzdalības un labbūtības saiknei, kurā attēlots, kā mākslas pieredzējums un radošās aktivitātes indivīdā raisa dažādas atbildes reakcijas, kas var vienlīdz spēcīgi ietekmēt gan fizioloģiskos un psiholoģiskos procesus, gan mainīt uzvedības modeļus, gan sociālās mijiedarbības kvalitāti. Šis modelis apkopo gan aktīvās, gan pasīvās kultūras līdzdalības ietekmes uz indivīda objektīvo un subjektīvo labbūtību – vispārējo veselības stāvokli un tā pašvērtējumu. Modeļa izstrādātājas – mākslas un veselības zinātņu starpdisciplinārās pētnieces Deizija Fankūrta (*Daisy Fancourt*) un Sērša Finna (*Saoirse Finn*) –, apkopjot vairāku klīnisku pētījumu rezultātus, norāda arī uz tiešu cēloņsakarību starp minētajām atbildes reakcijām un fiziskās un mentālās veselības uzlabošanos (Fancourt & Finn, 2019). Atbilstoši šai loģikai došanās uz koncertu sniedz emocionālu un estētisku baudījumu, kurš palīdz mazināt stresu un trauksmi, kas ir bieži sirds un asinsvadu slimību, kā arī mentālo saslimšanu cēloņi. Koncerta pieredzēšana kopā ar citiem apmeklētājiem palīdz mazināt vientulības un sociālās izolētības sajūtu, bet dejošana mūzikas pavadījumā vairo fiziskās aktivitātes. Veselība arī šajā gadījumā būtu skatāma ne tikai kā daļa no labbūtības, bet kā pati labbūtība – kopējā dzīves kvalitāte un apmierinātība ar dzīvi norāda uz indivīda veselīgumu (WHO, 1948). Māksla motivē iesaistīties, baudīt, iedziļināties, sniedzot papildu ieguvumus arī indivīda fiziskajai, mentālajai un sociālajai labbūtībai bez psiholoģiskās spriedzes sajūtas, ko bieži vien var radīt ikdienas rutīna, pienākumi vai paradumu veidošana. Tādējādi šis modelis kalpo par vienu no piemēriem, kur ir saskatāmas tiešas cēloņsakarības starp kultūras līdzdalību un augstāku labbūtības līmeni, radot spēcīgu pretargumentu sociālo zinātņu pētījumiem, kur šī saikne tieši neparādās vai tiek apšaubīta.

1. attēls. **Konceptuālais modelis kultūras un labbūtības saiknei** (Fancourt & Finn, 2019).

Eiropas Savienības (turpmāk – ES) programmas "Radošā Eiropa" starptautiskā pētnieciskā projektā "Māksla un labbūtība" (*Art & Well-being*) tapušā pētījumā par aktīvās un pasīvās kultūras līdzdalības ietekmi uz Covid-19 pandēmijas atstāto seku mazināšanu Itālijas, Rumānijas, Spānijas un Beļģijas pilsētu iedzīvotāju aptaujas dati norāda, ka 64 % respondentu kultūras līdzdalība liek justies labāk (Ascolani et al., 2020). Gan aktīvā, gan pasīvā kultūras līdzdalība korelē ar uzlabotu pašsajūtu, dzīves jēgas apzināšanos, sociālās piederības sajūtas stiprināšanos un skaistuma izjūtu. Turklāt regulāra kultūras līdzdalība (divas līdz trīs reizes nedēļā) uzrāda arī augstākus rādījumus minētajās kategorijās. Attiecīgi, minētās aptaujas dati norāda uz kultūras līdzdalības ietekmi uz subjektīvās labbūtības dimensijām un būtu viens no piemēriem, kurā tiek uzrādīta pozitīva korelācija starp kultūras līdzdalību un indivīdu subjektīvo labbūtību. Taču jāņem vērā, ka aptaujas izlase un rezultāti attiecas tieši uz urbāno populāciju, neļaujot veikt vispārinājumus secinājumus par kultūras līdzdalības un labbūtības saikni kopumā, reizē rosinot domāt par radošās pilsētas potenciālu celt iedzīvotāju labbūtību, piedāvājot dažādas kultūras līdzdalības formas. Uz pilsētvides radītajām iespējām kultūras līdzdalības un no tās izrietošas labbūtības veicināšanā norāda arī vairāki citi pētījumi (piemēram, Blessi et al., 2016; Rausell-Köster, Ghirardi, Sanjuán et al., 2022; Luonila & Ruokolainen, 2024), iezīmējot vides, finanšu un sociālo resursu pieejamības radītās iespējas un riskus dažādās iedzīvotāju grupās. Radošā pilsēta var tikt iezīmēta kā vide, kas palīdz veidot sociālo mijiedarbību un veicināt sociālo kapitālu, tieši vai netieši iesaistot vietējos iedzīvotājus kultūras aktivitātēs.

Kultūras līdzdalības un labbūtības saikne ir daudzdimensionāla un neviendabīga, tādēļ arī katru no šiem konceptiem ir nepieciešams mērīt nevis kā viendabīgus, vispārīgus rādītājus, bet skatīt to dažādās dimensijas un izpausmes. Tāpat nepieciešams ņemt vērā atbilstošās vides radīto kontekstu. **Šajā rakstā radošā pilsēta iezīmējas kā vide un konteksts, kas aktivizē dažādu līmeņu kultūras līdzdalību, palīdzot indivīdiem radīt jaunus sociālos tīklojumus vai uzturēt esošos, radīt pašvērtības un dzīves jēgas sajūtu, apmierinātību ar dzīves vidi un fizisko un emocionālo stāvokli.**

Raksta autores secina, ka kultūras līdzdalība radošā pilsētā ir caurviju mehānisms, kas veicina mijiedarbes, uzlabojot iedzīvotāju labbūtību. Jo pilsēta ir radošāka un kultūra pilsētā un sabiedrībā kļūst sociāli nozīmīgāka, pieejamāka un vispāratzītāka, jo pilsēta kļūst dzīvojamāka un jo spēcīgāka ir tās ietekme uz iedzīvotāju labbūtību (Blessi et al., 2016).

NOBEIGUMS

Šis raksts analizē kultūras līdzdalības nozīmi iedzīvotāju labbūtības veicināšanā radošajās pilsētās, apskatot gan teorētiskās, gan metodoloģiskās pieejas šo saikņu noteikšanai. Labbūtība tiek aplūkota kā daudzdimensionāls fenomens, kas ietver gan objektīvos (veselība, ienākumi u. c.), gan subjektīvos (apmierinātība ar dzīvi, pašvērtējums u. c.) aspektus. Raksta autores izvirza argumentu, ka kultūras līdzdalība ir viens no priekšnosacījumiem radošas pilsētas vides attīstībai, kas attiecīgi sekmē sociālo iekļaušanu (Hampshire, Matthijsse, 2010; Perkins, Williamon, 2014), mazina sociālo izolāciju un vientulības sajūtu (Toepoel, 2011), stiprina kopienas (Hampshire, Matthijsse, 2010) un ietekmē citus labbūtības aspektus.

Radošas pilsētas ideja paredz to, ka kultūra un māksla tiek mērķtiecīgi izmantotas kā pilsētu attīstības dzinējspēks. Prognozējams, ka dzīvojot šādā vidē, kur tiek veicināta ekonomiskā attīstība (jaunas, labi apmaksātas darba vietas, tūristu pieplūdums, pakalpojumu klāsta pieaugums u. c.), tiek uzlabota iedzīvotāju objektīvā labbūtība. Tāpat šādā vidē ir augsta sociālās vides kvalitāte un dzīves apstākļi, jo tiek veidotas spēcīgas un savā starpā sadarbspējīgas sabiedrības kopienas, kas sekmē iedzīvotāju vajadzību un vēlmju uzklausīšanu. Visbeidzot – šāda vide varētu sniegt iespēju iedzīvotājiem sevi pilnveidot profesionāli un apzināties savu vērtību un piederību, veicinot iedzīvotāju labbūtību. Tāpat secinām, ka iekļaujošas un spēcīgas kopienas, kam ir potenciāls veidoties šādā radošā vidē, sniedz iespēju dažādām sabiedrības grupām un indivīdiem tikt pārstāvētiem, izteikt un pastāvēt par saviem viedokļiem un vēlmēm (t. sk. kultūras un mākslas jomā), kas pozitīvi ietekmē iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Kopumā radošā pilsēta kalpo kā platforma, kur sociālais un kultūras kapitāls ir centrālais instruments iedzīvotāju iesaistei un labbūtības celšanai, radot ilgtspējīgas un dzīvotspējīgas sabiedrības.

BIBLIOGRĀFIJA

Alatartseva, E., & Barysheva, G. (2015). Well-being: Subjective and Objective Aspects. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 166, 36–42. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.479

Arnstein, S. R. (2007). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35, 216–224. https://doi.org/10.1080/01944366908977225

Ascolani, F., et al. (2020). Art consumption and well-being during the Covid-19 pandemic. Retrieved from: https://art-wellbeing.eu/wp-content/uploads/2021/02/Research-Art-Well-being-during-Covid-19_Final.pdf [Accessed 13.02.2024.].

Blessi, G. T., Grossi, E., Sacco, P. L., Pieretti, G., & Ferilli, G. (2014). Cultural participation, relational goods and individual subjective well-being: Some empirical evidence. *Review of Economics & Finance*, 4 (3), 33–46.

Blessi, G., Grossi, E., Sacco, P., Pieretti, G., & Ferilli, G. (2016). The contribution of cultural participation to urban well-being. A comparative study in Bolzano/Bozen and Siracusa, Italy. *Cities*, 50 (C), 216–226. https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.10.009

Constitution of the World Health Organization (1948). New York: United Nations. Retrieved from: http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf [Accessed 24.07.2024.].

De Neve, J. E., & Sachs, J. D. (2020). Sustainable Development and Human Well-Being. *World Happiness Report 2020*, Chap 6, 113–128. Retrieved from: https://www.jstor.org/stable/resrep25851.9.

Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (1), 71–75.

Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55 (1), 34–43. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.34

Diener, E., Lucas, R., Schimmack, U., & Helliwell, J. (2009). *Well-Being for Public Policy. Oxford: Oxford University Press.* https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195334074.001.0001

European Social Survey (n. d.). Measuring Subjective Wellbeing in the European Social Survey (ESS). Retrieved from: https://europeansocialsurvey.org/findings/europeans-wellbeing/measuring-wellbeing [Accessed 13.02.2024.].

Fancourt, D., & Finn, S. (2019). What is the Evidence on the Role of the Arts in Improving Health and Well-being? A Scoping Review. *Health Evidence Network synthesis report*, 67. World Health Organization. Regional Office for Europe. Retrieved from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK553776/.

Ghalehteimouri, J. K., & Shamsoddini, A. (2023). Introducing Creative City Factors as a Solution in Sustainable Urban Development: A Case Study from Bushehr City in Iran. *Journal of Urban Culture Research*, 26, 205–225.

Huppert, F. A., & So, T. T. C. (2013). Flourishing across Europe: Application of a new conceptual framework for defining well-being. *Social Indicators Research*, 110, 837–861. https://doi-org.datubazes.lanet.lv/10.1007/s11205-011-9966-7

Karttunen, S., Lahtinen, E., Ruusuvirta, M., Kurlin, A., Karri, S., & KEA European Affairs (2020). *The Road to an Inclusive City: Cultural Diversity, Participation and Accessibility*. Retrieved from: https://keanet.eu/wp-content/uploads/EspooCult-Fact-Sheet-4-KEA.pdf.

Krueger, R., & Buckingham, S. (2009). Creative-City Scripts, Economic Development, and Sustainability. *Geographical Review*, 99, 3–12. 10.1111/j.1931-0846.2009.tb00414.x

LIKTA (2024). *Digitālā brieduma tests*. Pieejams: https://likta.lv/digitala-brieduma-tests/ [sk. 13.02.2024.].

Luonila, M., & Ruokolainen, O. (2024). "Happy, healthy and participatory citizens": Suburban cultural policy in the Finnish city of Jyväskylä. *International Journal of Cultural Policy*, 30 (1), 101–117. https://doi-org.datubazes.lanet.lv/10.1080/10286632.2022.2160714

Mundet, A., Fuentes, N., & Pastor, C. (2017). A theoretical approach to the relationship between art and well-being. *Revista De Cercetare Si Interventie Sociala*, 56, 133–152. Retrieved from: https://www.rcis.ro/images/documente/rcis56_11.pdf.

OECD (2022). *The culture fix: Creative people, places and industries. Local Economic and Employment Development (LEED)*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/991bb520-en

Oishi, S., & Diener, E. (2014). Can and should happiness be a policy goal? *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*, 1 (1), 195–203. 10.1177/2372732214548427

Oon Khar Ee, C., & Suet Leng, K. (2014). Issues and challenges of a liveable and creative city: The case of Penang, Malaysia. *Geografia: Malaysian Journal of Society and Space*, 10 (3), 33–43. Retrieved from: https://journalarticle.ukm.my/7463/1/3ok.geografia-julai2014-christina-edam1.pdf.

Orii, L., Alonso, L., & Larson, K. (2020). Methodology for establishing well-being urban indicators at the district level to be used on the CityScope platform. *Sustainability*, 12 (22), 9458. https://doi.org/10.3390/su12229458

Perkins, R., & Williamon, A. (2014). Learning to make music in older adulthood: A mixed-methods exploration of impacts on wellbeing. *Psychology of Music*, 42 (4), 550–567. https://doi.org/10.1177/0305735613483668

Pratt, A. C. (2010). Creative cities: Tensions within and between social, cultural and economic development: A critical reading of the UK experience. *City, Culture and Society*, 1 (1), 13–20.

Raubiško, I., Cimdiņa, A. (red.) (2012). *Dzīve, attīstība, labbūtība Latvijas laukos.* Rīga: Zinātne.

Rausell-Köster, P., Ghirardi, S., & Sanjuán, J., et al. (2022). Cultural experiences in the framework of "cultural cities": Measuring the socioeconomic impact of culture in urban performance. *City, Territory and Architecture*, 9, 40. https://doi.org/10.1186/s40410-022-00189-8

Reyes-Martínez, J., Takeuchi, D., Martínez-Martínez, O. A., & Lombe, M. (2020). The role of cultural participation on subjective well-being in Mexico. *Applied Research Quality Life*, 16, 1321–1341. https://doi.org/10.1007/s11482-020-09811-8

Toepoel, V. (2011). Cultural participation of older adults: Investigating the contribution of lowbrow and highbrow activities to social integration and satisfaction with life. *International Journal on Disability and Human Development*, 10 (2), 123–129. https://doi.org/10.1515/IJDHD.2011.02

van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., & de Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and Urban Planning*, 65, 5–18. https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00232-3

Wheatley, D., & Bickerton, C. (2017). Subjective well-being and engagement in arts, culture and sport. *Journal of Cultural Economics*, 41, 23–45. https://doi.org/10.1007/s10824-016-9270-0

Wheeler, S. (2004). Sustainable development. *Journal of Planning Education and Research*, 20, 133. Retrieved from: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0739456×0002000201

Wish, N. B. (1986). Are we really measuring the quality of life? Well-being has subjective dimensions, as well as objective ones. *The American Journal of Economics and Sociology*, 45 (1), 93–99. https://doi.org/10.1111/j.1536-7150.1986.tb01906.x

Yusoff, M. (2020). Improving the quality of life for sustainable development. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 561. Retrieved from: https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/561/1/012020/pdf

Kultūras un radošo industriju identificēšana pilsētas mērogā – ko stāsta dati?

Dr. oec. Ieva Zemīte, Latvijas Kultūras akadēmija
Mg. art. Asnāte Kalēja, Latvijas Kultūras akadēmija

IEVADS

Kultūras un radošās industrijas (turpmāk – KRI) ir nozīmīgs virzītājspēks vietas attīstībā (Olsson, Moore, Westley, & McCarthy, 2017; Collins, Mahon, & Murtagh, 2018; Duxbury et al., 2021). Izzinot radošo aktivitāšu sasaisti ar to teritoriālo izvietojumu, ir iespējams identificēt vietas attīstības iespējas. Pētnieki radošo aktivitāšu ieguldījumu vietā mēdz skatīt divos virzienos. Viens no šiem virzieniem saistāms ar ģeotelpisku datu iegūšanu par KRI konkrētajā reģionā, pilsētā vai kādā citā teritorijā, kas var sniegt skaidru pārskatu par KRI ģeogrāfisko izvietojumu (Netek et al., 2019). Otrs virziens identificē vietas ietekmi uz radošumu (Pintilii et al., 2015), proti, izmanto zināšanas par vietu un tās specifiskajiem resursiem kā tālāku vietas attīstības virzītāju (Moriggi, 2021, p. 16). Lai veiksmīgi pētītu KRI sasaisti ar vietu, viens no lielākajiem izaicinājumiem ir šīs industrijas precīzi definēt un identificēt. Tomēr ir dažādi ierobežojumi, kas neļauj skaidri definēt KRI sektoru un to identificēt statistikas datos, tāpēc politikas veidotājiem ir nepieciešams liels resursu ieguldījums, lai "ieraudzītu" radošās aktivitātes un sasaistītu tās ar pienesumu noteiktai vietai – pilsētai, novadam, reģionam.

Uzdevums identificēt KRI nav viegls, jo šis sektors ir neviendabīgs un tajā ir apvienotas apakšnozares, kuru pamatīpašības nav homogēnas (Hesmondhalgh, 2008; Kong, 2014). Tiek veidotas aizvien jaunas teorētiskas pieejas, mēģinot novilkt robežas un vienoties par apakšnozarēm, kuras varētu tikt skatītas kā KRI daļa. Šajā rakstā tiks sniegts ieskats Eiropas mēroga pētniecības projektos par KRI un tiks apskatīta šajos projektos izmantotā metodoloģija KRI identificēšanai konkrētās apakšnozarēs, kā arī tiks aplūkota datu ieguves problemātika[1]. Rakstā padziļināti tiks analizēta Eiropas Savienībā (turpmāk – ES) kopš 1970. gadiem izstrādātā un pieņemtā ES Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija (*Nomenclature générale des activités économiques dans les Communautés,* turpmāk – NACE) kā datu ieguves avots, lai identificētu KRI pilsētu un novadu mērogā. Tādējādi KRI redzamība statistikas datos šajā rakstā tiek balstīta NACE saimnieciskās darbības klasifikācijas iespējās un ierobežojumos.

Raksta mērķis ir atklāt KRI identificēšanas problemātiku un, izvēloties vienu no pētnieciskajām pieejām, pārbaudīt iespējas identificēt KRI četrās Latvijas administratīvās teritorijās – Valmieras novadā, Liepājas valstspilsētā, Daugavpils valstspilsētā un Jūrmalā. Tas ļauj identificēt KRI tīklu konkrētajā teritorijā, veidot šī sektora atpazīstamību un izprast tā lomu vietas attīstībā.

TEORĒTISKĀ DISKUSIJA PAR KRI IDENTIFICĒŠANAS PROBLEMĀTIKU

Pirmais solis, lai identificētu KRI, ir skaidra nozares robežu novilkšana, proti, nepieciešams vienoties par definīciju – par to, kas ir KRI. Tā kā KRI pamatu veido neskaidrais un plašais kultūras un radošuma jēdziens (Galloway, Caust, 2003; Dunlop, 2007; Hesmondhalgh 2008; Cunningham, 2009; Pratt, 2014), arī teorētiskais ietvars nedod iespēju precīzi novilkt robežas. Šie pētnieki norāda, ka viena no centrālajām problēmām ir tā, ka jēdzienā apvienoti pārāk plaši koncepti – kultūra un radošums –, kurus var skatīt gan kā daļu no noteiktas nozares, gan kā netveramu ideju. Lai pamatotu un paskaidrotu, kuras apakšnozares būtu attiecināmas un piederīgas KRI, nepieciešams identificēt konkrētas apakšnozares. Plašu pārskatu par dažādām teorētiskām pieejām, kā grupēt KRI apakšnozares, piedāvā pētījums "Radošās ekonomikas ziņojums 2013" (UNESCO, 2013), kurā apkopoti seši dažādi modeļi par kultūras un radošo industriju izpratni. Šie modeļi atklāj dažādas izpratnes par to, kuras nozares būtu klasificējamas kā "kodols" un kuras – kā "perifērās" jeb ārējās, saistošās nozares radošās ekonomikas veicināšanā, liecinot par to, ka viennozīmīga izpratne par KRI sistematizēšanu akadēmiskajā laukā vēl joprojām nav panākta. Pirmās iestrādes KRI klasificēšanā un radošo industriju kartēšanā ir izstrādājusi Lielbritānijas valdības institūcija – Kultūras, plašsaziņas līdzekļu un sporta departaments (*Department for Culture,*

1 Developing Inclusive and Sustainable Creative Economies (n.d.). Retrieved from: https://disce.eu/. In situ: Place-based innovation of cultural and creative industries in non-urban areas (n.d.). Retrieved from: https://insituculture.eu/.

Media and Sport, turpmāk – DCMS) –, piedāvājot radošo industriju definīciju, kas ir guvusi plašu atzinību kultūrpolitiku veidošanā arī starptautiskā līmenī. DCMS modelis piedāvā 13 radošo industriju apakšnozaru uzskaitījumu: reklāma, arhitektūra, mākslas un senlietu tirgus, amatniecība, dizains, mode, kino un video, mūzika, skatuves māksla, izdevējdarbība, programmēšana, televīzija un radio, datorspēles. Šo uzskaitījumu britu valdība ir nolēmusi apzīmēt, aizstājot jēdzienu "kultūras industrijas" ar jēdzienu "radošās industrijas", lai, iespējams, izvairītos no elitārās kultūras (*high-culture*) konotācijas, ko var ietvert jēdziens "kultūra" (*United Nations Conference on Trade and Development,* turpmāk – UNCTAD, 2010). Kultūras un radošo industriju apzināšana tiek izteikta arī ar koncentrisko apļu pieeju. Zināmākais no tiem ir kultūras ekonomista Deivida Trosbija (*David Throsby*) koncentrisko apļu modelis (Throsby, 2008), kas centrā liek galvenās kultūras izpausmes (mūzika, literatūra, skatuves māksla un vizuālās mākslas), tālāk apļus paplašinot līdz industrijām – galvenajām kultūras industrijām, radošajām industrijām un saistītajām industrijām. Britu domnīca "Darba fonds" (*Work Foundation*) piedāvā līdzīgu koncentrisku apļu modeli, nozares sadalījumam izmantojot jēdzienu "izpausmes vērtība" (*expressive value*), kas ietver estētiskos, sociālos, garīgos, vēsturiskos, simboliskos un autentiskuma elementus. Tā centrā ir radošās jomas, kas iekļauj oriģinālus produktus ar šo izpausmes vērtību. Tālāk radošās jomas paplašinās uz kultūras industrijām, kas tiecas komercializēt šos radošos produktus un, visbeidzot, plašākais aplis iezīmē radošās industrijas, kuru darbībā izpausmes vērtība ir nozīmīgs faktors. UNESCO Kultūras statistikas sistēma (*UNESCO Framework for Cultural Statistics*) KRI sektora klasifikācijai piedāvā apzīmējumu "industrijas" aizstāt ar jēdzienu "domēns" (*domain*), kas piedāvā kultūras aktivitātes sadalīt trīs jomās. Pirmkārt, ekonomiskās aktivitātes (preces un pakalpojumi). Otrkārt, sociālās aktivitātes (kultūras līdzdalība). Šīs divas jomas tradicionāli ir uzskatītas par kultūras aktivitātēm. Trešā joma – saistītās aktivitātes, kuras varētu tikai daļēji uzskatīt par kultūras aktivitātēm – atpūtas vai izklaides aktivitātes. Tiek izšķirti seši kultūras domēni (kultūras un dabas mantojums, skatuves māksla un svētki, vizuālā māksla un amatniecība, izdevējdarbība, audiovizuālie un interaktīvie mediji, dizains un radošie pakalpojumi) un divi ar tiem saistītie domēni – tūrisms un sports un atpūta. (UNESCO, 2009) Akadēmiskajā vidē plaši izmantots ir simbolisko tekstu modelis, kas aptver plašu jēdziena "radošums" nozīmi un kurā kultūras industrijas tiek sasaistītas ar sociālo nozīmju veidošanu caur rūpniecisko ražošanu, izplatīšanu un tālāknodošanu ar tekstu un ziņu palīdzību caur dažādiem medijiem (prese, televīzija un kino). Šis modelis ir pirmais, kas tieši atzīst reklāmu un sabiedriskās attiecības kā galvenās kultūras nozares, pamatojoties uz to ieguldījumu citās kultūras nozarēs. Šis modelis arī uzskaita galvenās kultūras industrijas nozares: reklāma, kino, internets, mūzika, izdevējdarbība, televīzija un radio, video un datorspēles, perifērās (*peripheral*) – radošās mākslas un robežzonas (*borderline*) kultūras industrijas – plaša patēriņa elektroniskās iekārtas, mode, programmēšana, sports. KRI nozares var tikt kārtotas arī pēc to iesaistes autortiesību aizsargājošu darbu radīšanā, apraidē un izplatīšanā, ko piedāvā "Vispasaules intelektuālā īpašuma organizācijas" (*World Intellectual Property Organization*, turpmāk – WIPO) modelis. Salīdzinājumā ar koncentrisko apļu modeli šis modelis pārkārto vairākas radošās nozares citās kategorijās, iedalot galvenajās autortiesību nozarēs, kas tieši ražo intelektuālo īpašumu, un savstarpēji atkarīgajās tiesību (*interdependent copyright*) nozarēs, kas piedalās šo radīto produktu un servisu nodošanā patērētājiem. Trešā, daļējo autortiesību grupa (*partial copyright*), ietver tās nozares, kurās intelektuālais īpašums ieņem nelielu lomu to darbībā. Lai gan pastāv dažādi teorētiskie modeļi, kuru mērķis ir piedāvāt strukturētu izpratni par KRI nozaru pamatiezīmēm, autori nenonāk pie universāla modeļa, jo to pamatā ir dažādi pieņēmumi un interpretācijas par to, kas ir KRI. Jautājums, kuras apakšnozares ieskaitīt KRI un kuras nē, ir vēl svarīgāks nacionālajā līmenī, jo

tas būtiski ietekmē vietējās kultūrpolitikas attīstību, statistikas datu uzkrāšanu un KRI ietekmes mērīšanu (Throsby, 2008). Piemēram, vai mēs uzskatām, ka informācijas tehnoloģiju nozare ir daļa no KRI vai nav? Šis jautājums nav neitrāls: ja nozari definē plašāk, tās ekonomiskā ietekme izskatīsies lielāka. Tālākā KRI apakšnozaru sagrupēšana jau ir sekundāra problēma, kas risināma tikai tad, kad ir pieņemts lēmums par KRI sektorā kopumā iekļaujamām apakšnozarēm.

Vēl viens izaicinājums ir izmērīt KRI sektoru un salīdzināt datus par dažādām valstīm. Salīdzināmu statistikas datu iegūšanu bieži vien apgrūtina atšķirīgas politikas prioritātes, nacionālās atšķirības KRI sektora interpretācijā un dažādi standarti datu uzkrāšanas pieejās, kā arī cilvēkresursu un finanšu resursu nepieejamība. Uz līdzīgu problēmu norāda Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, turpmāk – OECD), uzsverot, ka dažas valstis apkopo statistiku tikai par nozarēm, kuras tās uzskata tieši par kultūras un radošajām nozarēm, savukārt citas izšķir primārās un atbalsta nozares, un ir gadījumi, kad tiek ietverta tikai kāda apakšnozare (OECD, 2022). Piemērs regulārai datu uzkrāšanai un monitoringam par KRI sektoru ir Spānijas Kultūras un sporta ministrijas veidotais Spānijas kultūras satelītkonts (*Spanish Ministry of Culture and Sport,* 2021). Tā ietvaros tiek veikta regulāra datu atlase, nosakot precīzas kultūras nozares robežas saskaņā ar NACE klasifikāciju.

Šajā rakstā autores detalizēti pievērsīsies starptautiskās integrētās ekonomiskās klasifikācijas sistēmas ietvaram NACE (franču val. *Nomenclature générale des activités économiques dans les Communautés*) – saimniecisko darbību statistiskajai klasifikācijai. NACE tiek izstrādāta kopš 1970. gadiem ar mērķi izveidot kopēju ES saimniecisko darbību statistisko klasifikāciju, ar kuras palīdzību noteikt saimniecisko darbības veidu ražošanas vai citām institucionālajām vienībām, kā arī uzlabot starptautiskās statistikas salīdzināmību par ekonomisko aktivitāti atsevišķās valstīs. NACE klasifikācijas pielietošanu regulē tiesību akti ES līmenī, uzliekot par pienākumu visās dalībvalstīs izmantot šo klasifikāciju vienādi (Eurostat, 2008). Šobrīd ir spēkā NACE 2. redakcija[2]; Eiropas kopienu statistikas biroja NACE 2. redakcijas pamatnostādnēs norādīts, ka NACE struktūras skaidrošanai tiek izmantoti četri līmeņi, ar katru nākamo līmeni saimnieciskās darbības iedalot arvien detalizētāk un sadalot tās apakšprocesos:

1) pirmais līmenis jeb sadaļa, kas identificēta ar alfabēta kodu;
2) otrais līmenis jeb nodaļas, kas identificētas ar divu zīmju ciparu kodu;
3) trešais līmenis jeb grupas, kas identificētas ar trīs zīmju ciparu kodu;
4) ceturtais līmenis jeb klases, kas identificētas ar četru zīmju ciparu kodu.

(Eiropas kopienu statistikas birojs, 2007)

2 Apstiprināta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 20. decembra Regulu (EK) Nr. 1893/2006, ar ko izveido NACE 2. red. saimniecisko darbību statistisko klasifikāciju, kā arī groza Padomes Regulu (EEK) Nr. 3037/90 un dažas EK regulas par īpašām statistikas jomām.

NACE kā integrēta sistēma nodrošina dažādu jomu statistisko datu salīdzināmību un ļauj veikt novērojumus par KRI sektoru gan kā par kopumu, gan izšķirot dažādas klasifikācijas kategorijas. Izmaiņas ekonomikā un organizācijās, kā arī tehnoloģiju attīstība rada jaunas aktivitātes un produktus, kas pieprasa pastāvīgu klasifikācijas sistēmas attīstīšanu un NACE pārskatīšanu. Attiecīgi 2006. gadā tika veikta pāreja uz NACE 2. redakciju, kas paredzēja jaunu detalizācijas līmeni, lai iekļautu jaunus ražošanas veidus un nozaru izveidošanos. (Eiropas kopienu statistikas birojs, 2007) Piemēram, tika izšķirta papildu sadaļa "R – Māksla, izklaide un atpūta". Izstrādes procesā ir NACE 2.1. redakcija, ko paredzēts ieviest no 2025. gada.

1. tabula atspoguļo piemēru četru līmeņu kodu nošķirumam: sākot no sadaļas, kas atspoguļo nozares datus kopumā līdz klasei, kas precizē darbības veidus un sniedz datus jau detalizētā līmenī.

Četru līmeņu kodu nošķirums

1. līmenis **Sadaļa**	2. līmenis **Nodaļa**	3. līmenis **Grupa**	4. līmenis **Klase**	
R 90.01 **Māksla, izklaide, atpūta**	R 90.01 **Radošās, mākslinieciskās, izklaides darbība**	R 90.01 **Šī grupa ietver radošo darbību, izpildītājmākslu un saistītas darbības**	R 90.01 **Mākslinieku darbība**	Teātra izrāžu, koncertu un operas vai horeogrāfisku un citu skatuves iestudējumu veidošana: • trupu, cirku, orķestru vai džeza grupu darbība; • individuālo mākslinieku, piemēram, aktieru, dejotāju, mūziķu, lektoru vai oratoru darbība.
			R 90.02 **Mākslas palīgdarbības**	Izpildītājmākslas palīgdarbības, ko veic, lai veidotu teātra izrādes, koncertus un operas vai horeogrāfiskus un citus skatuves iestudējumus: • režisoru, producentu, skatuves dekorāciju veidotāju un uzstādītāju, skatuves strādnieku, gaismotāju u.c. darbinieku darbība. Šī klase ietver arī mākslas pasākumu režisoru vai uzņēmēju darbību, ar vai bez aprīkojuma.
			R 90.03 **Mākslinieciskā jaunrade**	Individuālo mākslinieku, piemēram, tēlnieku, gleznotāju, karikatūristu, gravieru, grafiķu u.c., darbība; • jebkura žanra individuālo rakstnieku darbība, ietverot beletristiku, tehniskos rakstus u.c. žanrus; • neatkarīgo žurnālistu darbība; • mākslas darbi, piemēram, gleznu restaurācija, u.c. darbības.

1. tabula. **Piemērs NACE kodu atspoguļojumam no 1. līmeņa līdz 4. līmenim kodā "R – Māksla, izklaide, atpūta".**
Autoru veidots, balstoties uz "Lursoft" datu bāzes un Centrālās statistikas pārvaldes datiem (2024).

Autores identificē vēl vienu problēmu, kas apgrūtina datu uzskaiti par KRI nacionālā, šajā gadījumā Latvijas mērogā. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā saskaņā ar likuma "Par nodokļiem un nodevām" 15. panta pirmās daļas 15. punktu uzņēmuma pārstāvim ir jāveic pašidentifikācija un jāizvēlas uzņēmuma pamatdarbības veids saskaņā ar NACE kodu klases līmenī (Likums "Par nodokļiem un nodevām", 1995). Kā liecina izpēte, šis kods var precīzi neatspoguļot uzņēmuma darbību, uzņēmuma darbība var laika gaitā mainīties vai arī uzņēmums var darboties vairākās apakšnozarēs (Judrupa, Zemīte, 2022). Ja uzņēmums norāda vairākus NACE kodus, tad statistikas dati tiek uzkrāti tikai par pamatkodu, līdz ar to uzkrātie dati neprecīzi atspoguļo KRI uzņēmumu darbības virzienus.

Tā kā teorētiska diskusija par to, kuras KRI apakšnozares tiek uzskatītas par piederīgām sektoram, nedod iespēju nonākt pie vienotas pieejas, katrā pētījumā tiek piemērota atšķirīga metodoloģija. Īpaši tas attiecināms uz pētījumiem, kas tiek veikti, lai identificētu KRI kādā specifiskā aspektā vai lai analizētu vai salīdzinātu noteiktas teritorijas (pilsētas, novadus un reģionus).

KRI sektors pilsētās līdz 100 000 iedzīvotāju ir reti pētīts (Zemite, Kunda, & Judrupa, 2022), jo viens no lielākajiem izaicinājumiem, ir datu nepieejamība. Latvijas Kultūras akadēmijas īstenotā pētījuma projektā "Radošās industrijas mazajās pilsētās: potenciāls un devumi ilgstpējai/ CRISP" 2020. gadā Cēsu novadā tika veikta radošo industriju identificēšana. Lai identificētu KRI uzņēmumus novadā, pētījuma autores izvēlējās Britu padomes KRI apakšnozaru definējumu, kas izmanto saimniecisko darbību statistisko klasifikāciju NACE 2. red. 2. līmenī, attiecīgi ietverot sekojošus nodaļu kodus – C15, C16, C18, C31, J58, J59, J60, M71, M73, N79, R90, R91, R93 (Zemite, Kunda, & Judrupa, 2022). Šīs pieejas galvenais ierobežojums ir tas, ka vairāki saimnieciskās darbības virzieni, kas 2. līmeņa dalījumā šķietami ir piederīgi KRI, izsekojot tiem detalizētākā dalījumā 4. līmenī, tiktu izslēgti no šīs uzskaites. Piemēram, lai identificētu novadā rīkotos sporta pasākumus, nepieciešams izvēlēties kodu "93.19 Citas sporta nodarbības", bet līdz ar šo kodu 4. līmenī ir arī kodi "93.11 Sporta objektu darbība", "93.12 Sporta klubu darbība", "93.13 Fitnesa centru darbība". Tā kā dati tiek uzkrāti tikai 2. līmenī, tad R93 ietver visus iepriekš minētos. Šāda problemātika veidojas, ja reģiona mērogā ir mazs uzņēmumu skaits, kas reģistrējis savu darbību, tāpēc statistiski šie dati tiek apkopoti nodaļās (2. līmenis), neizdalot tos līdz klasēm (4. līmenis).

Pārskatāmus datus par KRI regulāri sniedz "Eurostat" kultūras statistikas apkopojumi (*Eurostat Culture statistics*, 2024); dati tiek iegūti, balstoties uz 20 kodiem, kuri tiek skatīti atšķirīgos līmeņos – 2. un 4. līmeņa klasifikācijā. "Eurostat" pārskatos par pamatu tiek ņemta 2012. gada "ESSnet-Culture" kultūras statistikas metodoloģiskā sistēma, kuras izstrāde ir balstīta UNESCO Kultūras statistikas sistēmā (UNESCO, 2009), taču tā ir strukturēta nedaudz atšķirīgāk, un "Eurostat" datos nav ietverts dabas mantojums, aprīkojums/atbalstošie materiāli, sports, kultūras mantojums un tūrisms (Bína et al., 2012).

Vērā ņemamu metodoloģiju, kā pētīt KRI reģionu un pilsētu līmenī, ir izstrādājusi Galvejas Universitāte divos nesenos pētījumos par KRI Īrijas rietumu reģionos: "Radošo Rietumu stiprināšana. Riski un iespējas Rietumīrijas radošajā ekonomikā 2021. gadā" (*Reinforcing the Creative West. Risks and Opportunities in the West of Ireland Creative Economy* 2021), (*Western Development Commission, University of Galway*, 2022) un "Radošā sektora novērtējums Galvejas, Meijo un Roskomonas reģionā – COVID-19

ietekmes novērtējums" (*Measuring the Creative Sector in the Galway, Mayo and Roscommon Region a consideration of the impacts of COVID 19*), (Collins, 2022). Galvejas Universitātes pētnieki izmanto NACE 2. red. klasifikāciju 4. līmenī, kas ļauj pilsētu, novadu un reģionu līmenī identificēt jaunas KRI darbības un uzņēmumus. Piemēram, pētnieki statistikā iekļāva arī "23.41 Sadzīves un dekoratīvo keramikas izstrādājumu ražošana" uzņēmumus, kas 2. līmeņa klasifikācijā netiktu pieskaitīti KRI, jo 2. līmenis C23 ir "Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana". Galvejas Universitātes pētnieku aprobētā metodoloģija tiek izmantota arī Eiropas mēroga projektā, kas pēta KRI ārpus lielajām pilsētām, kas ir ES pētniecības un inovāciju atbalsta programmā "Apvārsnis Eiropa" īstenotais pētījums "IN SITU: Vietas unikalitātē balstītas kultūras un radošo industriju inovācijas ne-urbānās teritorijās" (*In situ: Place-based innovation of cultural and creative industries in non-urban areas*, turpmāk – "IN SITU").

Metodoloģijas izvēle, lai pētītu KRI novadu vai pilsētu mērogā, ir ne tikai pētniecisks jautājums, bet tai piemīt potenciāli nozīmīga ietekme uz politikas veidošanu konkrētajā reģionā. Iekļaujot vai izslēdzot kādu konkrētu KRI apakšsektoru no datu apkopojuma, mainās kopējais KRI apjoms. Tāpat būtiski ir jautājumi par to, vai pētnieciskā diskusija ietekmē politikas veidotāju diskusiju par KRI sektora robežām un vai politikas dokumentos un atbalsta instrumentos tiek iekļautas visas pētnieku identificētās apakšnozares, tostarp arī no jauna identificētās apakšnozares. Tāpat būtisks problēmjautājums ir uzņēmēju informēšana un izglītošana saistībā ar pašidentifikāciju, reģistrējot sava uzņēmuma pamatdarbību. Pētnieki ir konstatējuši gadījumus, kad KRI nozarei piederīgi uzņēmumi ir pašidentificējuši citu nozari kā savu pamatdarbību vai otrādi. Šie gadījumi maina statistikas datus par KRI nozari, turklāt novadu vai pilsētu mērogā šādi gadījumi var būtiski izmainīt atsevišķu apakšnozaru vai pat visa KRI sektora datus.

Tā kā pieejas, kā definēt un identificēt KRI ir daudzveidīgas, raksta autores pētījuma empīriskajā daļā piemēro "IN SITU" projektā izmantoto metodoloģiju, jo tā dod iespēju izmantot starptautiski aprobētu metodoloģiju un salīdzināt šī pētījuma rezultātus par četrām Latvijas administratīvajām teritorijām ar sešām Eiropas valstu perifērajām teritorijām.

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Pētījumā izmantota projekta "IN SITU" metodoloģija, kas piedāvā KRI nozari iedalīt trīs pamata kategorijās – radošās industrijas, kultūras industrijas, amatniecība –, turklāt katru no tām iedalīt apakškategorijās un atbilstoši tām sagrupēt datus no NACE 4. līmeņa (klasēs). Radošo industriju kategorijā tiek identificēta 21 saimniecisko darbību statistiskās klasifikācijas NACE 2. redakcijas klase, grupējot tās piecās apakškategorijās, kā norādīts 2. tabulā.

Radošās industrijas

Apakškategorijas	NACE 4. līmeņa klases
Programmatūru tiražēšana, datoru un informācijas tehnoloģijas	58.21 Datorspēļu tiražēšana 62.01 Datorprogrammēšana 62.09 Citi informācijas tehnoloģiju un datoru pakalpojumi 58.29 Citu programmatūru tiražēšana 63.12 Interneta portālu darbība
Mediji (ziņas, sabiedriskās attiecības, reklāma, mārketings)	63.91 Ziņu aģentūru darbība 63.99 Citur neklasificēti informācijas pakalpojumi 70.21 Sabiedrisko attiecību un komunikāciju vadības pakalpojumi 73.11 Reklāmas aģentūru darbība 73.12 Starpniecība reklāmas izvietošanā masu informācijas līdzekļos 73.20 Tirgus un sabiedriskās domas izpēte
Arhitektūra, dizains un fotogrāfija	71.11 Arhitektūras pakalpojumi 74.10 Specializētie projektēšanas darbi 74.20 Fotopakalpojumi
Tulkošana un citi profesionālie pakalpojumi	74.30 Tulkošanas un tulku pakalpojumi 74.90 Citur neklasificēti profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi 79.90 Citi rezervēšanas pakalpojumi un ar tiem saistītas darbības
Citas profesionālās, zinātniskās un tehniskās aktivitātes	71.12 Inženierdarbības un ar tām saistītās tehniskās konsultācijas 72.11 Pētījumu un eksperimentālo izstrāžu veikšana biotehnoloģijā 72.19 Pārējo pētījumu un eksperimentālo izstrāžu veikšana dabaszinātnēs un inženierzinātnēs 72.20 Pētījumu un eksperimentālo izstrāžu veikšana sociālajās un humanitārajās zinātnēs

2. tabula. **Radošo industriju apakškategrorijas saimniecisko darbību statistiskās klasifikācijas NACE 2. redakcijas klases.**
Tabula ir raksta autoru veidota, balstoties uz projekta "IN SITU" aprobēto metodoloģiju.

Kultūras industrijas kategorija tiek grupēta trīs apakškategorijās (3. tabula) un aptver 23 saimniecisko darbību statistiskās klasifikācijas NACE 2. redakcijas 4. līmeņa klases.

Kultūras industrijas

Apakškategorijas	NACE 4. līmeņa klases
Izdevējdarbība	58.11 Grāmatu izdošana 58.12 Izziņu katalogu izdošana 58.13 Laikrakstu izdošana 58.14 Žurnālu un periodisko izdevumu izdošana 58.19 Citi izdevējdarbības veidi
Kino, televīzija, mūzika, radio	59.11 Kinofilmu, video filmu un televīzijas programmu producēšana 59.12 Darbības pēc kinofilmu, video filmu un televīzijas programmu producēšanas 59.13 Kinofilmu, video filmu un televīzijas programmu izplatīšana 59.14 Kinofilmu demonstrēšana 59.20 Skaņu ierakstu producēšana 60.10 Radio programmu apraide 60.20 Televīzijas programmu izstrāde un apraide
Kultūras izglītība, mākslas un atpūta	71.11 Arhitektūras pakalpojumi 74.10 Specializētie projektēšanas darbi 74.20 Fotopakalpojumi

3. tabula. **Kultūras industrijas apakškategorijas saimniecisko darbību statistiskās klasifikācijas NACE 2. redakcijas klases.**
Tabula ir raksta autoru veidota, balstoties uz projekta "IN SITU" aprobēto metodoloģiju.

Amatniecības kategorijas uzņēmumi tiek grupēti sešās apakškategorijās (4. tabula) un aptver 58 saimniecisko darbību statistiskās klasifikācijas NACE 2. redakcijas 4. līmeņa klases.

Amatniecība

Apakškategorijas	NACE 4. līmeņa klases
Ražošana (tekstilizstrādājumi, apģērbs, somas, apavi)	13.10 Tekstilšķiedru sagatavošana un vērpšana 13.20 Tekstilmateriālu aušana 13.30 Tekstilmateriālu apdare 13.91 Adīto un tamborēto audumu ražošana 13.92 Gatavo tekstilizstrādājumu ražošana, izņemot apģērbu 13.93 Paklāju un grīdsegu ražošana 13.99 Citur neklasificētu tekstilizstrādājumu ražošana 14.11 Ādas apģērbu ražošana 14.12 Darba apģērbu ražošana 14.13 Pārējo virsdrēbju ražošana 14.14 Apakšveļas ražošana 14.19 Cita veida apģērbu un apģērbu piederumu ražošana 14.20 Kažokādu izstrādājumu ražošana 14.31 Trikotāžas zeķu ražošana 14.39 Pārējo trikotāžas izstrādājumu ražošana 15.11 Ādu miecēšana un apstrāde; kažokādu apstrāde un krāsošana 15.12 Ceļojuma piederumu, somu un līdzīgu izstrādājumu, zirglietu piederumu ražošana 15.20 Ādas izstrādājumu ražošana
Iespiešana (iespiešanas darbi)	18.11 Laikrakstu iespiešana 18.12 Cita veida izdevumu iespiešana 18.13 Salikšana un iespiedformu izgatavošana 18.14 Iesiešana un ar to saistītas palīgdarbības 18.20 Ierakstu reproducēšana

Apakškategorijas	NACE 4. līmeņa klases
Ražošana (stikls, keramika, akmens, metāls)	23.13 Dobo stikla izstrādājumu ražošana 23.14 Stikla šķiedras ražošana 23.19 Citu stikla izstrādājumu ražošana, ieskaitot tehniskā stikla izstrādājumus 23.20 Ugunsizturīgo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana 23.31 Keramikas flīžu un plākšņu ražošana 23.41 Sadzīves un dekoratīvo keramikas izstrādājumu ražošana 23.49 Cita veida keramikas izstrādājumu ražošana 23.70 Būvakmeņu un dekoratīvo akmeņu zāģēšana, apdare un apstrāde 23.99 Citur neklasificētu nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana 24.41 Cēlmetālu ražošana 24.51 Čuguna liešana 24.53 Vieglo metālu liešana 24.54 Citu krāsaino metālu liešana 25.71 Galda piederumu ražošana 25.99 Citur neklasificētu gatavo metālizstrādājumu ražošana
Ražošana (elektronika, datori, pulksteņi)	26.11 Elektronisko komponentu ražošana 26.12 Elektronisko plašu ražošana 26.20 Datoru un perifēro iekārtu ražošana 26.30 Sakaru iekārtu ražošana 26.40 Sadzīves elektronisko iekārtu ražošana 26.51 Mērīšanas, pārbaudes, izmēģināšanas un navigācijas instrumentu un aparātu ražošana 26.52 Pulksteņu ražošana
Ražošana (parfīmērija, juvelierizstrādājumi, mūzikas instrumenti, spēles)	20.42 Smaržu un kosmētisko līdzekļu ražošana 32.12 Juvelierizstrādājumu un līdzīgu izstrādājumu ražošana 32.13 Juvelierizstrādājumu imitāciju un līdzīgu izstrādājumu ražošana 32.20 Mūzikas instrumentu ražošana 32.40 Spēļu un rotaļlietu ražošana 32.99 Citur neklasificēta ražošana

Apakškategorijas	NACE 4. līmeņa klases
Citu izstrādājumu ražošana (koks, papīrs) un jumta seguma uzklāšana	16.29 Pārējo koka izstrādājumu ražošana; korķa, salmu un pīto izstrādājumu ražošana 17.23 Rakstāmpapīra ražošana 17.24 Tapešu ražošana 31.01 Biroju un veikalu mēbeļu ražošana 31.02 Virtuves mēbeļu ražošana 31.09 Citu mēbeļu ražošana 43.91 Jumta seguma uzklāšana

4. tabula. **Amatniecības apakškategorijas saimniecisko darbību statistiskās klasifikācijas NACE 2. redakcijas klases.** Tabula ir raksta autoru veidota, balstoties uz projekta "IN SITU" aprobēto metodoloģiju.

Šajā pētījumā un datu analīzē tiek izmantots apzīmējums "organizācijas", ar kuru tiek apzīmētas visas juridiskās formas kopā: komercsabiedrības, biedrības un nodibinājumi, ārvalstu pārstāvniecības un ārvalstu uzņēmumi, kas veic saimniecisko darbību Latvijā, valsts un pašvaldību iestādes, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības u. c. Katrā kategorijā tiek identificētas noteiktajā teritorijā reģistrētās organizācijas, kuru atlase tiek veikta manuāli šādās datu bāzēs: "Lursoft" datu bāzē (Lursoft.lv) un Latvijas kultūras datu portālā "Kulturasdati.lv" (Latvijas Republikas Kultūras ministrija, Kultūras informācijas sistēmu centrs, 2023).

"Lursoft" datu bāze apkopo datus par Latvijas Republikā reģistrētiem uzņēmumiem, biedrībām, nodibinājumiem, ārējām juridiskām personām[3], ārvalstu pārstāvniecībām u. c. (Lursoft, 2024). Datu bāzē tiek apkopoti dati no trim datu avotiem: 1) no Valsts ieņēmumu dienesta datu bāzes, kas sniedz informāciju par galveno darbības veidu; 2) no Centrālas statistikas pārvaldes datiem, kuros organizācijas norādījušas savu darbību; 3) no biznesa portāla ZO.LV, kur pašas organizācijas norāda papildu darbības veidus. Publisko personu un iestāžu katalogā Valsts ieņēmumu dienests kopš 2008. gada norāda saimnieciskās darbības veidu arī valsts un pašvaldību iestādēm, bet kopējā datu bāzē šie dati nav iekļauti, jo datu papildināšana notiek prioritārā kārtībā. Lai iegūtu datus par valsts un pašvaldību iestādēm kultūras nozarē NACE 2. red. 4. līmeņa klasifikācijā par kodiem 90.04; 91.01; 91.02, tika izmantota Latvijas kultūras datu portāla informācija, kas apkopo datus par kultūras centriem, bibliotēkām un arhīviem un muzejiem pēc juridiskās reģistrācijas adreses kritērija – juridiskā reģistrācijas adrese Valmieras valstspilsētā vai

3 Juridiskas personas, kas nav reģistrētas Latvijas Uzņēmumu reģistrā, bet piedalās saimnieciskajā darbībā Latvijā. Tie ir ārvalstu uzņēmumi, Latvijas valsts un pašvaldību iestādes, ministrijas, tiesas, skolas.

novadā, Liepājas valstspilsētā, Jūrmalas pilsētā un Daugavpils valstspilsētā. Kodā 91.01 tika atlasītas tikai publiskās un speciālās bibliotēkas, neuzskaitot vispārējo izglītības iestāžu un augstākās izglītības iestāžu bibliotēkas, ņemot vērā to ierobežoto pieejamību sabiedrībai. Latvijas kultūras datu portālā dati tika iegūti 2023. gada decembrī.

"Lursoft" datu bāzē dati tiek atjaunoti reizi dienā, aktualizējot no jauna reģistrētos uzņēmumus un uzņēmumus, kuri atrodas likvidācijas procesā vai ir to noslēguši. KRI organizāciju identificēšana tika veikta manuāli, "Lursoft" datu bāzē atlasot tās vienības, kas savu darbību reģistrējušas konkrētajā kodu klasē (skatīt 2., 3. un 4. tabulu) pēc kritērija – juridiskās reģistrācijas adreses Valmieras pilsētā vai novadā, Liepājas valstspilsētā, Jūrmalas pilsētā un Daugavpils valstspilsētā. Datu ieguve tika veikta laika periodā no 2023. gada septembra līdz 2023. gada decembrim.

"Lursoft" datu bāzē iegūtie dati un Latvijas kultūras datu portālā atlasītie dati pētījumā tiek apkopoti par Valmieras novadu, Liepājas valstspilsētu, Jūrmalas pilsētu un Daugavpils valstspilsētu, sniedzot detalizētu raksturojumu par katru no trīs KRI kategorijām – radošās industrijas, kultūras industrijas un amatniecība –, kā arī par tajās iekļautajām apakškategorijām un uz tām attiecinām klasēm NACE 2. red., norādot konkrētus kodus.

Datu atlasē bija šādi ierobežojumi:

1. Uzņēmums, biedrība, nodibinājums savu darbību var veikt teritorijā, kurā nav reģistrējis savu oficiālo juridisko adresi. Atlasē tika izvēlēti uzņēmumi pēc to juridiskās adreses, nevis darbības vietas.
2. Izvēle reģistrēt konkrētu pamatdarbības veidu (ar atbilstošu NACE kodu) tiek izdarīta, reģistrējot uzņēmumu, biedrību vai nodibinājumu. Daļa no kultūras un radošā sektora pārstāvjiem savai darbībai ir izvēlējušies tādus NACE kodus, kuri šīs metodoloģijas ietvaros nav identificēti kā piederīgi KRI sektoram.
3. Latvijā reģistrējoties NACE koda reģistrācija nav obligāta; to var veikt arī viena mēneša laikā no reģistrācijas brīža, līdz ar to daļa uzņēmumu vai nevalstiskā sektora organizāciju aizmirst veikt šo darbību.
4. Datu analīzē ir sniegts KRI daudzveidības pārskats un salīdzinājums gan par pilsētām (Liepāja, Jūrmala, Daugavpils), gan par novadu (Valmieras novads), tādējādi jāņem vērā atšķirīgie mērogi, kas var ietekmēt kopējo KRI pārstāvniecības ainu un raksturojumu.

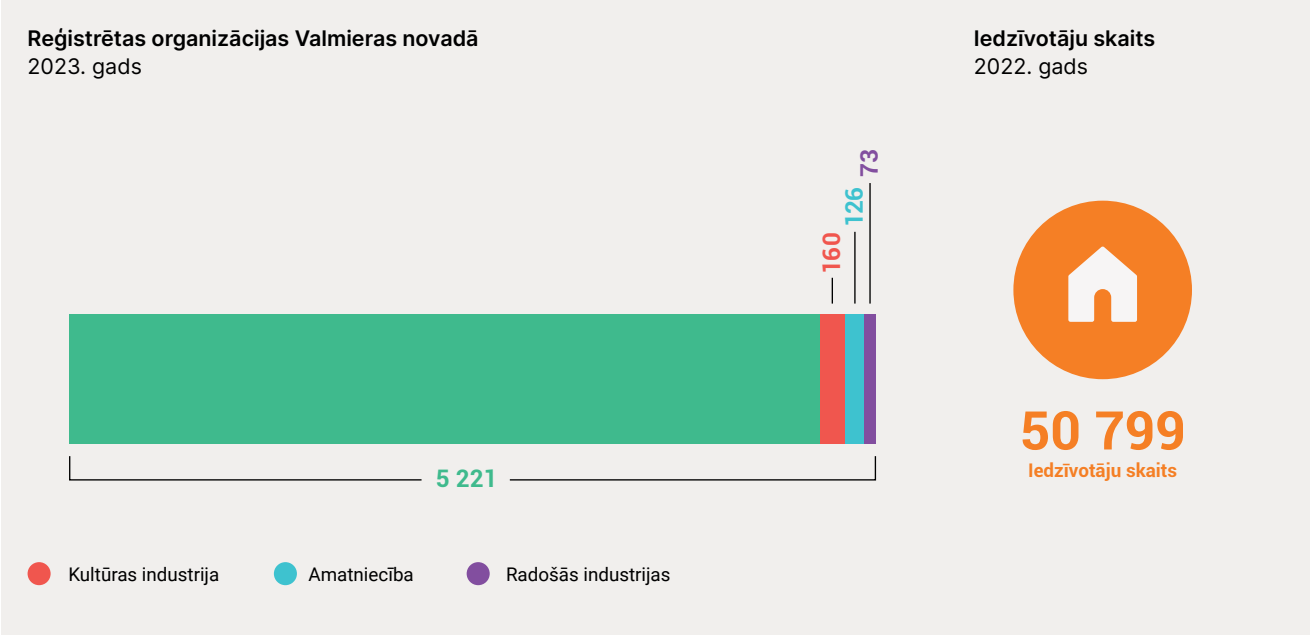
Papildus salīdzinājumu un analīzes veikšanai tika izmantots SIA "Lursoft" veiktais datu apkopojums par 100 uzņēmumiem ar lielāko apgrozījumu (Lursoft, 2024). Šie dati tiek grupēti, balstoties NACE 2. red. 4. līmeņa klasifikācijā, norādot 100 uzņēmumus katrā no administratīvajām teritorijām. Pētījuma autores atlasīja starp šiem uzņēmumiem tos, kuri ir attiecināmi uz KRI sektoru un uz Liepājas valstspilsētu, Daugavpils valstspilsētu, Jūrmalas pilsētu un Valmieras novadu. Raksta nākamajā nodaļā tiks identificētas KRI organizācijas četrās Latvijas pilsētas, balstoties uz saimnieciskās darbības klasifikatoru (NACE 2. red.) kodiem, tādējādi sniedzot ieskatu KRI daudzveidībā.

KULTŪRAS UN RADOŠĀS INDUSTRIJAS DATOS

Pētījumā tiek analizēti dati par pilsētām (Liepāja, Jūrmala, Daugavpils), kā arī par novadu (Valmieras novads), izmantojot NACE 2. red. 4. līmeņa klasifikāciju, atlasot organizācijas pēc to piederības KRI sektoram, grupējot tās trīs pamatkategorijās – radošās industrijas (21 klase), kultūras industrijas (23 klases) un amatniecība (58 klases). Šāda pieeja sniedz iespēju veidot pārskatu par KRI sektora daudzveidību katrā pilsētā, kā arī atklāt, kādas klases KRI organizācijas katrā pilsētā ir plašāk vai šaurāk pārstāvētas. Papildu dati par apgrozījumu sniedz iespēju identificēt konkrētus uzņēmumus ar vislielāko apgrozījumu un to piederību konkrētai klasei un veikt secinājumus par uzņēmumu darbības mērogu.

VALMIERAS NOVADS

Valmieras novada kultūras un radošais sektors ir daudzveidīgs, sniedzot ieguldījumu novada kultūras un ekonomiskajā attīstībā. Pētījumā identificētas 359 KRI sektora organizācijas, kas ietver gan uzņēmumus, gan nevalstiskās organizācijas, gan arī publiskā sektora institūcijas. Lielākā daļa no šīm juridiskajām organizācijām pārstāv kultūras industriju (160). Tām seko amatniecība (126) un radošās industrijas (73). Šīs organizācijas veido 6,8 % no visām Valmieras novadā un pilsētā reģistrētajām juridiskajām vienībām. Kopumā šajā teritorijā darbojas 5221 organizācija (1. attēls).

1. attēls. **Infografika par KRI Valmieras pilsētā un novadā. Infografika ir raksta autoru veidota (2024).**
Datu avoti – Centrālā statistikas pārvalde, "Lursoft" datu bāze.

Lai padziļināti izprastu Valmieras pilsētā un novadā reģistrēto organizāciju pārstāvniecību radošo industriju apakšnozarēs, nepieciešams pārskatīt konkrētās apakškategorijās un klasēs reģistrētās organizācijas (2. attēls).

Radošās industrijas apakšnozares Valmieras novadā

2. attēls. **Radošās industrijas apakšnozares un organizāciju skaits Valmieras novadā. Organizāciju skaits radošo industriju apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Novērtējot radošo industriju uzņēmumu darbības virzienus, jāatzīst, ka Valmieras pilsētā un novadā ir maz pārstāvēta apakškategorija "Programmatūru tiražēšana, datoru un informācijas tehnoloģijas". Tikai viens uzņēmums ir reģistrēts NACE klasē "58.21 Datorspēļu tiražēšana", pārējās piecās klasēs nav reģistrēts neviens uzņēmums. Arī apakškategorijā "Citas profesionālās, zinātniskās un tehniskās aktivitātes", kas ietver dažādas pētnieciskas aktivitātes, nav reģistrēts neviens uzņēmums. Akcentējot šos darbības virzienus kā radošo industriju daļu, iespējams vērst uzmanību uz attīstības perspektīvām, veicinot jaunu iniciatīvu veidošanu novadā.

Valmieras radošie uzņēmēji savu darbību pamatā reģistrējuši klasēs "73.11 Reklāmas aģentūras", "73.12 Starpniecība reklāmas izvietošanā masu informācijas līdzekļos" un "74.30 Tulku pakalpojumi", kā arī skaitliski nozīmīga pārstāvniecība ir klasē "74.10 Specializēti projektēšanas darbi", kas ietver arī dizaina pakalpojumus, un "71.11 Arhitektūras pakalpojumi".

Kultūras industrijas (3. attēls) iekļauj trīs nozīmīgas apakškategorijas: "Izdevējdarbība", "Kino, televīzija, mūzika, radio" un "Kultūras izglītība, mākslas un atpūta".

Lielākā daļa organizāciju (142 no kopskaitā 160) ir reģistrētas apakškategorijā "Kultūras izglītība, māksla un atpūta". No tām lielākā pārstāvniecība ir "93.29 Citas izklaides un atpūtas darbības" (52 organizācijas), kam seko "91.01 Bibliotēku un arhīvu darbība" (34 organizācijas) un "90.04 Kultūras iestāžu darbība" (33 organizācijas). Neliels skaits organizāciju ir reģistrēts apakškategorijās "Izdevējdarbība" un "Kino, televīzija, mūzika, radio". Pamatā kultūras industrijās ir konstatējama plaša publiskā sektora pārstāvniecība ar skaitliski lielu kultūras iestāžu, bibliotēku un arhīvu darbību, tajā pašā laikā ar izklaides nozari saistītās organizācijas skaitliski ir nozīmīga daļa, kas liecina par nozīmīgu privātā sektora iesaisti.

Kultūras industrijas apakšnozares Valmieras novadā

3. attēls. **Kultūras industrijas apakšnozares un organizāciju skaits Valmieras novadā. Organizāciju skaits kultūras industriju apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Amatniecības kategorijā Valmieras pilsētā un novadā kopumā reģistrētas 126 organizācijas. (4. attēls). No tām lielākā daļa – 52 organizācijas – ietilpst apakškategorijā "Citu izstrādājumu ražošana (koks, papīrs) un jumta seguma uzklāšana". Šo grupu pārstāv 15 koka izstrādājumu ražošanas uzņēmumi ("16.29 Pārējo koka izstrādājumu ražošana; korķa, salmu un pīto izstrādājumu ražošana"), 15 mēbeļu ražošanas uzņēmumi ("31.09 Citu mēbeļu ražošana") un 14 uzņēmumi, kas nodarbojas ar jumta darbiem, ("43.91 Jumta seguma uzklāšana"). Desmit uzņēmumi, kas pārstāv klasi "14.19 Cita veida apģērbu un apģērbu piederumu", veido lielāko pārstāvniecību apakškategorijā "Ražošana (tekstilizstrādājumi, apģērbs, somas, apavi)".

Papildu informāciju sniedz dati par apgrozījumu – amatniecības kategorijā ir reģistrēti uzņēmumi ar krasi atšķirīgu apgrozījumu. Individuālie uzņēmumi ir grupēti vienā kategorijā ar lieliem industrializētiem uzņēmumiem. Būtu nepieciešama padziļināta izpēte, lai konstatētu, cik lielā mērā šajos lielajos uzņēmumos tiek nodrošināta tradicionālo amatniecības prasmju un zināšanu pārnese. Piemēram, Valmierā viens no nozīmīgākajiem uzņēmumiem AS "Valmieras stikla šķiedra" šajā pētījumā izmantotās metodoloģijas ietvaros tiek identificēts kā piederīgs radošajām industrijām amatniecības kategorijā, jo klase "23.14 Stikla šķiedras ražošana" tiek iekļauta šajā grupā. Šajā klasē Latvijā kopumā ir reģistrēti tikai 10 uzņēmumi, un četriem no tiem juridiskā adrese ir Valmieras novadā. No vienas puses, ja tiek analizēts uzņēmumu lielums un apgrozījums, tad šādu uzņēmumu ieskaitīšana amatniecības kategorijā var radīt maldīgu priekšstatu par šīs kategorijas un konkrētās apakšnozares uzņēmumu darbību un ietekmi. No otras puses, padziļināti analizējot uzņēmumu darbības virzienus un iekļaujot tos KRI sektora tīklos, iespējams paplašināt skatījumu uz radošuma nozīmi pilsētas tēla veidošanā.

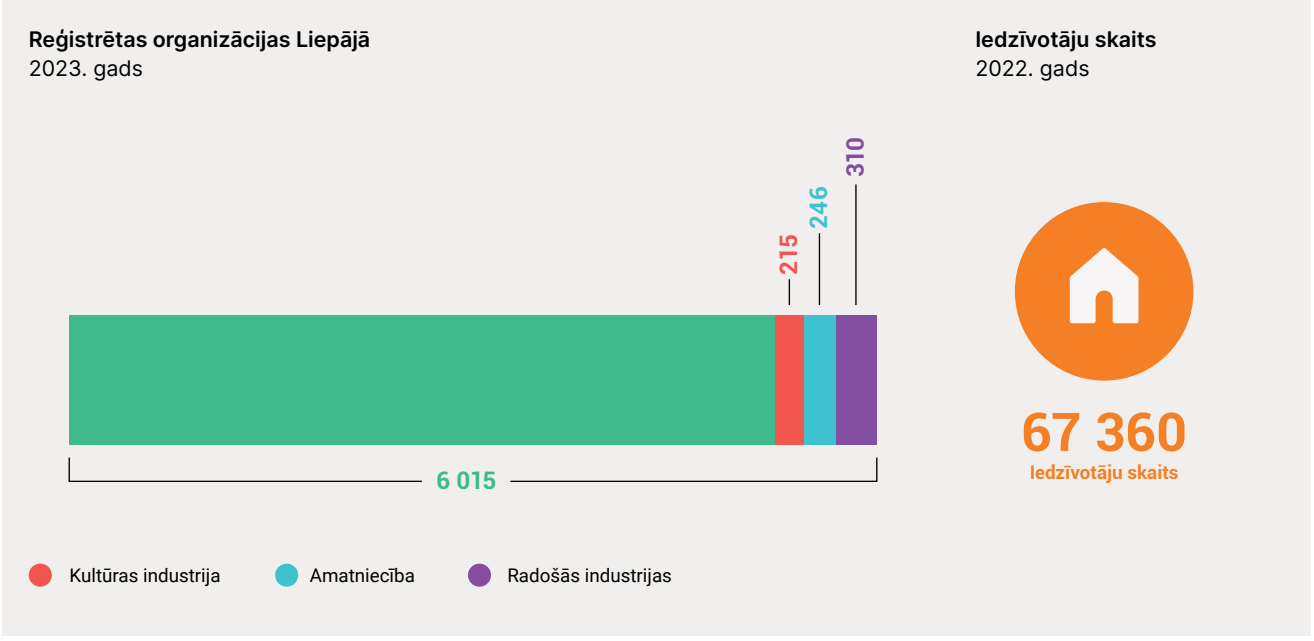
4. attēls. **Amatniecības apakšnozares un organizāciju skaits Valmieras novadā. Organizāciju skaits amatniecības apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Amatniecības apakšnozares Valmieras novadā

LIEPĀJAS VALSTSPILSĒTA

Liepājā kā ostas pilsētā ar vēsturiski spēcīgām rūpniecības saknēm uzņēmējdarbība ir cieši saistīta ar industriālo sektoru, tomēr aizvien nozīmīgāku lomu ieņem arī radošās industrijas, īpaši attīstoties tekstilizstrādājumu ražošanai. 2023. gadā Liepājā reģistrētas 6015 organizācijas, no kurām 12,8 % jeb 771 organizācijas darbība pēc reģistrācijas kodiem ir attiecināma uz kultūras un radošajām industrijām. Šajā uzskaitījumā ietilpst privātā, publiskā un arī nevalstiskā sektora organizācijas. Proporcionāli KRI sektors organizāciju skaita ziņā ir sadalīts salīdzinoši vienmērīgi – radošās industrijas pārstāv 310 organizācijas, tām seko amatniecība ar 246 organizācijām un nedaudz mazākā skaitā ir kultūras industrijas ar 215 reģistrētām organizācijām (5. attēls).

5. attēls. **Infografika par KRI Liepājas valstspilsētā. Autoru veidota (2024).**
Datu avoti – Centrālā statistikas pārvalde, "Lursoft" datu bāze.

6. attēls. **Radošās industrijas apakšnozares un organizāciju skaits Liepājas valstspilsētā. Organizāciju skaits radošo industriju apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Balstoties datos par 100 uzņēmumiem ar lielāko apgrozījumu Liepājā 2022. gadā un to sadalījumā pa darbības veidiem, ievērojamākie uzņēmumi no KRI sektora ir saistīti ar šādām klasēm: "13.91 Adīto un tamborēto audumu ražošana", "14.14 Apakšveļas ražošana", "16.29 Pārējo koka izstrādājumu ražošana; korķa, salmu un pīto izstrādājumu ražošana", "25.99 Citur neklasificētu gatavo metālizstrādājumu ražošana" un "20.42 Smaržu un kosmētisko līdzekļu ražošana". Tas norāda, ka KRI sektors Liepājā apgrozījuma ziņā visspēcīgāk izjūtams tieši amatniecības nozarē.

Pārskatot reģistrētās organizācijas, kas saistītas ar radošajām industrijām, ir novērojams, ka Liepājā ir ievērojami plašāka un daudzveidīgāka organizāciju pārstāvniecība dažādās radošo industriju apakšnozarēs nekā Valmierā (6. attēls).

Radošās industrijas apakšnozares Liepājā

Izvērtējot radošo industriju uzņēmumu darbības virzienus, ir redzams, ka visplašāk pārstāvētā apakšnozare ir saistīta ar "Programmatūru tiražēšanu, datoru un informācijas tehnoloģijām". Šajā grupā visvairāk pārstāvētā kodu klase ir "60.02 Datorprogrammēšana" ar 40 reģistrētiem uzņēmumiem. Skaitliski liela pārstāvniecība novērojama arī kodu klasē "62.09 Citi informācijas tehnoloģiju un datoru pakalpojumi", kurā reģistrēti 25 uzņēmumi, un kodu klasē "63.12 Interneta portālu darbība" ar 19 reģistrētiem uzņēmumiem. Līdzīgi tālāk apskatītajām pilsētām – Daugavpilij un Jūrmalai – , arī Liepājā šī ir visplašāk pārstāvētā radošo industriju apakšnozare, kurā skaitliski visvairāk organizāciju savu saimniecisko darbību saista ar datorprogrammēšanu. Nākamais izplatītākais radošo industriju darbības virziens Liepājā ir saistāms ar "Medijiem (ziņas, sabiedriskās attiecības, reklāma un mārketings)", kur no sešām kodu klasēm un kopumā 65 reģistrētiem uzņēmumiem, 43 uzņēmumu darbība saistāma ar kodu klasi "73.11 Reklāmas aģentūru darbība", atstājot skaitliski ļoti mazu pārstāvniecību citās kodu klasēs. Salīdzinoši plaši pārstāvētas arī radošo industriju organizācijas, kas saistītas ar "Tulkošanu un citiem profesionāliem pakalpojumiem", kur visvairāk reģistrēto organizāciju ir kodu klasē "74.90 Citur neklasificēti profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi", kurā reģistrētas 48 organizācijas. Vismazāk pārstāvētā radošo industriju apakšnozare Liepājā ir "Arhitektūra, dizains un fotogrāfija", kur kopumā reģistrētas 44 organizācijas. Tajā pašā laikā katrā no kodu klasēm ir reģistrējušies vismaz 10 uzņēmumi, kas liecina par vērā ņemamu aktivitāti.

Izvērtējot kultūras industrijas pārstāvniecību, secināms, ka Liepājā, līdzīgi kā Valmierā, lielākā organizāciju koncentrācija kultūras industrijā ir apakšnozarē "Kultūras izglītība, mākslas un atpūta", kam seko "Kino, televīzija, mūzika un radio" un "Izdevējdarbība", kurā organizāciju skaits ir ļoti mazs (7. attēls).

Kultūras industrijā grupa "Kultūras izglītība, mākslas un atpūta" skaitliski, salīdzinot ar citām pilsētām, visvairāk ir pārstāvēta Liepājā, kas liecina par plašu kultūras un mākslas veidotāju klātbūtni un radošo darbību un izklaides un atpūtas piedāvājumu pilsētā. Visplašāk no šīs grupas tiek pārstāvētas kodu klases "93.29 Citas izklaides uz atpūtas darbības" ar 75 reģistrētām organizācijām, "90.01 Mākslinieku darbība" ar 39 organizācijām un "90.03 Mākslinieciskā jaunrade", kurā iekļautas 22 organizācijas. Tikai divas organizācijas ir reģistrētas kodu klasēs, kas apvieno "Izdevējdarbību", – "58.13 Laikrakstu izdošana" un "58.19 Citi izdevējdarbības veidi". Kodu klase "59.11 Kinofilmu, video filmu un televīzijas programmu producēšana" ir pamanāmākā kodu klašu grupā "Kino, televīzija, mūzika, radio" ar astoņām organizācijām, kas reģistrējušas savu darbību šajā kodu klasē. Pārējās šajā grupā ietvertajās kodu klasēs organizāciju pārstāvniecība ir ļoti maza vai tādas vispār nav. Jāatzīst, ka šie dati neļauj izdarīt secinājumus par mūzikas nozares uzņēmumu esamību Liepājas pilsētā, jo ar mākslinieciskū saturu saistīta darbība tiek reģistrēta iepriekšminētajās kodu klasēs – "90.01 Mākslinieku darbība" un "90.03 Mākslinieciskā jaunrade".

Kultūras industrijas apakšnozares Liepājā

7. attēls. **Kultūras industrijas apakšnozares un organizāciju skaits Liepājas valstspilsētā. Organizāciju skaits kultūras industriju apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Liepājā amatniecības nozarē plaša reģistrēto organizāciju pārstāvniecība ir saistāma ar ražošanas apakšnozari, it īpaši ar tekstilizstrādājumu ražošanu, kur reģistrētas 128 no 246 amatniecības apakšnozares organizācijām (8. attēls).

Salīdzinot ar pārējām pilsētām, Liepājā amatniecības nozares organizāciju pārstāvniecība ir skaitliski vislielākā. Tas ir cieši saistīts ar vēsturisko ražošanas infrastruktūras mantojumu. Saimniecisko darbību reģistrā redzamākā grupa organizāciju pārstāvniecības ziņā ir "Ražošana (tekstilizstrādājumi, apģērbs, somas, apavi)". Šajā grupā ir apvienotas 18 kodu klases, tomēr izteikti dominē uzņēmumi, kas reģistrēti kodu klasē "14.14 Apakšveļas ražošana" ar 74 reģistrētiem uzņēmumiem, pēc tam seko kodu klase "14.19 Cita veida apģērbu un apģērbu piederumu ražošana", kur reģistrēti 16 uzņēmumi. Uzņēmumi tekstilizstrādājumu un apģērbu ražošanā ir ne tikai daudz, bet tie arī nozīmīgi, ņemot vērā gada apgrozījumu: A/S "Lauma Lingerie", SIA "V.O.V.A." un Liepājas speciālās ekonomiskās zonas SIA "Lauma Fabrics" ir starp 100 uzņēmumiem ar lielāko apgrozījumu Liepājas valstspilsētā 2022. gadā. Līdzās šiem uzņēmumiem statistikā par apgrozījumu ierindojas arī divi uzņēmumi, kas pārstāv grupu "Ražošana (stikls, keramika, akmens, metāls) – SIA "Jensen Metal" un Liepājas speciālās ekonomiskās zonas SIA "Lesjofors Gas Spring", kuri reģistrēti kodu klasē "25.99 Citur neklasificētu gatavo metālizstrādājumu ražošana". Šādu uzņēmumu darbība var veicināt jaunu uzņēmumu izveidi šajā nozarē, tādējādi pastiprinot KRI konkurētspēju ar citām rūpniecības nozarēm. Līdztekus tekstilražošanai, Liepājā novērojama organizāciju pārstāvniecība grupā "Citu izstrādājumu ražošana (koks, papīrs) un jumta seguma uzklāšana", kur visvairāk pārstāvētas kodu klases ir "43.91 Jumta seguma uzklāšana" ar 16 uzņēmumiem, "31.09 Citu mēbeļu ražošana" ar 15 uzņēmumiem un "16.29 Pārējo koka izstrādājumu ražošana; korķa, salmu un pīto izstrādājumu ražošana", kur reģistrēti 14 uzņēmumi.

Lai arī KRI sektoru sadalījums Liepājā ir salīdzinoši vienmērīgs, dati liecina, ka amatniecības nozarei, kuras uzņēmumi nodarbojas ar ražošanu, ir potenciāls kļūt par veicinošo faktoru KRI sektora attīstībai pilsētā un sadarbībai ar citiem uzņēmējdarbības sektoriem.

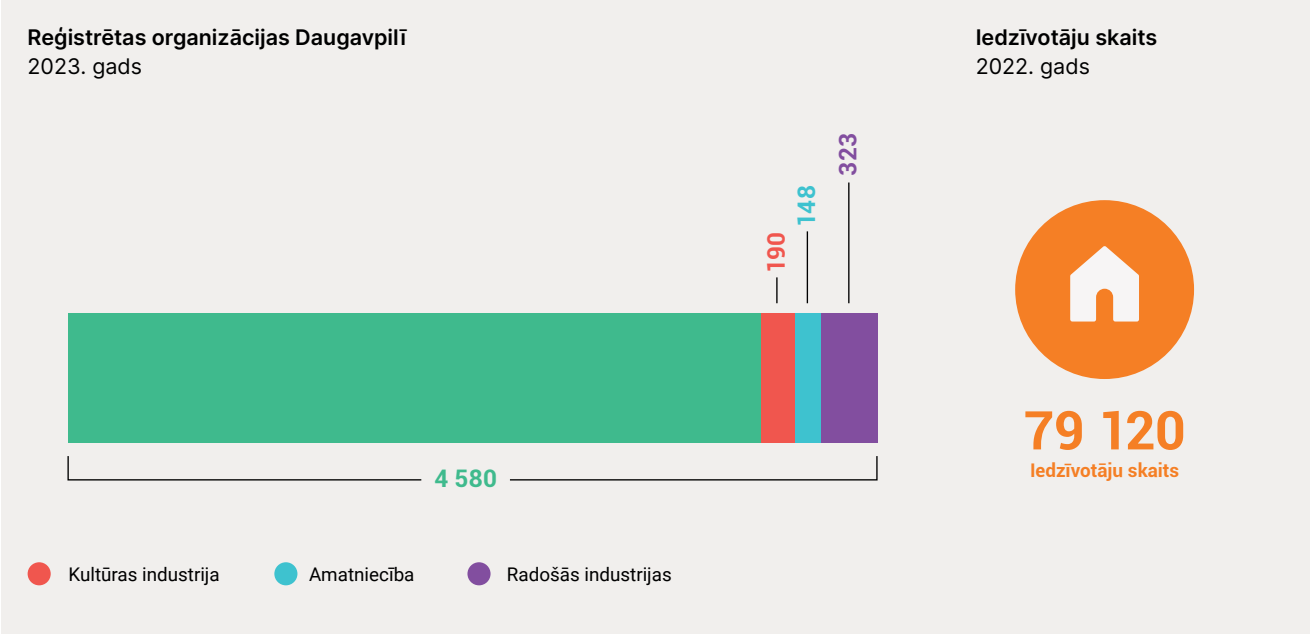
8. attēls. **Amatniecības apakšnozares un organizāciju skaits Liepājas valstspilsētā. Organizāciju skaits amatniecības apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Amatniecības apakšnozares Liepājā

DAUGAVPILS VALSTSPILSĒTA

Daugavpils kā Latgales novada lielākā pilsēta un nozīmīgs austrumu pārrobežu ekonomiskais centrs apvieno dažādas uzņēmējdarbības nozares un paver iespēju arī izzināt un aptvert KRI sektora daudzveidību un attīstības potenciālu pilsētā. Pētījumā Daugavpilī identificētas kopumā 643 KRI organizācijas. No tām 323 pārstāv radošās industrijas, kam seko kultūras industrija ar 190 un amatniecība ar 148 organizācijām, kas liecina par radošo industriju organizāciju pārsvaru pilsētas mērogā salīdzinājumā ar kultūras un amatniecības sektora organizācijām (9. attēls).

9. attēls. **Infografika par KRI Daugavpils valstspilsētā. Infografika ir autoru veidota (2024).**
Datu avoti – Centrālās statistikas pārvalde, "Lursoft" datu bāze.

Pēc "Lursoft" datu bāzē "Uzņēmumu reģistra reģistros reģistrēto subjektu skaits" pieejamiem statistikas datiem Daugavpilī kopumā ir reģistrēti 4580 uzņēmumi – 14 % no tiem ir saistīti ar kultūras un radošā sektora darbību. Balstoties "Lursoft" statistikas datos par 100 uzņēmumiem ar lielāko apgrozījumu 2022. gadā sadalījumā pa darbības veidiem, Daugavpilī uzņēmumi ar lielāko apgrozījumu no KRI sektora ir saistīti ar šādām kodu klasēm: "71.11 Arhitektūras pakalpojumi", "62.01 Datorprogrammēšana" un "16.29 Pārējo koka izstrādājumu ražošana; korķa, salmu un pīto izstrādājumu ražošana". Tas liek secināt, ka radošajās industrijās un amatniecībā, lai gan skaitliski maz, tomēr pastāv konkurējoši un pelnoši uzņēmumi, kas ierindojas pie tādām plaši pārstāvētām nozarēm kā būvniecība un transports.

Daugavpilī reģistrētās organizācijas, kas ir piederīgas radošajām industrijām, visplašāk ir pārstāvētas apakšnozarēs, kuras ir saistāmas ar programmēšanu un informācijas tehnoloģijām, medijiem un tulkošanas pakalpojumiem (10. attēls).

Izvērtējot radošo industriju darbības virzienus, secināms, ka izplatītākais organizāciju darbības virziens tiek saistīts ar apakškategoriju "Programmatūru tiražēšana, datoru un informācijas tehnoloģijas", kur no piecām kodu klasēm visvairāk reģistrēto uzņēmumu – 63 – ir reģistrēti kodu klasē "62.09 Datorspēļu programmēšanas aktivitātēm". Līderpozīciju no šajā klasē reģistrētajiem uzņēmumiem ieņem SIA "Leonovs Apps", kas izstrādā lietotājiem draudzīgas lietotnes ar interaktīvu pieeju un kas ir vienīgais uzņēmums šajā kodu klasē, kurš ietilpst apkopojumā par 100 uzņēmumiem ar lielāko gada apgrozījumu Daugavpilī 2022. gadā. Otrs izplatītākais darbības virziens kopumā 77 organizācijām ir saistāms ar apakškategoriju "Mediji un reklāma", no tām 44 reģistrētas kodu klasē "73.11 Reklāmas aģentūru darbība". Skaitliski liela pārstāvniecība novērojuma arī apakškategorijā "Tulkošana un citi profesionālie pakalpojumi", kur trīs kodu klasēs kopumā reģistrēta 51 organizācija.

Vismazāk Daugavpils radošie uzņēmēji savu darbību saista ar apakškategoriju "Arhitektūra, dizains un fotogrāfija", kur 13 uzņēmumu darbība reģistrēta kodu klasē "71.11 Arhitektūras pakalpojumi". Tomēr šajā kodu klasē kā viens no nozīmīgākajiem uzņēmumiem, kas arī ietilpst statistikā par 100 uzņēmumiem ar lielāko apgrozījumu 2022. gadā, ir minams SIA "REM PRO", kurš ir atpazīstams Baltijas līmeņa projektēšanas un būvniecības uzņēmums. NACE kodu klasēs "58.21 Datorspēļu tiražēšana", "63.91 Ziņu aģentūru darbība" un "72.11 Pētījumu un eksperimentālo izstrāžu veikšana biotehnoloģijā" Daugavpilī nav reģistrēts neviens uzņēmums.

Radošās industrijas apakšnozares Daugavpilī

10. attēls. **Radošās industrijas apakšnozares un organizāciju skaits Daugavpils valstspilsētā. Organizāciju skaits radošo industriju apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Kultūras industrijā, līdzīgi kā Valmierā un Liepājā, arī Daugavpilī un tālāk apskatītajā Jūrmalas gadījumā ir izteikti pārstāvēts izklaides un atpūtas darbības virziens (11. attēls). Iespējamais skaidrojums ir tas, ka šīs apakškategorijas kodu klases ietver daudz un dažādas struktūrvienības un darbības virzienus atpūtas jomā, piemēram, atpūtas parku darbību, atpūtas un izklaides aprīkojuma iznomāšanu un tās infrastruktūras izmantošanu, kā arī pludmaļu, deju zāļu darbību un citus.

Kultūras industrijā radošo uzņēmēju un organizāciju pārsvars ir grupā "Kultūras izglītība, mākslas un atpūta", kur visvairāk reģistrēto organizāciju (75 no visām 163 reģistrētajām organizācijām) ir kodu klasē "93.29 Citas izklaides uz atpūtas darbības", kam seko "85.52 Kultūras izglītība" un "90.01 Mākslinieku darbība" ar 17 reģistrētām organizācijām abās kodu klasēs (11. attēls). Nozīmīga daļa organizāciju pārstāvniecības arī novērojama kodu klasē "90.03 Mākslinieciskā jaunrade" ar 15 reģistrētām organizācijām. Secināms, ka kultūras redzamība pilsētā lielākoties izpaužas caur mākslinieciskо darbību, kultūrizglītību un atpūtas aktivitātēm.

Kodu klašu grupas "Izdevējdarbība" un "Kino, televīzija, mūzika, radio" skaitliski ir ievērojamāki mazākas, pārstāvot gandrīz visas grupās iekļautās kodu klases.

Kultūras industrijas apakšnozares Daugavpilī

11. attēls. **Kultūras industrijas apakšnozares un organizāciju skaits Daugavpils valstspilsētā. Organizāciju skaits kultūras industriju apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Salīdzinot ar radošajām un kultūras industrijām, amatniecības sektors Daugavpilī ir skaitliski vismazāk pārstāvēts, bet plaša organizāciju pārstāvniecība ir saistāma ar ražošanu, kur izmantoti kokmateriāli (12. attēls).

Amatniecībā visplašāk pārstāvētā apakškategorija ir "Citu izstrādājumu ražošana (koks, papīrs) un jumta seguma uzklāšana", kur visvairāk pārstāvētās kodu klases ir "31.09 Citu mēbeļu ražošana" ar 21 organizāciju un "16.29 Pārējo koka izstrādājumu ražošana; korķa, salmu un pīto izstrādājumu ražošana" ar 19 reģistrētām organizācijām (12. attēls). Kokapstrāde un mēbeļu ražošana ir viens no nozīmīgākajiem uzņēmējdarbības virzieniem apstrādes rūpniecībā Daugavpilī, kur koka izstrādājumu ražošanā (kodu klasē 16.29) kā viens no lielākajiem spēlētājiem ir minams SIA "GTS TIMBER", kas iekļauts starp 100 uzņēmumiem ar lielāko apgrozījumu 2022. gadā Daugavpilī.

Otra plašāk pārstāvētā apakškategorija ir "Ražošana (tekstilizstrādājumi, apģērbs, somas, apavi)", kur kopumā reģistrētas 43 organizācijas. No tām visvairāk reģistrēto – 16 organizācijas – ir kodu klasē "14.13 Pārējo virsdrēbju ražošana" un 10 organizācijas ir kodu klasē "14.19 Cita veida apģērbu un apģērbu piederumu ražošanā".

Vismazākais reģistrēto organizāciju skaits ir grupā "Ražošana (elektronika, datori, pulksteņi)" un "Iespiešana" ar sešu uzņēmumu pārstāvniecību abās grupās.

Salīdzinot ar Valmieru un Liepāju, kopumā Daugavpilī ir novērojama skaitliski lielāka KRI sektora organizāciju klātbūtne uzņēmējdarbības vidē, bet dominējošo KRI uzņēmumu skaits un apgrozījuma apjoms ir zemāks nekā citās šajā pētījumā apskatītajās pilsētās.

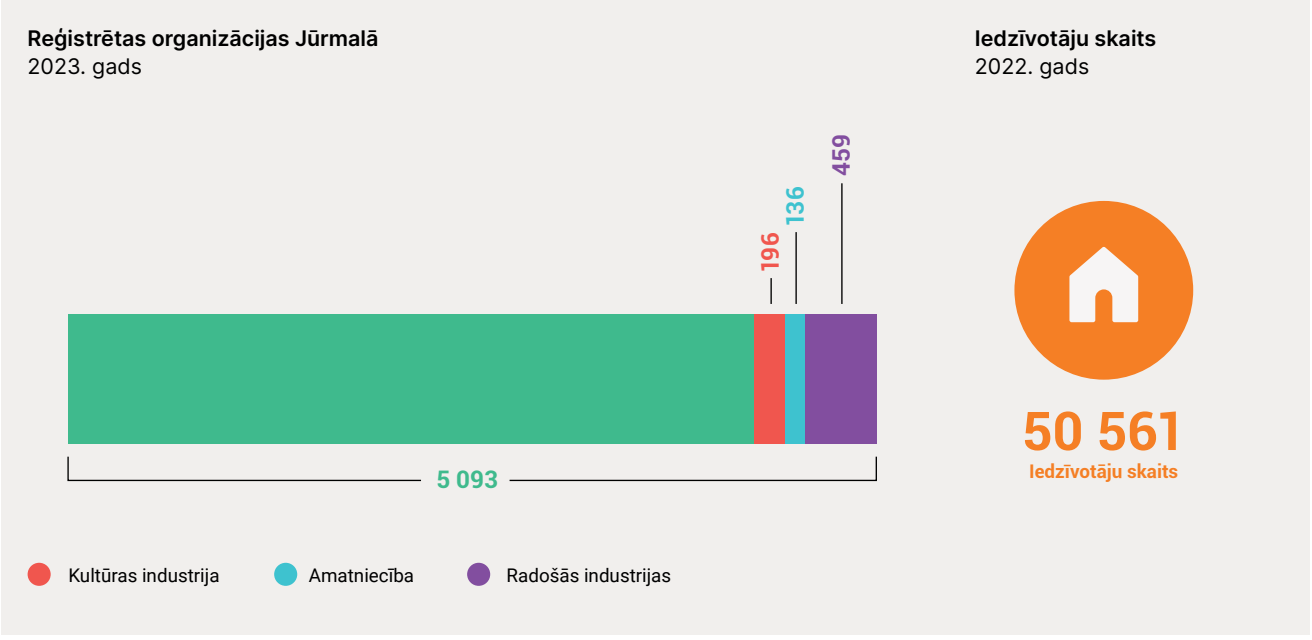
Amatniecības apakšnozares Daugavpilī

12. attēls. **Amatniecības apakšnozares un organizāciju skaits Daugavpils valstspilsētā. Organizāciju skaits amatniecības apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

JŪRMALAS VALSTSPILSĒTA

Jūrmala ir pazīstama kā lielākā kūrortpilsēta Baltijas jūras krastā, līdz ar to arī uzņēmējdarbības vide ir cieši saistīta ar tūrisma un kūrortpakalpojumu nodrošināšanu. Salīdzinot ar citām pētījumā analizētajām pilsētām, Jūrmalā ir visplašāk pārstāvētais KRI sektors, kur kopumā identificēta 791 organizācija. Lielākā daļa no šīm organizācijām (459) pārstāv radošās industrijas, 196 organizācijas pārstāv kultūras industriju un 136 organizācijas – amatniecības sektoru. Tas liecina par būtisku radošo industriju organizāciju pārsvaru pilsētas mērogā salīdzinājumā ar kultūras un amatniecības organizācijām (13. attēls).

13. attēls. **Infografika par KRI Jūrmalas valstspilsētā. Infografika ir autoru veidots (2024).**
Datu avoti – Centrālās statistikas pārvalde, "Lursoft" datu bāze.

Jūrmalā kopumā ir reģistrētas 5093 organizācijas un no tām 15 % ir saistītas ar kultūras un radošā sektora darbību. Jūrmalā uzņēmumi ar lielāko apgrozījumu 2022. gadā pēc to darbības veidiem, kas darbojas KRI sektorā, ir saistīti ar kodu klasēm "62.01 Datorprogrammēšana", "93.29 Cita izklaides un atpūtas darbība", "31.09 Citu mēbeļu ražošana", "16.29 Pārējo koka izstrādājumu ražošana; korķa, salmu un pīto izstrādājumu ražošana", "43.91 Jumta seguma uzklāšana", "59.11 Kinofilmu, video filmu un televīzijas programmu producēšana" un "63.12 Interneta portālu darbība". Jūrmalā novērojama salīdzinoši liela konkurētspējīgo uzņēmumu pārstāvniecība, 11 uzņēmumi ar lielāko apgrozījumu 2022. gadā liecina par spēcīgu KRI sektora klātbūtni kopējā uzņēmējdarbības laukā, salīdzinot ar citām pilsētām.

Līdzīgi kā Liepājā un Daugavpilī, arī Jūrmalā radošajās industrijās dominē organizācijas, kuru darbība saistīta ar programmēšanu un informācijas tehnoloģiju pakalpojumiem, tām seko mediju un tulkošanas apakšnozares (14. attēls).

Izvērtējot radošo industriju darbības virzienus, novērojams, ka izplatītākais organizāciju darbības virziens tiek saistīts ar apakškategorijas "Programmatūru tiražēšana, datoru un informācijas tehnoloģijas" kodu klasēm, kur kopumā reģistrēti 138 uzņēmumi, no kuriem lielākā daļa – 78 uzņēmumi – ir reģistrēti kodu klasē "62.01 Datorprogrammēšana". Ievērojamākie uzņēmumi pēc to apgrozījuma, kas saistāmi ar datorprogrammēšanu, ir SIA "PMPC", SIA "eazyBI", SIA "Customertimes Baltic" un SIA "Teya Latvia", kuri ierindojas starp 100 Jūrmalas uzņēmumiem ar lielāko gada apgrozījumu 2022. gadā. Otrs izplatītākais darbības virziens saistāms ar apakškategoriju "Mediji un reklāma" ar 120 reģistrētām organizācijām, kur skaitliski lielākā pārstāvniecība ar 65 organizācijām ir kodu klasē "73.11 Reklāmas aģentūru darbība". Tāpat kā citās pilsētās, arī Jūrmalā novērojams, ka reklāmas aģentūru darbība ir plaši pārstāvēta radošo industriju pamatkategorijā. Daudzas organizācijas ir saistāmas ar apakškategoriju "Tulkošana un citi profesionālie pakalpojumi", kur kopumā reģistrētas 87 organizācijas, kur skaitliski lielākā pārstāvniecība ar 52 organizācijām ir kodu klasē "74.90 Citur neklasificēti profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi".

Vismazāk pārstāvētie darbības virzieni ir saistāmi ar apakškategorijām "Arhitektūra, dizains un fotogrāfija", kur ir reģistrētas 64 organizācijas, un "Citas profesionālās, zinātniskās un tehniskās aktivitātes", kur ir reģistrētas 50 organizācijas.

Radošās industrijas apakšnozares Jūrmalā

14. attēls. **Radošās industrijas apakšnozares un organizāciju skaits Jūrmalas valstspilsētā. Organizāciju skaits radošo industriju apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Kultūras industrija Jūrmalā ir visplašāk pārstāvēta apakškategorijā "Kultūras izglītība, mākslas un atpūta", kur kopumā reģistrētas 159 organizācijas (15. attēls).

Kultūras industrijā radošo uzņēmēju un organizāciju pārsvars ir novērojams kodu klasē "93.29 Citas izklaides uz atpūtas darbības" ar 71 reģistrētu organizāciju, kur nozīmīgākie uzņēmumi pēc to apgrozījuma ir plaši pazīstamais ūdens atrakciju parks SIA "Akvaparks" un pasākumu organizēšanas kompānija SIA "Art Management Group". Skaitliski liela organizāciju pārstāvniecība novērojama arī kodu klasēs "90.01 Mākslinieku darbība", "90.02 Mākslas palīgdarbības" un "90.03 Mākslinieciskā jaunrade" ar 17 organizācijām katrā kodu klasē.

Jūrmalā kodu klasē "91.03 Vēsturisku objektu un līdzīgu apmeklējuma vietu darbība" nav reģistrēta neviena organizācija, pretstatā citām pilsētām, kur reģistrēto organizāciju skaits šajā kodu klasē variē no divām līdz sešām organizācijām.

Apakškategorijas "Izdevējdarbība" un "Kino, televīzija, mūzika, radio" skaitliski ir ievērojamāki mazākas, pārstāvot gandrīz visas tajā iekļautās kodu klases. Kā nozīmīgākais uzņēmums šajās kodu klasēs ir SIA "Latvia Cross-Border E-Commerce Hub", kas ir reģistrēts kodu klasē "59.11 Kinofilmu, video filmu un televīzijas programmu producēšana" un kas ir iekļauts 100 uzņēmumos ar lielāko apgrozījumu Jūrmalā 2022. gadā.

Kultūras industrijas apakšnozares Jūrmalā

15. attēls. **Kultūras industrijas apakšnozares un organizāciju skaits Jūrmalas valstspilsētā. Organizāciju skaits kultūras industriju apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties uz "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informāciju (2023).

Amatniecības sektors Jūrmalā, tāpat kā Daugavpilī un Valmierā, ir plaši saistīts ar produktu un izstrādājumu ražošanu, kur ir izmantoti kokmateriāli, korķis vai salmi (16. attēls).

Amatniecībā redzamākā apakškategorija ir "Citu izstrādājumu ražošana (koks, papīrs) un jumta seguma uzklāšana", kur visvairāk pārstāvētas kodu klases "31.09 Citu mēbeļu ražošana" ar 20 uzņēmumiem un "16.29 Pārējo koka izstrādājumu ražošana; korķa, salmu un pīto izstrādājumu ražošana" ar 10 reģistrētiem uzņēmumiem (16. attēls). Nozīmīgākais spēlētājs pēc apgrozījuma, kas saistāms ar citu mēbeļu ražošanu, ir SIA "Joma 9", kas ir ģimenes uzņēmums, kurš izgatavo dažādas interjera mēbeles un piedāvā būvniecības projektus. Pārējo koka izstrādājumu ražošanā apgrozījuma ziņā dominē SIA "Jūrmalas Mežaparki", kas izgatavo bērnu rotaļu laukumus. Skaitliski liela organizāciju pārstāvniecība ir novērojama arī apakškategorijā "Ražošana (tekstilizstrādājumi, apģērbs, somas, apavi)", kur visvairāk reģistrēto uzņēmumu ir kodu klasēs "14.12 Darba apģērbu ražošana" un "14.19 Cita veida apģērbu un apģērbu piederumu ražošana" ar sešiem uzņēmumiem abās kodu klasēs. Vismazākais reģistrēto uzņēmumu skaits ir apakškategorijās "Ražošana (elektronika, datori, pulksteņi)" ar deviņiem uzņēmumiem un "Iespiešana" ar septiņiem uzņēmumiem.

Kopumā Jūrmalā novērojama proporcionāli liela uzņēmumu pārstāvniecība KRI, kas iekļaujas statistikā par 100 uzņēmumiem ar lielāko apgrozījumu 2022. gadā, sastādot 10 % no visiem šajā sarakstā iekļautajiem uzņēmumiem.

16. attēls. **Amatniecības apakšnozares un organizāciju skaits Jūrmalas valstspilsētā. Organizāciju skaits amatniecības apakšnozarēs.**
Autoru veidota datu bāze, balstoties "Lursoft" un Latvijas kultūras datu portāla informācijā (2023).

Amatniecības apakšnozares Jūrmalā

SECINĀJUMI

KRI sektora mērīšana un tā ieguldījuma novērtēšana konkrētā vietā – pilsētā, novadā vai reģionā – ir sarežģīta un neviennozīmīga. Zinātniskajā literatūrā un dažādu Eiropā īstenoto projektu kontekstā ir izstrādātas vairākas pieejas, kā identificēt KRI apakšnozares: sākot ar Deivida Trosbija koncentrisko apļu modeli līdz dažādu Eiropas institūciju izstrādātām konceptualizācijām, kur apvienoti tradicionālie kultūras sektori ar radošo industriju kategoriju, kurā jau tiek ietilpināts jauns sektors, kas saistīts ar digitālo ekonomiku. Pētījumā tika izvēlēta pieeja, kurā iekļauta amatniecība, jo tās apakšnozares ir nozīmīga daļa no KRI ārpus lielajām pilsētām.

KRI atspoguļošana statistikas datos ir izaicinājums katrai valstij gan vietējā – pašvaldību –, gan nacionālā mērogā, kā arī starptautiskā līmenī, jo KRI sektorā apvienoto apakšnozaru daudzveidība apgrūtina iespēju precīzi identificēt sektora robežas un tā vērtību. Proti, tiklīdz kādu apakšnozari pievieno vai no tās atsakās, mainās KRI potenciālā ietekme.

Lai identificētu KRI sektoru četrās Latvijas pilsētās – Valmieras pilsētā un tās novadā, Liepājas, Daugavpils un Jūrmalas valstpilsētās –, tika izmantota saimniecisko darbību statistisko klasifikāciju (NACE) kodu identifikācija, kas balstās ES pētniecības un inovāciju atbalsta programmas "Apvārsnis Eiropa" projektā "IN SITU: Vietas unikalitātē balstītas kultūras un radošo industriju inovācijas neurbānās teritorijās" aprobētajā metodoloģijā. Izmantojot statistiskās klasifikācijas NACE 2. redakcijas kodu klases un grupējot tās trīs pamata kategorijās – radošās industrijas (21 kodu klase), kultūras industrijas (23 kodu klases) un amatniecība (58 kodu klases) –, tika identificēts KRI sektors iepriekšminētajās pilsētās, gūstot ieskatu par tā daudzveidību katrā pilsētā, kā arī saskatot kopējos un atšķirīgos sektora pārstāvēto organizāciju darbības virzienus un iezīmes šo pilsētu kontekstā.

Izvērtējot visu industriju pārstāvniecību šajās četrās vietās, ir novērojams, ka uzņēmumu un organizāciju skaitliski lielākā pārstāvniecība ir saistāma ar radošajām industrijām Jūrmalā, Daugavpilī un Liepājā, bet Valmierā dominē kultūras industrija. Tas ir saistāms ar plašo pašvaldības institūciju – bibliotēku, arhīvu un dažādo kultūras iestāžu – darbību Valmieras pilsētas un novada mērogā. Neskatoties uz to, KRI sektors ir vismazāk pārstāvēts Valmierā un tās novadā (6,8 % no visām reģistrētajām organizācijām), salīdzinot ar pārējām pilsētām (Liepājā 12,8 %, Jūrmalā 15,5 %, Daugavpilī 14,4%).

Savukārt NACE kodu klases grupa "Programmatūru tiražēšana, datoru un informācijas tehnoloģijas", kas ir plaši pārstāvēta Jūrmalā, Daugavpilī un Liepājā, Valmierā gandrīz nav klātesoša. Valmierā šai grupā ir reģistrēts tikai viens uzņēmums kodu klasē "58.21 Datorspēļu tiražēšana". Visās pilsētās radošo industriju NACE kodu klases grupa "Mediji un reklāma" ir plaši pārstāvēta ar skaitliski lielāko pārstāvniecību kodu klasē "73.11 Reklāmas aģentūru darbība". Kopējais uzņēmumu skaits, kas reģistrēts šajā kodu klasē, variē no 36 (kā Valmierā) līdz pat 65 (kā Jūrmalā) uzņēmumiem pilsētā.

Kultūras industrijā visās pilsētās dominē apakškategorija "Kultūras izglītība, māksla un atpūta", kurā lielākā organizāciju un uzņēmumu pārstāvniecība ir kodu klasē "93.29 Citas izklaides uz atpūtas darbība". Padziļinātāka izpēte ļautu raksturot šajā kodu

klasē reģistrētos uzņēmumus un organizācijas un to piedāvāto pakalpojumu veidus, jo dati ļauj spriest par to, ka šie uzņēmumi un organizācijas sastāda lielāko kultūras dzīves veidotāju proporciju pilsētas mērogā. Iespējams, tas ir saistāms tikai ar šīs kodu klases plašo darbības jomu un struktūrvienību ietvaru, kas ļauj reģistrēt daudz un dažādu darbību organizācijas un uzņēmumus.

Amatniecībā visplašāk pārstāvētā apakškategorija ir "Citu izstrādājumu ražošana (koks, papīrs) un jumta seguma uzklāšana", kur dominē gan citu mēbeļu ražošana, gan pārējo koka izstrādājumu – korķa, salmu un pīto izstrādājumu – ražošana. Izņēmums ir Liepājas valstspilsēta, kur visvairāk uzņēmumu ir saistīti ar tekstilizstrādājumu, apģērba, somu, apavu ražošanu, šajā pilsētā dominē uzņēmumi, kas saistīti ar apakšveļas ražošanu (74 uzņēmumi). Valmieras pilsētā un novadā, Liepājas valstspilsētā empīriskā pētījuma gaitā tika identificēti uzņēmumi, kurus pētījumā izmantotā metodoloģija dod iespēju uzskaitīt par piederīgiem KRI sektoram. Vienlaikus paši amatniecības kodi ietver ļoti atšķirīga mēroga uzņēmumus, kā arī "amatniecības" komponente daudzos gadījumos ir diezgan ambivalenta, to nav iespējams precīzi identificēt.

Empīriskajā daļā izmantotā pieeja ļauj identificēt un uzrunāt šos uzņēmumus kā KRI pārstāvjus. Sniedzot šo informāciju uzņēmumiem un dodot tiem iespēju saskatīt sevi kā KRI sektora daļu, ir iespējams paplašināt sadarbošanos un vienoties par kopīgām aktivitātēm KRI redzamības sekmēšanai savā pilsētā. KRI sektora tvērums nav neitrāls jautājums, jo nozaru pievienošana vai izslēgšana ietekmē gan sektora kopējo potenciālo ietekmi, gan tā tēlu, līdz ar to šī diskusija ir vērtīga un regulāri aktualizējama.

BIBLIOGRĀFIJA

Bína, V., et al. (2012). *European Statistical System Network on Culture (ESSnet-CULTURE)*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/341465/3199631/essnet-culture.pdf/a6518128-69b3-4d89-82b8-060a3ad0d1d5 [Accessed 15.01.2024.].

Caust, J. (2003). Putting the "art" back into arts policy making: How arts policy has been "captured" by the economists and the marketers. *International Journal of Cultural Policy*, 9 (1), 51–63. https://doi.org/10.1080/1028663032000089723

Centrālā statistikas pārvalde (2024). NACE: *Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2. redakcija*. Pieejams: https://www.csp.gov.lv/lv/klasifikacija/nace-2-red/nace-saimniecisko-darbibu-statistiska-klasifikacija-eiropas-kopiena-2-redakcija [sk. 12.01.2024.].

Collins, P. (2022). *Measuring the Creative Sector in the Galway, Mayo and Roscommon Region. A Consideration of the Impacts of COVID-19*. Galway: University of Galway. Pieejams: http://whitakerinstitute.ie/wp-content/uploads/2021/07/MeasuringtheCreativeSectorin-theGalwayMayoandRoscommonRegion.pdf [sk. 20.01.2024.].

Collins, P., Mahon, M., Murtagh, A. (2018). Creative Industries and the Creative Economy of the West of Ireland: Evidence of Sustainable Change? *Creative Industries Journal*, 11 (1), 70–86. https://doi.org/10.1080/17510694.2018.1434359

Collins, P., Murtagh, A. (2018). *Creative Economy Index*. Galway: Whitaker Institute, National University of Ireland, Galway. Retrieved from: https://mycreativeedge.eu/app/uploads/2018/02/creative-economy-index-report-final.pdf [Accessed 15.01.2024.].

Cunningham, S. (2009). Creative Industries as a Globally Contestable Policy Field. *Chinese Journal of Communication*, 2 (1), 13–24. https://doi.org/10.1080/17544750802638814

Duxbury, N., et al. (2021). Creative Tourism Development Models Towards Sustainable and Regenerative Tourism. *Sustainability*, 13 (1), 1–17. https://doi.org/10.3390/su13010002

Duxbury, N., Kangas, A., De Beukelaer, C. (2017). Cultural Policies for Sustainable Development: four strategic paths. *International Journal of Cultural Policy*, (23) 2, 214–230. http://dx.doi.org/10.1080/10286632.2017.1280789

Eiropas kopienu statistikas birojs (2007). *NACE 2. red. pamatnostādnes*. Pieejams: https://www.csp.gov.lv/lv/media/2819/download?attachment [sk. 11.01.2024.].

Eurostat (2008). *NACE Rev. 2 – Statistical classification of economic activities in the European Community*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5902521/KS-RA-07-015-EN.PDF [Accessed 18.01.2024.].

Eurostat (2022). *Cultural Statistics*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics [Accessed 18.01.2024.].

Eurostat (2024). *Enterprises in cultural sectors (cult_ent)*. Luxembourg: the statistical office of the European Union. Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/cult_ent_esms.htm [Accessed 18.01.2024.].

Hesmondhalgh, D. (2008). Cultural and Creative Industries. Bennett, T. and Frow, J. (eds) *The Sage Handbook of Cultural Analysis*. London and Los Angeles: Sage, 552–569.

IN SITU Centre for Social Studies (2024). IN SITU: *Place-based innovation of cultural and creative industries in non-urban areas*. Retrieved from: https://insituculture.eu/ [Accessed 27.01.2024.].

Interreg Central Europe (2019). *Mapping Strategy and CCI Classification*. Retrieved from: https://programme2014-20.interreg-central.eu/Content.Node/COCO4CCI/D.T1.2.1---MAPPING-STRATEGY-AND-CCI-CLASSIFICATION.pdf [Accessed 29.01.2024.].

Judrupa, I., Zemīte, I. (2022). *Mūzikas nozares ekonomiskās ietekmes novērtējums*. Pieejams: https://www.lzp.gov.lv/lv/media/1395/download?attachment [sk. 18.01.2024.].

Kong, L. (2014). From cultural industries to creative industries and back? Towards clarifying theory and rethinking policy. *Inter-Asia Cultural Studies*, 15 (4), 593–607. https://doi.org/10.1080/14649373.2014.977555

Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvalde (2024). *Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, pilsētās un novados 2012–2024.* Dati par 2023. gada sākumu. Pieejams: https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaits/247-iedzivotaju-skaits-un-ta-izmainas?themeCode=IR [sk. 31.01.2024.].

Latvijas Republikas Kultūras ministrija, Kultūras informācijas sistēmu centrs (2024). *Latvijas Kultūras datu portāls*. Pieejams: https://kulturasdati.lv/lv [sk. 27.01.2024.].

Likums "Par nodokļiem un nodevām" (18.02.1995.). Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/33946

Lursoft (2024). *Uzņēmumi ar lielāko gada apgrozījumu*. Pieejams: https://statistika.lursoft.lv/lv/statistika/gada-parskati/ar-lielako-gada apgrozijumu/novads/liepaja/ [sk. 27.01.2024.].

Measuring CCS Consortium. (2022). *Measuring the Cultural and Creative Sectors in the EU*. Retrieved from: https://www.measuring-ccs.eu/wp-content/uploads/2022/11/The-Measuring-CCS-Consortium-publishes-the-Final-Report-Measuring-the-Cultural-and-Creative-Sectors-in-the-EU.pdf [Accessed 13.01.2024.].

Moriggi, A. (2021). *Green Care Practices and Place-Based Sustainability Transformations: A Participatory Action-Oriented Study in Finland* (dissertation). Wageningen: Wageningen University.

Netek, R., Burian, T., Kohn, J. (2019). Mapping Creative Industries: A Case Study on Supporting Geographical Information Systems in the Olomouc Region, Czech Republic. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 8 (12), 524. https://doi.org/10.3390/ijgi8120524

OECD (2022). *The Culture Fix: Creative People, Places and Industries, Local Economic and Employment Development (LEED)*. Paris: OECD Publishing. Retrieved from: https://doi.org/10.1787/991bb520-en [Accessed 30.01.2024.].

Olsson, P., et al. (2017). The Concept of the Anthropocene as a Game-Changer: A New Context for Social Innovation and Transformations to Sustainability. *Ecology and Society*, 22 (2), 31. https://doi.org/10.5751/ES-09310-220231

Pintilii, R., et al. (2015). Structural Changes in the Entrepreneurial Profile of the Creative Industries in Romania. *Procedia Economics and Finance*, 23, 1147–1151. https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00397-4

Pratt, A. C. (2014). *Cities: The cultural dimension. London: Government Office for Science, Department of Business, Innovation and Skills*. Retrieved from: https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/6280/1/14-821-cities-cultural-dimension.pdf [Accessed 05.01.2024.].

Pukkinen, T., et al. (2022). *Value Creation Modelling for Creative Economies: Network, Innovation, and Digitalization.* Developing Inclusive and Sustainable Creative Economies DISCE Reports. Retrieved from: https://disce.eu/wp-content/uploads/2022/07/DISCE-D4.3-updated.pdf [Accessed 16.01.2024.].

Spanish Ministry of Culture and Sport (2021). *Satellite Account on Culture in Spain. Methodology (Revision 2019)*. Published February 2021. Retrieved from: https://www.culturaydeporte.gob.es/dam/jcr:26a073b9-55ec-431a-a7a6-eea453f0a3fb/satellite-account-on-culture-in-spain-revision-2019-methodology.pdf [Accessed 17.01.2024.].

The British Council (2010). *Mapping the Creative Industries: A Toolkit. London: British Council.* Retrieved from: https://creativeconomy.britishcouncil.org/media/uploads/files/English_mapping_the_creative_industries_a_toolkit_2-2.pdf [Accessed 13.01.2024.].

UNCTAD (2010). *Creative Economy Report 2010: Creative Economy – A Feasible Development Option*. Geneva: UN, UNCTAD. Retrieved from: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab20103_en.pdf [Accessed 23.01.2024.].

UNESCO (2009). *Framework for Cultural Statistics (FCS)*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics. Retrieved from: https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-framework-for-cultural-statistics-2009-en_0.pdf [Accessed 27.01.2024.].

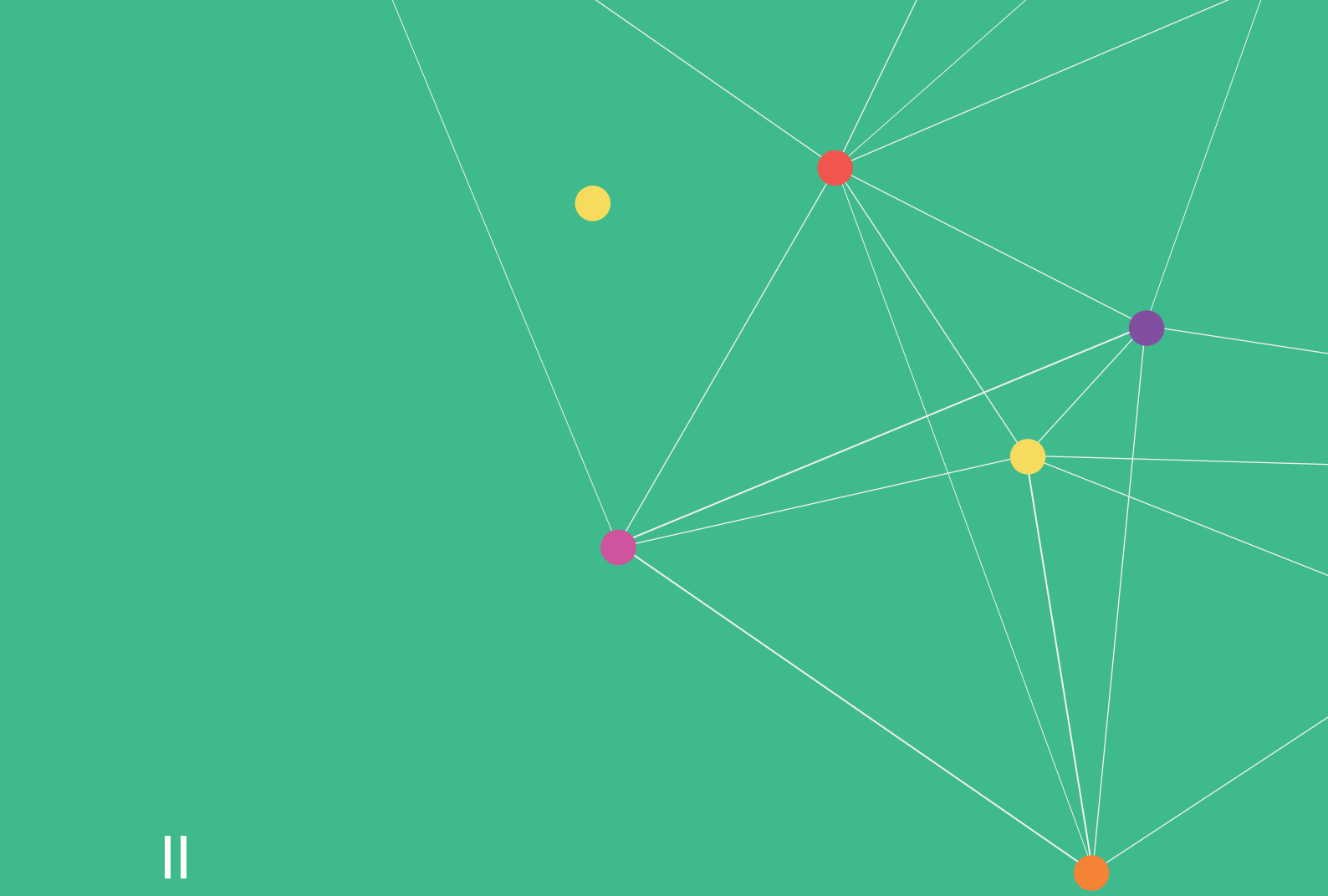
UNESCO (2013). *Creative Economy Report. Widening Local Development Pathways*. Retrieved from: https://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013-en.pdf [Accessed 16.01.2024.].

United Nations Statistics Division (2024). *UNCTAD statistical portal*. Retrieved from: https://unctadstat.unctad.org/datacentre/ [Accessed 16.01.2024.].

Valsts ieņēmumu dienests (2024). *Informatīvais materiāls par pamatdarbības veida paziņošanu.* Pieejams: https://www.vid.gov.lv/lv/media/2488/download?attachment [sk. 15.01.2024.].

Western Development Commission, University of Galway (2022). Reinforcing the Creative West. *Risks and Opportunities in the West of Ireland Creative Economy 2021*. Retrieved from: https://westerndevelopment.ie/wp-content/uploads/2021/07/21.07.12-REINFORCING-the-CREATIVE-WEST.pdf [Accessed 03.01.2024.].

Zemite, I., Kunda, I., Judrupa, I. (2022). The Role of the Cultural and Creative Industries in Sustainable Development of Small Cities in Latvia. *Sustainability*, 14 (15), 9009. https://doi.org/10.3390/su14159009

II
RADOŠIE STARPNIEKI

Radošo starpnieku lomas un to nozīme kultūras un radošajās industrijās

Dr. oec. Ieva Zemīte, Latvijas Kultūras akadēmija
Dr. sc. soc. Ilona Kunda, Latvijas Kultūras akadēmija
Mg. art. Una Bluķe, Latvijas Kultūras akadēmija
Ph. D. Agnese Hermane, Latvijas Kultūras akadēmija

IEVADS

Kultūras un radošo industriju (turpmāk – KRI) sektors atšķiras no citiem ekonomikas sektoriem ar to, ka tajā dominē mikrouzņēmumi un laikā ierobežoti projekti, kurus dinamiski un lielā mērā neprognozējami savieno neformāli tīkli, nevis institucionalizētas sistēmas (HKU, 2010). Sadarbības tīkli nodrošina resursus kultūras un radošajam sektoram. Organizācijas "spēj eksistēt, pateicoties pastāvīgiem un ilglaicīgiem sadarbības tīkliem" (NESTA, 2006).

Tīklus veido indivīdu un organizāciju mijiedarbe, kurā notiek apmaiņa ar dažādiem materiāliem un simboliskiem resursiem. Lai tīklā notiktu attīstība, ir nepieciešama tādu indivīdu vai organizāciju darbība, kas sniedz pieeju jauniem resursiem, jauniem savienojumiem. Šie indivīdi spēj būt vidutāji (savienotāji) starp dažādām nozarēm: tie spēj savienot mākslu, tehnoloģijas un biznesu, kā arī radīt mijiedarbību starp iedzīvotājiem un tiem, kuri rada un īsteno jaunas idejas (Gay, Nixon, 2002; Munro, 2017; Eglīte, 2021). Radošo starpnieku loma ir īpaši nozīmīga kultūras un radošajās industrijās (Stachowiak, 2019; Naudin et al., 2022; Comunian, England & Hracs, 2022), tāpēc raksta autores vēlas noskaidrot – kādas ir iespējas identificēt šādus radošos starpniekus? Kāds ir radošo starpnieku darbības raksturojums KRI? Kāda ir radošā starpnieka motivācija?

Lai sniegtu teorētisku un empīrisku ieguldījumu radošo starpnieku izpētē, raksta autores analizē radošo starpnieku jēdziena ģenēzi, to lomu KRI, tai skaitā piedāvājot radošo starpnieku tipoloģiju. Šādas tipoloģijas izstrādei ir gan teorētiska, gan praktiska nozīme, jo tā ne tikai sekmē izpratni par kultūras un radošo nozaru darbības specifiku, bet arī spēj stiprināt radošo starpnieku lomu KRI attīstībā. Raksta pirmajā daļā autores raksturo radošo starpnieku jēdziena veidošanos sociālajās zinātnēs, savukārt otrajā daļā analizē radošo starpnieku identificēšanas teorētiskās iespējas, piedāvājot raksturojumu astoņu radošo starpnieku tipiem. Teorētiskās izpētes rezultātā tiek radīts radošā starpnieka pašnovērtējuma rīks šo tipu identificēšanai, kurš tiek aprobēts praksē.

RADOŠĀ STARPNIEKA RAKSTUROJUMS UN DEFINĒŠANAS PROBLEMĀTIKA

Radoša starpnieka jēdzienam ir izvērsta un ilgstoša intelektuālā vēsture. Tā pirmsākumi atrodami franču sociologa Pjēra Burdjē (*Pierre Bourdieu*) darbā "Atšķirība: gaumes spriedumu sociālā kritika" (1984), kurā autors analizē kultūras starpnieka jēdzienu. Saskaņā ar Burdjē kultūras starpnieku (no kuriem tipiskākie tajā laikā ir kultūras raidījumu veidotāji, žurnālisti, kritiķi un rakstnieki) galvenais uzdevums bija leģitimizēt jaunas kultūras formas: sākot no augstās mākslas līdz masu produkcijai. Šādu nepieciešamību bija izraisījusi augstākās izglītības masifikācija un tehnoloģiju attīstība, kas radīja daudz jaunu, kvalificētu profesiju un līdz ar to arī plašāku pieprasījumu pēc kultūras produktu interpretēšanas statusu sistēmas pārmaiņu kontekstā. Kultūras starpnieku profesionālā pozīcija un autoritāte ļāva zināmā mērā izaicināt kultūras kārtību un hierarhiju, veicinot kultūras produktu dažādību. Citiem vārdiem sakot, viņu uzdevums bija būvēt tiltu starp mākslinieku un mākslas baudītāju (Bourdieu, 1984). Poļu pētnieks Kžižtofs Stahovjaks (*Krzysztof Stachowiak*) uzsver, ka būtiska starpnieka iezīme ir prast mākslas notikumu interpretēt un to skaidrot plašākai auditorijai, "tulkojot" no dažiem (elite) uz daudziem (vidējais/zemais auditorijas slānis) (Stachowiak, 2019). Citējot Burdjē, Stahovjaks raksta, ka tie, kuri apmeklē muzejus un mākslas galerijas vai atpazīst klasiskās mūzikas komponistus, spēj pilnvērtīgi piedalīties "leģitīmajā kultūrā" un vairumā gadījumu ir labi izglītoti. Taču šī sabiedrības daļa ir mazākums, līdz ar to lielākā sabiedrības daļa nespēj piedalīties "viņu" kultūrā. Rezultātā 20. gadsimta otrajā pusē attīstījās nepieciešamība pēc starpniekiem – tai skaitā kultūras starpniekiem, kuru mērķis bija attīstīt "vidējo" kultūru, kas būtībā ir izskaidrota un vienkāršota "leģitīmās kultūras" versija, taču pieejamāka plašākai auditorijai (Stachowiak, 2019).

Kopš Burdjē ieviesa kultūras starpnieka jēdzienu, minētais jēdziens ir pilnveidots vairākos pētījumos, taču, neraugoties uz to, galvenais kultūras starpnieka darbības elements nemainīgi ir simboliskās, estētiskās un mākslinieciskās vērtības radīšana, veidojot saikni starp pārdevēju/ražotāju un pircēju/patērētāju, vienlaikus saglabājot produkta unikalitāti un autentiskumu, tādā veidā palielinot produkta vērtību – cenu un pārdošanas apjomu (Nixon, 2002; Stachowiak, 2019). Ja tradicionālajā ekonomikā starpnieku galvenā loma ir izveidot saikni starp pārdevēju un pircējiem, un tie darbojas tādās jomās kā nodarbinātības aģentūras, nekustamā īpašuma aģentūras, finanšu vai apdrošināšanas kompānijas (Maguire, Matthews, 2012), tad kultūras starpnieka loma ir ne tikai būt saiknei starp radošu personību/producentu un saņēmēju/patērētāju, bet arī piedalīties vērtības radīšanā. Piemēram, filmu kritiķi un grāmatu recenzenti Burdjē izpratnē uzskatāmi par klasiskiem kultūras starpniekiem tieši kultūras jomā, un atkarībā no viņu recenzijas/atsauksmes/skaidrojuma būs atkarīga kultūras produkta vērtība (atbilstība "izkoptai gaumei") un pieprasījums tirgū. Sevišķi nozīmīgs ir starpnieku ieguldījums kultūras notikumos, kuri lielākajai sabiedrības daļai nešķiet viegli interpretējami, piemēram, laikmetīgās dejas izrādes, laikmetīgā māksla un citi. Šajā gadījumā starpnieks, piemēram, kurators vai recenzents, patērētājam skaidrojot simbolisko vērtību, to pārvērš ekonomiskā guvumā (Khaire, 2017). Paplašinot ideju par simboliskās vērtības pārvēršanos ekonomiskā, Eseksas Universitātes profesors un pētnieks Šons Niksons (*Sean Nixon*) piedāvā skatījumu, kurā starpnieks būvē tiltu ne tikai starp kultūrām, kā tas ir Burdjē piemērā (no augstās uz masu kultūru), bet arī no viena mākslas žanra uz citiem žanriem vai no kultūras nozares uz citām nozarēm. Līdz ar to uzskatāms, ka Niksona teorija ir pirmsākums radošā starpnieka definīcijai, jo tā ietver starpnozaru pieeju un starpdisciplināru skatījumu uz starpnieka jēdzienu.

Kultūras starpnieka jēdziena paplašināšanu un jauna jēdziena "radošie starpnieki" ieviešanu pēdējo desmitgadu laikā ir ietekmējuši vairāki faktori, kas pētniekus pievērsa radošo starpnieku jēdziena izpētei. Rakstā "Radošie starpnieki Āfrikā: profili, tīkli un izaicinājumi" (Comunian, England & Hracs, 2022) tiek minēti četri galvenie pārmaiņu iemesli.

1. Radošo industriju jēdziena pilnveidošanās. Kopš 20. gadsimta 90. gadu beigām ir paplašinājies radošo industriju jēdziens – "tradicionālajām", šauri definētajām kultūras nozarēm (mūzika, filmas, izdevējdarbība) pievienojušās tādas nozares kā mode, arhitektūra un videospēles. Līdz ar to KRI piedāvājums kļuvis daudzveidīgāks, vienlaikus arī pieejamāks un interesantāks plašākai sabiedrībai (Comunian, England & Hracs, 2022). Šajā kontekstā radošie starpnieki ir īpaši nozīmīgi starpdisciplināru notikumu veicināšanā, kas paplašina un bagātina radošo industriju nozari.
2. Nodrošināta plašāka kultūras pieejamība. Paaugstinoties izglītības līmenim un ienākumiem, ir novērojams kultūras patēriņa pieaugums. Šo piekļuvi un patēriņu veicina arī tehnoloģijas un jaunas tiešsaistes platformas, piemēram, "Spotify" – mūzikai, "Etsy" – amatniecībai (Comunian, England & Hracs, 2022). Arī radošajiem starpniekiem ir sava loma kultūras pieejamības un patēriņa veicināšanā. Viņu darbība, ietekmējot KRI produkta/pakalpojuma simbolisko vērtību, tiešā mērā ietekmē to patēriņu. Taču pieejamības gadījumā radošie starpnieki veic dažādus atbalsta pasākumus (sniedzot finansiālu atbalstu, informējot un apmācot, kā arī nodrošinot telpas, aprīkojumu), kas veicina produktu un pakalpojumu pieejamību.

3. Politikas veidotāji arvien vairāk izprot radošo industriju lomu ekonomikas un labklājības veicināšanā, izmanto nozares sniegtās priekšrocības, lai attīstītu valsts ekonomiku (Comunian, England & Hracs, 2022). Radošie starpnieki, veicinot sadarbību starp dažādiem spēlētājiem un nākot klajā ar inovatīviem risinājumiem un sniedzot ieguldījumu KRI produktu/pakalpojumu komercializēšanā, sekmē ekonomisko labklājību. Taču, neraugoties uz šīs izpratnes veicināšanu, KRI sektors, kā arī starpnieku darbība aizvien netiek pietiekami novērtēta (skatīt nākamo punktu).
4. Nepietiekams atbalsts kultūras nozarēm. Daudzās pasaules valstīs novērojama publiskā finansējuma un valsts politikas lomas samazināšanās kultūras atbalstīšanā (Comunian, England & Hracs, 2022). Līdz ar to starpnieku loma kļūst vēl nozīmīgāka, jo tieši radošie starpnieki, meklējot saiknes un radot inovatīvus risinājumus, veicina KRI sektora izaugsmi.

Tālāk tekstā raksta autores analizē radošā starpnieka jēdziena perspektīvas attīstību, lai pēc tam noteiktu atšķirīgo un kopīgo starp jēdzieniem "kultūras starpnieks" un "radošais starpnieks".

Līdztekus simboliskās vērtības radīšanai arī mijiedarbības veidošana un sadarbību veicināšana ir būtiskas radošo starpnieku iezīmes, kuras nav zaudējušas savu nozīmi kopš Burdjē laika. Būtisku ieguldījumu radošo starpnieku pētniecībā snieguši autori Roberta Komuniana, Laurena Inglanda un Braiens Hracs (*Roberta Comunian, Lauren England & Brian J. Hracs*) pētījumā par radošajiem starpniekiem, kā arī Glāzgovas Universitātes profesors, pētnieks Elasaids Munro (*Ealasaid Munro*). Secināms, ka radošie starpnieki, pirmkārt, atbalsta radošo personu darbību (Jansson, Hracs, 2018) un, otrkārt, veido sadarbību starp politikas veidotājiem, radošajām personām, organizācijām, uzņēmumiem, nodrošinot vairāku pušu veiksmīgu mijiedarbību (Munro, 2017). Treškārt, pētnieki uzsver radošo starpnieku ietekmi ne tikai procesu nodrošināšanā, bet arī jaunu ideju attīstīšanā, vērtību radīšanā un kopējās attīstības virzīšanā (Maguire, Matthews, 2012). Radošo starpnieku darbības lauks lielā mērā ir saistīts ar kultūras un uzņēmējdarbības vides mijiedarbību, kur tiek veidotas starpnozaru saiknes un sadarbības, sniedzot ieguldījumu radošajā uzņēmējdarbībā un ekonomiskajā izaugsmē. Tieši starpnozaru sadarbība ir īpaši nozīmīga. Šādu sadarbību iniciatori un veicinātāji ir konkrētas personas, kuras iespējams identificēt kā radošos starpniekus ar noteiktu kompetenci un centrālo lomu šajos procesos.

Neraugoties uz jēdzienu nošķiršanu, kultūras starpniekiem un radošajiem starpniekiem ir kopīgas iezīmes – specifiskas zināšanas par KRI sektoru vai konkrētām apakšnozarēm, autoritāte, ietekme, augsts kultūras kapitāla un sociālā kapitāla līmenis. Tomēr atšķirībā no kultūras starpniekiem radošo starpnieku darbības lauks ir izteikti starpdisciplinārs, turklāt viņi veido saikni ar politikas veidotājiem (reģionā, valstī un starptautiski), sadarbojas ar galvenajām uzņēmējdarbības un izglītības infrastruktūrām vietējā kontekstā (Comunian, England & Hracs, 2022). Piemēram, par radošiem starpniekiem var tikt uzskatīti mākslas un kultūras padomju locekļi, inkubatoru vadītāji, māksliniecisko kolektīvu vadītāji un kultūras un radošo centru vadītāji (Maguire, Matthews, 2014). Profesionālā pozīcija dod iespēju lemt par resursu sadali, tāpēc pētnieki identificē pieejamo resursu veidus, kurus radošie starpnieki spēj nodrošināt. Šie resursi var būt informācija un atbalsts, telpas un aprīkojums, finansējums, veidojot jaunas partnerības, kā arī apmācības dažādu prasmju nodošanai, individuālās konsultācijas. Taču visbiežāk radošie starpnieki sniedz atbalstu un palīdz

veidot partnerības, tajā pašā laikā lielākā daļa starpnieku pilda vairāk nekā tikai vienu atbalsta funkciju (Comunian, England & Hracs, 2022). Radošie starpnieki atrodas institucionālā pozīcijā vai arī ir uzkrājuši sociālo kapitālu, kas ļauj tiem izveidot saikni ar politikas veidotājiem un uzņēmējdarbības vidi, komercializējot kultūras piedāvājumu, bet kultūras starpnieki ir būtiski satura tendenču noteikšanā un leģitimizēšanā. Neraugoties uz atšķirīgajām iezīmēm, kultūras un radošo starpnieku pamatuzdevums ir vienots – veidot saiknes starp kultūras un radošo nozaru pārstāvjiem, starp kultūru un citām nozarēm, starp kultūras organizācijām un patērētājiem, starp organizācijām un sabiedrību.

Raksta autores, balstoties zinātniskajā literatūrā, piedāvā sekojošu radošā starpnieka definīciju: **radošais starpnieks ir indivīds vai organizācija ar pieeju daudzveidīgiem resursiem, kas, savienojot dažādus indivīdus, organizācijas un resursus, rada potenciālu darbībai un jaunām saiknēm, šādi pievienojot papildu kultūras, ekonomisko, sociālo vai simbolisko vērtību kultūras un radošā sektora attīstībai.**

Radošie starpnieki spēj gan sniegt pieeju, gan ierobežot piekļuvi dažādiem resursiem, kas ietekmē sadarbības tīklu attīstību un saikņu daudzveidību. Tā kā aktivitāti veic indivīdi, kuri iespējo rīcību vai veido potenciālu jaunai rīcībai, īpaši svarīga ir savienošanas funkcija un tās veicēji. Raksta autores tos identificē kā dažādus radošo starpnieku tipus, kas ir raksturoti nākamajā apakšnodaļā.

RADOŠO STARPNIEKU TIPI LĪDZŠINĒJĀ PĒTNIECĪBĀ

Līdz šim zinātniskajā literatūrā ir identificēti dažādi starpnieku tipi un raksturotas to funkcijas, taču katrs pētnieks pievērsis uzmanību tikai vienam vai dažiem tipiem. Veicot starpdisciplināras literatūras analīzi, šī raksta autores ir apkopojušas un papildinājušas dažādus tipus un to variācijas (skatīt metodoloģijas apakšnodaļu), rakstā tos sistematizējot un raksturojot pēc motivācijas ievirzes.

Pirmais identificētais radošo starpnieku tips ir **tiltu konstruētājs** (angļu val. *bridge-builder*), šādi starpniekus apzīmē Burdjē savā darbā "Atšķirība: gaumes sprieduma sociālā kritika". Viņš starpniekus definē kā tiltu konstruētājus starp kultūras produktu radītājiem, māksliniekiem un kultūras produktu patērētājiem (Bourdieu, 1984). Starpnieka-tiltu konstruētāja jēdziens tajā laikā ir ļoti plašs, un tas ietver vairākus elementus, kurus vēlāk literatūrā nošķir, veidojot paplašinātu tipoloģiju. Burdjē laikā starpnieka loma bija ne tikai būvēt tiltu starp mākslinieku un mākslas baudītāju, bet jo lielāka – veidot jaunas mākslas formas, kas ir pieejamas plašai sabiedrībai. Arī Niksons uzskata, ka starpnieks būvē tiltu no viena mākslas žanra uz citiem žanriem vai no kultūras jomas uz citām nozarēm (Nixon, 2002).

Pētniece Liza De Proprisa (*Lisa De Propris*) ir identificējusi radošo starpnieku kategoriju **"klusais vidutājs"** (angļu val. *middleman*), raksturojot to kā informatīvu starpnieku, ar kura palīdzību produkts nonāk pie patērētāja un kļūst patērētājam lietderīgs (De Propris, 2019). Taču profesors Maikls Karols (*Michael W. Carroll*) starpniekus-vidutājus attiecina uz digitālo laikmetu, kurā konkrēts digitālais rīks kalpo kā vidutājs starp patērētāju un satura radītāju (Carroll, 2006). Šajā gadījumā starpnieks neveic mērķtiecīgas darbības, bet vienkārši kalpo kā vidutājs starp vairākām pusēm. Iespējams, ka šādu darbību var veikt arī digitālas platformas, bet rakstā kā radošais starpnieks tiek identificēts indivīds ar resursiem un noteiktu rīcības modeli.

Nākamais identificētais radošo starpnieku tips ir **inovāciju veicinātājs** (angļu val. *innovation catalyst*). Šis jēdziens plašāk apskatīts 16. Globālajā konferencē par ilgtspējīgu ražošanu: ilgtspējīga ražošana globālai aprites ekonomikai (*16th Global Conference on Sustainable Manufacturing: Sustainable Manufacturing for Global Circular Economy*) un attiecināts uz industriālo ražošanu. Neraugoties uz to, ka pētījums veikts ar kultūru nesaistītā nozarē, raksta autores uzskata, ka iegūtās zināšanas ir iespējams attiecināt arī uz KRI nozari. Publikācijas autori sniedz pierādījumus, ka inovāciju veicinātāji var efektīvi novērtēt un atlasīt inovatīvas koncepcijas un veicināt starpdisciplināru pieeju (Park et al., 2019).

Inovāciju veicinātāji ir ļoti motivēti rezultāta sasniegšanai, tāpat kā nākamā tipa starpnieki – **līdzradītāji** (angļu val. *co-producers*). Līdzradītāji jeb kopradītāji ir nozīmīgi uzņēmuma vai organizācijas ekonomiskajai attīstībai, jo, iesaistoties radīšanas procesā, tie paplašina ražotāja izpratni par patērētājam nepieciešamo. Šī tipa starpnieku galvenā motivācija iesaistīties līdzradīšanas procesā ir saistīta ar padziļinātu interesi par konkrēto produktu/pakalpojumu, pārliecību par kopīgu un saistošu mērķi, kā arī iespēju mācīties un vēlmi labi pavadīt laiku (Zwass, 2010).

Nākamais identificētais radošo starpnieku tips ir **vārtzinis** (angļu val. *gatekeeper*). Šis jēdziens sociālajās zinātnēs pastāv kopš 20. gadsimta 40. gadu beigām, kad to pirmo reizi lietoja psihologs Kurts Levins (*Kurt Lewin*). Savos pētījumos Levins secina, ka sociālās situācijās informācijas plūsma vienmēr ir nevienmērīga un nepilnīga, tāpēc to konstanti regulē virkne barjeru. Šajā gadījumā starpniekus iespējams skatīt kā informācijas "barjeras", kas ievāc, uzglabā un nodod informāciju (Shoemaker, Vos, 2009).

Moderatora (angļu val. *facilitator*) darbība ir mērķtiecīga un uz rezultātu orientēta. Raksta "Tiltu veidošana, iedrošināšana un tulkošana: moderatori vietējās radošajās industrijas Norvēģijā" autori apgalvo, ka moderatori ir profesionāļi, kas izstrādā un vada plašu programmu un pasākumu klāstu. Šo pasākumu mērķis ir atbalstīt māksliniekus un radošos uzņēmējus, stiprinot radošo industriju jomu lokālā mērogā (Haugsevje, Stavrum, Heian & Leikvoll, 2021).

Nākamais radošo starpnieku tips ir **diplomāts** (angļu val. *diplomat*). Starpnieks-diplomāts neuzņemas dominējošo lomu, bet drīzāk ir samierinātājs starp vairākām pusēm – katrai ar saviem argumentiem un savu taisnību. Diplomāta mērķis ir meklēt kompromisu, izvairoties no pārākuma demonstrēšanas, ar mērķi veicināt sadarbību starp dažādiem spēlētājiem (Frølund, Ziethen, 2016). Diplomāts neattīsta jaunas sadarbības un neveicina jaunu projektu veidošanu, bet uztur nepārtrauktu un vienmērīgu sadarbību starp dažādām pusēm, dažkārt darbojoties kā zibensnovedējs (Frølund, Ziethen, 2016).

Visbeidzot, radošo starpnieku tips – **kopienas veidotājs** (angļu val. *community builder*). Kopienas veidotājs aktīvi veicina mijiedarbību starp kopienā iesaistītajiem un veido jaunas kopienas, koncentrējoties uz intensīvu, sinerģisku sadarbību, kurā radošā starpnieka loma ir neitrāla un vērsta uz dalībnieku iespējošanu un motivēšanu pašiem uzņemties iniciatīvu. Šī pilnvarošana ļauj dalībniekiem pašorganizēties, veicinot piederības un kolektīva sajūtu (Brown, 2017).

Identificējot radošā starpnieka darbības ietvaru, pētījuma autores nonāca pie jautājuma par radošo starpnieku motivāciju, jo sadarbības veidošana un gan savu individuālo, gan organizācijas tīklu attīstīšana ir mērķtiecīga darbība, un tai ir jārod motivācija. Viena no pieejām motivācijas identificēšanai KRI ir rodama diskusijā par stratēģisko izvēli starp orientēšanos uz rezultātu, uz procesu vai uz cilvēkiem (Davis et al., 2010). Pētnieki, balstoties vadībzinātnes un psiholoģijas zinātņu nozarēs uzkrātās zināšanās, ir radījuši motivācijas novērtēšanas sistēmu, kurā izceļ trīs virzienus: 1) orientāciju uz mērķi jeb rezultāta sasniegšanu; 2) orientāciju uz darbību, kārtību jeb procesu; 3) orientāciju uz sadarbību, palīdzību, savstarpēji labvēlīgas vides veidošanu jeb cilvēkiem (Scudder, 2019). Šī pieeja dod iespēja skatīt radošo starpnieku motivācijas atšķirības katrā no identificētajiem tipiem.

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Pētījumā ir izmantots kvalitatīvā pētījuma dizains. Radošo starpnieku tipoloģijas izveidē būtiskākā loma bijusi zinātniskās literatūras analīzei (deduktīva pieeja) un pētnieku līdzšinējās pieredzes un datu (induktīvā pieeja) integrēšanai. Pēc tipoloģijas izveides tā vairākkārt testēta ar projektīvu metodi (vinjetes) un analizēta pētījuma objektu mērķgrupā, šādi izmantojot empīrisku pieeju tipoloģijas tālākai izstrādei. Kopumā tas ir veidojis integrētu, hibrīdu metodoloģiju, kas ir tuva datos pamatotas teorijas veidošanai (angļu val. *grounded theory*).

Detalizētāk raksturojot, īstenotie soļi bija šādi: 1) literatūras izpēte un konceptuālā ietvara veidošana – tipoloģijas pamatojuma izveide ar deduktīvo pieeju, aizgūstot idejas no radošo industriju, tīklu un līderības pētnieciskās literatūras; 2) tipoloģijas izveide – kombinējot deduktīvo un induktīvo pieeju, šādi apvienojot zinātniskajā literatūrā balstītas idejas un pētnieku līdzšinējā pieredzē iegūtus datus; 3) testēšana un validēšana – empīriska tipoloģijas pielietojamības un relevantuma pārbaude, izmantojot projektīvu metodi (vinjetes – sīkāks raksturojums tālāk); 4) kvalitatīvo datu ieguve – grupu intervijas, lai precizētu pētāmās grupas (radošo starpnieku) viedokļus un iespaidus.

Izveidotā radošo starpnieku tipoloģija empīriski testēta atvērtā seminārā 2022. gada augustā[1]. Lai gūtu dziļāku izpratni par radošo starpnieku lomām un saņemtu atgriezenisko saiti par izveidoto tipoloģiju, tika sagatavotas īpašas vinjetes. Šīs vinjetes raksturoja radošo starpnieku lomas. Vinješu metode sastāv no daudzveidīgiem aprakstiem, kas pasniegti kā scenāriji, lai noskaidrotu respondentu uzskatus, attieksmi vai iecerēto uzvedību attiecībā uz vinjetēs norādīto informāciju (Steiner et al., 2016). Semināra dalībnieki tika iepazīstināti ar vinjetēm, kas atspoguļo radošo starpnieku daudzveidīgās lomas.

Seminārā piedalījās 46 Latvijas kultūras centru vadītāji, kuri tika sadalīti nelielās grupās (vienā grupā – piecas līdz sešas personas). Katrai grupai tika izsniegtas trīs vinjetes, pēc apspriedes, kurai tika atvēlētas 20 minūtes, katra grupa sniedza kopīgu viedokli par trīs dažādiem radošo starpnieku tipiem un viņu lomām (1. tabula).

1 Prezentācija un radošā darbnīca "Radošo starpnieku apzinātās un neapzinātās lomas lokālajā kultūras ekosistēmā" seminārā "Iekļaujoša un radoša kultūras pārvaldība", kas norisinājās 2022. gada 18. augustā Ogres Centrālajā bibliotēkā.

Radošā starpnieka tips	Lomas raksturojums
Inovāciju veicinātājs	prot savienot zināmo ar nezināmo, saredz potenciālu jauniem risinājumiem, visu komunikāciju veido par iespējamo risinājumu, neinteresē vadīt procesu, bet gan aizraut citus
Diplomāts	pretēju viedokļu krustugunīs spēj veidot dialogu, veicināt, lai viena puse uzklausa otru, ir zināšanas par procesa organizēšanu un ir raksturīga nepieciešamība rast risinājumu
Vārtzinis	autoritāte nozarē, kas dod iespēju (sniedz atzinību) vai arī to liedz konkrētai personībai, iniciē un uzsāk jaunas sadarbības
Kopienas veidotājs	attiecību kopējs, interesē kopiena kā veselums, piešķir lielu nozīmi savstarpēju saikņu iniciēšanai un procesa organizēšanai, lai nodrošinātu savstarpēju sadarbību
Tiltu konstruētājs	uzskata, ka viss ir izdarāms, spējīgs meklēt jaunus kontaktus jebkurā nozarē, valstī
Klusais vidutājs	ir plašs kontaktu loks visās nozarēs, tomēr tas tiek aktualizēts tikai pēc pieprasījuma
Moderators	labi saprot un jūt, kā var aktivizēt dalībnieku potenciālu konkrētās situācijās
Līdzradītājs	ieinteresēts sasniegt konkrētu rezultātu, ir gan zināšanas, gan izpratne par procesu un raksturīga praktiskā darbība, lai rezultāts tiktu sasniegts

1. tabula. **Vinjetes diskusijas rosināšanai par radošo starpnieku tipiem.** Autoru veidotas.

Pēc iepazīšanās ar vinjetēm grupas tika aicinātas:

1) novērtēt katra tipa radošā starpnieka orientāciju uz procesu, rezultātu vai cilvēkiem;
2) novērtēt katra tipa radošā starpnieka iniciatīvas līmeni un aktivitāti;
3) vienoties par spilgtu piemēru no savas pieredzes un prezentēt to pārējiem semināra dalībniekiem.

Iegūtie viedokļi tika apkopoti, papildinot teorētisko ietvaru par radošā starpnieka lomu raksturojumu.

Nākamajā pētījuma solī tika radīts radošā starpnieka pašnovērtējuma rīks (1. pielikums) un aprobēts gan vietējā, gan starptautiskā auditorijā. Rīku testēja 30 starptautiskas kultūras uzņēmējdarbības un līderības vasaras skolas maģistra programmas studenti un 20 Latvijas kultūras centru vadītāji 2023. gada augustā un septembrī[2]. Pēc katra aprobācijas semināra tika apkopoti viedokļi par rīka pilnveides nepieciešamību (novērtējuma anketa 2. pielikumā). Empīriskā pētījuma rezultātā izstrādātais rīks dod iespēju katram radošajam starpniekam individuāli veikt savas motivācijas padziļinātu izpēti, kā arī ļauj lēmumu pieņēmējiem organizācijā apzināties cilvēkresursu potenciālu.

2 Starptautiskā vasaras skola "Kultūras uzņēmējdarbība un līderība: pārmaiņas attīstība un refleksija" 2023. gada 18. augustā Latvijas Kultūras akadēmijā; Latvijas Kultūras akadēmijas profesionālās pilnveides kurss "Kultūras centra personāla un stratēģiskā vadība" 2023. gada 19. septembrī "Zoom" platformā.

Kopumā izveidotajai tipoloģijai bijuši vairāki teorētiskie un empīriskie avoti, no kuriem īpaši jāizceļ ne tikai zinātniskā literatūra, bet arī personīgā – gan pētnieku, gan pētāmo (radošo starpnieku) – pieredze. Raksta autores uzsver procesa subjektīvo un refleksīvo komponenti: gan sākotnējo tipoloģijas formulējuma izstrādi, gan tam sekojošo pilnveidi ir ietekmējusi personīga pieredze un vispārīgi iespaidi; vienlaikus pētnieku refleksivitāte ir ļāvusi apzināties pētnieka subjektivitātes lomu teorētisko ideju veidošanā un rezultātu interpretēšanā.

Radošo starpnieku tipu raksturojums ir balstīts autoru piedāvātajā definīcijā, izceļot katra radošā starpnieka tipa resursu veidu un rīcības pamatojumu. Radošo starpnieku tipoloģiju raksta autores testēja tieši KRI sektorā, līdz ar to identificētie tipi ir izvērtēti šīs nozares kontekstā.

RADOŠO STARPNIEKU TIPI KULTŪRAS UN RADOŠO INDUSTRIJU SEKTORĀ

Radošo starpnieku tipi, balstoties empīriskā pētījuma datos, ir papildināti, analizējot to resursu daudzveidību un konkrēta resursa dominanci, kā arī izteiktākos motivācijas veidus.

Tiltu konstruētājs. Tiltu konstruētāja jēdziens tiek vairāk saistīts ar Burdjē pamatideju par mērķtiecīgas saiknes veidošanu. Arī empīriskā pētījuma dati apliecināja, ka šī tipa starpniekam ir uzkrāts sociālais kapitāls, kas dod iespēju iniciēt jaunas rīcības. KRI kontekstā šo starpnieku darbības lauks ir saistīts ar kultūras un uzņēmējdarbības vides mijiedarbību, kuras ietvaros tiek veidotas starpnozaru saiknes un sadarbības, mērķtiecīgi sniedzot ieguldījumu radošajā uzņēmējdarbībā, kas var sekmēt ekonomisko izaugsmi noteiktā reģionā. Šī tipa starpnieki ir ieinteresēti gan starpniecības procesā, gan rezultāta sasniegšanā.

Klusais vidutājs. Empīriskajā pētījumā iegūtie dati sniedz papildu informāciju, ka klusā vidutāja tipa starpnieki atrodas daudzveidīgu resursu krustpunktā, tiem ir plašs kontaktu loks dažādās nozarēs, tie viegli integrējas, bet visbiežāk starpnieka lomu neveic mērķtiecīgi, ja vien netiek īpaši uzrunāti. KRI sektorā šī tipa starpnieki īpaši neizrāda iniciatīvu, tomēr viņiem ir nozīmīgs potenciāls plašā kontaktu loka dēļ. Ja viņu potenciāls tiek pamanīts un novērtēts, rīcības iespējošana var tikt izmantota, lai veidotu jaunas sadarbības, projektus un iniciatīvas.

Līdzradītājs. Līdzradītājs ir starpnieka tips, kura resursos dominē simboliskais kapitāls, kas dod iespēju radīt produktus, projektus, iniciatīvas ar augstu simbolisko vērtību. Tā kā līdzradītāji ar saviem resursiem iesaistās procesā un ir saturiski ieinteresēti sasniegt kopīgu rezultātu, tad KRI šie starpnieki sniedz iespēju radīt jaunus produktus, projektus, iniciatīvas. Līdzradītāji ir uz rīcību vērsti, kā arī viņiem ir nepieciešamās zināšanas un izpratne par procesu kopumu un par praktisko darbību ciklu. Līdzradītāji ir orientēti uz rezultātu, taču visbiežāk ir īpaši jāiesaista, jo paši neizrādīs iniciatīvu.

Vārtzinis. Tā kā vārtziņa starpnieka tips regulē informācijas plūsmu – apkopo, uzglabā un nodod informāciju iesaistītajām pusēm –, tad svarīgākais resurss ir sociālais un simboliskais kapitāls. Šī tipa starpnieki ir autoritātes nozarē, kas dod iespēju (sniedz atzinību) vai arī to liedz konkrētai personai, kā arī ierosina un uzsāk jaunas sadarbības. KRI vārtziņa loma ir izteikta tieši vienas nozares ietvaros, jo iegūtais sociālais kapitāls nodrošina statusu, kurā var tikt pieņemti lēmumu par iespēju sniegšanu vai to liegšanu. Arī vārtzinis ir orientēts uz rezultāta sasniegšanu un pretstatā līdzradītājam visbiežāk ir jaunu sadarbību iniciators.

Moderators. Moderatori ir īpaši ar zināšanām konkrētā jomā, tie ir nevis satura eksperti, bet procesa eksperti, kuri palīdz pilnveidoties radošajiem spēlētājiem, kam trūkst zināšanu. Uzskatāms, ka KRI sektorā moderatoru galvenais uzdevums ir atbalstīt

radošos uzņēmējus, aktivizējot to potenciālu konkrētās situācijās. Moderatoru rīcība ir saistīta ar iespēju rosināt jaunas sadarbības, tomēr jāņem vērā, ka pamatā šī loma tiek uzticēta kādā konkrētā projektā vai aktivitātē.

Diplomāts. KRI sektors ir tik daudzveidīgs, tas apvieno apakšnozaru spēlētājus, kuriem bieži vien nav vienotu mērķu, tādējādi diplomāta tipa radošie starpnieki kļūst īpaši nozīmīgi, jo pretēju viedokļu krustcelēs spēj veidot dialogu un mudināt vienu pusi uzklausīt otru. Tā kā diplomāts pārzina procesa organizāciju un viņa resursu pamatā ir sociālais kapitāls, tad rīcība tiek virzīta, lai sasniegtu iespējami labāko rezultātu, apzinoties nepieciešamību rast kompromisu un risinājumu.

Kopienas veidotājs. Kopienas veidotājs ir orientēts uz jaunu kontaktu dibināšanu konkrētā organizācijā vai KRI sektora atbalsta iniciatīvā. Kopienas veidotāja rīcība ir ar augstu motivāciju ierosināt un veicināt savstarpējo saišu rašanos, kas balstīta ne tikai sociālajā, bet arī simboliskajā un kultūras kapitālā. Pētījuma dati liecina, ka kopienas veidotājam svarīgāka par noteikta rezultāta sasniegšanu ir vide, kādā tiek iniciēta un notiek sadarbība.

Inovāciju veicinātājs. Radošais starpnieks ar izteiktu ekonomiskā kapitāla resursu ir inovāciju veicinātājs, jo spēj identificēt tās idejas un partnerus, kuri var radīt jaunus produktus un pakalpojumus KRI sektorā. Atšķirībā no klusajiem vidutājiem, kuri savu darbību neveic mērķtiecīgi, inovāciju veicinātāju darbības ir ļoti mērķtiecīgas – tieši viņi sniedz ierosmi, saskatot, novērtējot un atbalstot inovatīvas koncepcijas, kā arī ir iesaistīti procesā no idejas attīstīšanas pirmsākumiem, prot savienot zināmo ar nezināmo un saredz potenciālu jauniem risinājumiem. Šī tipa starpnieki izmanto starpdisciplināru pieeju un saskata saiknes starp uzņēmumiem/indivīdiem, kuri potenciāli varētu radīt jaunus produktus un pakalpojumus.

Radošie starpnieki ir elastīgi un mēdz pielāgoties atbilstoši situācijai un kontekstam. Balstoties empīriskajā pētījumā iegūtajos datos, raksta autores atklāj, ka radošo starpnieku tipi ir savstarpēji papildinoši un neizslēdz viens otru. Dažādi tipi izpaužas dažādos kontekstos, sniedzot iespēju identificēties ar vienu vai vairākiem, tādējādi padziļināti atklājot katra radošā starpnieku darbības resursu un rīcības ietvaru. Tie nereti atbilst vairākiem identificētajiem tipiem vienlaicīgi, piemēram, pildot gan līdzradītāja, gan tiltu konstruētāja funkcijas. Ja radošais starpnieks darbojas organizācijā, tad viņš veido gan organizācijas, gan savu individuālo tīklu. Individuālie tīkli var organizācijas ietvaros nepārklāties. Tajā pašā laikā organizācijas resursi stiprina indivīdu tīklus ar dažādiem kapitāla veidiem. Tomēr indivīds var darboties arī bez organizācijas resursu atbalsta, veidojot savu individuālo tīklu. Organizācija bez starpniekiem var būt mazāk efektīva, jo resursu koncentrācija bez starpnieka nenodrošina dažādu tīklu saslēgšanos.

Piedāvātā radošo starpnieku klasifikācija dod ieskatu jēdziena daudzveidībā un sniedz iespēju analizēt, kāda tipa radošie starpnieki ir nepieciešami konkrētos gadījumos, lai veiksmīgāk attīstītu kultūras un radošo industriju potenciālu. Balstoties uz izstrādāto tipoloģiju, pētījumā radītais radošā starpnieka pašnovērtējuma rīks sniedz iespēju praksē identificēt radošos starpniekus un stiprināt viņu lomu.

BIBLIOGRĀFIJA

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.

Brown, A. D. (2017). Identities in *Organization Studies*. *Organization Studies*, 40, 7–22. https://doi.org/10.1177/0170840618765014

Carroll, Michael W. (2006). Creative Commons and the New Intermediaries. *Michigan State Law Review, 45, Villanova Law/Public Policy Research Paper No. 2005* (13). Retrieved from: https://ssrn.com/abstract=782405

Comunian, R., England, L., & Hracs, B. (2022). *Creative intermediaries in Africa: profiles, networks and challenges*. The Craft and Design Institute, 7. Retrieved from: http://www.roberta-comunian.uk/uploads/1/0/9/7/10973203/creative_intermediaries_chapter_-_draft.pdf

Davis, E. B., Kee, J., & Newcomer, K. (2010). Strategic transformation process: Toward purpose, people, process and power. *Organization Management Journal*, 7 (1), 66–80. https://doi.org/10.1057/omj.2010.6

De Propris, L. (2019). *Cultural intermediaries connecting communities: Revisiting approaches to cultural engagement* (1st ed.). Bristol University Press, 44–45. Retrieved from: https://www.jstor.org/stable/j.ctvhrd1cg.9

Eglīte, Ž. (2021). Radošās industrijas un ilgtspēja – nākotnes iespējas attīstībai. *Žurnāls IR*. Pieejams: https://ir.lv/2021/08/18/radosas-industrijas-un-ilgtspeja-nakotnesiespejas-attistibai [sk. 03.09.2022.].

Frølund, L., Ziethen, M. (2016). The wisdom of the intermediary: the role, function, and ways-of-being of the intermediary in a strategic program for university-industry relations, *Triple Helix 3*. Retrieved from: https://triplehelixjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s40604-016-0039-4

Gay, P., & Nixon, S. (2002). Who needs cultural intermediaries? *Cultural Studies*, 16 (4), 495–500. http://dx.doi.org/10.1080/09502380210139070

Haugsevje, A., Stavrum, H., Heian, M., & Leikvoll, G. (2021). *Bridging, nudging and translating: facilitators of local creative industries in Norway*, 74. Retrieved from: https://www-tandfonline-com.proxy-ub.rug.nl/doi/full/10.1080/10286632.2021.1895131

Heur, B., & Jakob, D. (2014). Taking Matters Into Third Hands: Intermediaries and the Organization of the Creative Economy. *Regional Studies*, 1–2. https://doi.org/10.1080/00343404.2014.948658

Bellini, F., Crombie, D., Haggort, G., Ioannidis, R. (2011). *The Entrepreneurial Dimension of the Cultural and Creative Industries*. Publications Office of the EU. Retrieved from: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/dcac4767-0daf-4fd5-8d8a-4bb502823723/language-en

Jansson, J., & Hracs, B. J. (2018). Conceptualizing curation in the age of abundance: The case of recorded music. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 50 (8), 1602–1625. https://doi.org/10.1177/0308518X18777497

Brown, J. (2017). Curating the "Third Place"? Coworking and the mediation of creativity. *Geoforum*, 82, 112–126. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016718517300866

Khaire, M. (2017). *Culture and Commerce: The Value of Entrepreneurship in Creative Industries*, 52–54. Retrieved from: https://ebookcentral.proquest.com/lib/rug/reader.action?docID=4883085&ppg=75

King's Collage London (2019). *Creative intermediaries*. Retrieved from: https://www.creative-economy-africa.org.uk/uploads/1/0/9/7/10973203/creative-intermediaries.pdf [Accessed 03.09.2022.].

Frølund, L., & Ziethen, M. (2016). The wisdom of the intermediary: the role, function, and ways-of-being of the intermediary in a strategic program for university-industry relations. *Triple Helix*, 3 (1), 12–13. https://doi.org/10.1186/s40604-016-0039-4

Maguire, J. S., & Matthews, J. (2012). Are we all cultural intermediaries now? An introduction to cultural intermediaries in context. *European Journal of Cultural Studies*, 15 (5), 551–562. https://doi.org/10.1177/1367549412445762

Maguire, J., & Matthews, J. (eds.) (2014). *The cultural intermediaries reader*. SAGE Publications Ltd, 16–22. https://doi.org/10.4135/9781473912281

Munro, E. (2017). Building soft skills in the creative economy: Creative intermediaries, business support and the 'soft skills gap". *Poetics*, 64, 14–25. https://doi.org/10.1016/j.poetic.2017.07.002

Naudin, A., Zemite, I., & Hermane, A. (2022). A framework for exploring cultural and creative industries in regional contexts: The role of cultural intermediaries, *Letonica*, 46. 10.35539/LTNC.2022.0046.A.N.I.Z.A.H.36.51

NESTA (2006). Creating growth: How the UK can develop world class creative businesses. Retrieved from: https://media.nesta.org.uk/documents/creating_growth.pdf [Accessed 03.09.2022.].

Park, C., Tantiyaswasdikul, K., Evans, S., & Lertwattanaruk, P. (2019). Innovation catalysts for industrial waste challenges: Sri Lankan and Thai cases. *Procedia Manufacturing*, 33, 570–577. 10.1016/j.promfg.2019.04.071

Scudder, T. (2019). *History and Development of the SDI 2.0*. Retrieved from: https://www.corestrengths.com/papers/ENUS_History-Development-SDI.pdf [Accessed 03.09.2022.].

Shoemaker, P. J., & Vos, T. (2009). *Gatekeeping Theory* (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203931653

Stachowiak, K. (2019). Cultural Intermediaries and Their Role in Creative Economy. *Cultural Studies Appendix – English Issue*, 2019 (2), 227–229. Retrieved from: https://zalacznik.uksw.edu.pl/sites/default/files/zalacznik_eng_2019_2.17_Stachowiak.pdf

Steiner, P. M., Atzmüller, C., & Su, D. (2016). Designing Valid and Reliable Vignette Experiments for Survey Research: A Case Study on the Fair Gender Income Gap. *Journal of Methods and Measurement in the Social Sciences*, 7 (2), 52–94. 10.2458/jmm.v7i2.20321

Virani, T. E. (2019). *Local creative and cultural economy intermediaries: Examining place-based workers in the creative and cultural economy*. Retrieved from: https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/bitstream/handle/123456789/56649/Virani%20%20Local%20creative%20and%20cultural%20economy%20intermediaries%3A%20Examining%20placebased%20workers%20in%20the%20creative%20and%20cultural%20economy%202019%20Published.pdf?sequence=2&isAllowed=y [Accessed 03.09.2022.].

Zwass, V. (2010). Co-Creation: Toward a Taxonomy and an Integrated Research Perspective. *International Journal of Electronic Commerce*, 15 (1), 11–48. Retrieved from: http://www.jstor.org/stable/27919901

Radošas pilsētas vides veidošanās: radošo starpnieku tīklu loma

Dr. sc. soc. Ilona Kunda, Latvijas Kultūras akadēmija
Dr. oec. Ieva Zemīte, Latvijas Kultūras akadēmija

IEVADS

Radošās pilsētas koncepts ir attīstījies un veicinājis izpratni par pilsētu kā vietu, kas nodrošina intensīvu zināšanu, sadarbības un resursu plūsmu, radot arvien jaunas iniciatīvas un saiknes (LKA, 2022). Kā norāda pētnieki, postindustriālajās pilsētās[1] radošums var būt viens no galvenajiem pārveides resursiem, kas rada pievienoto vērtību esošajām ekonomikas nozarēm un kopienas dzīvei un kas piesaista talantus. Lai šis potenciāls varētu izpausties, kultūras un sabiedriskajai dzīvei pilsētās jābūt daudzveidīgai un dinamiskai (Landry, 2006). Tas sabalsojas ar atziņu, ka radošums jāskata kā sociāla parādība (Cattani et al., 2015).

1 Postindustriālisms ir pāreja no rūpnieciskas ražošanas un roku darba uz informācijas un zināšanu apstrādi un pakalpojumiem; tas ietekmē pilsētvidi: izbeidzas rūpnīcu un noliktavu darbība, izzūd strādnieku apkaimes. Šis process ir sācies Rietumu lielpilsētās 20. gs. 60. gados (Savitch, 2014).

Lai labāk saprastu vitālas radošas vides veidošanos, pētnieki pēdējās desmitgadēs vērš skatienu neformālu tīklu virzienā (Baer et al., 2015; Perry-Smith, Manucci, 2015). Šāda pieeja ļauj ieraudzīt to, kā radošums veidojas augšupēji, kultūras un radošo nozaru (turpmāk – KRN) pārstāvju mijiedarbēs un attiecībās jeb tīklos. Tīklu dalībniekiem var būt dažādas lomas. Šajā rakstā autores analizēs vienu no būtiskākajām lomām – radošo starpnieku lomu.

Ne visi tīkla dalībnieki ir vienādi iesaistīti tīklos piedāvāto ideju interpretēšanā – īpaša nozīme ir tiem, kas spēj savienot relatīvi atšķirīgus, nošķirtus tīkla segmentus, tādējādi veicinot jaunu ideju ienākšanu tīklā. Līdz ar to radošuma apritē īpaša nozīme ir starpniekiem – indivīdiem un organizācijām, kuru saiknes tīklā ir daudzveidīgas un kas aktīvi darbojas, lai veicinātu resursu plūsmu un jaunus savienojumus (Baer et al., 2015).

Šajā rakstā uzdodam sekojošus jautājumus:

1. Kādi ir radošo starpnieku tīkli četrās radošajās pilsētās[2] Latvijā?
2. Kādi ir ierobežojošie un veicinošie faktori radošo tīklu funkcionēšanai četrās radošajās pilsētās Latvijā?

2 Četras pilsētas, kas kandidējušas Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027 statusam konkursa 2. kārtā, skat. LR Kultūras ministrijas tīmekļvietni.

Analizējot radošo starpnieku tīklu īpatnības un darbības tajos, autores papildina zināšanu kopumu par to, kāda ir radošās pilsētas "anatomija", tas ir, kādos procesos veidojas radošās idejas un aktivitātes.

KĀPĒC TĪKLI UN RADOŠIE STARPNIEKI?

Domājot par KRN pārstāvju darbību, ir likumsakarīgi runāt tieši par tīkliem, nevis indivīdiem vai organizācijām. Tīkli ir horizontālas saiknes, kas darbojas pāri institūciju robežām un veido tiešus kontaktus starp indivīdiem un organizācijām. Attiecības šajos tīklos sniedz iespēju gan gūt pieeju dažādiem resursiem, gan veicina savstarpīgumu un uzticēšanos (Kong, 2005).

Neformāla pieeja resursiem un uzticēšanās ir īpaši svarīga KRN gadījumā, jo šajā nozarē spilgti izpaužas risks un to nepieciešams mazināt caur kompensācijas mehānismiem. Risku rada vairāki apstākļi, sākot ar neiespējamību prognozēt radošā produkta recepciju un tā komerciālos panākumus (piemēram, Caves, 2000; McRobbie, 2022) un turpinot ar īstermiņa projektu dominēšanu radošā darba organizācijā (piemēram, Pratt & Hutton, 2013), kā arī ar sektoram raksturīgajiem apstākļiem ar ierobežotiem finanšu resursiem. Tieši tāpēc praksē novērojams, ka KRN indivīdi un grupas darbojas neformālās, pašorganizējošās struktūrās – tīklos (piemēram, Felton et al., 2010; Kong, 2005), kas zināmā mērā kalpo kā kompensācijas mehānisms nedrošiem apstākļiem.

Saņemot informāciju no dažādiem tīkla dalībniekiem, indivīdi to sintezē, radot pamatu jaunām saiknēm starp idejām un konceptiem (pilnīgi jaunas idejas ir liels retums). Tas ir radošuma pamats. KRN gadījumā runa ir par māksliniecisko radošumu; pētnieki identificē arī citus radošuma veidus, taču dažādu veidu radošuma vienojošā iezīme ir tā, ka indivīdi vai grupas ģenerē idejas, kuras ieinteresētās puses uzskata par jaunām un vismaz potenciāli vērtīgām (Karlsson, 2010).

Sociālajam kontekstam ir būtiska loma radošās domas attīstībā, jo mijiedarbe ar citiem ļauj ieraudzīt kāda fenomena dažādas puses (Ziebro & Northcraft, 2009). Pretstatā skatījumam uz radošumu kā unikāla indivīda raksturojošu iezīmi, sociālais skatījums uz radošumu ņem vērā arī kontekstu, kurā radošums veidojas, savienojot dažādas attiecības un palīdzot indivīdam pārkombinēt idejas jaunos veidos (Cattani et al., 2015).

Vai viena veida kultūras un radošā sektora pārstāvju tīkls var veicināt radošumu vairāk nekā cits? Ja jā, tad kādi priekšnoteikumi var sekmēt radošuma pieaugumu?

Analizējot radošumu kā procesu, kuram ir rezultāti (jaunas idejas), varam nošķirt inkrementālu ideju no radikālas. Inkrementāla ideja ir loģisks nākamais solis, savukārt radikāla ideja ir solis pilnīgi citā, jaunā virzienā. Loģiski ir uzskatīt, ka pieejamo zināšanu resursu plašumam un daudzveidībai spēcīgi jākorelē ar tendenci veidot tieši radikālas idejas (Perry-Smith & Manucci, 2015). Tātad radošāka vide (priekšnoteikumi) būtu tur, kur indivīdi nonāk kontaktā ar daudzveidīgām idejām un kur vide sekmē dažāda rakstura mijiedarbes. Taču vai tas tā patiešām ir? Pētnieki pamanījuši, ka pastāv atšķirības starp tīkla dalībniekiem perifērijā (kur ir mazāks tīkla savienojumu skaits) un simboliskajā centrā (ar ievērojamu savienojumu skaitu ar citiem dalībniekiem). Perifērajiem tīkla dalībniekiem var būt vairāk brīvības eksperimentēšanai ar netradicionāliem risinājumiem, taču viņiem var būt grūtības mobilizēt dažādus resursus savu ideju atbalstam. Savukārt dalībnieki, kas atrodas centrā, var efektīvāk mobilizēt tīklu un saņemt atbalstu, bet viņu idejas ir konservatīvākas (Cattani et al., 2015). Tātad pieejamo zināšanu resursu plašums un daudzveidības ietekme uz radošo ideju rašanos un īstenošanu ir neviennozīmīga.

Balstoties uz šo novērojumu, pētnieki Perija-Smita un Manuči (Perry-Smith & Manucci, 2015) piedāvā skaidrot radošu ideju attīstību, sadalot to četrās fāzēs: idejas ģenerēšana, tālāka izstrāde, atbalsta gūšana un īstenošana. Saskaņā ar šo modeli katrā fāzē atšķiras priekšnoteikumi idejas virzībai, tādēļ arī idejas virzītājam ir komplicēts uzdevums mobilizēt dažādas tīkla daļas un resursus un saites (Manucci & Perry-Smith, 2022). Šajā brīdī ir noderīgi atsaukties uz amerikāņu sociologa Marka Granovetera (*Mark Granovetter*) 1973. gada konceptuālajā darbā "Vājo saišu stiprums" (*The Strength of Weak Ties*) piedāvāto dalījumu stiprajās un vājajās saitēs, kas savieno dažādus dalībniekus tīklā un atšķiras ar attiecību ciešumu un mijiedarbju biežumu (Granovetter, 1973). Šis nošķīrums joprojām ir aktuāls un ir attiecināms arī uz radošo starpnieku attiecību modeļiem. Granoveters uzsver, ka stipro saišu (emocionāla intensitāte un attiecību ciešums, biežas mijiedarbes) un vājo saišu aktivizētā informācija un iespējas ir atšķirīgas, un paradoksāli ietekmīgs ir "vājo saišu stiprums", tas ir, ieguvumi no mazāk tuviem un retiem kontaktiem.

Var pieņemt, ka nav tik izšķiroši, lai indivīdam tīklā būtu daudzas ciešas saites (piemēram, ar līdzīgu vērtību indivīdiem), bet gan lai ir daudz vājo saišu ar atšķirīgiem citu jomu pārstāvjiem. Tātad īpaši veiksmīgi radošas idejas var attīstīt tādi indivīdi, kuri prasmīgi mobilizē dažādus, arī nosacīti perifērus, tīkla segmentus.

Piemēram, ja analizējam radošās idejas attīstības pirmo posmu – idejas ģenerēšanu –, izteikti būtiska ir daudzveidīgu zināšanu pieejamība, spēja savienot atšķirīgus resursus. Var secināt, ka īpašu nozīmi šajā posmā iegūst tieši tie tīkla dalībnieki, kuriem ir daudzas vājās saites, jo caur tām var ienākt atšķirīga, alternatīva informācija. Turklāt pieeja šādiem neviendabīgiem informācijas un zināšanu avotiem var padarīt indivīdu zinošāku par tīklā esošajām vajadzībām, un tas palīdz ieraudzīt dažādas iespējas (Perry-Smith & Shalley, 2003).

Jonkopingas Starptautiskās biznesa skolas emeritētais profesors Čārlijs Karlsons (*Charlie Karlsson*) būtiski papildina ideju par vājajām saitēm tieši radošuma attīstīšanas kontekstā, norādot uz diviem nozīmīgiem aspektiem. Pirmkārt, viņš atzīmē, ka radošajā vidē ir liela loma plašākiem sociāliem un profesionāliem tīkliem bez teritoriālas piesaistes – idejas un zināšanas var ienākt gan no nacionāla, gan no starptautiska mēroga tīkla dalībniekiem. Šādas plašākā tīkla piegādātās idejas jāsašķiro, jāinterpretē, jāizvērtē un jāsavieno ar esošajām idejām, jo tieši šajos plašākajos tīklos var slēpties potenciāls jaunām, radošām idejām, kā arī iespējas ideju un zināšanu mijiedarbei. Otrkārt, viņš vērš uzmanību uz ierobežotiem resursiem radošajā vidē: uzturēt pārāk daudzas vājās saites ir dārgs process, jo prasa laiku un citus resursus (Karlsson, 2010).

Vienlaikus saišu raksturs (stiprās vai vājās) tīklā ir nozīmīgi saistīts ar to, vai tīkls kopumā ir slēgts vai atvērts jauniem dalībniekiem, attiecībām, idejām. Šis ir viens no aspektiem, kuru raksta autores tiecās izzināt savā pētījumā un analizēs šajā rakstā.

Apkopojot kultūras un radošā sektora darbībai raksturīgo, varam secināt, ka tai ir raksturīga tīkla struktūra – horizontālas un neformālas saiknes. Zināšanu un citu resursu aprite un mobilizācijas iespējas šajos tīklos ir būtiski atkarīgas no tīkla dalībnieka saikņu rakstura. Tīkla dalībnieki var uzturēt relatīvi vienveidīgas stipras saites un tāpēc atrasties relatīvi vienveidīgu ideju plūsmā. Cita iespēja ir uzturēt epizodiskus, mazāk emocionāli piesātinātus kontaktus (vājās saites) arī ar tiem tīkla dalībniekiem, kurus daudzi nepazīst un kas var ienest atšķirīgas idejas. Tīkla dalībniekus, kas spēj savienot atšķirīgus un konkrētajā tīklā vērtīgus resursus, apzīmējam kā radošos starpniekus (par radošajiem starpniekiem izvērstāk skatīt rakstu "Radošo starpnieku lomas un to nozīme kultūras un radošajās industrijās"). Šajā rakstā analizēsim to, kādas īpašības raksturīgas radošo starpnieku tīkliem pētītajās pilsētās un kādas ir KRN īpatnības un izaicinājumi, kas ietekmē radošo starpnieku darbību tīklos.

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Pētījumā izmantots kvalitatīvais pētījuma dizains. Pētījuma būtība saskaņā ar interpretatīvismu (Walliman, 2006) ir atklāt jēgpilnas attiecības un atklāt indivīdu veikto darbību sekas (Cohen & Manion, 1994). Pētījumā izmantotā galvenā metode ir daļēji strukturētas padziļinātas intervijas ar mērķi iegūt padziļinātu izpratni par konkrēto tīklu resursu un ideju apriti, attiecību raksturlielumiem, stiprajām un vājajām pusēm (Luxton & Sbicca, 2021). Tīklu iezīmju un konteksta analīze veikta, balstoties uz iegūtajiem kvalitatīvajiem datiem.

Pētījumā tika analizēti radošo starpnieku tīkli četrās Latvijas pilsētās, kas 2022. gadā pretendēja uz Eiropas kultūras galvaspilsētas (turpmāk – EKG) titulu 2027. gadam. Pētnieki izzināja informantu izmantotās kategorijas un jēdzienus attiecībā uz radošajiem starpniekiem un to radošajām tīkliem, meklēja tendences un kopīgās dimensijas radošo starpnieku interpretācijā.

Kā kontekstu raksturojoša informācija, kas palīdzēja interpretēt un triangulēt iegūtos datus, tika izmantota šajā pētījumā veiktā analīze par EKG pieteikumu saturu, pētāmo pilsētu kultūras attīstības dokumentiem, kā arī konkrēto pašvaldību īstenoto atbalsta pasākumu (piemēram, grantu konkursu rezultātu) analīze.

Katrā pilsētā – Valmierā, Liepājā, Daugavpilī un Jūrmalā – pētnieki aicināja EKG pieteikuma veidotājus identificēt pieteikuma gatavošanas periodā iesaistītās aktīvās, radošās personas ar plašiem sadarbības tīkliem un nozīmīgu lomu pilsētas kultūras un radošajā dzīvē. Tādējādi katrā pilsētā tika nominēti 10 aktīvi indivīdi, kas kļuva par pētījuma informantiem. Informanti galvenokārt pārstāv kultūras jomas organizācijas, NVO un radošo industriju uzņēmumus. Tā kā EKG pieteikuma veidotāji bija vai nu pašvaldības pārstāvji, vai arī neatkarīgi eksperti, kas šajā procesā cieši sadarbojās ar pašvaldību, autores secina, ka izvēlētie radošie starpnieki ir tādi, kurus politikas veidotāji un ieviesēji atzīst par nozīmīgiem pilsētas radošās dzīves veidotājiem.

Nākamajā solī pētnieces veica 36 padziļinātas, daļēji strukturētas intervijas (Valmierā 10 intervijas, Liepājā – 8, Jūrmalā – 8, Daugavpilī – 10) ar identificētajiem radošajiem starpniekiem, lai analizētu viņu darbības un attīstības priekšnosacījumus, kas var sekmēt kultūras un radošā sektora potenciālu pilsētā, kā arī lai norādītu uz ierobežojumiem, kas traucē veidot vitālu radošo pilsētu. Intervijas notika tiešsaistē laika periodā no 2023. gada maija līdz oktobrim.

Iegūtie dati tika analizēti, kodējot un grupējot tos trīs kategorijās: 1) nozīmīgākie sadarbības partneri jeb katra radošā starpnieka tīkla virsotnes, 2) radošas vietas pilsētā/novadā, 3) priekšnoteikumi, kas informantu skatījumā ietekmē radošo norišu veidošanos un attīstību pilsētā/novadā.

Tīkli tika analizēti pēc šādiem kritērijiem: 1) teritoriālais aspekts – tīkls ir pilsētā vai ārpus pilsētas mēroga (nacionāls, starptautisks), 2) darbības daudzveidība – starpnozaru vai vienas nozares ietvaros, 3) saišu stiprums (stiprās vai vājās). Saišu stiprumu identificējām pēc mijiedarbju regularitātes, emocionālās tuvības, paustajām atziņām par vērtību kopīgumu vai atšķirīgumu.

Pēdējais solis pētījuma ietvaros bija identificēt priekšnoteikumus, kuri ietekmē radošo norišu veidošanos un attīstību pilsētā/novadā. Tas tika veikts, sekojoši grupējot iegūtos datus: 1) ierobežojumi, to veidi un iemesli, 2) attīstības iespējas, 3) resursi un to pieejamība.

TĪKLI UN "TĪKLU VIJĒJI": PĒTĪJUMA REZULTĀTI

Uzsākot pētījuma rezultātu raksturošanu, raksta autores vēlas izskaidrot virsrakstā izmantoto "tīkla vijēja" tēlu. Tā kā šī raksta fokuss ir aktīvie kultūras un radošo nozaru tīklu dalībnieki, kuri veido savienojumus starp pārējiem tīkla dalībniekiem, to aktivitātēm un idejām, autores meklēja atbilstošu apzīmējumu. Tīkla vīšana šķiet piemērota, jo stāsta par pastāvīgu, rūpīgu, savā ziņā piezemētu, taču tīkla attīstībai nepieciešamu darbu, kura veicējs redz tālāku mērķi vai arī domā tikai par nākamo savienojumu, taču šis darbs vairo visu iesaistīto dalībnieku iespējas. "Radošie starpnieki" ir autoru piedāvājums teorētiskam apzīmējumam, bet "tīkla vijējs" kā tēls asociatīvi turpina tradicionālajā kultūrā attīstītu redzējumu par sadarbību un sadzīvošanu kopienā.

Pētījuma rezultātu izklāstam ir trīs apakšnodaļas: 1) vispārīgs tīklu raksturojums, 2) tīklu izaicinājumu identificēšana, 3) radošo starpnieku jeb "tīklu vijēju" darbību veicinošo aspektu iezīmējums.

VISPĀRĪGS TĪKLU RAKSTUROJUMS UN PROCESI TĪKLOS

Šajā apakšnodaļā sniedzam pētījumā iegūtos datus par radošo starpnieku aktivitātēm, veidojot sadarbības tīklus četrās radošajās pilsētās Latvijā. Tas ļauj izprast, kā radošas pilsētas potenciāls veidojas augšupvērsti, caur aktīvo tīklu dalībnieku darbību, pārveidojot un radot jaunu informāciju, zināšanas un radošās idejas.

Radošie starpnieki savieno iepriekš nesaistītus sava tīkla dalībniekus – viņu informāciju, zināšanas, citus resursus.

Intervijas ļāva izzināt, kādi ir mehānismi, radošajiem starpniekiem veidojot attiecības ar perifēriem tīkla dalībniekiem, kuri iepriekš nav bijuši savstarpēji saistīti. Iepriekš nesaistīto tīkla dalībnieku savienošana bieži notiek nemanāmi vai garāmejot, un šādu saišu veidošanos pētniekiem ir grūti identificēt. Pašiem "savienotājiem" tā, iespējams, ir bijusi īsa epizode, bieži neapzināta, un par to drīzāk atceras tas tīkla dalībnieks, kas guvis pieeju jauniem resursiem un novērtē to. Piemēram, kādā no novada bibliotēkām bibliotekāre pēc būtības darbojas arī kā kultūras pasākumu informācijas koordinatore, jo saviem lasītājiem pastāsta par jauniem koncertiem vietējā muižā. Koncerta rīkotājiem tas sniedz pieeju auditorijai radošā pasākuma īstenošanas fāzē, bet lasītājiem sniedz aktuālu informāciju par vietējām norisēm. Tas ir iespējams tāpēc, ka vietējās bibliotekāres tīkls ir ļoti plašs. Pati bibliotekāre visdrīzāk šo savienojuma brīdi uztver kā daļu no ikdienišķas sarunas ar lasītāju, taču šajā brīdī notiek arī "tīkla vīšana".

Dažreiz radošie starpnieki apzinās, ka viņi palīdz sava tīkla dalībniekiem, un tas var attiekties uz jebkuru radošās idejas virzīšanas fāzi. Kāds no informantiem definē savu lomu, sakot: "*Strādājam kā mentori, kouči. Komunicējam ar visiem.*"

Formālos kontekstos, piemēram, veidojot jaunu projekta pieteikumu, šādi savienošanas gadījumi var būt mērķtiecīgi un apzināti. Turklāt radošais starpnieks var vērst darbību gan vietējā, gan starptautiskā mērogā:

> *Gadās arī savest kopā citus, kas ir piemēroti – lietuviešiem ieteicām sadarboties ar itāļiem. Tiek rīkoti projekti, meklēti partneri, un tādā veidā iesakām [jaunas sadarbības].*

> *Bieži savedam kopā divas puses, piemēram, aizvedam uzņēmēju uz mākslas skolu vai augstskolu, jo [mums] kontakti jau ir ar visiem.*

Radošie starpnieki arī apzinās, ka viņi palīdz paplašināt tīkla dalībnieku saites, savienot tīkla perifērajās daļās esošos dalībniekus, veidojot jaunas t. s. vājās saites.

> *Mēs paši neesam mākslinieki, mēs savienojam dažādus kontaktus. Gan vieni var iziet no sava burbuļa, gan citi.*

Interesanti, ka, lai arī starpnieka darbība bieži ir nemanāma, šāda starpnieka neesamība tomēr tiek pamanīta. Tas apstiprina pieņēmumu par to, ka radošā starpnieka darbība ir nozīmīga.

> *Bieži aktīvie cilvēki nespēj piepulcināt līdzdomātājus. Nepietiekama aktīvā kritiskā masa (vieni un tie paši daži aktīvie cilvēki visur). Vajadzētu būt kādam, kas savieno atsevišķos vieniniekus. Trūkst iniciatīvas.*

Tādējādi varam secināt, ka radošie starpnieki var darboties gan neapzināti, gan apzināti, taču būtiskākais devums radošas pilsētas tīklu attīstīšanai ir jaunu vājo saišu savienojumu veidošana.

Radošie starpnieki balstās savā personisko vērtību izpratnē. Sadarbībai apvienojas domubiedri un cilvēki ar līdzīgu vērtību sistēmu.

Dažādu tīkla resursu savienošana notiek saskaņā ar radošā starpnieka interpretāciju par savu galveno uzdevumu. Šajā pētījumā iegūtā informācija liecina, ka radošie starpnieki kritiski izvērtē savienojuma potenciālu un jauno dalībnieku savstarpējo saderību.

> *Bieži atbalstām radošās ieceres ar savām telpām, līdzorganizējot pasākumus, vai arī novirzām pie citiem iespējamiem telpu atbalstītājiem, ja tas nav samērojams ar mūsu programmu. Sarežģītāka sadarbība ir ar atsevišķiem vietējiem mākslinieciskiem no reģiona mākslinieku biedrības, kas vēlas tikt iekļauti pastāvīgajā ekspozīcijā.*

Šis apstiprina iepriekšējos pētījumos definēto atziņu, ka, savienojot atsevišķus tīkla segmentus, starpnieki nodrošina zināmu kontroli – izlemj, ar kuriem citiem tīkla dalībniekiem dalīties savās zināšanās, dalīšanās ar resursiem notiek selektīvi (piemēram, Baer et al., 2015). Ja vien starpnieks neizmanto savu pozīciju, lai slēptu vai sagrozītu informāciju, tad šī starpnieka loma ir pozitīvi vērtējama un attīsta radošumu un inovācijas (turpat).

Kultūras un radošo profesionāļu tīklos vienojošā prioritāte bieži ir mākslinieciskā darbība, kas būtiski ietekmē to, kādi savienojumi vispār var veidoties.

> *Paziņu loks ir ārkārtīgi liels – ir viegli izvērtēt un atlasīt vērtīgāko. Mēs nepiedalāmies projektos, kur partneri acīmredzami tikai grib pieteikties finansējumam un pielāgo saturu, kas mūs neinteresē. Izglītība, piemēram .. sociālie jautājumi. Mums parasti ir tīri mākslas projekti .. mēs esam tikai divi, un mēs darām tikai to, kas mūs interesē.*

Būtisks kritērijs ir arī tīkla dalībnieku iepriekšējā aktivitāte. Radošie starpnieki labprāt palīdz tiem, kas paši darbojas un izrāda ieinteresētību: "*Draudzējamies ar tiem, kas kaut ko dara.*" Šādi starpnieki meklē līdzīgi domājošos, taču vienlaikus atzīst, ka līdzīgi domājošo loks ir ierobežots.

Varam secināt, ka radošie starpnieki veic zināmu izvērtēšanu un ka savienošana mēdz būt selektīva – atkarīga no radošā starpnieka interpretācijas par savu lomu, par savām interesēm un savienojamo tīkla dalībnieku atbilstību tām.

**Radošajās pilsētās individuālie tīkli var būt slēgti, nevis atvērti.
Tas padara radošo starpnieku darbību vēl nozīmīgāku.**

Mūsu pētījums tika veikts četrās Latvijas pilsētās, kas īpašu nozīmi piešķir kultūrai un mākslai. Sākotnējais pētnieku pieņēmums bija tāds, ka māksla un kultūra potenciāli veido atvērtus tīklus un ka radošos tīklos veidojas brīva komunikācija starp dažādiem dalībniekiem un hierarhijai ir mazāk izteikta nozīme nekā citu nozaru tīklos. Savukārt iegūtie dati ļāva nonākt pie vienas no būtiskākajām pētījuma atziņām, ka arī šādās pilsētās kultūras un radošie profesionāļi var veidot visai slēgtas kopienas, jo tīklos izteikti dominē stiprās saites, kuras šajā gadījumā balsta vērtību un prakšu līdzīgums (parādība, ko pētnieki mēdz apzīmēt kā "homofiliju" – tiekšanos uzturēt attiecības ar sev līdzīgajiem).

> *Mums trūkst vietu, kur var izjust, ka šī pilsēta ir radoša. Esošie radošie centri šķiet vairāk kā slēgtas kopienas. Tās ir labā nozīmē snobiskas kopienas.*

> *Pilsētas radošie cilvēki dzīvo savos burbuļos (plašāka sabiedrība nezina, kas notiek mūsu mākslas un mūzikas skolā). Aktīvais loks, kas savstarpēji komunicē, ir šaurs. Jautājums, kā paplašināt...*

> *Pilsēta ir liela, cilvēku – maz, burbuļi nesaskaras, kaut kur planē. Kā to atdzīvināt?*

Latvijas situācijā nozīmīgs fenomens ir arī kopienu veidošana pēc etniskā iedalījuma. To identificējām arī šajā pētījumā.

> *Pilsētas radošie pārstāvji ir kūtri, katrs savā "šķīvītī". Ir radoši cilvēki, bet sadalījušies.*
> *Turklāt vēl ir izteikts dalījums [starp] latviešu un krievu valodās runājošajiem.*

Paši radošie starpnieki pauž, ka pilsētas mērogā trūkst iniciatīvas, lai veidotos savienojumi starp atsevišķajiem mikrotīkliem. Citiem vārdiem sakot, nav viena "superstarpnieka". Visai bieži šādu starpniecību sagaida no vietējās pašvaldības (no kultūras pārvaldes).

> *Kultūras pārvaldei vajadzētu veidot pasākumus, kas rosinātu savstarpēju komunikāciju.*

> *Neformāla tīklošanās starp vietējiem kultūras pārstāvjiem notiek, bet formāli trūkst "savienojuma punkta", kur visiem tikties.*

> *Trūkst kopīgas platformas, kur satikties gan pilsētas, gan novada kultūras un radošo industriju pārstāvjiem, katrs savā "burbulī" darbojas.*

Secināms, ka arī radošajās pilsētās ir vērojama individuālo tīklu nošķirtība, tai skaitā pēc etniskā principa. Pētījuma informanti pauž uzskatu, ka attīstības veicināšanai būtu vēlama plašāka un iekļaujošāka metatīkla veidošana, un uzskata, ka atbildība par šāda tīkla veidošanu būtu jāuzņemas vietējās pašvaldības institūcijām.

Radošo starpnieku tīkli var būt plaši, nepiesaistīti konkrētajai vietai

Paši radošie starpnieki kritiski vērtē savu starptautisko tīklu veidošanas kapacitāti.

> *Starptautisko sadarbību veidošana un tīklošanās lielā mērā atkarīga no pašas (radošās) saliņas kapacitātes un resursiem, lielāka mēroga sadarbības starptautiskā virzienā vēl joprojām trūkst.*

Pat ja atsevišķos gadījumos kultūras un radošo profesionāļu tīkli veidojas izteikti plaši, tomēr pārstāvētie dalībnieki, pētnieku ieskatā, ir vienveidīgi.

> *Sadarbojamies ar mākslinieciem no 35 valstīm (līdz šim), rīkojam biennāli un konkursa izstādi. Rīgas mākslas telpa, Dekoratīvās mākslas muzejs, "Siguldas devons", rīkojam Baltijas valstu mākslinieku izstādes citās valstīs. Fondi, muzeji. Arī ārvalstu pašvaldības. Baltijas valstīs sadarbība ar Mākslinieku savienību, mākslas galerijām, mākslas nozaru asociācijām.*

> *Ap katru radošo personu veidojas savs neformālais tīkls konkrētajā nozarē, bet starp nozarēm mijiedarbība nav tik liela. Atvērtība ir palielinājusies EKG pieteikuma gatavošanas procesā, mainījusies attieksme pret sadarbības aicinājumiem. Aptvērām, ka esam interesanti arī ārzemniekiem, kas veicināja pašapziņu.*

Apstiprinot citu pētījumu atziņas, arī šajā pētījumā redzam, ka radošo starpnieku tīkli var nebūt piesaistīti tikai vienai konkrētai teritorijai, kas potenciāli var sniegt ievērojamas attīstības iespējas. Tas gan nenozīmē, ka tīklu dalībnieku spektrs ir daudzveidīgs.

TĪKLU DARBĪBAS PRETMETI UN IZAICINĀJUMI

Šajā apakšnodaļā iezīmējam dažus radošo starpnieku tīklu aspektus, kas ir raksturīgi tieši kultūras un radošajam sektoram ar tā neviennozīmīgo kultūras un ekonomiskās loģikas līdzāspastāvēšanu.

Radošā riska uzņemšanās pretstatā *vajadzībai patikt*

Risks, kā norādījām šī raksta teorētiskajā daļā, ir viena no raksturīgām pazīmēm kultūras un radošajam sektoram. Tas nozīmē gatavību īstenot drosmīgas radošās idejas. Viens no identificētajiem pretmetiem veidojas starp radošo starpnieku gatavību riskēt, lai īstenotu īpaši drosmīgu radošo ideju, no vienas puses, un nepieciešamību atbilst savas mērķgrupas gaidām (savā ziņā izpatikt tai), no otras puses. Šajā situācijā atrodas gan pašvaldību institūcijas, gan radošās personas.

To vienā teikumā raksturo kāds informants:

> *Pilsēta grib, lai visiem patīk .. lai ir droši un pārbaudīti risinājumi.*

Interesanti, ka vajadzība patikt var tikt pasniegta arī kā atbildība pret auditoriju. Šis varētu būt veids, kā starpnieki radoši transformē izvairīšanos no lielāka riska, iespējams, lai saglabātu vai pat vairotu savu esošo ekonomisko un simbolisko kapitālu.

Tuvināšanās auditorijai pārsvarā tiek interpretēta kā nozīmīgs mērķis, kas sniedz būtiskus ieguvumus, tai skaitā veicina kultūrvides vitalitāti un ietekmi.

> *.. orķestris ir mainījis repertuāru, tuvinās cilvēkiem, kļuvis dzīvāks.*

> *Mākslas skolai, mūzikas skolai būtu jāatveras cilvēkiem, pilsētai, lai ietekmētu kopējo vidi.*

Šī pētījuma informantu attieksme pret risku ir neviennozīmīga: daļa izvairīšanos no riskantām idejām pasniedz kā vēlamību, atbilstošu savas auditorijas vajadzībām. Var pieņemt, ka šāda interpretācija izriet no KRN duālās dabas, proti, nepieciešamības līdzsvarot kultūras un ekonomiskos aspektus. Vienlaikus jāuzsver, ka radošas pilsētas vitalitātei ir nepieciešama gatavība īstenot ne tikai inkrementālas, drošas idejas, bet arī radikālas un negaidītas idejas.

Alternatīvas vai tradicionālas norises vietas

Visās četrās pilsētās kultūrvides pamatstruktūru veido salīdzinoši blīva publiskā kultūras infrastruktūra, tostarp publiskās bibliotēkas, muzeji, kultūras centri, divās pilsētās arī koncertzāles. Lielā mērā arī kultūras piedāvājums šajās institūcijās tiek nodrošināts par publiskā finansējuma līdzekļiem. Visu četru pilsētu radošie starpnieki, novērtējot publiskā finansējuma lomu kultūrvides veidošanā, vienlaikus norāda, ka radošas kultūrvides vitalitātei "*pietrūkst radošās skabardziņas*". Radošie starpnieki norāda ne tikai uz nevalstiskā sektora lomu alternatīva satura veidošanā, bet īpaši uzsver nepieciešamību pēc alternatīvām kultūras norises vietām kā primāro vajadzību daudzveidības veicināšanai.

> *Trūkst "underground" kultūras – kur var ātrāk verbalizēt notiekošo bez rāmjiem, ātrāk reaģēt uz notiekošo. Tādu vietu ir maz. Organizācija pati veido atvērta formāta pasākumus – mūzika, dzeja, "kvartiņniks", kur katrs var izpausties – par to bija milzīga interese. Bet trūkst alternatīvu telpu, īpaši jauniešiem.*

Tāpat tiek norādīts uz nepieciešamību finansiāli atbalstīt alternatīvas kultūrvides veidošanu.

> *Pietrūkst neatkarīgu iniciatīvu dažādībai un jauninājumiem. Būtu labi ieviest pašvaldības finansētu projektu konkursu jaunām aktivitātēm.*

Alternatīvas kultūrvides veidošanā īpaša loma ir tieši radošajiem starpniekiem, jo viņi var savienot tīklu dalībniekus tā, lai veicinātu alternatīvu, drosmīgu ideju radīšanu un īstenošanu. Var apgalvot, ka radošie starpnieki apzinās šo nepieciešamību, taču saskata vajadzību arī pēc pašvaldību mērķtiecīga atbalsta šādām idejām. Arī pētnieki teorētiskajā literatūrā norāda, ka dažādu kultūras slāņu pastāvēšana un mijiedarbe ir vitāli nepieciešama radošas pilsētas attīstībai (Cohendet et al., 2011).

Sezonalitātes izaicinājumi

Vēl viena kultūras un radošajām nozarēm raksturīga iezīme, ko apstiprina veiktais pētījums, ir aktivitāšu intensitātes izmaiņas atkarībā no gadalaika. Sezonalitāte raksturīga arī tūrismam, kas cieši saistīts ar kultūras dzīves norisēm. Var pieņemt, ka sezonalitātes izaicinājumi attiecas tieši uz pilsētas redzamo, iesaistošo, spilgto ārējo izpausmju kopumu. Piemēram, informanti akcentē, ka tieši vasarā pilsētas radošums kļūst pieejams un uztverams ikvienam.

> *Bet vasarā katrā kafejnīcā, pagalmā, terasē ir dzīvība .. visas nedēļas nogales, viss spontāni.*

> *Vasarā pilsēta iekustas un dzīvo savādāk, lūst līdzdalības barjeras.*

Šis aspekts liek uzdot jautājumu, vai radošai pilsētai ir primāri jāsaistās ar svētku atmosfēru, ar vizuāli uztveramām kultūras dzīves izpausmēm pilsētvidē (Collins, 2023). Katrā ziņā radošie starpnieki – šī pētījuma dalībnieki – augstu novērtē tieši publisko, iesaistošo, pilsētvidē redzamo radošumu.

Pašvaldības loma radošo starpnieku tīklos

"Tīklu vijēju" sniegtais ieskats Latvijas radošo pilsētu dzīvē parāda, ka vietējās pašvaldības koordinējošā un vadošā loma pilsētu radošās dzīves veidošanā tiek uztverta neviennozīmīgi. No vienas puses, radošie starpnieki norāda, ka vietējās pašvaldības mēdz konkurēt ar privāto sektoru kultūras pasākumu rīkošanā.

Vēl joprojām redzama spēcīga konkurence starp vietējiem kultūras uzņēmējiem un pašvaldību kultūras piedāvājuma pieejamības ziņā.

Kultūras pārvaldei nepieciešams strādāt pie starpnieku sadarbībām plašākā mērogā, bet jāattālinās no lielo pilsētas pasākumu rīkošanas.

No otras puses, tiek pozitīvi novērtēta pašvaldības loma metatīklu veidošanā Eiropas kultūras galvaspilsētas pieteikuma izstrādes laikā attiecīgajā pilsētā.

EKG pieteikuma gatavošana palīdzēja pašvaldības darbiniekiem iepazīties ar biedrībām, neformālajām aktivitātēm.

Pašvaldība cenšas atbalstīt arī vietējo uzņēmējdarbību un lokālās iniciatīvas, kurām ir biznesa potenciāls. Ir centieni veidot un attīstīt NVO sektora tīklu, no pašvaldības puses veidojot NVO inkubatoru un rīkojot kapacitātes stiprināšanas pasākumus.

Daļa radošo starpnieku uzsver, ka pārāk ciešas attiecības starp radošo sektoru un pašvaldību nemaz nav vēlamas un ka KRN dalībnieki ir ieguvēji tad, ja pastāv veselīga distance.

Svarīgi, lai pastāvētu iespēja "būt atrautiem no pašvaldības konteksta".

Šajā pētījumā radošie starpnieki palīdzēja atklāt vairākus problēmjautājumus vietējās pašvaldības un KRS dalībnieku attiecībās. Secināms, ka šo attiecību navigācija varētu būt viens no radošā starpnieka būtiskiem uzdevumiem.

Kopumā esam iezīmējuši dažus pretmetus un izaicinājumus, kas raksturīgi tieši KRS aktīvo dalībnieku – radošo starpnieku – darbības kontekstam. Šo kontekstu raksturo gan atšķirīgu loģiku (radošās un ekonomiskās) radītā spriedze, gan dažādu kultūras dzīves slāņu attīstības nepieciešamība, gan jautājums par radošās pilsētas dzīves ārējo redzamību un sezonalitāti, gan kompleksās attiecības ar vietējo pašvaldību.

KAS SEKMĒ RADOŠĀ STARPNIEKA DEVUMU INDIVIDUĀLĀ LĪMENĪ?

Raksta noslēdzošajā daļā raksturosim faktorus, kas var palīdzēt radošajiem starpniekiem pilnvērtīgāk īstenot savu potenciālu radošajās pilsētās. Protams, zināmas norādes var sniegt arī iepriekšējās apakšnodaļas atziņas par radošo starpnieku darbības konteksta izaicinājumiem (pozitīva ietekme būtu to pārvarēšanai). Savukārt šī apakšnodaļa fokusējas nevis uz kontekstu, bet uz indivīda – radošā starpnieka, "tīklu vijēja" – praktiskās darbības līmeni.

Redzēt kopskatu

Pētījums atklāja, ka aktīviem radošajiem starpniekiem ir raksturīgi domāt ne tikai par savu individuālo aktivitāšu attīstīšanu, bet redzēt situāciju kopumā – izvērtēt, kuram sektora operatoram konkrētais projekts ir nozīmīgs, aktuāls un vajadzīgs.

> *Sadarbojamies, ja .. nevaram nodrošināt, tad atdodam citiem – .. nometni – plašākām telpām, .. projektu – [citam operatoram], jo labāk piestāv...*
>
> *Svarīgi, ka respektējam viens otra pasākumus. Nepārklāties ar kultūras namu.*
>
> *Mēģinām saprast, ko cilvēki varētu gribēt, jo rokas ir brīvas un var darīt jebko, kam ir jēga.*

Pētījuma dati liecina, ka šāda – uz sadarbību vērsta – pieeja visbiežāk raksturīga radošajiem starpniekiem, kas strādā bibliotēkās, tūrisma informācijas centros un uzņēmējdarbības atbalsta centros. Tās ir organizācijas, kas jau pēc savas misijas ir vērstas uz daudzveidīgas auditorijas piesaisti un atbalstīšanu. Var pieņemt, ka indivīdi-radošie starpnieki, kas strādā šajās organizācijās, var būt visai efektīvi, jo viņus stiprina organizācijas resursi.

Domāt par ilgtermiņa perspektīvu

Viens no veidiem, kā uzturēt kādas aktivitātes norisi ilgtermiņā, ir sadarbība starp dažādiem tīkla dalībniekiem, ar kā palīdzību ir iespējams nodrošināt aktivitātes turpināšanos iepriekšējā vai citā kontekstā. Sadarbība veidojas procesā un tiek izmantota kā resurss aktivitātē sasniegto rezultātu noturēšanai.

.. [konkrētā iniciatīva] attīstījās pēc viena Eiropas projekta, kādas 10 reizes notika, tad lēnām zaudējām auditoriju. Paplašinājām [auditoriju] citā apdzīvotā vietā, arī lēni beidzās. Tad atdevām citam operatoram, ar kuru ir sena sadarbība ..

.. šo mūziķi atradām – jo bija pienācis laiks. Uzrunāju savu paziņu loku, tad viņi iesaka kādu no jaunajiem. Tā mēs iegūstam kādus, kas pēc gada būs zvaigznes, un vairs nevarēsim atļauties.

Šī ir interesanta radošā starpnieka iezīme, kas, pēc autoru domām, norāda arī uz zināmu altruismu – tiek domāts ne tikai par pašiem savām iespējām darboties, bet arī par aktivitāti un tās optimālās auditorijas atrašanu. Tas pats notiek arī otrā virzienā – tīkls palīdz radošajam starpniekam atrast aktivitāti ar lielu potenciālo vērtību.

Vienoti mērķi palīdz sadarboties

Kā atzīst lielākā daļa pētījuma informantu, EKG pieteikuma sagatavošanas process ir veicinājis sadarbību, problēmu identificēšanu un vienotu mērķu izvirzīšanu. Piemēram, vairākās pilsētās tika identificēta vajadzība attīstīt laikmetīgās mākslas aktivitātes un eksperimentālus projektus. Informanti arī novērtē privātā sektora potenciālu radīt trūkstošo kultūras piedāvājumu, uzsverot, ka EKG pieteikuma izstrādē identificētās problēmas var tieši veicināt radošuma attīstību.

.. esam gatavi aizpildīt kultūras plaisas .. ir tādi uzplūdi radošai pilsētai.

EKG pieteikuma izstrādes procesā jau tika veicināta starpnieku domapmaiņa ar pašvaldību, bet nepieciešams domāt par ilglaicīgāku stratēģiju radošajām industrijām un kultūras nozarei pilsētas mērogā.

Daži radošie starpnieki atzīmē, ka pieteikuma izstrādes brīža entuziasms šobrīd ir mazinājies, kas atkārtoti norāda uz liela, apvienojoša mērķa un vīzijas svarīgumu.

Strādājot kopā pie EKG pieteikuma, optimisma bija vairāk, jo visi iztēlojās, kā tas būs, ja tas būs.

Kopumā pietrūkst redzējuma, vajag augstākus mērķus.

Nozīmīgs, apvienojošs mērķis var būt arī atsevišķu apakšnozaru attīstīšana, kā tas ir, piemēram, ar restaurācijas nozari vienā no pētītajām pilsētām. Tāpat par būtisku jaunu mērķi var izrādīties vietas veidošana laikmetīgās mākslas "dzimšanai".

Lēnām jāiet tas jaunais virziens – tas ļoti patīk, bet vēl ilgs laiks paies.

Kopumā varam secināt, ka radošos starpniekus raksturo spēja redzēt KRN plašākā kopskatā un ilgtermiņa plānošana. Savukārt būtisks priekšnoteikums viņu potenciāla attīstīšanai ir apvienojoši mērķi. Lai arī iepriekš konstatējām, ka kultūras un radošajām nozarēm ir raksturīga nepieciešamība sabalansēt ekonomisko un radošo loģiku, kā arī zināma konteksta nedrošība, tomēr vienojošie mērķi KRN ir izteikti vērsti uz kultūras, nevis ekonomikas attīstīšanu. Pētnieces pieņem, ka radošo starpnieku veiksmīgas darbības priekšnoteikumi varētu būt attiecināmi uz starpnieku darbību arī citās ekonomikas nozarēs.

DISKUSIJA UN SECINĀJUMI

Šajā rakstā esam parādījušas, ka četrās pētītajās radošajās pilsētās funkcionē neformāli tīkli, kuros īpaša loma ir radošajiem starpniekiem – indivīdiem un organizācijām, kuru pozīcija un mērķi sekmē dažādu tīkla dalībnieku zināšanu, ideju un citu tīklā nozīmīgu resursu apriti.

Radošo starpnieku tīklos notiek līdz šim savstarpēji nesaistītu resursu savienojumi; šie procesi var būt gan neapzināti, gan mērķtiecīgi. Tieši šie mikrolīmeņa savienojumi veicina radošās pilsētas radošumu. Esam atklājuši arī to, ka šiem savienojumiem pastāv robežas – gan tās, ko izvēlas nostiprināt paši radošie starpnieki, gan tās, kas izriet no visai homogēna, vienas nozares, līdzīgu ideju un prakšu dalībnieku loka. Tas vēlreiz apliecina relatīvi retāk novērtēto vājo saišu nozīmi. Vienlaikus ierobežotu vietējo auditoriju un dalībnieku loku radošie starpnieki var kompensēt ar plašiem starptautiskiem tīkliem. Atrašanās nosacītā Eiropas perifērijā netraucē nonākt globālu mākslas un kultūras procesu krustpunktos.

Tomēr šo tīklu vājā vieta joprojām ir individuālu tīklu nošķirtība. Tas apstiprina zinātniskajā literatūrā pausto tēzi, ka, jo īpaši KRN, aktīvi izpaužas "homofilija" – tieksme uzturēt kontaktus ar sev līdzīgiem (vērtības, normas, estētika u. c.) (Miller et al., 2001).

No vienas puses, var pieņemt, ka tīkla dalībnieku līdzība stiprina tīkla saiknes un ka tas veicina radošumu, jo tīkla dalībnieki var izjust uzticēšanos, daloties ar jaunām idejām (kas ir arī sava veida risks), un neuztraukties par noraidījumu (piemēram, Baer et al., 2015). No otras puses, līdzība var ierobežot radošumu, jo tīklā cirkulējošās zināšanas ir pārāk viendabīgas, tām var būt raksturīga zema daudzveidība.

Augstākminētais apliecina, ka radošo starpnieku loma pētītajās radošajās pilsētās ir ļoti nozīmīga, it īpaši inovāciju veidošanā, jo saskaņā ar līdzšinējiem pētījumiem starpniecība visspēcīgāko pozitīvo saikni veido tieši ar inovāciju rašanos (Baer et al., 2015). Pētījumos, kas veikti ārpus KRN, šādi cilvēki apzīmēti kā supersavienotāji (*super-connectors*) (Uzzi & Dunlap, 2005) – spēcīgi

starpnieki, kuriem ir saiknes ar dažādu sociālo slāņu un nozaru pārstāvjiem. Arī kultūras un radošajā sektorā ir sastopami šādi indivīdi un organizācijas.

Šajā rakstā esam parādījušas plašāku KRN kontekstu, kas raksturīgs konkrēti radošajiem starpniekiem: tajā darbojas vairākas konkurējošas loģikas, zināma sezonalitāte attiecībā uz radošuma ārēji redzamajām izpausmēm, neviennozīmīga vietējo pašvaldību loma. Esam arī iezīmējušas dažus indivīdu līmeņa faktorus, kas palīdz sekmīgai tīklu darbībai kultūras un radošajā sektorā, un tie šķiet līdzīgi citu jomu vispāratzītiem koordinētas darbības faktoriem. Tomēr KRN specifiskā iezīme ir nozīmīgā loma, ko radošie starpnieki piešķir vienojoša mērķa esamībai, un šis mērķis parasti nav ekonomiska rakstura.

Kopumā šis pētījums ir parādījis radošo starpnieku stiprās un vājās puses, to darbības specifiku kultūras un radošā sektora kontekstā un ir iezīmējis vairākus jautājumus turpmākai izpētei. Īpaši aktuāli būtu izzināt, kā darbojas tie radošie starpnieki, kas savieno dažādu nozaru dalībniekus (*super-connectors*), kuri maksimāli īsteno radošā starpnieka potenciālu.

Šis pētījums papildina līdz šim veikto analīzi par radošās pilsētas darbību, iezīmējot kultūras un radošajās nozarēs aktīvo tīklu būtisku dalībnieku – radošo starpnieku – darbību, izaicinājumus un atbalstošos faktorus. Šādi esam snieguši jaunas zināšanas radošās pilsētas radošuma mikrolīmeņa "anatomijas" izpratnei.

BIBLIOGRĀFIJA

Baer, M., Evans, K., Oldham, G. R., & Boasso, A. (2015). The social network side of individual innovation: A meta-analysis and path-analytic integration. *Organizational Psychology Review*, 5 (3), 191–223. https://doi.org/10.1177/2041386614564105)

Cattani, G, Ferriani, S., and Colucci, M. (2015). Creativity in Social Networks: A Core-Periphery Perspective. In: Jones, C., Lazersen, M., and Sapsed, J. (eds.). *The Oxford Handbook of Creative Industries*. Oxford: Oxford University Press, 75–95.

Caves, R. E. (2000), *Creative Industries: Contracts Between Art and Commerce*. Harvard University Press.

Cohen, L., Manion, L. (1994). *Research Methods in Education*. Routledge: London, UK, 718.

Cohendet, P., Grandadam, D., Laurent, S. (2011). Rethinking urban creativity: Lessons from Barcelona and Montreal. *City, Culture and Society*, 2 (3), 151–158. https://doi.org/10.1016/j.ccs.2011.06.001

Collins, P. (2023). *Galway: Making a Capital of Culture.* Orpen Press Dublin.

Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties, *American Journal of Sociology*, 78 (6), 1360–1380. https://doi.org/10.1086/225469

Karlsson, C. (2011). Clusters, Networks and Creativity. In: David Emanuel Andersson, D. E., Andersson, Å. E., Mellander, C. (eds.). *Handbook of Creative Cities*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 85–116.

Kong, L. (2005). The sociality of cultural industries, *International Journal of Cultural Policy,* 11 (1), 61–76. DOI: 10.1080/10286630500067812

Landry, C. (2006). *The Art of City Making* (1st ed.). London: Routledge.

Latvijas Kultūras akadēmija (2022). *Ieteikumi politikas plānotājiem par radošo industriju devumu mazajās pilsētās*. Pieejams LKA tīmekļvietnē: https://drive.google.com/file/d/1X5XNooHrNwO0VH5X-tanoTfXLtzWPXe6/view

Luxton, I., & Sbicca, J. (2021). Mapping movements: a call for qualitative social network analysis. *Qualitative Research*, 21 (2), 161–180. https://doi.org/10.1177/1468794120927678

Manucci, P. V., and Perry-Smith, J. E. (2022). "Who Are You Going to Call?" Network Activation in Creative Idea Generation and Elaboration. *Academy of Management Journal,* 65 (4). https://doi.org/10.5465/amj.2019.0333

McRobbie, A. (2002). Fashion Culture: Creative Work, Female Individualization. *Feminist Review,* 71 (1), 52–62. https://doi.org/10.1057/palgrave.fr.9400034

Miller, Mc., Smith-Lovin, L., Cook, J. M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27 (1), 415–444.

Perry-Smith, J. E., Mannucci, P. V. (2017). From Creativity to Innovation: The Social Network Drivers of the Four Phases of the Idea Journey. *AMR*, 42, 53–79. https://doi.org/10.5465/amr.2014.0462

Perry-Smith, J. E., Shalley, C. E. (2003). The Social Side of Creativity: A Static and Dynamic Social Network Perspective. *AMR*, 28, 89–106. https://doi.org/10.5465/amr.2003.8925236

Pratt, A. C., Hutton, T. A. (2013). Reconceptualising the relationship between the creative economy and the city: Learning from the financial crisis. *Cities*, 33, 86–95. https://doi.org/10.1016/j.cities.2012.05.008

Savitch, H.V. (2014). *Post-Industrial Cities: Politics and Planning in New York, Paris, and London*. Princeton University Press.

Uzzi, B., and Dunlap, S. (2005). How to Build Your Network. *Harvard Business Review*, December. Retrieved from: https://www.researchgate.net/profile/Brian-Uzzi/publication/7434264_How_to_build_your_network/links/5eab3f4992851cb2676913d5/How-to-build-your-network.pdf

Walliman, N. (2006). *Social Research Methods*. London: SAGE Publications Thousand Oaks, 224.

Ziebro, M., Northcraft, G. (2009). Connecting the dots: network development, information flow, and creativity in groups. In: Mannix, E.A., Goncalo, J.A., and Neale, M.A. (eds.). *Creativity in Groups* (*Research on Managing Groups and Teams, Vol. 12*). Leeds: Emerald Group Publishing Limited, 135–162. https://doi.org/10.1108/S1534-0856(2009)0000012009

Eiropas kultūras galvaspilsētas konkurss kā katalizators radošo pilsētu attīstībai

Mg. art. Ilona Asare, Latvijas Kultūras akadēmija

IEVADS

Idejas par radošajām pilsētām, to specifiskajiem attīstības priekšnosacījumiem un ieguvumiem, ko radošas pilsētas var sniegt konkrētās teritorijas attīstībā, aktualizē jau kopš 20. gadsimta 80. gadiem. Kā detalizēti skaidrots rakstā "Radošās pilsētas jēdziena attīstība un interpretācijas", radošo pilsētu fenomens ir pakāpeniski attīstījies, transformējies, arī apstrīdēts, turklāt kopumā daudzviet pasaulē šīs idejas ir šķitušas rosinošas un ir bijuši mēģinājumi izmantot kādu no radošās pilsētas attīstības stratēģijām. Atkarībā no izvēlētās pieejas var pastāvēt dažādas radošo pilsētu iedzīvināšanas stratēģijas, izvirzot atbilstošus mērķus un prioritātes, kas saistāms gan ar centieniem attīstīt radošo ekonomiku un tūrismu (Hawkins, 2001), gan piesaistīt radošās šķiras pārstāvjus (Florida, 2005), gan stiprināt vietējo kultūras un radošo ekosistēmu (Holden, 2015) vai arī veicināt kolektīvas radošas pieejas vietējo un globālo izaicinājumu pārvarēšanai urbānā vidē (Landry, 2008). Tāpat pilsētas var izvēlēties īstenot integrētu pieeju, cenšoties savos attīstības mērķos apvienot atšķirīgu pieeju ieguvumus.

Pilsētu izvēlētie attīstības virzieni saistībā ar augstāk minētajām dažādajām pieejām var būt gan iekļauti vietējā pilsētas kultūrpolitikā jeb detalizētā kultūras attīstības plānā, gan integrēti vispārējā pilsētas attīstības stratēģijā[1]. Katra pilsēta izvēlas un nosaka savus galvenos un pakārtotos mērķus, ko var ietekmēt tā brīža reālpolitiskās prioritātes. Tāpat plānos tiek ietverti vēlamie sasniedzamie rezultāti, kas saistās ar radošas pilsētas raksturlielumiem un kas ir konkrēti un izmērāmi. Tālāk pilsētai ir konsekventi jāīsteno iecerētais

plāns un jāveic novērtējums, cik lielā mērā ir sasniegti izvirzītie mērķi, kas radošas pilsētas kontekstā pamatā orientējas tieši uz kultūras un radošo resursu pilnvērtīgu izmantošanu pilsētas iedzīvotāju dzīves kvalitātes celšanai un dzīves vides uzlabošanai.

Praksē attīstības plāna ieviešana un radošas pilsētas mērķu īstenošana var būt sarežģīta dažādu iemeslu dēļ. Pirmkārt, mērķi var būt ļoti kompleksi, pārsniedzot kultūras jomas ietvarus un pieprasot starpdisciplināru sadarbību, ko ir sarežģīti īstenot tradicionāli funkcionāli sadalītā pārvaldībā. Otrkārt, reālpolitikā var dominēt citas politiskās prioritātes publiskā finansējuma piešķiršanā, piemēram, nepieciešamība papildus ieguldīt ceļu infrastruktūrā, izglītībā vai sociālā jomā, un tas var izkonkurēt kultūrpolitiskās vajadzības. Kultūras un radošā sektora loma iedzīvotāju dzīves kvalitātes un labbūtības celšanā tiek atzīta ne vien lokālā, bet arī starptautiskā mērogā arī no lielo starpvaldību organizāciju puses (piemēram, Apvienoto Nāciju Organizācija (turpmāk – ANO) pēta un izceļ radošās ekonomikas lomu[2], Eiropas Komisija (turpmāk – EK) veido dienaskārtību kultūrai, uzsverot tās lomu eiropiešu sociālā kohēzijā un labbūtībā[3]). Tomēr praksē kultūras ietekmes rezultāti nav viegli identificējami un izmērāmi (skatīt rakstus "Kultūras līdzdalības nozīme labbūtības veicināšanā radošajās pilsētās" un "Kultūras un radošo industriju identificēšana pilsētas mērogā – ko stāsta dati?"), tāpēc faktiskie ieguldījumi kultūras un radošajā sektorā var nesasniegt tādu līmeni, kas nodrošinātu sektora attīstību un izvirzīto radošas pilsētas izaugsmes mērķu sasniegšanu.

Pieredze rāda, ka šādos apstākļos ārējie faktori var nospēlēt būtisku lomu. Kā katalizators radošas pilsētas resursu koncentrācijā un piesaistē mērķtiecīgai un neatliekamai darbībai var kalpot dažādi starptautiski konkursi, kuros pilsētas ir ieinteresētas piedalīties sava zīmola stiprināšanai un starptautiskas atpazīstamības iegūšanai (Richards, Marques, 2015). Pie šādiem konkursiem var minēt dalības iespēju UNESCO Radošo pilsētu tīklā (*UNESCO Creative Cities Network*)[4] un Eiropas kultūras galvaspilsētas (*European Capital of Culture*) konkursu[5]. Šādi konkursi var palīdzēt celt vietējā radošā sektora aktoru un iedzīvotāju pašapziņu un plašāku mērķu izvirzīšanu ne tikai titula iegūšanas gadījumā, bet arī jau kandidēšanas procesā, ja tas tiek organizēts ar plašu radošā sektora un iedzīvotāju iesaisti (Fox, Rampton, 2015). Šajā rakstā tuvāk apskatīsim priekšrocības, kas izriet no Eiropas kultūras galvaspilsētas titula piešķiršanas, analizējot, kā konkurss var palīdzēt pilsētām mērķtiecīgāk un ātrāk īstenot savas radošās ambīcijas un kā šo iespēju ir izmantojošas Latvijas pilsētas.

1 Latvijas likumdošana (Attīstības plānošanas sistēmas likums, Teritorijas attīstības plānošanas likums) paredz pašvaldībām veidot vispārēju ilgtermiņa ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un vidēja termiņa attīstības programmas, kas var tikt veidotas izvērstāk arī konkrētām nozarēm, piemēram, kultūras nozarei.

2 ANO regulāri apkopo informāciju un izdod globālo radošās ekonomikas pārskatu "Creative Economy Outlook". Pieejams: https://unctad.org/topic/trade-analysis/creative-economy-programme

3 Jaunā Eiropas darba kārtība kultūrai "A New European Agenda for Culture" (2018). Pieejams: EUR-Lex - 52018DC0267 - EN - EUR-Lex (europa.eu)

4 UNESCO Radošo pilsētu tīkls. Pieejams: https://en.unesco.org/creative-cities/

5 Eiropas kultūras galvaspilsētas iniciatīva. Pieejams: https://culture.ec.europa.eu/policies/culture-in-cities-and-regions/european-capitals-of-culture

EIROPAS KULTŪRAS GALVASPILSĒTAS INICIATĪVA KULTŪRAS UN RADOŠO PILSĒTU IZAUGSMEI

Viens no veiksmīgākajiem un atpazīstamākajiem konkursiem Eiropas Savienībā pēdējās desmitgadēs ir Eiropas kultūras galvaspilsētas (turpmāk – EKG) konkurss, kurā uz EKG titulu ir pretendējis ievērojams skaits Eiropas pilsētu, kas caur dalību konkursā ir vēlējušās palielināt savu starptautisko atpazīstamību, kā arī ir izstrādājušas savas pilsētas radošās attīstības stratēģijas (Garcia, Cox, 2013). Pretendējot uz EKG titulu, pilsētas zināmā mērā ierindo sevi Eiropas radošo pilsētu sarakstā, pozicionējoties kā pilsētas, kuru attīstības stratēģijā būtiska loma ir kultūras un radošajām norisēm. Par to liecina 2013. gadā veiktais pētījums par EKG veiksmīgām stratēģijām un ilgtermiņa efektiem (Garcia, Cox, 2013), kā arī tas, ka EK veidotajā kultūras un radošo pilsētu monitoringā ir iekļauti dati ne tikai par Eiropas kultūras galvaspilsētas titula ieguvējām, bet arī šī titula kandidātpilsētām (papildus vēl ir iekļautas pilsētas no UNESCO Radošo pilsētu tīkla un lielu, atpazīstamu kultūras festivālu rīkotājpilsētas), kas kalpo kā apliecinājums šo pilsētu nopelniem radošas pilsētas stratēģijas īstenošanā.

Sākotnēji Eiropas kultūras galvaspilsētas ideja radās 1983. gadā un saistījās ar vēlmi uzsvērt Eiropas kultūru dažādību un bagātību, kā arī izcelt kopīgo Eiropas vēsturē un vērtībās, ik gadu kādai Eiropas Savienības (turpmāk – ES) pilsētai piešķirot Eiropas kultūras pilsētas nosaukumu. Idejas iniciatore bija toreizējā Grieķijas kultūras ministre Melina Merkuri (*Melina Mercouri*), un Atēnas 1985. gadā īstenoja pirmo Eiropas kultūras pilsētas programmu. Vēlāk – 1999. gadā – EK ieviesa Eiropas kultūras galvaspilsētas titulu un izveidoja provizorisku kalendāru ar mērķi ik gadu divās ES valstu pilsētās īstenot eiropeiskas kultūras programmas, kas atbilstu ES politiskajām prioritātēm. Paralēli Eiropas kultūras dažādības izcelšanai kā mērķis EKG iniciatīvai tiek izcelta kultūras ieguldījuma sekmēšana pilsētas attīstībā. Kopš 1985. gada godpilno titulu ir saņēmušas vairāk nekā 60 pilsētas, taču kandidātpilsētu skaits ir krietni lielāks. Pilsētām par titulu ir jākonkurē nacionāla mēroga konkursos sešus gadus pirms konkrētā Eiropas kultūras galvaspilsētas gada norises, iesniedzot plānoto EKG gada programmu vērtēšanai starptautiskai žūrijai. Tādējādi par titulu vienas valsts robežās var sacensties pat 10 un vairāk pilsētas, kas rūpīgi plāno savu nākotnes kultūras vīziju un veido unikālu kultūras programmu viena gada garumā.

Kandidātpilsētu uzdevums ir plānot daudzveidīgu, laikmetīgu un starptautisku kultūras programmu, kas atbilst aktuālai vietējai un globālai tematikai, interpretējot sabiedrībā aktuālās tēmas un kopīgās Eiropas vērtības ar dažādiem mākslinieciskiem līdzekļiem. Programmā jāspēj parādīt vietējo kultūras unikalitāti Eiropas viesiem un iepazīstināt vietējo sabiedrību ar Eiropas mākslu un kultūras vērtībām. Pilsētu veidotajam kultūras piedāvājumam ir jābūt klimatneitrālam un piekļūstamam dažādām sabiedrības grupām. Turklāt

programmas veidošanā ir būtiski iesaistīt vietējo kultūras sektoru un iedzīvotājus. Visi šie aspekti ir ietverti EKG kandidātpilsētu vērtēšanas kritērijos, kas noteikti Eiropas Parlamenta lēmumā par Eiropas kultūras galvaspilsētas rīcības izveidi un pēc kuriem vadās starptautiska pieteikumu izvērtēšanas žūrija[6] (lēmumā noteiktās vērtēšanas kritēriju kategorijas ir "Ieguldījums ilgtermiņa stratēģijā", "Eiropas dimensija", "Kultūras un mākslas saturs", "Izpildes spēja", "Sabiedrības iesaistīšana" un "Pārvaldība").

Konkursā pilsētām ir jāpamato, kā EKG programma palīdzēs tām sasniegt savus ilgtermiņa ilgtspējīgas attīstības mērķus, kas saistās ar iekļaujošas un starptautiskas kultūras dzīves veidošanu, lai EKG programmai būtu paliekoša pozitīva ietekme, nevis tā patērētu ievērojamus pilsētas resursus viena gada ietvaros bez ilgtermiņa ieguvumiem. EK sagaida, ka EKG programma ne tikai piesaistīs kultūras tūristus konkrētajā gadā, bet arī palīdzēs veidot regulārus kultūras līdzdalības paradumus dažādām iedzīvotāju grupām. Lai programmu varētu īstenot augstā kvalitātē, pilsētu pašvaldībām ir jāstiprina arī vietējais kultūras un radošais sektors, kuram var trūkt starptautiskās kultūras sadarbības pieredzes un kapacitātes.

Kopumā EKG titula kandidātpilsētām ir jāīsteno plašs, komplicēts uzdevumu kopums, līdzsvarojot dažādas prioritātes, kas saistās gan ar vietējā kultūras un radošā sektora stiprināšanu un internacionalizāciju, gan ar ārvalstu mākslinieku un kuratoru piesaisti atpazīstamu kultūras norišu īstenošanai, panākot plašāku EKG programmas redzamību un tūristu piesaisti. Tā kā konkursā pilsētām starptautiskai žūrijai jāsniedz konkrētas atbildes arī par saviem ilgtermiņa mērķiem, šis konkurss var kalpot kā lielisks ārējais katalizators mērķtiecīgai attīstībai kultūras un radošajā jomā, aktivizējot vietējo kultūras un radošo sektoru un panākot vietējo politisko atbalstu izvirzītajām prioritātēm (Garcia, Cox, 2013). Lai gan tiešs finansiāls atbalsts no ES ir salīdzinoši neliels (pilsētas var pretendēt uz Melinas Merkuri vārdā nosaukto balvu pusotra miljona eiro apmērā, kas procentuāli ir salīdzinoši maza daļa no kopējām programmas īstenošanas izmaksām), šī ir iespēja vietējam kultūras un radošajam sektoram audzēt kapacitāti, piesaistot papildu resursus un ārējo finansējumu, lai pēc EKG gada īstenošanas turpinātu darbu jau jaunā līmenī.

Tā kā EKG programmas realizēšanā jāapvieno ļoti dažādas intereses un vajadzības, tās īstenošanā ir nepieciešama tālredzīga pārvaldība, veicot pārdomātas izvēles EKG programmas finanšu ieguldījumiem, lai EKG programma kļūtu par nepieciešamo soli pilsētas atspērienam tālākā izaugsmē. Ne visām pilsētām izdodas veiksmīgi īstenot šo uzdevumu. Dažkārt vietējais kultūras sektors var nebūt pietiekami līdzdalīgs programmas tapšanā, īpaši, ja EKG programmas īstenošanai tiek pieaicināts ārējais mākslinieciskais vadītājs. Savukārt pilsētu vadītāju vēlme koncentrēties uz īstermiņa mārketinga mērķu sasniegšanu, nevis ilgtermiņa ieguldījumiem kultūras potenciāla īstenošanai pilsētā ir veicinājusi EKG iniciatīvas organizatora EK prasību EKG titula piešķiršanas konkursa vērtēšanas kritērijos iekļaut īstenojamās programmas

6 Eiropas Parlamenta un Padomes lēmums Nr. 445/2014/EU no 16.04.2014. par Eiropas Savienības rīcības "Eiropas kultūras galvaspilsētas" no 2020. līdz 2033. gadam izveidi. Pieejams: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ TXT/?uri=CELEX%3A32014D0445

ilgtermiņa ietekmes plānu, kā arī iedzīvotāju un vietējā kultūras sektora iesaistes novērtējumu (Richards, Palmer, 2009).

Tomēr kopumā, pat neuzvarot konkursā un neiegūstot titulu, pilsētas jau kandidēšanas procesā var gūt zināmas priekšrocības, ja konkursa pieteikuma sagatavošana notiek ar plašu kultūras sektora un iedzīvotāju līdzdalību.

Kā galvenie kandidātpilsētu ieguvumi Eiropas Komisijas veidotajās vadlīnijās EKG konkursa dalībniecēm[7] tiek minēti:

1) savu stipro pušu apzināšana un izcelšana, pašlepnuma celšana pilsētas iedzīvotāju un kultūras sektora vidū;
2) palielināta iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs;
3) jauna kultūras piedāvājuma radīšana, festivālu internacionalizācija un kultūras sektora starptautiskās sadarbības izvēršana;
4) pilsētas starptautiskās reputācijas un zīmola stiprināšana, kas var rezultēties starptautiskā tūrisma pieaugumā;
5) pieteikuma veidošana kā katalizators pilsētas daļas revitalizācijai vai noteiktas infrastruktūras attīstībai.

7 *European Capitals of Culture 2022 to 2033. A guide for cities preparing to bid. European Commission*. Retrieved from: https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/capitals-culture-candidates-guide_en_vdec17.pdf

Daži pētnieki uzsver, ka vieni no nozīmīgākajiem EKG konkursa kandidātpilsētu ieguvumiem ir vietējo un starptautisko sadarbības tīklu aktivizēšana un sabiedrības saliedētība. Pēc pētnieku novērojumiem kandidēšanas procesā jauniegūtie kontakti tiek aktivizēti un jauni sadarbības modeļi tiek īstenoti arī tajos gadījumos, ja pilsētas neiegūst titulu (Richards, 2015).

Savukārt, iegūstot titulu un sekmīgi īstenojot EKG programmu, pilsētas var sagaidīt vairākus būtiskus ieguvumus, kas saskaņā ar Eiropas Parlamenta pasūtītā pētījuma secinājumiem, analizējot EKG titulu saņēmušās 60 pilsētas 30 valstīs 34 gadu garumā, atspoguļojas gan kultūrvidē, gan pilsētvidē, gan sociālā vidē un ekonomikā (Garcia, 2013):

1) jaunu tradicionālu kultūras pasākumu un festivālu ieviešana;
2) kultūras sektora kapacitātes celšana un jaunu sadarbības tīklu rašanās, tai skaitā starpdisciplinārās sadarbības attīstīšana;

3) kultūras organizāciju auditorijas pieaugums un auditorijas dažādošana;
4) uzlabots pilsētas publiskais tēls un atpazīstamība kā kultūras tūrisma galamērķim;
5) iedzīvotāju pozitīvs pašlepnums un lokālpatriotisms;
6) tūristu skaita pieaugums ilgākā laika periodā (arī pēc EKG programmas īstenošanas);
7) pilsētas kultūras un publiskās infrastruktūras uzlabojumi;
8) kultūras lomas pieaugums pilsētas attīstībā, kas atspoguļojas arī publiskā finansējuma piešķiršanā ilgākā laika periodā.

Sagatavošanās EKG programmas realizācijai, izstrādājot apjomīgu un detalizētu kultūras programmu dalībai EKG konkursā, veicina radošas pilsētas attīstību, kas var būt balstīta dažādās šī raksta ievadā pieminētajās pieejās. EKG programmas gatavošana var ietvert pētnieka Ričarda Floridas (*Richard Florida*) pieminēto nepieciešamo talantu piesaisti un attīstību, vietējo kultūras organizāciju kapacitātes un sadarbības pilnveidošanu atbilstoši Džona Holdena (*John Holden*) piedāvātajam radošās ekosistēmas modelim, gan jaunu starpdisciplināru sadarbības iniciatīvu veidošanu radošai urbānai intervencei atbilstoši Čārlza Lendrija (*Charles Landry*) koncepcijai par radošu pilsonisko aktīvismu.

LATVIJAS PILSĒTU LĪDZDALĪBA EIROPAS KULTŪRAS GALVASPILSĒTAS KONKURSĀ

Latvijas pilsētām līdz šim ir bijušas divas iespējas nest Eiropas kultūras galvaspilsētas titulu. Pirmo reizi 2014. gadā kā Eiropas kultūras galvaspilsēta tika nominēta Rīga, nacionālajā konkursā pārspējot Cēsu un Liepājas pieteikumus. Otrā iespēja sekos 2027. gadā, kad savu iecerēto programmu kā nacionālā konkursa uzvarētāja īstenos Liepāja. Rīgas gadījumā jau ir veikts realizētās Eiropas kultūras galvaspilsētas programmas novērtējums, savukārt 2027. gada Eiropas kultūras galvaspilsētas titula kandidātpilsētu īstenotajās programmās varam redzēt pozitīvas tendences radošo pilsētu raksturlielumu stiprināšanā.

Rīgas – Eiropas kultūras galvaspilsētas 2014 īstenotās programmas rezultāti

Rīgas Eiropas kultūras galvaspilsētas pieteikums tika veidots 2009. gada ekonomiskās krīzes apstākļos, kā rezultātā par galveno programmas virstēmu tika izvēlēta tēma "Force Majeure" (franču val. – nepārvarama vara), paužot ideju, ka par sava veida *force majeure* var kļūt arī kultūra kā pozitīvu pārmaiņu spēks ar iespēju kļūt par glābšanas un izdzīvošanas instrumentu cilvēku un pilsētu dzīves vēršanai uz labu[8].

8 Rīgas pieteikums Eiropas kultūras galvaspilsētas 2014 titulam "Force Majeure" (2011). Rīgas domes Kultūras departaments, Rīga.

Līdzīgi kā citās Eiropas kultūras galvaspilsētās arī Rīgas realizētās EKG programmas ietekme tika pētīta un analizēta, publiskojot rezultātus Latvijas Kultūras akadēmijas (turpmāk – LKA) (Laķe et al., 2015) un Eiropas Komisijas (Fox, Rampton, 2015) izvērtējuma ziņojumos.

Kultūras vitalitātes ziņā Rīgas sagatavotais kultūras piedāvājums 2014. gadā izcēlās ar daudzveidīgām kultūras aktivitātēm (togad vairāk nekā 500 norises), to starptautisko dimensiju un laikmetīgu kultūras norišu ienākšanu Rīgas apkaimēs, kas līdz tam nebija ierasta praksē apkaimēs trūkstošās kultūras infrastruktūras dēļ. LKA pētnieku aptaujātie eksperti atzīst, ka programmā bijis pietiekams balanss starp t. s. augsto mākslu un piedāvājumu plašam iedzīvotāju lokam, tai skaitā organizējot dažādas skaidrojošas un izglītojošas papildaktivitātes, kā arī tika veidotas aktivitātes ar lielāku auditorijas tiešo līdzdalību. Tieši kultūras decentralizācijas un pieejamības aspektā Rīgas īstenotā kultūras programma tika vērtēta ļoti pozitīvi, jo 63 % pasākumu tika piedāvāti bez maksas, kā arī daudziem pasākumiem tika nodrošinātas interneta vai televīzijas tiešraides, tādējādi nodrošinot pieejamību aktivitātēm plašai un daudzveidīgai auditorijai (Laķe et al., 2015).

"Rīga – Eiropas kultūras galvaspilsēta 2014" (turpmāk – "Rīga 2014") pasākumu organizatoru aptaujā tika iegūts pozitīvs vērtējums Rīgas kultūras dzīves uzlabojumiem – divas trešdaļas aptaujāto kultūras organizāciju pārstāvju uzskatīja, ka Rīgas kultūras vitalitāte ir augusi (Laķe et al., 2015). Kā papildu ieguvums tika uzsvērta arī kultūras izpratnes paplašināšana sabiedrībā un politiķu vidū (no šaurās mākslas izpratnes uz plašāku izpratni par kultūras un radošajām aktivitātēm kā dzīves kvalitātes sastāvdaļu).

Tieši kultūras norišu ienākšanu Rīgas apkaimēs, izmantojot novatoriskas pieejas pilsētvides izmantošanā un tukšo telpu aizpildīšanā, pētnieki ir vērtējuši kā vienu no būtiskiem "Rīga 2014" programmas sasniegumiem kultūras decentralizācijas un pieejamības virzienā (Tjarve, Zemīte, 2014). Ar Rīgas domes politisko atbalstu apkaimju programmas īstenošana tika turpināta nākamajos gados, izveidojot

pašvaldības projektu konkursu finansējuma piešķiršanai apkaimju iniciatīvām[9], kurā var piedalīties gan kultūras organizācijas, gan pašu iedzīvotāju veidotas apkaimju biedrības. Šāda radoša pieeja savas vides uzlabošanai, izmantojot kultūras un radošos instrumentus, tieši sasaucas ar pētnieka Lendrija koncepciju par iedzīvotāju urbānajām inovācijām radošā pilsētā.

Radošās ekonomikas attīstības ziņā pasākumu rīkotāju sektors ieguva papildu finansējumu grantu formā konkrētajā gadā, taču grūtāk ir novērtēt īstenotās EKG programmas ietekmi uz radošā sektora attīstību ilgākā laika periodā, palielinot darba vietu skaitu u. tml. Pašvaldības publiskā finansējuma taupības pasākumi ekonomiskajai krīzei sekojošos gados radīja nopietnus izaicinājumus projekta komandai īstenot programmas pieteikumā solīto. Tomēr 90 % ieceru tika īstenotas, un tas tika paveikts pamatā ar valsts (45 %) un Rīgas pašvaldības (44 %) finansiālu atbalstu, kopumā programmas īstenošanā ieguldot 27,3 miljonus eiro. Jāteic, ka ieguvējs nebija tikai kultūras sektors, jo, analizējot izdevumu pozīcijas, tika secināts, ka 32 % izdevumu tika iztērēti pasākumu nodrošinājumam (Dīvāne et al., 2015), līdz ar to ieņēmumi tika nodrošināti dažādiem tehniskā atbalsta sniedzējiem, komunālo pakalpojumu piedāvātājiem, transporta, ēdināšanas, naktsmītņu uzņēmumiem u. tml., tā veicinot programmas ekonomisko atdevi dažādos tautsaimniecības sektoros.

Ar starptautiskās atpazīstamības veidošanu Rīgai neveicās tik raiti, neskatoties uz lielāku skaitu ārvalstu žurnālistu vizīšu un publikācijām ārvalstu medijos. Rīgai kā jau atpazīstamam tūrisma galamērķim tomēr neizdevās ievērojami kāpināt savu starptautisko atpazīstamību starptautiskā mārketinga aktivitāšu iepirkuma procedūras sarežģījumu dēļ. "Rīga 2014" apmeklētāju vidū bija tikai aptuveni 2 % ārvalstu viesu (Laķe et al., 2015).

Lai gan programmas sociālā ietekme ir grūtāk novērtējama, jo nepieciešams iegūt atbilstošus datus ilgākā laika periodā, tomēr veiktajā pētījumā ir pausta pārliecība, ka programma ir veicinājusi pašlepnumu par savu pilsētu un valsti un piederības sajūtu savai dzīves vietai un kopienai, veicinot lielākas rūpes par apkārtējo vidi (Laķe et al., 2015).

Diemžēl "Rīga 2014" programma no vietējo lēmumu pieņēmēju puses tika skatīta vairāk kā vienreizējs īpašs pasākums, kam nav nepieciešams turpinājums. Līdz ar to izveidotā "Rīga 2014" biroja darbs netika turpināts[10], kaut kādā mērā zaudējot uzkrātās prasmes starptautisku kultūras projektu īstenošanā. Biroja "Rīga 2014" darba pārtraukšana un organizatoriskās komandas izformēšana liecināja, ka no Rīgas pašvaldības vadības puses EKG programma netika uzlūkota kā solis plašāku pilsētas kultūras ilgtermiņa mērķu sasniegšanā, kas varētu saistīties ar mērķtiecīgu kultūras internacionalizāciju un Eiropas kultūras

9 Rīgas apkaimju iniciatīvu līdzdalības un piederības veicināšanas projektu konkurss. Pieejams: https://apkaimes.lv/konkurss/apkaimju-iniciativu-lidzdalibas-un-piederibas-veicinasanas-projektu-konkurss/

10 Rīgas domes 25.08.2015. lēmums Nr. 2899 "Par Rīgas pilsētas pašvaldības līdzdalības izbeigšanu nodibinājumā *Rīga 2014*".

vadības pieredzes pārņemšanu. Tomēr EKG pieredze palīdzēja saskatīt nepieciešamību iekļaut kultūras aspektus pilsētas attīstības programmā līdzās ekonomiskajiem un pilsētas infrastruktūras uzlabošanas mērķiem. Tāpat kultūras organizācijas, kas piedalījās programmas īstenošanā, cēla savu kapacitāti liela mēroga starptautisku projektu īstenošanā, kā arī tika aktivizētas dažādas vietējās kultūras sektora un starpdisciplinārās sadarbības, kas līdz tam nebija notikušas.

Kopumā Rīgas pilsētā novērojama attīstība tieši radošas pilsētas ekosistēmas paplašināšanā un aktivizēšanā, ar EKG programmas palīdzību piedāvājot decentralizētas un daudzveidīgas kultūras norises ārpus ierastajiem kultūras norišu centriem. Pozitīvi vērtējama kultūras sektora prasmju attīstība internacionalizācijas un starpdisciplinārās sadarbības virzienā, kā arī lokālo pasākumu īstenošanā ar plašu vietējo iedzīvotāju līdzdalību, kas stiprina vietējā kultūras sektora noturību.

Titula "Eiropas kultūras galvaspilsēta 2027" Latvijas kandidātpilsētu radošie mērķi

Konkurss par titulu "Eiropas kultūras galvaspilsēta 2027" Latvijā norisinājās 2021.–2022. gadā ar plašu Latvijas pilsētu interesi un līdzdalību, neskatoties uz to, ka pieteikumu sagatavošana sakrita ar Covid-19 pandēmijas laika ierobežojumiem. Priekšatlases konkursā piedalījās deviņas pilsētas (arī tādas, kuru līdzšinējā atpazīstamība kā kultūras un radošajām pilsētām Latvijā ir bijusi salīdzinoši neliela) – Cēsis, Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Jūrmala, Kuldīga, Liepāja, Ogre, Valmiera[11].

Konkursa nosacījumi ietvēra prasību iesaistīt vietējos iedzīvotājus un radošo sektoru jau pieteikuma veidošanas procesā, kopīgi izstrādājot programmas mērķus un projektu ieceres. Pilsētām pandēmijas apstākļos nācās līdzdalības aktivitātes rīkot attālināti digitālā formātā. Tā pašvaldības darbiniekiem bija jauna pieredze, domājot par jaunām, inovatīvām koprades formām kultūras piedāvājuma veidošanā. Inovatīvās pieejas plašākā kultūras sektora un sabiedrības iesaistē ir piemērs Čarlza Lendrija radošās pilsētas idejas iedzīvināšanai, sekmējot pilsonisko radošumu urbānās attīstības jautājumu risināšanā.

Uz fināla otro atlases kārtu starptautiskā konkursa žūrija izvirzīja četras kandidātes – Daugavpili, Jūrmalu, Liepāju un Valmieru[12]. Jūrmala izlēma tomēr no konkursa izstāties, kā argumentu minot neskaidrību par valsts līdzfinansējuma iegūšanu programmas realizācijai[13], un konkursa finālā žūrija izvēlējās atbalstīt Liepājas pieteikumu[14].

11 Eiropas kultūras galvaspilsētas atlase 2027. gadam Latvijā. Priekšatlases posms. Ekspertu žūrijas ziņojums. Pieejams: https://www.km.gov.lv/lv/media/19530/download

12 Turpat.

13 Jūrmala izstājas no cīņas par Eiropas kultūras galvaspilsētas titulu, LSM ziņa, 01.11.2021. Pieejams: https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kulturtelpa/jurmala-izstajas-no-cinas-par-eiropas-kulturas-galvaspilsetas-titulu.a428286/

14 Eiropas kultūras galvaspilsētas atlase 2027. gadam Latvijā gala atlases posms. Žūrijas ekspertu ziņojums. Pieejams: https://www.km.gov.lv/lv/media/25856/download

Žūrijai pilsētu izvērtējumā bija jāņem vērā seši galvenie Eiropas Komisijas noteiktie kritēriji[15]: EKG programmas ieguldījums pilsētas ilgtermiņa kultūras stratēģijas īstenošanā, kultūras un mākslas satura kvalitāte un aktualitāte, Eiropas dimensijas klātesamība, sabiedrības iesaistīšana, pārvaldības kvalitāte un spēja realizēt iecerēto plānu. Tika ņemta vērā arī pieteikuma literārā valoda koncepcijas un darbības plāna izklāstā, kā arī pieteikuma mākslinieciskais noformējums, kas demonstrēja katras pilsētas radošo pieeju, tomēr noteicošais pieteikumu izvērtējumā bija tieši pieteikuma saturs.

15 Turpat.

Izvērtējot augstāk minētos kritērijus, žūrijas locekļi sniedza rekomendācijas par nepieciešamiem darba plānu uzlabojumiem visām kandidātpilsētām, bet EKG programmas īstenošanu nolēma uzticēt Liepājai, kurā ir ievērojama kultūras organizāciju pārstāvniecība, atbilstoša kultūras infrastruktūra un pilsētvide, kā arī pieredze liela mēroga, tai skaitā starptautisku, kultūras notikumu rīkošanā.

Žūrijas ziņojumā, veicot izvēli par labu Liepājai, tika minēti šādi pieteikuma aspekti:

1) Liepājas programmas mākslinieciskā koncepcija "(ne)miers" ietver pašreizējā Eiropā aktuālu uzstādījumu par kultūras kompetenču nepieciešamību sabiedrības krīžu risinājumu rašanā;
2) pieteikums ir balstīts lokālajā specifikā, bet rosināto projektu idejām piemīt potenciāls rezonēt arī starptautiski;
3) pieteikuma veidošanā rīkotas daudzskaitlīgas diskusijas ar vietējām kopienām un ir plānota kultūras piekļūstamības palielināšana.[16]

16 Turpat.

Liepājas pieteikuma koncepcija "(ne)miers" ietver uzstādījumu caur kultūras norisēm runāt par svarīgām problēmām, kas ir aktuālas gan Liepājai, gan Eiropai kopumā. Piemēram, programmas sadaļā "Eiropas sapnis" ir pausts aicinājums caur mākslinieciskām norisēm meklēt atbildes uz jautājumu, kas ir kopīgais Eiropas sapnis un kādi ir raksturlielumi eiropiešu dzīves kvalitātei. Savukārt sadaļā "Apzinātā mērenība" uzsvars ir likts uz projektiem, kas ir saistīti ar vides ilgtspēju, bet sadaļā "Radošā tālnojauta" – uz tehnoloģiskām un sociālām inovācijām.

Liepājas pieteikumā tiek definēti pilsētas izaicinājumi tālākai attīstībai: jāiemācās sadarboties starptautiski un savstarpēji, pārvarot raksturīgo inertumu un līdzdarbojoties savas dzīves vides veidošanā; jāmāk saglabāt unikālā identitāte vienlaicīgi ar atvērtību jaunajam; jāmācās ieviest viedie un digitālie risinājumi.

Pieteikumā ir arī definēti pilsētas ilgtermiņa mērķi: attīstīt daudzveidīgus un kvalitatīvus kultūras procesus, veidojot viedu un ilgtspējīgu kultūras infrastruktūru, kā arī ar kultūras palīdzību veidot atvērtu un aktīvu

sabiedrību. Pieteikuma veidotāji uzsver, ka Eiropas kultūras galvaspilsētas programma būs jauna un aizraujoša platforma iepriekšējo ieradumu maiņai, atvērtas un aktīvas sabiedrības veidošanai un ka programmas mērķi ir tiešā saskaņā ar pilsētas ilgtspējīgas attīstības mērķiem. Šī pieeja vieš cerību, ka atšķirībā no Rīgas pieredzes Liepājas programmas projektiem varētu tikt plānots turpinājums pēc Eiropas kultūras galvaspilsētas gada noslēguma, veidojot konsekventu Liepājas kā radošas pilsētas attīstību, turpinot ieguldīt radošā sektora kapacitātes stiprināšanā un pilsētas kultūras vitalitātes veidošanā.

Jāatzīst, ka arī abu pārējo otrajā kārtā nokļuvušo kandidātpilsētu Daugavpils un Valmieras pieteikumi bija izstrādāti augstā kvalitātē, piedāvājot interesantas radošās koncepcijas un projektus. Pozitīvi, ka šīs abas pilsētas ir gatavas daļu programmas ideju īstenot dzīvē arī bez titula iegūšanas, sekmējot savu pilsētu kultūras vitalitātes attīstību, par ko liecina abu pilsētu īstenotās aktivitātes. Valmieras pieteikuma "Dinamiskā pilsēta" ideja atspoguļo Valmieras stratēģiju būt pastāvīgā kustībā un nebaidīties pilsētu transformēt. Pieteikuma veidotāji runā par pilsētas dzīvesveida transformāciju, kļūstot par kultūras mikrolielpilsētu (*urban micro-city*), kurā noris simbioze starp kultūru un pragmatiskās saimniekošanas tradīciju. Līdzīgi kā Liepājā arī Valmieras pieteikuma veidotāju mērķis ir kulturāla un izglītota, aktīva sabiedrība, ilgtspējīga un kvalitatīva dzīvesvide, kur būtu novērojama pilsētas un lauku sinerģija. Turklāt Valmieras mērķos tiek pieminēta arī starptautiski konkurētspējīga uzņēmējdarbība, kā arī tiek plānots stiprināt vietējo kultūras un radošo sektoru.[17]

Neiegūstot titulu, Valmiera tomēr ir izstrādājusi alternatīvu plānu, kas paredz stiprināt kultūras starptautisko dimensiju, ieviest laikmetīgās kultūras aktivitātes un vairot iedzīvotāju kultūras līdzdalību[18]. Pozitīvi, ka vairākas no programmas iecerēm tiek īstenotas, kā centrālo laikmetīgu kultūras norišu norises telpu atverot atjaunotu industriālā mantojuma telpu "Kurtuve"[19]. Pilsēta konsekventi attīsta jaunu Valmieras multimediju festivālu[20] un plāno iesaistīties UNESCO Radošo pilsētu tīklā. Tāpat tiek attīstīts novada muižu tīkls, mēģinot piepildīt vēsturiskā mantojuma ēkas ar jaunu saturu, kā arī noris citas jaunas pašvaldības atbalstītas kultūras aktivitātes.

Daugavpils, kuras attīstībā ir būtiski pierobežas un multikulturālas sabiedrības izaicinājumi, kā galveno vadmotīvu Eiropas kultūras galvaspilsētas programmai izvēlējās "Kopīgas valodas" jeb *Lingua Franca* jautājumu. Pieteikuma veidotāji uzsvēruši, ka tieši māksla un kultūra var kļūt par vienojošo kopīgo valodu pārmaiņu un konfliktu pasaulē. Daugavpils aicinājums bija meklēt un radīt kopīgu valodu, lai tajā varētu sarunāties un risināt mūsdienu izaicinājumus, veidojot iekļaujošu pasauli, kurā dažādais un īpašais saglabā savu identitāti. Pilsēta aicināja uz kopradīšanu un sadarbību visās valodās runājošos cilvēkus, lai iestātos par ilgtspējīgu kopīgu dzīvi, kurā cilvēki ar prieku rūpējas viens par otru un par dabu, kas

17 Valmieras pieteikums Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027 titulam "Dinamiskā pilsēta" (2022). Pieejams: https://www.valmierasnovads.lv/novads/kultura/dinamiska-pilseta/

18 Turpat.

19 Laikmetīgās kultūras programma "Kurtuve". Pieejams: https://www.kurtuve.com/#1

20 Valmieras Starptautiskais multimediju festivāls. Pieejams: https://www.vsmf.lv/?lang=lv

būtu aktuāls izaicinājums gan globāli, gan Daugavpils vietējā kontekstā. Līdzīgi kā citās pilsētās arī Daugavpils stratēģiskais mērķis ir radošs, kultūrizglītots un kultūrā aktīvs iedzīvotājs, iekļaujoša kultūrvide un dinamiska radošā sektora izaugsme. Šos mērķus palīdzētu sasniegt plānotā EKG kultūras programma, kas ietvēra daudzveidīgas – gan tradicionālas, gan laikmetīgas – iniciatīvas, kas tiktu īstenotas starpnozaru un starptautiskā sadarbībā. Daugavpils vēlme bija caur dalību EKG konkursā vairot savu starptautisko atpazīstamību kā kultūras un radošai pilsētai, veidojot jaunu pilsētas tēlu.

Lai gan Daugavpils konkursā neuzvarēja, tomēr pieteikuma veidošanas iniciatīvas grupa turpina veicināt pārmaiņas sabiedrības uzskatos un pilsētas kultūras pārvaldībā, ar jaunveidoto biedrību "Cita Daugavpils". Biedrība ir platforma dažādām iniciatīvām, lai revitalizētu Daugavpils apkaimju kultūras dzīvi un popularizētu sabiedrībā kritiskās domāšanas pieeju, kas kaut kādā mērā turpina EKG programmas sākotnējo idejisko ieceri.

Tādējādi var secināt, ka gan Valmieras, gan Daugavpils gadījumā ir īstenojies apgalvojums, ka, arī neiegūstot titulu, tiek veikts būtisks solis radošas pilsētas attīstības virzienā, jo katra no pilsētām ir aizsākusi jaunas, inovatīvas kultūras iniciatīvas. Savukārt Liepājas ieguvumi varēs tikt pilnībā novērtēti pēc EKG programmas realizācijas 2027. gadā.

SECINĀJUMI

Pilsētas savus centienus būt par kultūras un radošām pilsētām – savu attīstību balstīt vietējos kultūras un radošos resursos, ceļot iedzīvotāju dzīves kvalitāti – var īstenot konsekventi ilgākā laika periodā vai arī var panākt attīstības uzrāvienu, piedaloties īpašos starptautiskos konkursos.

Ilgtermiņā pilsētas var definēt savus mērķus un uzdevumus un iekļaut tos kultūras stratēģijās un attīstības programmās, secīgi īstenojot pārdomātu kultūrpolitiku un piedāvājot atbilstošus atbalsta instrumentus. Tomēr augsta organizatoriskā mobilizācija, resursu koncentrācija un piesaiste īsākā termiņā var notikt tādu ārējo katalizatoru ietekmē kā starptautiska titula iegūšanas iespēja vairāku pilsētu sacensībā. Pozitīvs piemērs ir Eiropas kultūras galvaspilsētas konkurss, kas ļauj kultūras un radošajam sektoram nonākt politiķu un lēmumpieņēmēju uzmanības centrā.

Politiskais atbalsts pilsētas dalībai EKG konkursā ļauj kultūru noteiktā periodā izvirzīt par prioritāti, investējot būtisku publisko finansējumu un piesaistot ārējos finansējuma avotus KRI sektora un inovatīvu starpnozaru projektu attīstībai. Iespējams, ka radošas pilsētas attīstība bez tādas resursu mobilizācijas kā EKG procesā citām pilsētām var notikt lēnāk un sadrumstalotāk, un to var ietekmēt dažādu faktoru kopums. Piemēram, tā varētu būt atkarīga no vietējo kultūras līderu aktivitātes, pilsētas jau sasniegtā kultūras vitalitātes līmeņa un izveidotās atbalsta sistēmas. Savu lomu spēlē pilsētas kultūrvēsture, izveidojies tēls un uzkrātie kultūras resursi.

Tik liela apmēra projekta vadībai kā EKG programma ir nepieciešama meistarība, kvalitatīvs menedžments, apvienojot dažādu iesaistīto pušu intereses, tāpēc praksē ne vienmēr sākotnējie mērķi tiek pilnībā sasniegti. Tomēr EKG tituls joprojām kalpo kā sava veida kvalitātes zīme un apliecinājums radošas pilsētas statusam. Pat tās pilsētas, kas piedalījušās un kas nav uzvarējušas EKG konkursā, veic nozīmīgu darbu radošas pilsētas attīstības virzienā, turklāt ierosmi šī darba veikšanai sekmējis tieši kandidēšanas process EKG konkursā.

Arī Latvijas pilsētu (Rīga un Liepāja kā titula ieguvējas, Valmiera un Daugavpils kā kandidātpilsētas) pieredze liecina, ka dalība EKG konkursā ir palīdzējusi stiprināt kultūras un radošo sektoru, attīstīt jaunus un starptautiskus kultūras projektus, iesaistīt jaunas auditorijas un veidot starpdisciplināras sadarbības, kas ir radošas pilsētas attīstību veidojošie faktori.

BIBLIOGRĀFIJA

Cita Daugavpils. Biedrības aktivitāšu atspoguļojums. Pieejams: https://www.facebook.com/CitaDaugavpils [sk. 31.05.2024.].

Cultural and creative cities monitor. Retrieved from: https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/cultural-creative-cities-monitor [Accessed 31.05.2024.].

Daugavpils pieteikums Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027 titulam "*Lingua Franca:* meklēt, radīt, runāt" (2022). Pieejams: https://www.daugavpils.lv/daugavpils2027/atlases-pieteikums [sk. 31.05.2024.].

Dīvāne, D., Grīnberga, L., Spuriņš, U., Tjarve, B. (2015). Rīgas Eiropas Kultūras galvaspilsētas 2014 sociālā un ekonomiskā ietekme. Tīklu zīmējumi un datu analīze. Pieejams: https://culturelab.com/wp-content/uploads/2015/09/freport_final.pdf [sk. 31.05.2024.].

Dynamic Valmiera, programmas īstenoto aktivitāšu atspoguļojums. Pieejams: https://www.facebook.com/dynamic.valmiera [sk. 31.05.2024.].

Eiropas Parlamenta un Padomes lēmums Nr. 445/2014/EU no 16.04.2014. par Eiropas Savienības rīcības "Eiropas kultūras galvaspilsētas" no 2020. līdz 2033. gadam izveidi. Pieejams: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014D0445 [sk. 31.05.2024.].

European Capitals of Culture. Retrieved from: https://culture.ec.europa.eu/policies/culture-in-cities-and-regions/european-capitals-of-culture [Accessed 31.05.2024.].

European Capitals of Culture 2022 to 2033. A guide for cities preparing to bid. European Commission. Retrieved from: https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/capitals-culture-candidates-guide_en_vdec17.pdf [Accessed 31.05.2024.].

Florida, R. (2005). *Cities and creative class*. New York, London: Routledge.

Fox, T., Rampton, J. (2015). *Ex-post evaluation of the European Capitals of Culture*. Retrieved from: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bcc5b61d-890a-11e5-b8b7-01aa75ed71a1/language-en

Garcia, B., Cox T. (2013). *European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-Term Effects*. Study commissioned by the European Parliament›s Committee on Culture and Education. Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/513985/IPOL-CULT_ET%282013%29513985_EN.pdf

Fox, T., Rampton, J. (2015). *Ex-post Evaluation of the European Capitals of Culture 2014.* Final report. Retrieved from: https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/files/ecoc-2014-report_en.pdf

Holden, J. (2015). *The Ecology of Culture: A Report Commissioned by the Arts and Humanities Research Council's Cultural Value Project.* Arts and Humanities Research Council. Retrieved from: https://publicartonline.org.uk/downloads/news/AHRC%20Ecology%20of%20Culture.pdf

Howkins, J. (2001). *The Creative Economy: How People Make Money From Ideas.* London, UK: Penguin.

Laķe, A., Tjarve, B., Klāsons, G., Grīnberga, L. (2015). *Eiropas kultūras galvaspilsētas Rīga 2014 programmas iekšējais gala/ex-post novērtējums*. Pieejams: https://culturelab.com/wp-content/uploads/2020/12/riga2014-novertejums.pdf [sk. 31.05.2024.].

Landry, C. (2008). *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators.* (2nd ed.). London, Sterling, VA: Comedia.

Liepājas pieteikums Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027 titulam "(ne)miers" (2022). Pieejams: https://faili.liepaja.lv/Publikacijas/Liepaja-EKG-2027-pieteikums-LV.pdf [sk. 31.05.2024.].

Richards, G., & Marques, L. (2015). Bidding for Success? Impacts of the European Capital of Culture Bid. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16, 1–16. 10.1080/15022250.2015.1118407.

Richards, G., & Palmer, R. (2009). European Cultural Capital Report 2. *Journal of Financial Stability*.

Rīgas pieteikums Eiropas kultūras galvaspilsētas 2014 titulam "Force Majeure" (2011). Rīgas domes Kultūras departaments, Rīga.

Selection of the European Capital of Culture 2027 in Latvia. Pre-Selection Stage. The Expert Panel's report (2021). European Commission Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. Retrieved from: https://culture.ec.europa.eu/document/pre-selection-report-european-capital-of-culture-2027-latvia

Selection of the European Capital of Culture 2027 in Latvia. Selection Stage. The Expert Panel's report (2022). European Commission Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. Retrieved from: https://culture.ec.europa.eu/document/selection-report-european-capital-of-culture-2027-latvia

Teritorijas attīstības plānošanas likums. Pieņemts Latvijas Saeimā 13.10.2011. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/238807-teritorijas-attistibas-planosanas-likums

Tjarve, B., Zemīte, I. (2014). *Kultūras pieejamība un līdzdalības iespējas Rīgas apkaimēs.* Pētījuma ziņojums. Latvijas Kultūras akadēmijas Zinātniskās pētniecības centrs. Pieejams: https://culturelablv.files.wordpress.com/2009/04/apkaimes_final_web.pdf

UNESCO Creative Cities Network. Retrieved: https://en.unesco.org/creative-cities/ [Accessed 31.05.2024.].

Valmieras pieteikums Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027 titulam "Dinamiskā pilsēta" (2022). Pieejams: https://www.valmierasnovads.lv/novads/kultura/dinamiska-pilseta/ [sk. 31.05.2024.].

III
PROCESI RADOŠAJĀS PILSĒTĀS

Dzīvesstila migrācija un radošo profesionāļu darbs – mazo pilsētu attīstības perspektīvas

Ph. D. (cand.), Mg. art. Žanete Eglīte, Latvijas Kultūras akadēmija
Mg. art. Asnāte Kalēja, Latvijas Kultūras akadēmija

IEVADS

Radoša pilsēta veicina inovācijas un ekonomisko izaugsmi, izmantojot kultūras resursus un kopienas iesaisti. Veicinot radošumu, pilsētas var uzlabot vidi un dzīves kvalitāti, kā arī labāk pielāgoties pārmaiņām, padarot pilsētas noturīgākas pret sociālām, ekonomiskām un vides problēmām, vienlaikus veicinot daudzveidību un iekļaušanu kopienās. Radošas pilsētas arī spēj labāk piesaistīt talantīgus cilvēkus.

Saskaņā ar ievērojamajiem pilsētplānošanas un radošo pilsētu jēdziena attīstītājiem Čārlzu Lendriju (*Charles Landry*) un Ričardu Floridu (*Richard Florida*) par radošām pilsētām var kļūt ne tikai metropoles, bet arī mazas pilsētas. Kā norāda Lendrijs, mazās pilsētas piedāvā vairākas priekšrocības, piemēram, tuvumu, uzticēšanos un spēcīgu vietējo identitāti, kas veicina piederības izjūtu, rosina sadarbību un radošumu (Landry, 2000). Savukārt Florida kopā ar ASV ekonomistu Adamu Ozimeku (*Adam Ozimek*) norāda, ka prasmīgi darbinieki mūsdienās var izbaudīt tādu brīvības un fleksibilitātes līmeni, kāds līdz šim bija pieejams tikai veiksmīgiem rakstniekiem, māksliniekiem un izgudrotājiem – spēju strādāt tajā laikā un vietā, kur viņi to vēlas (Florida & Ozimek, 2021).

Piesaistot radošos profesionāļus, mazās pilsētas var nodrošināt savu izaugsmi – spēcīga kopienas un sadarbības sajūta mazās pilsētās rosina radošo profesionāļu iespējas iesaistīties pilsētu attīstībā un ar sava darba un ideju rezultātiem veicināt pilsētu revitalizāciju (Selada et al., 2012). Taču ir būtiski tas, ko mazās pilsētas spēj piedāvāt radošajiem profesionāļiem – kādas ērtības, dzīves kvalitāti, vidi, kultūras piedāvājumu, sadarbības iespējas ar citiem.

Viens no stratēģiskajiem virzieniem radošo profesionāļu piesaistē mazām pilsētām ir dzīvesstila migrācija un tās veicināšana. Dzīvesstila migrācija nozīmē tādu migrāciju, kas ir saistīta ar indivīdu daļēju vai pilnīgu pārcelšanos uz vietām, kas dažādu apstākļu ietekmē nodrošina augstāku dzīves kvalitāti (McGarrigle, 2022).

Dzīvesveida migrācijas izpēte mazajās pilsētās, īpaši Latvijā, ir svarīga, jo tā var palīdzēt saprast, kā šīs pilsētas var piesaistīt un noturēt radošos profesionāļus – tas, savukārt, ir būtiski reģionu ekonomiskajai izaugsmei un kultūras vides attīstībai. Latvijā, kur lauku apkaimes un mazās pilsētas saskaras ar iedzīvotāju skaita samazināšanos, dzīvesveida migrācijas izpēte sniedz ieskatu tajā, kā šīs teritorijas var izmantot savas unikālās īpašības, piemēram, dabas tuvumu un lēnāku dzīves ritmu, lai radītu dinamiskas, ilgtspējīgas kopienas, kas veicina inovācijas un radošo uzņēmējdarbību.

Raksta autoru mērķis ir pārbaudīt zinātniskajā literatūrā skatītās pieejas radošu pilsētu attīstībā, radošo profesionāļu piesaistē un dzīvesstila migrācijas veicināšanā, salīdzinot tās ar konkrētas pilsētas – Liepājas – gadījumu, empīriski pētot kultūras un radošo industriju (turpmāk – KRI) profesionāļu, kuri jau ir pārcēlušies no galvaspilsētas uz mazu pilsētu, pieredzi. Rakstā analizēti KRI profesionāļu viedokļi, pētītas viņu pieredzes, novērtējot ieguvumus un zaudējumus, kas saistīti ar izvēli pārcelties uz mazu pilsētu.

DZĪVESSTILA MIGRĀCIJA KĀ IESPĒJA, NEVIS NEPIECIEŠAMĪBA

Dzīvesstila migrācija ir telpiskās mobilitātes veids, kurā uz laiku vai pastāvīgi dažāda vecuma relatīvi turīgi iedzīvotāji ar atšķirīgu dzīvesveidu un ar dažādiem ģimenes un darba apstākļiem pārceļas uz sev nozīmīgām vietām, meklējot labāku dzīves kvalitāti (Benson & O'Reilly, 2009; McGarrigle, 2022). Atšķirībā no tradicionālajām migrācijas plūsmām, migrācijas iemesls nav ekonomisks vai politisks, bet drīzāk subjektīvi motivēts, un ir saistīts ar idealizētiem priekšstatiem par galamērķi un tā kopienu. Dzīvesstila migrāciju raksturo subjektīvā nozīme, kas saistīta ar indivīda izpratni par labu dzīvi, kā arī noteiktas dzīves kvalitātes veidošanu un uzturēšanu.

Dzīvesstila migrācijas pamatā estētiskās īpašības un dzīves kvalitāte ir svarīgāka par tādiem ekonomiskiem faktoriem kā izaugsme darbā un ienākumi (McGarrigle, 2022). Šo indivīdu motivācijas pamatā ir tiekšanās uz sapņu dzīvesveidu un "autentisko dzīvi" – dzīvi saskaņā ar savām vērtībām, uzskatiem un vēlmēm, nevis pielāgošanos ārējiem apstākļiem (Åkerlund, 2015). Visbiežāk viņiem ir pietiekams ekonomiskās drošības līmenis, kas ļauj pārcelties, lai meklētu augstāku dzīves kvalitāti (Benson & O'Reilly, 2009), apmierinātu savas pašrealizācijas alkas, personīgo dzīvesziņu un realizētu projektus (Gaspar, 2015). Dzīvesstila migrantu vēlmes ir pēc iespējas mierīgāka un vienkāršāka dzīve, tostarp labāks klimats un apstākļi, lētāki īpašumi, zemākas izmaksas un patīkamāka vide dzīvei, labāka dzīves kvalitāte bērniem, kultūrvides pievilcība, nepieciešamība aizbēgt vai pārtraukt līdzšinējo dzīves pieredzi, iespējas izvairīties no stresa (Gaspar, 2015).

Dzīvesstila migrācijas pētījumos Eiropā iezīmējas vidējais sociāli ekonomiskais migranta raksturojums – indivīdi ar labu izglītību, kuri izvēlas pārcelties, lai dzīvē realizētu savas idealizētās vīzijas par dzīvi ārpus lielpilsētas un lai pārskatītu savu dzīvesstilu atbilstoši preturbanizācijas ideoloģijai (Gaspar, 2015). Lisabonas universitātes vadošā pētniece, socioloģe Sofija Gaspara (*Sofia Gaspar*) izdala trīs dzīvesstila migrantu grupas – pensionēti migranti, pusmūža migranti un augsti kvalificēti profesionāļi (Gaspar, 2015). Raksta autores detalizētāk analizē augsti kvalificēto profesionāļu grupu. Tā kā augsti kvalificētiem profesionāļiem ir iespēja strādāt gan klātienē, gan attālināti, gan hibrīda formās, viņi ir mobilāki un var pamest lielpilsētas un doties uz reģioniem ar zemākām izmaksām dzīvošanai vai augstāku dzīves kvalitāti – šādas darba iespējas var nodrošināt tehnoloģijas un ātrgaitas internets (Althoff et al., 2022). Līdz ar to mazām pilsētām ir iespēja veidot un attīstīt savu ekonomiku ar darbiniekiem, kuri strādā attālināti, tādējādi spējot konkurēt ar lielpilsētām un augsto tehnoloģiju centriem (Florida & Ozimek, 2021).

Interese par šāda veida mobilitāti pēdējā laikā ir pieaugusi globālu sabiedrības procesu pārmaiņu ietekmē, piemēram, paaudžu maiņa, sabiedrības uzvedības izmaiņas, kā arī ekonomiski un politiski apstākļi (Covid-19 pandēmija, Krievijas pilna mēroga uzsāktais karš Ukrainā un citi). Turklāt migrācijas mērogi ir ne tikai vienas valsts ietvaros, bet, veidojoties mijiedarbībai starp tūrismu un migrāciju, šīs pārvietošanās formas paplašinās pāri reģionu, valstu un kontinentu robežām.

Dzīvesstila migrācija piesaista aizvien lielāku uzmanību arī kā sociālo zinātņu pētniecības fenomens. Teorētiskajā literatūrā tā tiek definēta kā "dzīvesveids", "apmešanās veids", "dzīvesstila migrācija", "ērtību migrācija", "preturbanizācijas migrācija", "dzīvesvietu jeb rezidenču tūrisms" u. tml. Šiem jēdzieniem ir vairākas kopīgas iezīmes, bet vienlaikus tie iezīmē lielu dažādību attiecībā uz iesaistītajiem dalībniekiem, piemēram, emigrantiem, globālajiem nomadiem, augsti kvalificētiem profesionāļiem, rezidenču tūristiem, arī pensionāriem; tāpat atšķiras pieredzes, kuras migranti meklē, piemēram, bohēmisks dzīvesveids, lauku idille, ekskluzīva vide piekrastes teritorijās, atpūta vai profesionāli izaicinājumi (Gaspar, 2015).

Tātad vienojošais, kas raksturo dzīvesstila migrāciju, ir labākas dzīves kvalitātes un dzīvesveida meklējumi, kur galvenais virzītājspēks ir indivīdu iekšējā motivācija, nevis ārēji apstākļi. Šāda tipa migrācijas aktivitātes ir lielā mērā individuālas un brīvprātīgas, to veicējiem ir pietiekami daudz resursu, lai sasniegtu labāku dzīves kvalitāti.

RADOŠIE PROFESIONĀĻI UN VIŅU DZĪVES VIETU IZVĒLES FAKTORI

Attīstoties attālinātiem un hibrīda darba modeļiem, prasmīgiem jeb augstas kvalifikācijas darbiniekiem ir iespēja pamest lielās pilsētas un doties uz reģioniem, kur dzīvošanas izmaksas nereti ir zemākas, bet dzīves apstākļi – patīkamāki (Althoff et al., 2022). Augsti kvalificēts darbinieks ir persona, kurai ir augsta līmeņa pieredze, zināšanas un prasmes konkrētā jomā. Šādām zināšanām bieži vien ir nepieciešama augstākā izglītība vai specializēta profesionālā apmācība.

Radošie profesionāļi, piemēram, dizaineri, rakstnieki, filmu veidotāji, arhitekti un programmatūru izstrādātāji, ir augsti kvalificēti darbinieki, jo viņu darbs prasa radošumu, tehniskās prasmes un problēmu risināšanas spējas, kuras nav viegli aizvietojamas ar automatizāciju vai zemas kvalifikācijas darbaspēku (ILO, 2019). Radošie profesionāļi var strādāt kā pašnodarbinātas personas vai ārštata darbinieki, kā arī nodibināt savus uzņēmumus un izmantot pieaugošo pieprasījumu pēc radošiem pakalpojumiem, piemēram, grafiskā dizaina, tekstu izstrādes, digitālo risinājumu un e-komercijas veidošanas, sociālo tīklu satura radīšanas un citām aktivitātēm. Viņi to var darīt atrodoties jebkurā vietā, jo internets ļauj sasniegt klientus jebkurā pasaules vietā.

Radošām personām piemīt tādas īpašības, kas bieži vien raksturo arī veiksmīgus uzņēmējus, piemēram, neatkarība, ambīcijas, spēja uzņemties augstu risku, pašpārliecinātība, kā arī iekšēja motivācija (ko rada aizraujošs darbs) un samērā zema ārējā motivācija (nauda vai prestižs). Turklāt radošā domāšana, kas piemīt radošajiem profesionāļiem, ir būtisks aspekts uzņēmējdarbības uzsākšanā un tās tālākā attīstībā (Asmit et al., 2024).

Dzīvesstila migrācijas raksturojumā var saskatīt līdzību ar dzīvesstila uzņēmējdarbību. Jēdziens "dzīvesstila uzņēmēji" (angļu val. *lifestyle entrepreneurs*) raksturo mazu un vidēju uzņēmumu īpašniekus, kuru uzņēmējdarbība konstruēta tā, lai sekotu savām personīgajām vērtībām, interesēm, brīvā laika aktivitātēm un hobijiem, par galveno mērķi neuzskatot maksimālas peļņas gūšanu, bet drīzāk iespēju gūt ienākumus, vienlaikus realizējot savas intereses. Šādus uzņēmējus galvenokārt motivē nepieciešamība gūt panākumus, uzturēt noteiktu dzīves kvalitāti un saglabāt ienākumus, kas ļauj viņiem izdzīvot. Dzīvesstila uzņēmēji vēlas atrast līdzsvaru starp darbu un privāto dzīvi. Arī sociālās un vides aizsardzības apsvērumi ir nozīmīgi jēdzieni dzīvesstila kontekstā, jo tie ir saistīti ar dzīves kvalitātes jēdzienu (Carvalho, Da Costa & Ferreira, 2023). Zinātniskajā literatūrā nereti tieši kultūras un radošo industriju profesionāļus un radošās šķiras pārstāvjus saista ar dzīvesstila uzņēmējdarbību (Florida, 2002). Šādi dzīvesstila uzņēmēji var būt radošie uzņēmēji, piemēram, dizaineri, mākslinieki, amatnieki, radoši mākslinieciska satura veidotāji, kuriem izdodas savus radošos, mākslinieciskos, dizaina vai amatniecības produktus transformēt komerciālos un tirgū realizējamos produktos (Mazzoni and Lazzaretti, 2018).

Īru antropoloģe un socioloģe Diana Ivaničeva (*Diana Ivanycheva*) savās publikācijās izmanto jēdzienu "mīlestības darbs", lai raksturotu to, kas indivīdus mudina uzsākt uzņēmējdarbību – transformējot hobiju vai aizraušanos par profesionālu aktivitāti, dzīvi var veidot jēgpilnāk (Ivanycheva et al., 2023).

Dzīvesstila migrācija radošiem cilvēkiem nozīmē iespēju izvairīties no pilsētu burzmas – rosība nereti mazina radošumu, bet mazās pilsētas un lauku apkaimes piedāvā mierīgāku dzīves vidi. Lēnāks temps un saikne ar dabu var nodrošināt mieru, kas būtisks māksliniecisкajai jaunradei (Rodrigues et al., 2023). Nereti radošie profesionāļi meklē alternatīvu dzīvesveidu tam, kas dominē lielpilsētās, piešķirot prioritāti labsajūtai, ko pozitīvi ietekmē sports, veselīga pārtika, sakopta un labi uzturēta vide, ilgtspējīgs dzīvesstils, kā arī pieņemoša vietējā kopiena (Selada et al., 2012). Tātad labāka dzīves kvalitāte, lauku un atpūtas iespēju priekšrocības piesaista radošus cilvēkus dzīvot un strādāt ārpus lielpilsētām (Argent et al., 2013). Pētnieki norāda arī uz citām priekšrocībām, piemēram, uzlabotu darba un privātās dzīves līdzsvaru (Hunter, 2018, citēts Althoff et al., 2022).

Radošu pilsētu pētniece Margarida Rodrigeša (*Margarida Rodrigues*) kopā ar kolēģiem izceļ arī mazo pilsētu sniegto iespēju iesaistīties radošās kopienās – tā kā arvien vairāk radošu cilvēku apmetas noteiktās mazajās pilsētās, vietējās radošās kopienas uzplaukst, veicina sadarbības iespējas, tīklu veidošanu un zināšanu apmaiņu, padarot šīs teritorijas dinamiskākas (Rodrigues et al., 2023). Turklāt piekļuve tehnoloģijām un ātrgaitas internets nodrošina radošu cilvēku tiešsaistes klātbūtni, iespēju sadarboties bez ģeogrāfiskiem ierobežojumiem un sasniegt starptautisku auditoriju, kā arī veikt darbu attālināti (Rodrigues et al., 2023).

Dzīves vietas izvēli nosaka arī konkrēto pilsētu dzīves kvalitāte. Pētnieki to apzīmē ar jēdzienu "dzīvojamība" (angļu val. *liveability*), ar ko saprot dzīves kvalitāti noteiktā teritorijā, kuru ietekmē vairāki faktori, piemēram, labbūtība, resursu patēriņš, vide, pārvaldība, kā arī ekonomiskie un sociālie apstākļi (Leach et al., 2016).

Jāpiebilst, ka vērtības un faktori, kas ietekmē izvēles, var atšķirties dažādiem KRI profesionāļu segmentiem, un tos ietekmē arī vecums, dzīvesstils, dzīves posms, personīgā attieksme un apstākļi (Trip & Romein, 2010).

Rezumējot, radošos profesionāļus motivē iespēja atrast līdzsvaru starp darbu un personīgo dzīvi, kā arī iespēja realizēt savus radošos projektus. Viņi kā savu dzīves vietu izvēlas ne tikai mazās pilsētas ar augstāku dzīves kvalitāti, bet arī paši aktīvi var paaugstināt šo kvalitāti, iesaistoties vietējo kopienu attīstībā un veidojot radošas ekosistēmas. Attālinātu un hibrīda darba modeļu iespējas, kā arī piekļuve tehnoloģijām ļauj radošajiem profesionāļiem pārcelties no lielpilsētām uz reģioniem, kur ir zemākas izmaksas un mierīgāka vide, tādējādi pozitīvi ietekmējot radošumu un dzīves kvalitāti.

Līdz šim analizētais rāda, ka radošie profesionāļi spēlē būtisku lomu mazo pilsētu attīstībā, ne tikai piesaistot jaunas idejas un radošas iniciatīvas, bet arī paaugstinot dzīves kvalitāti un veicinot inovācijas. Tas apliecina, ka mazās pilsētas var būt pievilcīgas dzīves un darba vietas radošajai šķirai, īpaši mainīgo dzīvesveida un tehnoloģiju attīstības tendenču kontekstā. Nākamajā nodaļā ir detalizēti apskatītas mazo pilsētu attīstības perspektīvas, kas saistītas ar dzīvesstila migrāciju un tās nozīmi šo pilsētu reģenerācijā un konkurētspējas veicināšanā.

MAZĀS PILSĒTAS UN TO ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS DZĪVESSTILA MIGRĀCIJAS KONTEKSTĀ

Mazās pilsētas un to attīstības iespējas dzīvesstila migrācijas kontekstā ir cieši saistītas ar radošo profesionāļu piesaisti. Lai gan autores fokusējas uz mazajām pilsētām, literatūrā tiek apskatīts arī plašāks teritoriju spektrs, tostarp lauku reģioni un piepilsētas, kas atrodas ārpus lielajiem urbānajiem centriem. Šīs teritorijas vieno vairākas kopīgas iezīmes: cieša kopienas saikne, vietējās identitātes uzturēšana, dabas un kultūras resursu klātbūtne, kā arī iespējas nodrošināt augstāku dzīves kvalitāti. Pētījumi (piemēram, Selada et al., 2012; Argent et al., 2013) parāda, kā šādas teritorijas spēj piesaistīt un noturēt radošus profesionāļus, veicinot radošas aktivitātes un uzņēmējdarbību. Turklāt pētnieks Florida norāda, ka šādām vietām ir potenciāls kļūt par radošuma centriem, pateicoties to unikālajai videi un spēcīgai kopienas kultūrai. Šo teritoriju vienojošās pazīmes palīdz izprast, kā mazās pilsētas spēj veicināt savu pievilcību un ekonomisko izaugsmi (Florida, 2002).

Līdz šim tika uzskatīts, ka radošās industrijas un klasteri koncentrējas noteiktās vietās, piemēram, lielās pilsētās un metropolēs (Florida, 2002; Lazzaretti et al., 2008), taču pēdējos gados līdz ar dzīvesveida izmaiņām, Covid-19 pandēmijas ietekmi un tehnoloģiju attīstību, situācija ir mainījusies (Argent et al., 2013), piemēram, "Zoom pilsētas", kas ir apkaimes netālu no lielpilsētām, nodrošina labākus apstākļus uzņēmējdarbībai un rada jaunas pieredzes iedzīvotājiem (Shapiro, 2022).

Kultūras un radošās industrijas ir svarīgas mazo pilsētu attīstībā, jo tās veicina izaugsmi un sniedz daudzveidīgu ieguldījumu – rada inovācijas, idejas, īsteno pārmaiņas, iedrošina cilvēkus, veicina vietējo attīstību un ekonomiku, kā arī sekmē tradicionālo nozaru transformāciju, stimulē citas ekonomikas nozares (Eglīte, 2022; Medina, Garfias & Tellez, 2023). Radošā uzņēmējdarbība spēj virzīt mazās pilsētas uz ekonomisko labklājību un ilgtspējīgu attīstību (Asmit et al., 2024). KRI, ko mazās pilsētās bieži pārstāv mazie uzņēmumi vai individuāli praktizējoši profesionāļi, veido nozīmīgu daļu no vietējās uzņēmējdarbības, tām ir būtiska loma pilsētas attīstībā, reģenerācijā, kā arī tās sekmē dzīvotspējīgu vietu izveidi, uzlabo vietējo iedzīvotāju dzīves kvalitāti (Kunda et al., 2021).

Mazo pilsētu vērtības, piemēram, ainavas, kultūras mantojums un dzīves kvalitāte, tiek uzskatītas par būtiskām iezīmēm konkurētspējas uzlabošanai, jo tās piesaista jaunus iedzīvotājus un tādējādi stimulē ekonomisko izaugsmi (Selada et al., 2012).

Līdz ar to viens no mazo pilsētu izaicinājumiem ir nepieciešamība piesaistīt un noturēt esošos, kā arī topošos radošos talantus, kā arī veidot apkaimes kā "radošās vietas" (Scott, 2004). Mazo pilsētu spēja piesaistīt radošus cilvēkus vai radošas aktivitātes ir atkarīga gan no pilsētas sociāli ekonomiskā potenciāla, gan no fiziskās un virtuālās pieejamības (White, 2010). Pieejamība nozīmē

ne tikai labu infrastruktūru un transporta iespējas, bet arī piekļuvi modernām tehnoloģijām un interneta savienojumiem, kas ļauj radošiem profesionāļiem strādāt attālināti un veidot globālas saites.

Pilsētplānošanas pētnieks Filips Stokers (*Philip Stoker*) kopā ar kolēģiem uzskaita vairākus faktorus, kuri nosaka mazo pilsētu pievilcību. Šos faktorus rezumējot, svarīgākais ir pievilcīga dzīves vide, kas ietver veselīgu un sakoptu vidi, mazāk piesārņojuma un iespēju baudīt dabu. Zemākas izmaksas ir būtiskas, jo tās ļauj radošajiem profesionāļiem uzturēt savu dzīvesveidu ar mazāku finansiālo slogu. Klusas apkaimes nodrošina mieru un radošu iedvesmu, kas kontrastē ar lielpilsētu troksni un stresu. Kopiena un piederības izjūta ir vēl viens nozīmīgs faktors – ciešas saites ar vietējiem iedzīvotājiem un iesaistīšanās kopienas dzīvē rada atbalstošu un uz sadarbību vērstu vidi. Kultūras mantojums un kopienas estētika, kas atspoguļojas vēsturisko vietu saglabāšanā un labā pilsētas dizainā, veido unikālu mazās pilsētas identitāti un pievilcību, piesaistot radošus cilvēkus, kuri novērtē vietas ar izteiktu raksturu un vērtībām. Šo faktoru kopums veicina mazo pilsētu izaugsmi un padara tās par pievilcīgiem dzīves un darba centriem radošajai šķirai (Stoker et al., 2020).

Tātad arī mazās pilsētas var kļūt par apkaimēm, kurās koncentrējas kultūras un radošās industrijas. Izmaiņas cilvēku dzīvesveidā, tehnoloģiju attīstība, globālu norišu ietekme ir mainījušas darba un dzīves principus, tāpēc arī mazās pilsētas var būt pievilcīgas vietas radošo profesionāļu dzīvei un darbam. Mazajām pilsētām ir vairākas priekšrocības, piemēram, kultūras mantojums, augsta dzīves kvalitāte un kopienas ciešās saites, kas piesaista radošos profesionāļus, kuri izvēlas dzīvesstila migrāciju, balstoties uz savām vērtībām un iekšējo motivāciju. Šie profesionāļi bieži novērtē iespēju strādāt un dzīvot mierīgā, sakoptā vidē ar piekļuvi dabai un kultūras resursiem. Jo vairāk radošo talantu koncentrējas mazajās pilsētās, jo vairāk tās spēj veicināt radošo uzņēmējdarbību, inovācijas un vietējo ekonomisko attīstību, kas sekmē pilsētas reģenerāciju. Tomēr, lai spētu efektīvi konkurēt ar citiem dzīvesstila migrācijas galamērķiem, mazajām pilsētām ir būtiski uzlabot infrastruktūru, tehnoloģisko pieejamību un stiprināt kopienas identitāti, tādējādi nodrošinot radošo profesionāļu ilgtermiņa piesaisti un noturēšanu. Lai gan mazās pilsētas var kļūt par vietām, kur koncentrējas kultūras un radošās industrijas, šo attīstību būtiski veicina radošo profesionāļu savstarpējā mijiedarbība un tīklu veidošanās. Nākamajā nodaļā ir aplūkota radošo profesionāļu mijiedarbības nozīme mazo pilsētu reģenerācijā un attīstībā.

RADOŠO PROFESIONĀĻU MIJIEDARBĪBA UN TĪKLU VEIDOŠANĀS MAZAJĀS PILSĒTĀS

Viens no faktoriem, kas ietekmē dzīvesstila migrāciju mazajās pilsētās, ir tīkli. Ar tīkliem tiek saprasta savstarpējā saikne starp cilvēkiem, organizācijām un kopienām, kas veicina sadarbību un atbalsta sistēmu izveidi vietējā mērogā. Šādi tīkli sekmē mazo pilsētu pievilcību radošajiem profesionāļiem, jo tie veicina ideju apmaiņu un profesionālo saikņu veidošanos, kopumā stiprinot vietējās kopienas un ekonomikas attīstību.

Tīklu teorija piedāvā vienu no teorētiskajām pieejām radošo profesionāļu mijiedarbības analīzei mazajās pilsētās. Saskaņā ar šo teoriju vietējās saites, mezgli un savstarpējās attiecības, kas balstās uz uzticēšanos un sociālo kapitālu, kļūst par galvenajiem elementiem, kas sekmē kopienas un ekonomikas izaugsmi (Rodrigues et al., 2023). Šie tīkli, veidojoties caur cilvēku, organizāciju un institūciju mijiedarbību, rada pievilcīgu vidi gan iedzīvotājiem, gan uzņēmumiem, ļaujot dalīties resursos un idejās, kā arī sekmējot kopīgas iniciatīvas.

Mazajās pilsētās tīkli kļūst par vienu no svarīgākajiem faktoriem, kas veicina dzīvesstila migrāciju un veido pievilcīgu vidi radošajiem profesionāļiem un uzņēmējiem. Tīklu esamība palīdz integrēt jaunpienācējus un radīt labvēlīgus apstākļus koprades procesiem, kas veicina gan vietējo ekonomiku, gan sociālo kapitālu.

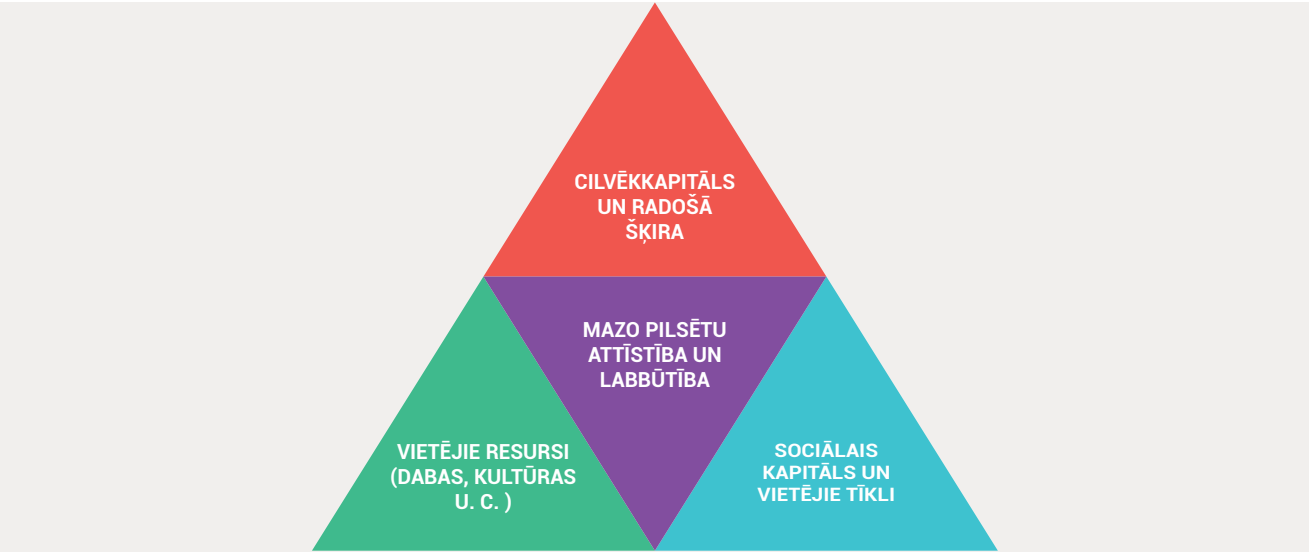
Radošas idejas vienmēr izstrādā indivīdi, tomēr patiesais ideju un risinājumu avots bieži ir mijiedarbība starp cilvēkiem. Ikdienas radošums veido fona vidi, kas atbalsta radošo pieredzi, koprades procesus un starpniecību, tādējādi sekmējot jēgpilnu pieredzi un zināšanu apmaiņu (Paulus & Nijstad, 2003, citēts Tønnessen & Flåten, 2023; Richards, 2016, citēts Carvalho, Da Costa & Ferreira, 2023). Šādi radošie tīkli kļūst par resursu pilnveides un sadarbības avotu, kas savieno vietas un cilvēkus kā tīklojumu, veicinot kopējo izaugsmi.

Pateicoties mazo pilsētu salīdzinoši mazajam iedzīvotāju skaitam un augstam savstarpējās pazīšanās līmenim, radošie profesionāļi, kas pārceļas uz šīm vietām, ātri izveido kontaktus, kas nepieciešami viņu radošajai un profesionālajai darbībai. Šie tīkli ir būtiski uzņēmējdarbības un radošo projektu attīstībai, jo tie ļauj efektīvi izmantot vietējos resursus, paaugstinot to izmantošanas efektivitāti. Sociālo tīklu attīstība veicina arī vietējo dinamiku, veidojot radošu un inovatīvu vidi, kas atbalsta nemateriālā kultūras mantojuma un radošo industriju attīstību (Argent et al., 2013).

Turklāt zinātniskajā literatūrā par dzīvesstila uzņēmējdarbību bieži izcelti tīkli kā nozīmīgs faktors uzņēmējdarbības attīstībā, kur šie tīkli sniedz atbalstu sadarbībai, sociālajiem aspektiem un vides vērtībām, kas ir īpaši svarīgi dzīvesstila uzņēmējiem (Lopes, 2017). Tādējādi tīklu esamība un attīstība mazā pilsētā rada labvēlīgus apstākļus sadarbībai, ļaujot radošajiem profesionāļiem aktīvi paplašināt savus projektus, dalīties zināšanās un veidot ilgstošu un atbalstošu sadarbību.

Mazo pilsētu uzņēmējiem tīklošanās un sadarbība sniedz iespējas dalīties ar idejām, resursiem un zināšanām, tādējādi sekmējot vietējo ekonomiku. Šos centienus var atbalstīt politikas veidotāji un vietējās organizācijas, organizējot tīklošanās pasākumus, veidojot tiešsaistes platformas informācijas apmaiņai un radot uzņēmumiem iespējas sadarboties kopīgu projektu īstenošanā (Medina, Garfias & Tellez, 2023).

Tīkli var saistīt mazās pilsētas ar radošajiem profesionāļiem, uzlabojot radošo profesionāļu dzīves kvalitāti un vienlaikus veicinot mazo pilsētu attīstību un labbūtību. Pētniece Rodrigeša kopā ar kolēģiem piedāvā konceptuālu ietvaru šai tēzei.

17. attēls. **Konceptuāls ietvars izaugsmes iespējām mazās pilsētās** (Rodrigues et al., 2023).

Šis konceptuālais ietvars izceļ radošo profesionāļu lomu mazo pilsētu attīstībā (Rodrigues et al., 2023). Skaidrojot šo attēlu dzīvesstila migrācijas kontekstā – mazām pilsētām ir specifiski vietējie dabas, kultūras un citi pievilcības faktori, kas ir svarīgi radošajiem profesionāļiem, un tīkli, kas apvieno cilvēkus, organizācijas un kopienas, kalpo kā saistošs elements, kas veicina ideju apmaiņu un koprades procesus. Šādu tīklu ietekmē radošie profesionāļi ne tikai veicina inovācijas un ekonomisko izaugsmi, bet arī stiprina kopienas dinamiku un uzticēšanos.

Sociālais kapitāls nodrošina sadarbības iespējas un savstarpēju atbalstu, savukārt cilvēkkapitāls sniedz nepieciešamās prasmes un zināšanas. Radošā šķira kļūst par katalizatoru, kas savieno dabas un kultūras pievilcības faktorus ar ilgtspējīgu pilsētas attīstību, tādējādi veicinot vietējo labklājību un iedzīvotāju iesaisti.

Tas nozīmē, ka radošie profesionāļi, izmantojot vietējos resursus un tīklus, veicina inovācijas un ekonomisko izaugsmi, vienlaikus stiprinot sociālo kapitālu, kopienas dinamiku, kā arī sekmējot mazo pilsētu ilgtspējīgu izaugsmi un attīstību. Šī savstarpējā mijiedarbība veicina ekonomisko attīstību un uzlabo dzīves kvalitāti, radot pozitīvu izaugsmes ciklu, kas balstīts uz vietējo kontaktu un resursu apmaiņu. Tādējādi radošums funkcionē kā mazo pilsētu reģenerācijas katalizators – piesaistot talantīgus profesionāļus, kuri ne tikai

gūst labumu no augstas dzīves kvalitātes, bet arī paaugstina to ar savām idejām un projektiem, tiek stimulēta ekonomiskā attīstība un dzīves kvalitātes uzlabošanās (Rodrigues et al., 2023). Dzīvesstila migrācija šos procesus spēj veicināt vēl vairāk.

Rezumējot, radošo profesionāļu mijiedarbība un vietējo tīklu veidošana mazajās pilsētās ir būtiska, lai veicinātu inovācijas, sadarbību un ekonomisko izaugsmi. Dzīvesstila migrācija piesaista šos profesionāļus, radot pozitīvu izaugsmes ciklu un stimulējot reģenerāciju. Vietējo resursu un tīklu attīstīšana palīdz radošajiem cilvēkiem sekmēt kopienu dinamiku un uzlabot dzīves kvalitāti. Vietējās politikas un atbalsta sistēmas, kas veicina sadarbību un tīklu attīstību, palīdz mazajām pilsētām saglabāt pievilcību un veicina ilgtspējīgu izaugsmi.

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Lai noskaidrotu, kā dzīvesstila migrācijas procesi norisinās Latvijā, autores izstrādāja pētījumu, kurā, izmantojot fokusgrupu diskusijas metodi, izzināja vairāku dzīvesstila migrantu – kultūras un radošo industriju profesionāļu, kuri pēdējo gadu laikā pārcēlušies uz dzīvi Liepājā (viena no Eiropas kultūras galvaspilsētas titula kandidātēm), – viedokļus un pieredzes.

Pētījuma jautājumi aptvēra trīs blokus, kas strukturēti atbilstoši raksta teorētiskajām nodaļām:

1) dzīvesstila migrācija, radošo profesionāļu pieredze;
2) Liepājas kā dzīves un darba vietas izvēles faktori, mazas pilsētas attīstības iespējas kontekstā ar radošu darbu un uzņēmējdarbību;
3) cilvēku mijiedarbība, tīkli, kopienas veidošanās, informācijas aprite.

Diskusijas noslēgumā pārrunāti viedokļi par perspektīvu un plāniem nākotnē

Liepāja kā piemērs tika izvēlēta, jo tā aktīvi pozicionē sevi kā radošo un kultūras pilsētu. Piemēram, savā pieteikumā Eiropas kultūras galvaspilsētas titula konkursam Liepājas pārstāvji norāda, ka vēlas iekļūt Eiropas radošāko pilsētu TOP 20, taču saskaņā ar Eiropas Komisijas 2019. gada vērtējumu par kultūras dzīves bagātību, radošo ekonomiku un labvēlīgu vidi, Liepāja bija tikai 61. vietā; salīdzinājumam, Tartu (Igaunija) ierindojās 5. vietā, bet Klaipēda (Lietuva) – 24. vietā (Liepājas valstpilsētas pašvaldība, 2022).

Iegūstot tiesības kļūt par Eiropas kultūras galvaspilsētu 2027. gadā, Liepāja izstrādāja attīstības koncepciju "(ne)miers", kuras pamatojumā norāda, ka "Liepājā ir bagātas un varenas kultūras tradīcijas, plašas un daudzveidīgas mūsdienīgas izklaides iespējas, augstvērtīgs un visaptverošs kultūras piedāvājums, mākslinieki no visas pasaules un plašas iespējas ikvienam iesaistīties Liepājas kultūras dzīves veidošanā" (nodibinājums "Liepāja 2027"), un uzskaita piecus izaicinājumus:

1) iemācīties sadarboties – no provinces uz Eiropu;
2) līdzdarboties dzīves vides veidošanā;
3) veidot gudru nākotni – no cilvēciskā uz digitālo un otrādāk;
4) saglabāt identitāti – ar mīlestību no Latvijas un Liepājas;
5) mainīt domāšanu – no inertuma uz jēgpilnu darbību.

(Liepājas valstpilsētas pašvaldība, 2022)

Liepājas piemērs var tikt vērtēts kā tipisks mazās pilsētas raksturojums, kas veikts šī raksta zinātniskās literatūras analītiskajā sadaļā – salīdzinot ar Rīgu, Liepāja nav lielpilsēta (saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes 2024. gada datiem iedzīvotāju skaits 2024. gada sākumā Rīgā bija 605 273 iedzīvotāji un Liepājā – 66 680 iedzīvotāji), taču tā izceļ savas kultūras tradīcijas, radošo ekonomiku, labvēlīgu vidi – tieši tās iezīmes, kas ir raksturīgas radošo profesionāļu izvēles faktoriem, lai pieņemtu lēmumu par dzīvesstila migrāciju. Arī "Liepāja 2027" koncepcijā ietvertie izaicinājumi norāda, ka Liepāja vēlas kļūt par tādu pilsētu, kurā tiek veicināta radošā vide un sadarbība, tiek izmantotas digitālās tehnoloģijas, bet vienlaikus tiek uzturētas ciešas cilvēciskās attiecības, tādējādi gan saglabājot savu identitāti, gan attīstot jaunas vērtības.

Līdzšinējā KRI attīstība Liepājā ir tikusi vērtēta pētījumā "Par Liepājas pilsētas kultūras un radošo industriju sociāli-ekonomisko ietekmi", kur secināts, ka Liepājas attīstībai kā radošai pilsētai ir potenciāls un ka KRI nozare var tikt skatīta kā nozīmīgs resurss pilsētas ilgstpējīgā attīstībā (Latvijas Kultūras akadēmija, 2019). KRI sektora nozīme tiek izcelta arī Liepājas attīstības plānošanas dokumentā "Liepājas valstspilsētas un Dienvidkurzemes novada attīstības programma 2022.–2027. gadam", uzsverot KRI nozaru kopīgas sadarbības platformas veidošanu un atbalstot uzņēmējdarbības prasmju veicināšanu individuālajiem māksliniekiem un inovācijas (Liepājas valstspilsētas pašvaldības dome, 2022). Kā parāda sabiedriskās domas aptauja Liepājā 2023. gadā, ne mazāk būtisks ir Liepājas iedzīvotāju viedoklis par dzīvi pilsētā. Aptaujā secināts, ka turpina pieaugt to liepājnieku skaits, kuri uzskata, ka dzīve Liepājā ir labāka nekā Latvijā kopumā, un 2023. gada septembrī šādi domāja gandrīz puse no visiem aptaujātajiem ("Latvijas Fakti", 2023). Liepāja spēj radīt labvēlīgus priekšnosacījumus arī tūristu piesaistei, par ko liecina 2023. gada dati par vislielāko pieaugumu digitālajās platformās rezervēto viesu nakšu skaitu sešās pēc iedzīvotāju skaita vislielākajās Latvijas pilsētās (Rīga, Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Jūrmala, Ventspils). Salīdzinot ar 2019. gadu, tieši Liepājā ir bijis vislielākais pieaugums rezervēto

nakšu skaitā – pieauga ne tikai ārvalstu, bet arī vietējo viesu apmeklējums (Centrālā statistikas pārvalde, 2024). Liepājai ir iespēja kļūt par labvēlīgu dzīvesstila migrācijas galamērķi, pozicionējot sevi kā potenciālu KRI nozares attīstības vietu, kā arī rūpējoties par pilsētnieku labbūtību un piesaistot tūristus.

Fokusgrupas diskusijas dalībnieki tika atlasīti, izmantojot mērķtiecīgo izlases metodi un balstoties uz galvenajiem kritērijiem: persona ir kultūras un radošo industriju jomas profesionālis/-e vai uzņēmējs/-a, pēdējo piecu gadu laikā (2019–2024) ir pārcēlies/-usies uz Liepāju. Kopā šajā fokusgrupas diskusijā piedalījās pieci dalībnieki. Dalībnieki pārstāvēja dažādus vecuma, dzimuma, izglītības un profesionālos līmeņus. Lai paplašinātu viedokļu daudzveidību, dalībai fokusgrupas diskusijā tika aicināti dažādi kultūras un radošajās industrijās strādājošie profesionāļi – ne tikai radošie uzņēmēji, bet arī algoti darbinieki, turklāt no dažādām industrijām – skatuves mākslas, komunikācijas un mārketinga, reklāmas un dizaina, kā arī jauno mediju un mākslas studijām. Pētījuma konfidencialitātes apsvērumu dēļ dalībnieku vārdi ir mainīti:

- Reinis – uzņēmējs;
- Jānis – radošais direktors, uzņēmējs;
- Paula – multimediju māksliniece, studente;
- Andris – aktieris;
- Kristīne – mārketinga direktore.

Fokusgrupas diskusija pusotras stundas garumā noritēja tiešsaistē 2024. gada pavasarī ar moderatori, kura vadīja diskusiju pēc iepriekš sagatavotām jautājumu un tēmu vadlīnijām:

1) personīgais raksturojums, dalīšanās ar pieredzēm;
2) apsvērumi un motivācija mainīt savu dzīves un darba vietu – galvenie faktori, kas motivēja pārcelties no iepriekšējās dzīves vietas uz Liepāju;
3) Liepājas kā dzīves vietas izvēles faktori, pilsētas vērtējums radošajam darbam un dzīvei – noteikti dzīvesveida aspekti, kas piesaistīja tieši Liepājā; kultūras piedāvājuma, kopienas, dabas, ērtību vērtējums; labsajūtas vērtējums, darba un privātās dzīves līdzsvara novērtējums; skatījums uz dzīves/darba vietas maiņas ietekmi uz personīgo radošumu un profesionālo darbību, viedoklis par darbu klātienē, hibrīda režīmā un attālināti; personīgo pieredžu vērtējums; izaicinājumu un priekšrocību definēšana;
4) vietējās kopienas, sadarbība, tīkli, saskarsme – kontakti ar citiem radošajiem profesionāļiem Liepājā, kopienas sajūtas vērtējums, informācijas plūsmas un sadarbības vērtējums; problēmu uzskaitījums saistībā ar iesaistīšanos vietējā kopienā; ilgtermiņa ietekme uz dzīvi.

Fokusgrupas moderatore nodrošināja to, lai visi dalībnieki aktīvi piedalītos diskusijā un lai tiktu ievēroti ētikas un konfidencialitātes principi. Diskusija tika ierakstīta un vēlāk transkribēta, lai nodrošinātu precīzu datu analīzi.

Transkribētie dati tika analizēti, izmantojot tematisko analīzi. Tika identificētas galvenās tēmas un apakštēmas, kas atkārtojās dalībnieku diskusijās. Analīze koncentrējās uz dalībnieku izteikto viedokļu, pieredzes un attieksmes kodēšanu un kategorizēšanu, lai izveidotu strukturētu analīzi par diskusijas rezultātiem.

PĒTĪJUMA REZULTĀTI

Diskusijas rezultātā tika identificēti vairāki aspekti, kas raksturo Liepājas kā dzīvesstila migrācijas galamērķa pievilcību, tās ietekmi uz radošajiem profesionāļiem un to kopienām. Rezultāti sniedz ieskatu gan individuālajos viedokļos, izceļot diskusijas dalībnieku vērtējumus un izjūtas, gan arī plašākā tendenču un faktoru kontekstā, kas skatīts šī pētījuma teorētiskajā sadaļā – analizējot dzīvesstila migrācijas vidi Liepājā, kā arī tos sociālos, ekonomiskos un kultūras faktorus, kas veido pilsētas pievilcību un ietekmi uz tās iedzīvotājiem.

APSVĒRUMI UN MOTIVĀCIJA MAINĪT SAVU DZĪVES UN DARBA VIETU

Viens no būtiskākajiem apsvērumiem, kas ietekmēja skatījumu uz dzīvi, bija **Covid-19 pandēmija**. Tā ietekmēja ierasto dzīves ritmu – vairāki diskusijas dalībnieki stāsta, ka izlēma neturpināt dzīvot galvaspilsētā un pārvērtēja savu nākotni. Viens no dalībniekiem ilgu pārdomu rezultātā pēc dzīvošanas gan Rīgā, gan dažādās pasaules pilsētās pieņēma lēmumu pārcelties uz Liepāju. Viens diskusijas dalībnieks atzīst, palikt Liepājā bija racionāla izvēle, jo pilsēta strauji mainījās, tomēr citi norāda, ka lēmumi pārcelties ne vienmēr bijuši racionāli.

> *Es mēģināju saskatīt prieku laikā, kad nebija iespējama socializēšanās, un izvēlējos Liepāju kā vietu savām studijām.* (Paula)

Teju visi dalībnieki atzīst, ka apsvērumus ietekmējušas **nejaušības**. Piemēram, Kristīne atzīst, ka nebija plānojusi pārcelties prom no galvaspilsētas, bet ar ģimeni sākuši skatīties lauku īpašumus, atcerējušies bērnības atmiņas, emocionāli tuva bijusi jūras piekraste. Nejauši pamanījusi darba piedāvājumu Liepājā, parādījās iespēja iegādāties māju Pāvilostā, gala lēmums tika pieņemts strauji. Vairāki dalībnieki uzskata savu pārcelšanu uz Liepāju par nejaušu apstākļu sakritību.

Diskusijas dalībnieki atzīst, ka **pārmaiņas** skārušas ne tikai pašus, bet arī apkārtējos. Aizvien vairāk draugu un paziņu izvēlējušies Liepāju kā savu dzīves vietu vai vismaz kā sezonālu apmešanās vietu.

> *Draugu loks, no kura vairāki viens pēc otra pārceļas uz Liepāju, iegādājas dzīvokli un apmetas sezonā, nodrošina vietu, kur regulāri atbraukt.* (Reinis)

Viens no nozīmīgākajiem apsvērumiem mainīt savu dzīves un darba vietu ir **nogurums no Rīgas, no lielpilsētas**. Liepāja tiek aprakstīta kā mājīga un patīkama vieta, kurā ikdiena ir mazāk stresa pilna salīdzinājumā ar Rīgu. Rīgā cilvēki bieži jūtas nomākti, jārēķinās ar sastrēgumiem, neērtībām un sarežģītāku ikdienu, kas rada nogurumu un stresu. Ir nepieciešamība rūpīgāk plānot savu laiku, un ir sarežģīti paveikt vienkāršas lietas. Rīga nav vienīgā diskusijas dalībnieku iepriekšējā dzīves vieta – viens no diskusijas dalībniekiem ir atgriezies Latvijā pēc ilgiem dzīves gadiem Āzijā, otra dalībniece ir dzīvojusi Skandināvijas valstīs, bet trešā dalībniece gadu dzīvojusi Portugālē. Viens no diskusijas dalībniekiem uz Liepāju ir pārcēlies no mazākas pilsētas.

> *Kad man jautā, kad beidzot braukšu uz Rīgu, tad jautāju – kāpēc?*
>
> *Nav īsti nepieciešamības "skriet" uz Rīgu.* (Kristīne)

Vajadzība pēc patīkamākas un radošākas vides ir viens no apsvērumiem, kuru pamato gan ar racionāliem, gan emocionāliem argumentiem. Diskusijas dalībnieki patīkamāku un radošāku vidi raksturo ar pieeju dabas bagātībām un labai arhitektūrai, iespēju *aiziet uz jūru izvēdināt prātu*; ar iespēju pieredzēt un izdzīvot sapņus vai ar romantiskiem apsvērumiem; ar mazāk aktīvu ikdienu, iespēju atrast vairāk laika, lai būtu ar sevi un saviem darbiem; ar nodrošinātu iespēju radošajai darbībai. Viņi ieguvumus raksturo ar apzīmējumiem: *mierīgāka pašsajūta, skaista sajūta, smaidīgi pazīstami cilvēki, sajūta, ka te ir mani labākie gadi, te ir vienkārši dzīvot*.

> *Šeit viss ir ļoti mājīgs, ikdiena ir daudz patīkamāka, ir vieglāk būt jaukam cilvēkam vai vieglāk pasmaidīt, nevis atvērt logu un redzēt apkārt vēl 15 pelēkas deviņstāvenes un cilvēkus ar nodurtām galvām – te vienkārši tā nav.* (Reinis)

Unikālas iespējas, kādas nav citur – Liepājā iespējams apgūt unikālu studiju programmu, kāda nav citur; šeit ir arī mazāka konkurence skatuves mākslas profesiju apguves jomā. Salīdzinot ar Rīgu, vairāki dalībnieki norāda, ka Liepājā ir mazāka konkurence.

Liepāja tiek vērtēta kā piemērota pilsēta dzīvei un darbam, jo tai ir **pozitīva ietekme uz radošumu** – atrodas vairāk laika dažādu projektu īstenošanai, vieglāk koncentrēties un pievērsties darbam, kā arī vide rosina radošumu.

> *Ja es dzīvotu Rīgā, es tik daudz nedarītu un nebūtu tik ļoti attīstījusi savas prasmes radošajā jomā.* (Paula)

Tātad Covid-19 pandēmija ietekmēja cilvēku lēmumus mainīt dzīves vietu, jo tā lika pārvērtēt prioritātes un esošo dzīves ritmu. Apsvērumi pārcelties no Rīgas uz Liepāju bijuši gan racionāli, gan emocionāli, turklāt vairākos gadījumos tos veicinājušas nejaušības.

Salīdzinot ar Rīgu, kas ir dinamiskāka un rada nogurumu, Liepāja tiek uztverta kā mājīga, mazāk stresa pilna vide, kas veicina radošumu un personīgo labsajūtu. Liepājā ir mazāka konkurence, vairāk iespēju koncentrēties uz savu radošo darbu un projektiem. Būtiski – Liepājā pieejamas unikālas iespējas, kādas nav citur.

LIEPĀJAS KĀ DZĪVES VIETAS IZVĒLES FAKTORI, PILSĒTAS PIEMĒROTĪBA RADOŠAJAM DARBAM UN DZĪVEI

Kultūras daudzveidība un resursu pieejamība, salīdzinot ar lielajām pilsētām. Kā kultūras un radošo industriju pārstāvjiem visiem diskusijas dalībniekiem ļoti svarīga ir kultūras notikumu daudzveidība un pieejamība. To vērtējums Liepājā diskusijas dalībnieku skatījumā nav viennozīmīgs, jo viedokļi atšķiras – lai gan metropolē noteikti kultūras pieejamība ir daudz plašāka, tomēr arī Liepājā kultūras piedāvājums tiek vērtēts kā daudzveidīgs, un esot sajūta, ka kaut kas notiek katru dienu. Plašāks ir teātra izrāžu un koncertu piedāvājums, ko diskusijas dalībnieki definē kā tradicionālo mākslu, bet mazāk pieejama ir laikmetīgā māksla. Pasākumi nereti konkurē savā starpā, īpaši pavasara un rudens sezonā. Trūkst laikmetīgās mākslas galerijas, arī specifiskākas un nišas pieredzes tomēr jābrauc piedzīvot lielpilsētā.

> *Skatuves mākslas Liepājā ir ļoti daudz. Producenti brīžiem zaudē tā dēļ, ka piektdienas un sestdienas ir tik, cik tās ir.* (Jānis)

Visi diskusijas dalībnieki viens otram piekrīt, ka Liepāju pozitīvi raksturo **nelieli attālumi, ērta satiksme un pieejamība**. Lai gan Liepāja ir viena no lielākajām Latvijas pilsētām, tā tomēr ir tik kompakta, ka viss ikdienai nepieciešamais ir sasniedzams 10 līdz 15 minūšu attālumā. Nav nepieciešama īpaša laika plānošana, lai nokļūtu galamērķī, nav sastrēgumu, ir iespējams pārvietoties tikai ar kājām.

> *Tā ir nākotnes pilsētas pamatdoma, ka tev viss ir sasniedzams 15 minūšu attālumā, ejot ar kājām. Mums, cilvēkiem, arī vajadzētu būvēt dzīvi tā, ka mēs izmantojam nevajadzīgi resursus, tajā skaitā, ceļus.* (Jānis)

Mierīgāks dzīves ritums diskusijas dalībnieku skatījumā nozīmē ne tikai lēnāku dzīves ritmu bez stresa, bet arī iespēju pievērsties pašam sev – tas pozitīvi ietekmē radošumu un profesionālo darbību. Vairāki diskusijas dalībnieki ir vienisprātis, ka mākslas pasaulē ir liela priekšrocība būt pašam, nedomāt par ikdienišķām lietām un nezaudēt savu iedvesmu nesaistītu lietu dēļ.

Kopš te dzīvoju, šī pilsēta to liek darīt – katram būtu jāiemācās būt ar savām domām un pavadīt laiku, dažreiz vajag, lai tev būtu garlaicīgi, un te noteikti tas ir iespējams. (Andris)

Vērtējot **ērtības un iespējas ģimenēm**, diskusijas dalībniekiem ir atšķirīgas pieredzes arī tādēļ, ka viņiem ir atšķirīgas ģimenes situācijas. Kā norāda diskusijas dalībnieks Reinis – neskaitot kādas īpašas prasības, nav nekā tāda, ko Liepājā nevarētu dabūt. Savukārt citi diskusijas dalībnieki norāda ikdienišķu ērtību trūkumu, piemēram, ierobežotu pieejamību medicīnas pakalpojumiem, šauru sortimentu noteiktu kategoriju precēm (īpaši apģērbam), nepietiekami plašas brīvā laika pavadīšanas iespējas, kā arī mazas izredzes darba iespējām studentiem. Ir grūtības atrast dzīvesvietu vai telpas radošajai darbībai. Tomēr Liepāja kā dzīves vieta ģimenēm ar bērniem tiek vērtēta kā ļoti piemērota.

Esmu iegādājies arī mājokli Liepājā, bet, skatoties uz saviem kolēģiem, redzu, ka Liepāja ir fantastiska vieta, kur audzināt bērnus un pavadīt bērnību; te ir ļoti laba vide. Domāju, ka esmu uz ilgu laiku. (Andris)

Liepāja var būt starpposms ceļā uz lielākiem mērķiem. Maza pilsēta nodrošina vidi, kurā pieņemt lielākus, ar nākotni saistītus lēmumus – šeit ir iespējamas pārdomas par dzīves mērķiem un savu vietu pasaulē. Atvērta studiju un sadarbības vide, iespēja fokusēties uz savu radošo darbu arī ļauj izvirzīt mērķus starptautiskai karjerai. Liepāja sniedz iespēju strādāt hibrīda vai sezonāla darba režīmā gan Rīgā, gan ārvalstīs, piemēram, ziemas un vasaras sezonā. Diskusijas dalībnieks Jānis norāda, ka, viņaprāt, galvenais, lai būtu interesanti.

Vienmēr ir kaut kas, ko es šodien neiedomājos, bet rīt pamodīšos un sapratīšu. Bet vadmotīvs, kopš esmu pārcēlies, ir tas, ka man ir jāatrod veids, kā šeit dzīvot, un pārējās lietas jāpielāgo. (Reinis)

Viedokļi atšķiras par **atalgojumu** – tiem diskusijas dalībniekiem, kuri ir pastāvīgi algoti darbinieki, ir grūtības, jo atalgojums ir mazāks nekā Rīgā, turklāt ne tikai kultūras un radošajās industrijās, bet arī citās nozarēs. Savukārt dzīves līmenis, arī mājokļu īres cenas, atsevišķos segmentos ir pat augstāks nekā galvaspilsētā. Nav viegli atrast darbu uz vietas, pat neskatoties uz atalgojuma atšķirībām Liepājā un Rīgā.

Cenas veikalos ir tādas pašas, atšķirību nav, bet atalgojums ir sāpīgākais. (Kristīne)

Teju visi diskusijas dalībnieki atzīst, ka pārcelšanās uz dzīvi Liepājā sniegusi **iespēju pārvērtēt savu dzīvi un cilvēkus tajā**. Mainās ne tikai dzīvesvieta, bet visa dzīve kopumā. Mainās savstarpējās attiecības – tiek zaudēti vecie draugi un paziņas, taču tiek atrasti jauni. Uzlabojas attiecības ar ģimeni, kas dzīvo citur, bet vienlaikus viņu ļoti pietrūkst, jo tikšanās ir retākas. Pietrūkst konkrētu vietu un kultūrtelpu. Nav vienkārši satikties ar cilvēkiem vai pieņemt spontānus lēmumus, jo attālums starp Liepāju un Rīgu ir pārāk liels, lai to mērotu bieži.

> *Liepāja ir labs filtrs draudzībai un cilvēcīgajām attiecībām – kad pārcelies, daudzi atbirst.* (Andris)

Vērtējot **attālināta darba iespējas**, visi diskusijas dalībnieki ir vienisprātis, ka kādreiz būtu sarežģīti strādāt Rīgā un dzīvot Liepājā, taču pēdējos gadus tas ir iespējams jebkurā vietā. No pieciem diskusijas dalībniekiem tikai vienam ir pilna laika klātienes darbs Liepājā, savukārt pārējiem ir iespēja strādāt hibrīda režīmā – gan klātienē, gan attālināti. Kā būtiskākais faktors attālinātam darbam tiek vērtēta tehnoloģisko iespēju attīstība – pēdējo gadu laikā tā ir pavērusi iespēju attīstīties mazākām pilsētām. Vienlaikus tiek norādītas arī vairākas radošas profesijas, kurās attālināts darbs nav iespējams, piemēram, skatuves māksla, turklāt tās specifika ierobežo arī citas iespējas – dalību projektos, nelielus līgumdarbus (piemēram, balss ierakstus vai filmēšanos). Attālināts darbs tiek vērtēts kā efektīvāks plānošanai, dažādu dokumentu izstrādei, savukārt klātiene – piemērotāka ideju izstrādei, sadarbībām, turklāt hibrīda režīms nodrošina iespēju attīstīt starptautiskus projektus un komunicēt daudz raitāk, darboties plašākā mērogā. Diskusijas dalībnieki atzīst, ka nepieciešams balanss starp attālinātu darbu un klātienes tikšanās reizēm.

> *Man nekad nav bijusi problēma veidot kontaktu gan Rīgā, gan Parīzē vai Ņujorkā. Ja es gribu satikt to cilvēku, es viņu atradīšu – man nav atšķirības vietai.* (Jānis)

Tātad Liepāja piedāvā daudzveidīgu kultūras dzīvi un kompaktu vidi, kur viss nepieciešamais ir ērti sasniedzams, nodrošinot mierīgāku dzīves ritmu un radošumu. Pilsēta ir piemērota ģimenēm ar bērniem, taču ir daži ikdienas ērtību trūkumi, piemēram, ierobežota medicīniskā pieejamība un šaurs preču sortiments. Lai gan dzīves līmenis ir atbilstošs diskusijas dalībnieku prasībām, tomēr atalgojums ir zemāks nekā Rīgā un darba iespējas ir ierobežotas. Savukārt attālināta darba iespējas ir plašas, ļaujot strādāt gan vietējā, gan starptautiskā mērogā. Vienlaikus radošajām profesijām klātienes darbs joprojām ir būtisks.

VIETĒJĀS KOPIENAS, SADARBĪBA, TĪKLI, SASKARSME

> *Ja saka, ka Latvija ir pīļu dīķis, tad Liepāja ir pīļu dīķa pīļu dīķis. Šeit visi ir pazīstami. Pat mērs ir viegli sasniedzams. Ir visādi projekti, un tas ir vieglāk nekā Rīgā.* (Andris)

Vērtējot vietējās kopienas, visi diskusijas dalībnieki norāda, ka **kontakti Liepājā veidojas ļoti viegli, atvērti un neformāli** – ātrāk un organiskāk nekā galvaspilsētā. Ir viegli atrast domubiedrus – nelielais kopienas izmērs nodrošina savstarpējo pazīšanos, tādējādi ļauj atrast īstos cilvēkus ideju realizācijai.

> *Kontakti veidojas paši no sevis, satiekot vienu cilvēku, tu agri vai vēlu satiksi visus pārējos, jo visi savā starpā ir pazīstami.* (Reinis)

Atvērta komunikācija nozīmē **vairāk jaunu sadarbību un iespēju attīstīt projektus**. Viena saruna var aizvest pie jaunām kopīgām idejām un to realizācijas. Attālināta darba iespējas, vides maiņa un līdzšinējās dzīves pārvērtēšana liek būt radošiem un meklēt dažādus risinājumus. Pati sadarbības vide tiek vērtēta kā daudz radošāka, salīdzinot ar galvaspilsētu, taču vietējo projektu un ideju realizācijā tiek iesaistīti sadarbības partneri – rīdzinieki un starptautiski profesionāļi. Sadarbības tiek veidotas galvenokārt neformālā ceļā un spontāni, bieži – īstermiņā noteiktu ideju vai mērķu sasniegšanai. Informanti atzīst, ka ir daži kodola cilvēki, taču sadarbības partneri mainās.

> *Liepāja ir aktīva, vienmēr ir pārmaiņas – atbrauc jauni cilvēki, aizbrauc citi, viss nedaudz burbuļo tajā mazajā vietiņā.* (Paula)

Eksistē vairākas nelielas kopienas, kas ir balstītas uz **noteiktām kopīgām interesēm**. Liepājā ir vienas un tās pašas vietas, kurās ir viegli satikt līdzīgi domājošos – ierastās telpas un maršruti Liepājas radošajiem nereti ir vieni un tie paši. Lai gan diskusijas dalībniekiem atšķiras izpratne par to, kas ir kopiena – vai tā vairāk balstās uz kopīgām interesēm vai noteiktu atrašanās vietu –, viņi min vairākus piemērus neformālajām interešu kopienām, piemēram, "Radi vidi pats", elektroniskās mūzikas kopienu, digitālo galeriju "Aste", Karostas radošo kopienu, teātra cienītāju kopienas, neformālas kopienas rakstniecībā un arhitektūrā. Diskusijas dalībnieki norāda, ka Liepājā ir vairāki nelieli, neatkarīgi domubiedru puduri, kas veido savus mazos projektus, bet reizēm sanāk kopā un realizē lielāka mēroga idejas.

> *Liepājā ir daudz panku, arī jauno. Tie ir ļoti atvērti jauniem kopienas dalībniekiem un domubiedriem, ļoti iekļaujoša vide.* (Paula)

Raksturojot **individuālās iespējas saņemt palīdzību**, informāciju vai iekļūt sadarbības tīklos, diskusijas dalībnieki norāda, ka cilvēkam pašam ir jābūt ļoti atvērtam sadarbībai, un nav tā, ka Liepājā cilvēki piedāvā dalīties ar informāciju. Lai gan kopumā vide tiek vērtēta kā pozitīva un atvērta, liela nozīme ir personīgajai iniciatīvai un spējai realizēt iecerēto. Ja atbalsts tiek prasīts, to varēs saņemt no domubiedriem.

> *Ja pats esi atvērts, tad veidojas ļoti labas sadarbības.* (Kristīne)

Lai gan diskusijas dalībniece – studente – norāda uz ciešākām saitēm un sadarbības iespējām ar pasniedzējiem, ar kuriem iespējams aci pret aci, nesteidzoties parunāties arī neformāli, kas nebūtu tik viegli iespējams Rīgā, pārējie diskusijas dalībnieki norāda, ka **trūkst pašvaldības vai citu formālu institūciju veicinātas sadarbības ar radošajām kopienām**. Vairāki dalībnieki norāda – lai gan lēmumu pieņēmējus, piemēram, pilsētas mēru, pašvaldības darbiniekus vai kultūras dzīves veidotājus Liepājā sasniegt ir ļoti vienkārši un ir iespējams arī satikties, lai pārrunātu iespējamo sadarbību, līdz konkrētu ideju realizācijai ir iespējams nonākt reti.

Arī jautājums par vietējiem liepājniekiem un viņu salīdzinājumu ar ienācējiem netiek vērtēts viennozīmīgi. Vairāki diskusijas dalībnieki

norāda, ka "vecie" liepājnieki salīdzinoši maz piedalās kultūras dzīvē, eksistē "savējo" kopienas un interešu grupas. Pastāv uzskats, ka sarūkošais iedzīvotāju skaits ir negatīvi vērtējams, tomēr radošās kopienas attīstības kontekstā vairāki respondenti uzskata, ka Liepājas sabiedrība kļūst kvalitatīvāka.

> *Patiešām tādu cilvēku, kurus gribētu ikdienā satikt un parunāt, kļūst vairāk, lai gan kopējais iedzīvotāju skaits ir sarucis. Tādu radošu cilvēku šeit kļūst vairāk.* (Reinis)

Tātad Liepājā radošo profesionāļu sadarbības vērtējamas kā viegli pieejamas, atvērtas un neformālas, veicinot ātru kontaktu veidošanos un projektu realizāciju. Pilsētā ir nelielas, uz interesēm balstītas kopienas, dažādi radošie projekti tiek īstenoti bieži. Vienlaikus vairums šo sadarbību notiek ārpus publiskā sektora. Sadarbības tīklu veidošanā ļoti būtiska ir personīgā iniciatīva un aktivitāte. Kopējā tendence liecina par radošās kopienas attīstību un paplašināšanos pilsētā.

SECINĀJUMI

Apkopojot visu pētījumā iegūto informāciju, salīdzinot zinātniskajā literatūrā aprakstīto un autoru analizēto teorētisko ietvaru ar veikto empīrisko pētījumu Liepājā, iespējams secināt, ka vairākas teorijā balstītās idejas par dzīvesstila migrāciju un mazo pilsētu pievilcību **apstiprinās**.

1. Dzīvesstila migrācija un meklējumi pēc labākas dzīves kvalitātes pilnībā saskan ar dalībnieku pieredzi, jo daudzi kā galvenos faktorus, kas pamato pārcelšanos, minēja vēlmi pēc mierīgas vides, mazāka stresa un dabas tuvuma. Tas apstiprina teorētisko perspektīvu, ka radošos profesionāļus piesaista vietas, kur viņi var līdzsvarot darbu un personīgo dzīvi un kas vienlaikus veicina radošumu.
2. Maza pilsēta kā radošais centrs – šo ideju apstiprina Liepājas radošo profesionāļu pieredze, kuri novērtēja pilsētas pievilcību, pieejamo vidi un kopienas sajūtu, kas ļāva viņiem vairāk koncentrēties uz individuāliem projektiem un radošumu.
3. Tīklošanas un kopienas veidošanas nozīme, kā izklāstīts tīklu teorijā, arī tiek apstiprināta, diskusijas dalībniekiem aprakstot, cik viegli bija veidot kontaktus ar citiem, attīstīt spontānu sadarbību un neformālu tīklošanos, kas veicināja viņu profesionālo un radošo izaugsmi.
4. Tehnoloģiju attīstības ietekme ļauj izmantot attālināta un hibrīda darba modeļus, jo daudzi profesionāļi norādīja, ka Liepājas vide ļauj viņiem saglabāt saikni ar globālajiem tirgiem un strādāt arī attālināti, kas bija nozīmīgs faktors, pieņemot lēmumu pārcelties.

Tomēr empīriskie rezultāti tikai **daļēji apstiprināja vai pat apšaubīja** citas zinātniskajā literatūrā balstītās idejas.

1. Kultūras un radošā infrastruktūra mazās pilsētās. Lai gan vairāki pētnieki norāda, ka mazās pilsētās attīstīsies spēcīga kultūras un radošā infrastruktūra, šī pētījuma diskusijas dalībnieki norādīja, ka Liepājā trūkst laikmetīgās mākslas norišu vietu un nišas kultūras pieredzes, īpaši salīdzinājumā ar lielākajām pilsētām. Tas norāda, ka ne visas mazās pilsētas vienlīdz labi var piedāvāt pilnu kultūras iespēju spektru, kas var būt traucēklis konkrētiem radošiem profesionāļiem.
2. Ekonomiskās iespējas. Zemākas algas un salīdzinoši augstas dzīvošanas izmaksas Liepājā ne vienmēr ir samērīgas – dažiem dalībniekiem dzīves dārdzība šķiet salīdzināma ar galvaspilsētu, bet ienākumi ir mazāki. Tātad, lai gan mazās pilsētās var būt zemākas dzīvošanas izmaksas, ekonomiskā dzīvotspēja radošajiem profesionāļiem, īpaši tiem, kuri nevar nodrošināt attālinātu darbu, var būt sarežģīta.
3. Atbalsts no pašvaldības un formālajiem tīkliem. Lai gan pašvaldības iestādes un pat pilsētas vadība Liepājā šķiet viegli pieejama, empīriskie dati liecina par ierobežotu un formālu atbalstu radošiem projektiem, uzsverot nepieciešamību pēc spēcīgas personīgās iniciatīvas, jo institucionālais atbalsts kultūras aktivitātēm joprojām ir nepietiekams.

Liepājas pētījumā iegūtie empīriskie dati kopumā apstiprina daudzas teorijā balstītās idejas par dzīvesveida migrāciju un mazo pilsētu pievilcību radošiem profesionāļiem. **Vēlme pēc labākas dzīves kvalitātes, piekļuve sadarbības tīkliem un iespēja strādāt jebkur ir galvenie faktori, kas veicina dzīvesstila migrāciju, un tos labi pamato gan teorētiskie, gan empīriskie dati. Tomēr dažas problēmas, jo īpaši saistībā ar atalgojumu, dzīvesvietu pieejamību un izmaksām, ekonomiskajām iespējām un oficiāla institucionālā atbalsta pieejamību, liecina – lai gan mazajām pilsētām ir potenciāls, tās joprojām saskaras ar ievērojamiem šķēršļiem, lai pilnībā īstenotu radošās pilsētas modeli.**

KOPSAVILKUMS

Dzīvesstila migrācija ir spēcīgi saistīta ar indivīda meklējumiem pēc labākas dzīves kvalitātes, izvēloties dzīvi ārpus lielām pilsētām. Straujais tehnoloģisko iespēju attīstības laiks, kas piedāvā nestandarta formāta darba vietu un režīmu, ļauj nomainīt dzīves vietu no ierastās lielpilsētas vides uz mazākām pilsētām, kurās ir augsts potenciāls uzņēmējdarbības attīstībai un radošo ideju īstenošanai. Radošo profesionāļu migrācija ir cieši saistīta ar vietas pievilcību, ko ietekmē materiālie aspekti, piemēram, zemākas īpašuma vai īres cenas, kā arī nemateriālie aspekti –

dabas tuvums, vietējais kultūras mantojums, kā arī kopienu veidošanās, kas var veicināt radošā profesionāļa zināšanu apmaiņu, sadarbības iespējas un profesionālo izaugsmi.

Sasaistot radošo profesionāļu migrāciju dzīves vietas un dzīvesstila uzlabošanas nolūkā ar mazo pilsētu potenciālu pilsētu radošā kapitāla veicināšanā, pētījuma empīriskajā daļā ir izcelts Liepājas pilsētas gadījums kā dzīvesstila migrācijas galamērķis radošajiem profesionāļiem. Cilvēki, kuri pārceļas un maina savu ierasto dzīves vietu, nereti tiecas idealizēt un romantizēt jauno galamērķi, sasaistot to ar gaidām par jaunās dzīves vietas spēju radīt priekšnoteikumus piepildītākai dzīvei un individuālai pašizpausmei. Pētījuma empīriskās daļas rezultāti liecina par to, ka Liepājas pievilcību radošo profesiju pārstāvjiem veicinājusi vēlme pēc mierīgākas dzīves, dabas tuvuma un mazāk stresa. Spēcīgs motivators pārcelties uz Liepāju ir bijuši Covid-19 pandēmijas ierobežojumi, kas likuši pārdomāt dzīves kvalitāti, kā arī darba iespējas, meklējot vietu, kurā radīt labāku darba un personīgās dzīves līdzsvaru. Radošie profesionāļi augstāk vērtē sociālos labumus un labbūtības iespējas pilsētā, kā arī fiziskās vides pieejamību un līdzīgu profesionāļu "tuvumu", kas veicina tīklošanos un zināšanu apmaiņu. Radošo profesionāļu migrācija ir cieši saistīta ar iespēju veicināt uzņēmējdarbību un ekonomisko attīstību pilsētās, kurās nepastāv tik augsta konkurence kā lielpilsētās. Liepājas gadījumā radošie profesionāļi novērtē pilsētā pieejamos resursus un cilvēkkapitālu, kā arī iespēju strādāt vairāk pie individuāliem projektiem un attīstīt savas radošās spējas, izmantojot dzīvi mazā pilsētā kā atspēriena punktu tālākas karjeras attīstībai.

Liepājas gadījuma analīze liecina, ka dzīvesstila migrācijai pastāv arī būtiski izaicinājumi, piemēram, zemāks atalgojums, kas nav samērīgs ar dzīves dārdzību pilsētā, kā arī pašvaldības un atbildīgo institūciju nepietiekama līdzdalība konkrētu kultūras projektu un aktivitāšu atbalstīšanā. Liepājas gadījumā iezīmējas laikmetīgās mākslas vides un piedāvājuma trūkums, jo trūkst šīs nozares veicinātāju, taču skatuves mākslā vērojama spēcīga konkurence satura un piedāvājuma veidošanā augstās profesionāļu koncentrācijas dēļ. Sadarbības veicināšanā ar pašvaldības institūcijām ir nepieciešama radošo profesionāļu pašiniciatīva un pārliecinātība par projekta nozīmīgumu. Kaut arī iesaistītās puses ir viegli sasniedzamas, projektu realizācija pieprasa augstu personīgo iesaisti un spēju konkurēt ar esošo kultūras piedāvājumu pilsētā.

Pētījuma autores secina, ka dzīvesstila migrāciju primāri ietekmē tiekšanās pēc indivīda labbūtības, kā arī dzīves un darba samērīguma. Kā parāda radošo profesionāļu pārcelšanās pieredzes, lai gan mazas pilsētas potenciāls attīstīt radošo un profesionālo pašizaugsmi ir nozīmīgs, augstāk tiek vērtēta emocionālā un fiziskā labbūtība konkrētajā dzīves vietā. Būtu nepieciešams lielāks empīrisko datu masīvs un daudzveidīgāku gadījumu analīze, lai labāk izprastu radošās šķiras pārstāvju migrācijas mērogu un motivācijas, kā arī dzīvesstila migrācijas ietekmi uz radošās pilsētas un ekonomikas veidošanu mazās pilsētās. Liepājas gadījums veicina diskusiju par dzīvesstila migrācijas attīstības perspektīvām, kurām ir potenciāls nākotnē veicināt radošo kapitālu mazajās pilsētās.

BIBLIOGRĀFIJA

Åkerlund, U. (2015). Understanding the production and performance aspects of lifestyle mobilities. In: K. Torkington, I. David, & J. Sardinha (eds.). *Practising the good life: Lifestyle migration in practices. Cambridge Scholars Publishing*, 86–106.

Althoff, L., Eckert, F., Ganapati, S., Walsh, C. (2022). The Geography of Remote Work. *Regional Science and Urban Economics*, 93, 103770. https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2022.103770

Argent, N., Tonts, M., Jones, R., Holmes, J. (2013). A creativity-led rural renaissance? Amenity-led migration, the creative turn and the uneven development of rural Australia. *Applied Geography*, 44, 88–98. https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.07.018

Asmit, B., Simatupang, T. M., Rudito, B., Novani, S. (2024). Uncovering the building blocks of rural entrepreneurship: A comprehensive framework for mapping the components of rural entrepreneurial ecosystems. *Heliyon*, (10) 1, e24139. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24139

Carvalho, R., Costa, C., Ferreira, A. M. (2023). Living the Creative Life. *Revista Turismo & Desenvolvimento*, 41, 201–214. https://doi.org/10.34624/rtd.v41i0.28249

Centrālā statistikas pārvalde (2024). *2023. gadā par 30,4 % pieaudzis digitālajās platformās rezervēto viesu nakšu skaits Latvijā. Preses relīze*. Pieejams: https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/noz/turisms/preses-relizes/23960-booking-airbnb-expedia-un-tripadvisor-rezervetas?fbclid=IwY2xjawFO1qdleHRuA2FlbQIxMAABHVW6noR89HpDsb08vbhLBEoyQzpUujErZ_3jJ6-8bIIsYmJoVGWxgLG8BTw_aem_b-oPIR1n8jYUXYer6PRNzw [sk. 10.09.2024.].

Conticelli, E., Santangelo, A., de Luca, C., Tondelli, S. (2020). *From urban to rural creativity. How the "Creative City" approach is transposed in rural communities.* [online] The global city. The urban condition as a pervasive phenomenon. INSIGHTS, 435–444. Retrieved from: https://cris.unibo.it/bitstream/11585/840759/1/Conticelli%20et%20al%202020.pdf [Accessed 20.07.2024.].

Eglīte, Ž. (2021). Creative people, industries and places in small cities and rural areas. *Culture Crossroads*, 21, Article 267. https://doi.org/10.55877/cc.vol21.267

Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.

Florida, R., Ozimek. A. (2021). *How Remote Work Is Reshaping America's Urban Geography – Smaller cities and communities are turning into 'Zoom towns' and competing with coastal hubs as workers move to find more space and lower costs*. Retrieved from: https://www.wsj.com/articles/how-remote-work-is-reshaping-americas-urban-geography-11614960100 [Accessed 13.10.2023.].

Gaspar, S. (2015). In search of the rural idyll: Lifestyle migrants across the European Union. In: K. Torkington, I. David, & J. Sardinha (eds.). *Practising the good life: Lifestyle migration in practices*. Cambridge Scholars Publishing, 14–34. https://doi.org/10.1007/978-1-4438-7441-0

International Labour Organization (2019). *Work for a Brighter Future. Global Commission on the Future of Work*. Retrieved from: https://www.ilo.org/publications/work-brighter-future [Accessed 26.08.2024.].

Ivanycheva, D., Schulze, W. S., Lundmark, E., Chirico, F. (2024). Lifestyle Entrepreneurship: Literature Review and Future Research Agenda. *Journal of Management Studies*, 61 (5), 2251–2286. https://doi.org/10.1111/joms.13000

Kunda, I., Tjarve, B., & Eglīte, Ž. (2021). Creative industries in small cities: Contributions to sustainability. In *Proceedings of the 2021 International Conference "Economic Science for Rural Development"*. Latvia University of Life Sciences and Technologies, 151–160. https://doi.org/10.22616/ESRD.2021.55.015

Landry, C. (2000). *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan.

SIA "Latvijas Fakti" (2023). *Sabiedriskās domas aptauja Liepājā. Kvantitatīvais pētījums.* Pieejams: https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2023/11/Liepaja_aptauja_10_2023.pdf [sk. 10.09.2024.].

Latvijas Kultūras akadēmija (2019). *Pētījums par Liepājas pilsētas kultūras un radošo industriju sociāli-ekonomisko ietekmi*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/Petijumi/Liep%C4%81ja_KRI_Zi%C5%86ojums_LKA_FINAL_-2.pdf [sk. 10.09.2024.].

Leach, J., Braithwaite, P., Lee, S. E., Bouch, C. J., Hunt, V. L. D., Rogers, C. D. F. (2016). Measuring urban sustainability and liveability performance: the City Analysis Methodology. Inderscience. *International Journal of Complexity in Applied Science and Technology*, 1 (1), 86–106. https://doi.org/10.1504/IJCAST.2016.081296

Leick, B., Gretzinger, S., Roddvik, I.N. (2023). Creative entrepreneurs and embeddedness in non-urban places: a resource exchange and network embeddedness logic. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research,* 29 (5), 1133–1157. https://doi.org/10.1108/IJEBR-07-2022-0606

Liepājas valstspilsētas pašvaldība (2022). *Liepāja2027 atlases posma pieteikums*. Pieejams: https://www.liepaja2027.lv [sk. 03.09.2024.].

Liepājas valstspilsētas pašvaldības dome (2022). *Liepājas valstspilsētas un Dienvidkurzemes novada attīstības programma 2022.–2027. gadam. Pašreizējās situācijas analīzes 1. pielikums "Nozaru mijiedarbība".* Pieejams: https://geolatvija.lv/geo/tapis?#document_24711 [sk. 10.09.2024.].

Mazzoni, L., Lazzeretti, L. (2018). In search of creative entrepreneurship: an exploratory analysis. In: Lazzaretti, L., Vecco, M. (eds.). *Creative Industries and Entrepreneurship: Paradigms in Transition From a Global Perspective.* Edward Elgar: Cheltenham, 58–75.

McGarrigle, J. (2022). Lifestyle Migration. In: Scholten, P. (ed.). *Introduction to Migration Studies.* Springer: Cham, 169–177.

Medina, M. L. P., Garfias, R. A., Tellez, B. L. C. (2023). Entrepreneurship on small towns: opportunities and challenges. *South Florida Journal of Development*, 4 (3), 1032–1047. https://doi.org/10.46932/sfjdv4n3-001

O'Reilly, K., & Benson, M. (2016). *Lifestyle migration: Expectations, aspirations and experiences*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315684628

Rodrigues, M., et al. (2023). A Bibliometric Study About the Rural Creative Class: Proposal of a Conceptual Framework and Future Agenda. *Journal of the Knowledge Economy.* https://doi.org/10.1007/s13132-023-01724-9

Romein, A., & Trip, J. J. (2011). *Economic downturn: A threat for creative city policy or a blessing in disguise?* Paper presented at the RSA Annual International Conference 2011: Regional Development and Policy – Challenges, Choices and Recipients, Newcastle upon Tyne, UK. Retrieved from: https://www.regionalstudies.org/wp-content/uploads/2018/07/romein.pdf [Accessed 14.07.2024.].

Sdrali, D. (2020). Creative strategies for sustainable development in small cities. *Decent Work and Economic Growth.* Springer, 154–164.

Selada, C., Cunha, I., Tomaz, E. (2013). Creative-Based Strategies in Small and Medium-Sized Cities: Key Dimensions of Analysis. *Quaestiones Geographicae*, 31 (4), 43–51. https://doi.org/10.2478/v10117-012-0034-4

Shapiro, S. (2024). The Creative Economy Is Booming. Why Aren't Creatives? *Forbes,* 13.12. Retrieved from: https://www.forbes.com/sites/shainshapiro/2024/05/13/the-creative-economy-is-booming-why-are-creatives-not/

Stoker, P., Rumore, D., Romaniello, L., Levine, Z. (2020). Planning and Development Challenges in Western Gateway Communities. *Journal of the American Planning Association*, 87 (1), 21–33. https://doi.org/10.1080/01944363.2020.1791728

Tønnessen, Ø, Flåten, B. T. (2023). Work from home and collective creativity: Exploring the experiences of IT professionals. *Cogent Business & Management,* 10 (3), 2262219. https://doi.org/10.1080/23311975.2023.2262219

Spēliskošanas izmantošana kultūras mantojuma popularizēšanai radošajās pilsētās

Mg. oec. Artūrs Bernovskis, Rīgas Tehniskā universitāte
Dr. oec. Deniss Ščeulovs, Rīgas Tehniskā universitāte

IEVADS

Spēliskošanas izmantošana kultūras mantojuma popularizēšanai radošajās pilsētās piedāvā jaunu, inovatīvu pieeju, kas balstās uz spēliskošanas principu integrēšanu fiziskās vides izpētē. Raksta galvenais mērķis ir izpētīt, kādas priekšrocības spēļu elementi, piemēram, punktu sistēmas, līmeņi, sasniegumi un citi, var sniegt kultūras mantojuma popularizēšanā radošajās pilsētās. Spēliskošana var būtiski paaugstināt sabiedrības, īpaši jauniešu, iesaisti, pievēršot uzmanību un veicinot interesi par kultūras mantojumu jaunos un interaktīvos veidos. Spēliskošanas elementi spēj ne vien padarīt izglītības procesu saistošāku, bet arī uzlabot skolēnu spēju apgūt zināšanas par kultūras mantojumu. Radošās pilsētas, kuras izmanto kultūras mantojumu savai attīstībai, ar spēliskošanas palīdzību var veicināt inovācijas un kultūras daudzveidību. Turklāt spēles var kalpot par tiltu starp tradicionālo kultūras mantojumu un mūsdienu tehnoloģijām, padarot to pieejamāku un saistošāku plašākai auditorijai, bet jo īpaši jauniešiem (Arroyo et al., 2018). Spēles spēj arī "atdzīvināt" vēsturiskus notikumus, personas un tradīcijas, padarot tos aizraujošākus un saprotamākus, vienlaikus efektīvi veicinot kultūras mantojuma saglabāšanu un popularizēšanu. Tehnoloģiju attīstība nepārtraukti maina sabiedrības pieredzi, līdz ar to ir svarīgi saprast, kā šīs modernās tehnoloģijas var ietekmēt kultūras mantojumu.

Spēliskošana, kā to apraksta vācu profesors un spēļu dizaineris Sebastians Deterdings (*Sebastian Deterding*), nozīmē spēļu elementu un dizaina principu integrāciju ar spēlēm nesaistītā kontekstā ar mērķi palielināt personu iesaisti un motivāciju (Deterding et al., 2011). Spēliskošanā izmanto tradicionālos spēļu elementus (piemēram, punktus, apbalvojumus, līmeņus u. c.), kas veicina lietotāju interesi un iesaistīšanos. Attīstoties viedajām ierīcēm, tiek pielietotas arī virtuālās un papildinātās realitātes tehnoloģijas. Spēliskošanas efektivitāte ir atkarīga no spējas katram lietotājam radīt aizraujošu pieredzi.

Saikne starp radošajām pilsētām un kultūras mantojumu ir saistīta ar kultūras integrāciju pilsētas attīstībā un ilgtspējīgā attīstībā (Abdelfattah, 2019). UNESCO Radošo pilsētu tīkls (*UNESCO Creative Cities Network*) uzsver kultūras un radošuma nozīmi ilgtspējīgā pilsētas attīstībā, izceļot kultūru kā galveno dzinējspēku ekonomiskajai izaugsmei, sociālajai kohēzijai un inovāciju veicināšanai. Šīs iniciatīvas mērķis ir atbalstīt pilsētas, kas izmanto radošumu kā stratēģisku faktoru savā attīstībā, un veicināt starptautisku sadarbību kultūras jomā. Radošās pilsētas un kultūras mantojums ir cieši saistīti jēdzieni, kas savstarpēji sekmē un bagātina viens otru. Kultūras mantojums sniedz iedvesmu un materiālu radošai izpausmei, savukārt radošās pilsētas veicina kultūras mantojuma saglabāšanu un aktīvu tā iesaisti radošos procesos.

Kultūras mantojuma nozīme, kā uzsver UNESCO Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību, ir saistīta ar tā spēju saglabāt un nodot tālāk vērtības un zināšanas nākamajām paaudzēm (UNESCO, 1972). Latvija pievienojās Konvencijai 1995. gadā, apliecinot savu apņemšanos veicināt pasaules mantojuma saglabāšanu. Kultūras mantojums ietver gan materiālos, gan nemateriālos elementus, kas veido sabiedrības identitāti un vēsturi. Šī mantojuma saglabāšana ir svarīga ne tikai vēsturiskās atmiņas uzturēšanai, bet arī sociālajai un ekonomiskajai attīstībai. Pētnieku (Hospers, Pen, 2008; Vlachopoulou, Deffner, 2011; Steyaert, Michels, 2018) izvirzītajā radošo pilsētu koncepcijā uzsvars tiek likts uz pilsētām, kas spēj veicināt radošumu, inovācijas un kultūras attīstību, tādējādi kļūstot par konkurētspējīgiem ekonomiskajiem un sociālaji nozīmīgiem centriem. Šīm pilsētām raksturīga augsta sociālā koncentrācija, daudzveidība, dinamiskums un pozitīvs tēls, kas kopumā rada unikālu ekosistēmu radošās izaugsmes veicināšanai. Saskaņā ar pētnieku Biančini un Gilardi uzskatu, radošo pilsētu loma kultūras mantojuma saglabāšanā un popularizēšanā ir balstīta uz spēju savienot kultūras mantojumu ar jaunām tehnoloģijām un novatoriskām pieejām (Bianchini, Ghilardi, 2007). Radošās pilsētas veicina kultūras mantojuma integrāciju sabiedrības dzīvē, padarot kultūras mantojumu pieejamāku un jaunākai paaudzei saistošāku.

Mūsdienās pilsētas savstarpēji konkurē tūristu piesaistīšanā, pasaules mēroga pasākumu un citu aktivitāšu organizēšanā, lai iezīmētu savu vietu pasaules kartē. Spēliskošanas izmantošana varētu būt nozīmīgs paņēmiens, kas rada priekšrocību šajā sīvajā konkurences cīņā.

Raksts sniedz ieguldījumu kultūras mantojuma izpratnē un saglabāšanā mūsdienu radošajās pilsētās, aplūkojot dažādus piemērus un gadījumu pētījumus, lai ilustrētu spēliskošanas efektivitāti un ietekmi.

SPĒLISKOŠANAS TEORĒTISKIE PAMATI

Spēliskošana (angļu val. *gamification*) kā termins radās 2002. gadā. To izveidoja dizainers Niks Pellings (*Nick Pelling*), veidojot spēlei līdzīgu lietotāja saskarni komerciālām elektroniskām ierīcēm, tostarp bankomātiem, tirdzniecības automātiem, mobilajiem tālruņiem (Spanelis et al., 2016). Pirmo reizi jaunradītais termins tika dokumentēts 2008. gadā, tomēr līdz 2010. gada otrajai pusei termins netika plaši lietots. Latvijā termins "spēliskošana" ir apstiprināts 2012. gadā (LZA, 2012) un plaši pielietots zinātniskajos rakstos. Joprojām tiek lietoti vairāki termini un ieviesti jauni termini, piemēram, "produktivitātes spēles", "nopietnās spēles", "rotaļīgs dizains" vai "uzvedības spēles" (Deterding et al., 2011).

Spēliskošana ir metode, kas izmanto spēļu elementus un dizaina principus ne spēļu kontekstos, lai palielinātu cilvēku iesaisti, motivāciju un interesi. Tas ietver tādu spēļu mehānismu integrēšanu kā punktu sistēmas, sasniegumi, līmeņi, konkursi, konkurence, atgriezeniskā saite, sociālā mijiedarbība un citas motivējošas un interaktīvas funkcijas, kas tradicionāli tiek asociētas ar spēlēm. Spēliskošana var darboties gan fiziskā, gan virtuālā vidē, izmantojot dažādus elementus. Fiziskajā pasaulē spēliskošana var ietvert izaicinājumu un punktu iegūšanas sistēmas, kuras veidotas, iedvesmojoties no galda spēlēm un rotaļu laukumiem. Virtuālajā vidē tiešsaistes spēles nodrošina aizraujošu iespēju sacensties, sasniegt dažādus līmeņus un iegūt atlīdzību, kas spēlētājus var aizraut un iesaistīt vairāku stundu garumā. Visbeidzot, virtuālās pasaules piedāvā pilnībā iekļaujošu pieredzi, kur spēlētāji var pabeigt uzdevumus un sazināties savā starpā, izmantojot virtuālus avatārus.

Hibrīda veidi fiziskās un virtuālās saplūšanā apvieno abu pasauļu elementus, radot jaunas pieredzes un iespējas. Paplašinātā realitāte savieno fizisko un virtuālo vidi, uzklājot digitālus elementus tiešsaistē vai reāllaika skatījumā uz fiziskās pasaules objektiem vai ainām. Spilgts šīs tehnoloģijas piemērs ir mobilā lietotne "Pokémon Go" (ar vairāk nekā 100 miljoniem lietotāju pasaulē), kurā spēlētāji meklē un noķer virtuālus tēlus reālā pasaulē. Spēliskošana apvieno izglītojošus mērķus ar izklaidējošiem elementiem, kas palīdz saglabāt lietotāju interesi un veicina dziļāku iesaistīšanos darbībās. Tas ļauj efektīvi apvienot mācību un izklaides aspektus, padarot procesu ne tikai informatīvu, bet arī aizraujošu un atmiņā paliekošu.

Spēliskošana ir stratēģiju, modeļu, dinamikas, mehānikas un spēles elementu izmantošana ar spēli nesaistītos kontekstos, lai izplatītu vēstījumu vai saturu vai lai mainītu lietotāja uzvedību, veicinot motivāciju, iesaistīšanos un aizrautību. Digitālajā laikmetā spēliskošana var radīt lielāku interesi par kultūras mantojumu un palīdzēt apgūt jaunas zināšanas kultūras mantojuma izpētes procesā.

Spēliskošanas galvenie komponenti var būt gan mehāniski, gan balstīti tehnoloģijās. Piemēram, punkti un punktu skaitīšana vai piešķiršana ir viens no visbiežāk izmantotajiem spēliskošanas elementiem, kas sniedz atgriezenisko saiti par lietotāja progresu. Punkti var tikt izmantoti, lai novērtētu lietotāju sasniegumus un motivētu viņus turpināt iesaistīties aktivitātēs. Progresa līmeņi norāda uz lietotāja progresu un uzstāda papildu motivācijas mērķus, kurus lietotājam ir iespēja sasniegt. Katrs jauns līmenis var piedāvāt lielākus izaicinājumus vai atklāt jaunas funkcijas, tādā veidā motivējot lietotājus turpināt iesaistīties. Par konkrētu uzdevumu izpildi vai mērķu sasniegšanu tiek piešķirti žetoni (angļu val. *badges*). Tie kalpo kā vizuāls pierādījums lietotāju sasniegumiem un var veicināt kā konkurenci, tā sadarbību starp lietotājiem.

Tehnoloģijās balstītie spēliskošanas risinājumi var būt gan paplašinātā realitāte (angļu val. *augmented reality* jeb AR), gan virtuālā realitāte (angļu val. *virtual reality* jeb VR), kas piedāvā bagātinātas un imersīvas pieredzes, padarot spēliskošanu vēl aizraujošāku un iesaistošāku.

KULTŪRAS MANTOJUMA NOZĪME UN TĀ POPULARIZĒŠANAS METODES

Latvijas normatīvajā regulējumā jēdziens "kultūras mantojums" tiek skatīts plašā nozīmē – tas aptver gan materiālo, gan nemateriālo mantojumu, kā arī atsevišķas tā kategorijas, piemēram, dokumentāro un sakrālo mantojumu (artlaw.lv, 2024).

Kultūras mantojuma nozīme radošajās pilsētās var izpausties vairākos veidos. Pirmkārt, kā iedvesmas avots: vēstures pieminekļi, arhitektūra, mākslas darbi, literatūra, mūzika un tradīcijas kalpo kā iedvesmas avots māksliniekiem, dizaineriem, mūziķiem un citiem radošiem profesionāļiem. Tas var izpausties dažādos veidos, piemēram, jaunu mākslas darbu radīšanā, tradicionālo amatu atdzīvināšanā vai vēsturisko stāstu mūsdienīgās interpretācijās. Otrkārt, kā resurss: kultūras mantojums var būt resurss, ko izmanto jaunu kultūras un radošo pakalpojumu attīstīšanai. Piemēram, vēsturiskas ēkas var tikt pārveidotas par mākslas galerijām vai teātriem, bet tradicionālās amatniecības prasmes var tikt izmantotas jaunu produktu radīšanā. Treškārt, kā identitātes pamats: kultūras mantojums ir svarīga daļa no pilsētas identitātes. Tas palīdz iedzīvotājiem justies piederīgiem kopienai un veicina lepnumu par savu pilsētu. Radošās pilsētas var izmantot kultūras mantojumu, lai stiprinātu pilsētas identitāti un veicinātu sociālo kohēziju.

Turklāt radošās pilsētas var būt ne tikai materiālā kultūras mantojuma, bet arī nemateriālā kultūras mantojuma nesēji, ietverot tautas mūziku, dejas, teātra izrādes, valodu, mutvārdu tradīcijas un sociālās prakses, kā arī rituālus un festivālus, kas tiek uzskatīti par nemateriālā kultūras mantojuma izpausmēm Nemateriālo kultūras mantojuma likuma izpratnē (Nemateriālā kultūras mantojuma likums, 2016). Digitālais kultūras mantojums ietver gan digitāli radītu saturu, gan digitāli konvertētu materiālu, kas nepieciešams

ilglaicīgai saglabāšanai, piemēram, digitālās mākslas darbi, kultūras un zinātniskie datu bāžu arhīvi un digitālās bibliotēkas (*Digital Heritage*, 2024).

Ierastās kultūras mantojuma popularizēšanas metodes apvieno gan tiešas mijiedarbes, piemēram, gidu vadītas ekskursijas, kas nodrošina padziļinātu izpratni par mantojumu caur personiskām pieredzēm, gan izglītojošas darbnīcas, kas akcentē praktisko darbību un amatniecības nozīmīgumu mantojuma apgūšanā. Tāpat tiek organizētas muzeju izstādes, kas izceļ vēsturisko mantojumu un nodrošina tā apskati sabiedrībai, kā arī tiek veikta mantojuma dokumentēšana un izplatīšana izdevumu un grāmatu veidā. Mūsdienās digitālajām popularizēšanas metodēm ir arvien pieaugoša loma, jo, izmantojot digitālās tehnoloģijas, apmeklētājiem ir iespēja piekļūt kultūras mantojumam jebkurā vietā un laikā. Digitālie arhīvi un datubāzes ļauj interesentiem piekļūt mantojuma materiāliem globāli. Multivides instalācijas un interaktīvas ekspozīcijas ir izstrādātas tā, lai radītu dinamisku un interaktīvu pieredzi, tādējādi padarot mantojumu pievilcīgāku plašākai auditorijai.

Digitālā kultūras mantojuma nozīme ir aktualizējusies pēdējās desmitgadēs, un tas ir kļuvis par svarīgu aspektu kultūras mantojuma saglabāšanā un popularizēšanā, īpaši radošajās pilsētās. Radošās pilsētas, kuras UNESCO bieži atzīst par pasaules kultūras mantojuma vietām, ir vietas, kur satiekas kultūras mantojums un jaunrade, lai veidotu inovācijas un veicinātu ekonomisko un sociālo attīstību. Piemēram, Latvijas pilsēta Tukums, kas vēsturiski atzīta par rakstnieku, amatnieku un gleznotāju pilsētiņu, izvirza literatūru savas pilsētas identitātes un kultūrtelpas priekšplānā. Pilsētai ir slavens literārais mantojums, tā ir folklorista Krišjāņa Barona dzimtene (Barona Dainu skapis ir iekļauts UNESCO programmas "Pasaules atmiņa" starptautiskajā reģistrā). Kā radoša literatūras pilsēta Tukums integrē literatūru visu līmeņu izglītībā, tostarp piedāvā dažādas mākslas darbnīcas visu vecumu cilvēkiem, ar kultūras un jaunrades palīdzību saglabā un attīstīta pilsētas literāro identitāti un mantojumu, sadarbojoties ar citām radošajām pilsētām (*UNESCO Creative City*, 2023).

Digitālās tehnoloģijas ļauj radošajām pilsētām sasniegt vairākus mērķus. Tās ļauj kultūras mantojumu padarīt pieejamu globālai auditorijai. Piemēram, virtuālās tūres, trīsdimensionāli modeļi un digitālie dvīņi (angļu val. *digital twin*), kas ir virtuāls modelis, kurš precīzi atspoguļo reālu objektu, procesu vai sistēmu, ļauj cilvēkiem no visas pasaules izpētīt un izprast kultūras objektus bez fiziskas to apmeklēšanas (Maddikunta et al., 2022). Tas ne tikai palielina interesi un vairo izpratni par kultūras mantojumu, bet arī samazina negatīvu ietekmi uz vietām, kas var tikt bojātas pārmērīga apmeklējuma dēļ.

Digitālais mantojums ir būtisks izglītības un mācīšanās resurss. Dažādas digitālās tehnoloģijas, tai skaitā digitālie dvīņi, nodrošina piekļuvi autentiskiem materiāliem un vietām, veicina pastāvīgu pētniecību un mūžizglītību bez papildu antropogēnās ietekmes uz kultūras mantojumu. Pēc katastrofām, piemēram, pēc ugunsgrēka Parīzes Dievmātes katedrālē (franču val. *Notre-Dame de Paris*) videospēļu izdevējs "Ubisoft", kas pazīstams ar video spēli "Assassin's Creed Unity", ir sniedzis ieguldījumu katedrāles atjaunošanā. Uzņēmums piedāvāja savu detalizētu katedrāles digitālā dvīņa modeli, kas sākotnēji tika izveidots spēlei, kā digitālās vizualizācijas resursu katedrāles renovētājiem (USATODAY, 2019). Digitāli saglabātā informācija var kalpot kā palīglīdzeklis kultūras mantojuma aizsardzībai un atjaunošanai.

Autoru skatījumā digitālā mantojuma aizsardzība pret nelegālu kopēšanu un izplatīšanu gūs nozīmību līdzīgi kā ģeogrāfiskās izcelsmes norādes lauksaimniecības un pārtikas produktiem, kas identificē produktu, kuru kvalitāte vai reputācija ir cieši saistīta ar ģeogrāfisko izcelsmi. Autortiesību un intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība digitālajā vidē ir sarežģīta, un tai ir nepieciešama starptautiska sadarbība un tiesiskā regulējuma stiprināšana. Šādu aizsardzību pret autortiesību pārkāpumiem būtu iespējams nodrošināt ar blokķēdes tehnoloģijām. Blokķēdes tehnoloģijās balstītas organizācijas jeb decentralizētās autonomās organizācijas (turpmāk – DAO), kas darbojas bez centrālās vadības, var izmantot, lai pārvaldītu kultūras mantojuma resursus un finansētu spēliskošanas iniciatīvas (Bernovskis et al., 2023). Šī tehnoloģija ļauj katram organizācijas dalībniekam piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā; tas veicina kopienas līdzdalību un ļauj efektīvāk noteikt prioritātes projektiem. Tāds piemērs ir "Artory" (artory.com, 2024) – digitālā platforma nodrošina blokķēdē pārbaudītu mākslas darbu informāciju no ekspertu partneriem, kas izmanto *Non-fungible token* (turpmāk – NTF) jeb neaizstājamus blokķēžu žetonus, lai nodrošinātu jaunu mākslas darbu īpašumtiesību modeli. Šādā veidā var arī risināt izaicinājumus saistībā ar digitālo resursu kvalitāti un autentiskumu, jo blokķēdes tehnoloģijas ļauj veidot unikālu digitālo identifikācijas kodu, kuru nav iespējams viltot. Digitālās reprezentācijas precizitāte un uzticamība ir būtiska, lai nodrošinātu to, ka digitālais mantojums var kalpot par uzticamu avotu pētniecībai un izglītībai. Tādēļ ir būtiski ieguldīt resursus kvalitatīvu digitalizācijas projektu izstrādē un uzturēšanā, lai nodrošinātu digitālā mantojuma pieejamību un autentiskumu. Lai pārvarētu šos izaicinājumus, ir nepieciešama koordinēta pieeja, kas ietver tehnoloģisku ekspertīzi, tiesiskā regulējuma stiprināšanu, publiskā un privātā sektora partnerību, kā arī izglītības un sabiedrības iesaistīšanu. Digitālā kultūras mantojuma saglabāšana un popularizēšana ir ne tikai tehnoloģisks uzdevums, bet arī kultūras un sociāls izaicinājums, kas prasa plašu sabiedrības izpratni un atbalstu.

SPĒLISKOŠANAS PIELIETOJUMS KULTŪRAS MANTOJUMA POPULARIZĒŠANAI

2004. gada Monreālas Pasaules kultūras galvaspilsētu kongress bija nozīmīgs notikums, kas pulcēja pasaules līderus kultūras un izglītības jomā (Namyślak, 2014). Tā laikā izveidojās ideja par radošām pilsētām un vēlāk tika izveidots UNESCO Radošo pilsētu tīkls (UNESCO, 2004). Plašāka radošās pilsētas koncepta attīstība ir aprakstīta šīs monogrāfijas rakstā "Radošās pilsētas jēdziena attīstība un interpretācijas".

Šī pieeja uzsver kultūru un radošumu kā galvenos faktorus, kas veicina ekonomisko izaugsmi, sociālo iekļaušanu, sabiedrības labklājību un starpkultūru dialogu. Radošās pilsētas var kļūt par vietām, kurās jaunas stratēģijas, politikas un iniciatīvas tiek radītas un attīstītas, lai kultūra un radošums veicinātu pilsētas attīstību. Šī uzdevuma sasniegšanai tiek izmantoti dažādi atbalsta instrumenti, kas stimulē radošās industrijas, atbalsta kultūras procesus un veicina kultūras līdzdalību. Pašvaldību iestāžu, privātā sektora un

pilsoniskās sabiedrības sadarbība tiek uzskatīta par svarīgu, jo tā sekmē ilgtspējīgāku un praktiskām vajadzībām atbilstošāku pilsētas attīstību.

Radošās pilsētas var izmantot spēliskošanas elementus, lai palielinātu sabiedrības līdzdalību, veicinātu inovācijas un veidotu pilsētas attīstību. Spēliskošanas paņēmieni – punktu krāšana, izaicinājumi, balvas un līderu tabulas – tiek izmantoti, lai mudinātu cilvēkus iesaistīties dažādās pilsētas aktivitātēs un iniciatīvās. Spēliskošana padara sabiedrības iesaisti interesantāku, stimulējot dalībnieku motivāciju un interesi par līdzdalību pilsētas dzīvē. Šie elementi bieži palīdz pilsētām iegūt datus par iedzīvotāju paradumiem, ko var izmantot, lai uzlabotu pilsētplānošanu un sabiedriskos pakalpojumus. Turklāt spēliskošana veicina iedzīvotāju komunikāciju un savstarpēju mijiedarbību, veicinot aktīvāku līdzdalību un kopienas saliedētību.

Spēliskošanas pielietojums piedāvā inovatīvus risinājumus kultūras mantojuma popularizēšanai, padarot to pievilcīgu un interaktīvu, īpaši jaunajām paaudzēm (Goncalo et al., 2023). Izglītojošus materiālus var veidot arī digitālā formā ar spēles elementiem, kas var izpausties kā virtuāla spēle. Šādus risinājumus mēdz dēvēt par nopietnām spēlēm. Itālijā veiksmīgi piemēri liecina, ka kultūras iestādes papildus tradicionālajam mārketingam arvien vairāk izmanto nopietnās spēles kā stratēģiskus digitālā mārketinga rīkus, lai popularizētu kultūras mantojumu un tūrismu. Piemēram, digitālā spēle par etrusku civilizāciju "Mi Rasna" izmanto Itālijas arheoloģijas muzeju kolekcijas, un tā izstrādē tika iesaistītas vairākas Itālijas kultūras iestādes (Bonacini & Giaccone, 2022). Savukārt citas spēles izmanto atsevišķus kultūras mantojuma elementus. Piemēram, "Monument Valley" (*Monumentvalleygame*, 2024) ir populāra videospēle, kas ļauj spēlētājiem manipulēt ar reālā dzīvē neiespējamām arhitektoniskām transformācijām, iedvesmojoties no īstiem kultūras mantojuma objektiem.

Vēl viens spēliskošanas pielietojums kultūras mantojuma izzināšanā ir piedzīvojumu spēles (angļu val. *adventure game*), kurās dalībnieki, pildot uzdevumus un risinot mīklas, iepazīst kultūras mantojuma objektus. Piemēram, "Geocaching" ir pasaulē lielākā piedzīvojumu spēle, kas ved spēlētājus uz apslēptām vietām, izmantojot GPS koordinātes. Interaktīvā spēle ļauj dalībniekiem, izmantojot viedtālruņus, arī Latvijā doties pa vēstures izpētes maršrutiem, piemēram, apmeklēt Valmieru, Alūksni, Ērgļus, risinot uzdevumus un atklājot virtuālos dārgumus (cilpo.lv, 2024).

Arī daudzas izlaušanās spēles (angļu val. *escape room*) ir balstītas vēsturiskās tēmās un sniedz spēlētājiem iespēju izpētīt noteiktu laikmetu un vietu, uzlabojot viņu izpratni par vēsturisko kontekstu un piedāvājot iespēju to izjust (questoapp.com, 2024). Šādas spēles izmanto mīklas, kas balstītas uz vēsturiskiem faktiem un notikumiem, un piedāvā stāstus, kas ļauj spēlētājiem kļūt par varoņiem, pieredzot vēstures notikumus kā dalībniekiem.

Projekts "Tripmentor" ir interaktīva mobilā lietotne, kas sniedz ieteikumus personalizētai, pilnvērtīgai un unikālai ceļojuma pieredzei Grieķijas vēsturiskā novada Atikas apmeklētājiem. Spēliskošana šajā projektā veicina lietotāju piesaisti konkrētām vietām un aktivitātēm, bagātina viņu apmeklējuma pieredzi un rosina mijiedarboties ar lietotni aizrautīgā veidā. Projektā spēliskošana tiek

uzskatīta par tūrisma mārketinga stratēģijas sastāvdaļu, kā arī par rīku, kas bagātina lietotāju pieredzes, izpētot Atikas reģionu atbilstoši apmeklēja-lietotāja personīgajām vajadzībām, interesēm un paradumiem (Rainioti et al., 2022).

Šādas spēliskošanas aktivitātes uzlabo iedzīvotāju iesaisti kultūras mantojumā vairākos aspektos.

1. Pirmkārt, izpratnes veicināšanā: spēles var palīdzēt iedzīvotājiem, īpaši jauniešiem, labāk izprast kultūras mantojuma nozīmi un vērtību. Piemēram, to veicina spēles, kas iepazīstina ar vēsturiskiem notikumiem, personībām vai vietām.
2. Otrkārt, iesaistes palielināšanā: spēles var padarīt kultūras mantojuma apguvi aizraujošu un interaktīvu, tādējādi palielinot iedzīvotāju iesaisti. Spēles elementi (punkti, atlīdzības un līmeņi) var motivēt lietotājus aizrautīgi piedalīties aktivitātēs.
3. Treškārt, pieejamības uzlabošanā: spēles var padarīt kultūras mantojumu pieejamu plašākai sabiedrībai, ieskaitot cilvēkus ar invaliditāti vai ierobežotām iespējām. Piemēram, var izveidot virtuālās realitātes pieredzes, kas ļauj ikvienam izpētīt kultūras mantojuma objektus neatkarīgi no to fiziskās atrašanās vietas (Hua et al., 2023).

Pētījums par spēliskošanas ietekmi uz psiholoģiskiem un uzvedības rezultātiem kultūras mantojuma vietās, kas ir populāri kruīzu tūrisma galamērķi, atklāja, ka spēliskošanai ir nozīmīga ietekme uz zināšanu apguvi par kultūras mantojuma apskates objektiem (Lee, 2019). Vienlaikus tika konstatēts, ka spēliskošanai ir negatīva ietekme uz kultūras pieredzes baudījumu. Lai gan spēles elementu ieviešana kultūras mantojuma objektos varētu šķist izdevīga, pētījumi liecina, ka tai var būt negatīva ietekme uz apmeklētāju ilgtermiņa lojalitāti. Šī negatīvā ietekme, visticamāk, ir saistīta ar to, ka spēles elementi var novērst uzmanību no paša kultūras mantojuma objekta un tā vērtības, radot virspusēju un īslaicīgu mijiedarbību (Lee, 2019). Portugāles profesora Selio Gončalo Markesa (*Célio Gonçalo Marques*) literatūras pārskats par spēliskošanu kultūras mantojumā atklāj arvien pieaugošu pētnieku interesi par šo jomu. Īpaši daudz pētījumus par spēliskošanu kultūras mantojumā ir īstenojušas dažādas Eiropas institūcijas (Khan et al., 2022) un starptautiski sadarbības tīkli, it īpaši no Itālijas, Grieķijas un Apvienotās Karalistes. Pētījumos konstatēts, ka spēliskošana tiek izmantota, lai popularizētu vēsturisko, arhitektūras un arheoloģisko mantojumu. Arī Latvijā biedrība "Cita Rīga" veidoja interaktīvas spēles, kuras izaicina spēlētājus izpētīt Vecrīgas apkārtni un atrast norādes, kas veicina vēstures zināšanu apguvi un kritiskās domāšanas prasmes (citariga.lv, 2024). Interaktīvās spēles dalībnieki orientējas Vecrīgā, meklē objektus, bildē vēsturiskās ēkas, tādā veidā krājot punktus un sacenšoties ar citiem dalībniekiem. Tas viss ne tikai veicina izpratni par vēsturi, bet arī padara mācību procesu aizraujošu un interaktīvu. Šādās aktivitātēs mērķauditorija galvenokārt ir tūristi un vietējie iedzīvotāji ar bērniem. Tehnoloģiju un rīku izmantošanā dominē mobilās lietotnes, papildinātā realitāte un virtuālā realitāte, fokusējoties lielākoties uz konkrēta kultūras mantojuma objekta turpināšanu vai paplašināšanu (Goncalio, 2023).

Kopumā var secināt, ka ir vairākas tehnoloģijas un tehnoloģiskie risinājumi, kas saistīti ar spēliskošanu un kas radošajās pilsētās veicina kultūras mantojuma iepazīšanu.

1. Virtuālā realitāte. VR piedāvā lietotājiem iekļaujošu pieredzi, ļaujot virtuāli izpētīt kultūras mantojuma objektus un vēsturiskas vietas. Piemēram, pilsētas var izveidot VR pieredzes, kas ļauj lietotājiem iepazīt vēsturiskus notikumus vai apmeklēt vairs neeksistējošas ēkas.
2. Papildinātā realitāte. AR pārklāj digitālus elementus reālajā pasaulē, radot interaktīvu un uzlabotu pieredzi. Piemēram, AR lietotne var palīdzēt lietotājiem orientēties pilsētā un atrast kultūras mantojuma objektus, vienlaikus sniedzot informāciju par to vēsturi un nozīmi.
3. Digitālie dvīņi. Digitālie dvīņi ir precīzas virtuālās kopijas reāliem objektiem vai sistēmām. Tos var izmantot, lai izveidotu interaktīvas simulācijas, kas ļauj lietotājiem izpētīt un eksperimentēt ar kultūras mantojuma objektiem.
4. Decentralizētās autonomās organizācijas: DAO var nodrošināt ilgtspējīgu finansējuma modeli, izveidojot specifiskus fondus kultūras mantojuma projektiem, kā arī veicināt inovatīvu tehnoloģiju izmantošanu kultūras mantojuma digitālajā saglabāšanā un pieejamības uzlabošanā.

Lai gan VR, AR un blokķēdes risinājumi piedāvā jaunas, inovatīvas iespējas kultūras mantojuma popularizēšanā un radošo pilsētu attīstībā, to izstrāde un uzturēšana ir saistīta ar ievērojamām finansiālām izmaksām: šie projekti prasa sākotnējas investīcijas tehnoloģiju izstrādē, programmatūras licencēšanā, infrastruktūras uzlabojumos un speciālistu apmācībā. Turklāt, lai šie projekti būtu veiksmīgi un darbotos ilgterminā, nepieciešama nepārtraukta finansiāla atbalsta sistēma, kas segtu uzturēšanas izmaksas, atjauninājumus un nepieciešamo tehnoloģisko atbalstu. Finansiālais ieguvums no šādiem projektiem var nākt gan no tiešiem ieņēmumiem, piemēram, no biļešu pārdošanas virtuālām ekskursijām vai no maksas par piekļuvi digitāliem arhīviem, gan netiešā veidā, piemēram, no tūrisma pieauguma, kas veicina vietējo ekonomiku. Papildus tam blokķēdes tehnoloģija var piedāvāt jaunas iespējas digitālo aktīvu pārvaldībā, autortiesību aizsardzībā un pat kultūras mantojuma objektu autentiskuma un izcelsmes sertificēšanā, radot jaunas vērtības un finansiālas iespējas radošajām pilsētām. Finanšu ieguvumi ir svarīgi ne tikai tehnoloģiju ieviešanas izmaksu segšanai, bet arī lai nodrošinātu projektu attīstīšanu un pielāgošanu sabiedrības vajadzībām un interesēm, veicinot plašāku iesaisti un piekļuvi kultūras mantojumam. Ilgtspējīga finanšu stratēģija ļauj radošajām pilsētām ne tikai segt nepieciešamās izmaksas, bet arī veicināt inovācijas un radošumu, kas ir būtiski pilsētu attīstībai un kultūras mantojuma saglabāšanai.

Radošajās pilsētās mākslinieki rada saturu, ko auditorija (apmeklētāji, klienti) atzīst par nepieciešamu vai ko veido publiskais pasūtījums. Mediji novērtē šo saturu, piesaista tam uzmanību un sniedz informāciju auditorijai, tādējādi veicinot tās sasniegšanu, savukārt mākslas zinātnieki, kritiķi un eksperti piedāvā profesionālu novērtējumu, kas balstīts nozares kontekstā, un motivē māksliniekus turpināt savu darbu. Trešo pušu finansējuma avoti var nodrošināt kultūras uzņēmumam neatkarību, bet sadarbības partneri piedāvā iespējas attīstīt idejas un mākslinieciskās programmas, kuras uzņēmums vienatnē nespētu realizēt (Zemīte, 2016). Šis modelis var tikt īstenots, arī izmantojot tehnoloģijās balstītu DAO risinājumu, kas ļauj visām iesaistītajām pusēm pārredzami sekot finansējuma plūsmām, jo DAO nodrošina pilnīgu caurskatāmību datos.

SECINĀJUMI

Spēliskošanas izmantošana kultūras mantojuma popularizēšanai radošajās pilsētās atklāj inovatīvu pieeju, integrējot spēļu elementus fiziskās vides izzināšanā, lai veicinātu izpratni par kultūras mantojumu un tā pievilcību. Šī pieeja ir īpaši nozīmīga, lai piesaistītu jaunāko paaudžu uzmanību, padarot uzziņas procesu interaktīvāku un aizraujošāku. Spēliskošanas mehānikas elementi – punktu sistēmas, līmeņi un sasniegumi, kā arī jaunākās tehnoloģijas, piemēram, virtuālā un paplašinātā realitāte – var tikt izmantoti, lai "atdzīvinātu" vēsturiskus notikumus un tradīcijas, padarot tās saprotamākas un saistošākas jauniešiem. Šāda pieeja ne tikai veicina kultūras mantojuma saglabāšanu, bet arī veido tiltu starp tradīcijām un mūsdienu tehnoloģijām, padarot kultūras mantojumu pieejamāku plašākai auditorijai.

Radošās pilsētas, kas plaši izmanto kultūras mantojumu kā attīstības pamatu, plaši pielietojot inovatīvus risinājums, tajā skaitā spēliskošanu, attīsta kultūras daudzveidību un kļūst konkurētspējīgākās pasaules mērogā un redzamākas uz pasaules kartes. Spēliskošanas piemēri demonstrē, kā digitālās tehnoloģijas var veicināt apmeklētāju pieaugumu un iesaisti, vienlaikus popularizējot kultūras mantojumu. Spēliskošana radošajās pilsētās var efektīvi apvienot izglītību, tehnoloģijas un kultūru, piedāvājot jaunas metodes kultūras mantojuma saglabāšanai un izplatīšanai. Pasaulē veidojas tendence integrēt mūsdienu tehnoloģijas, piemēram, VR, AR un digitālos dvīņus, kā arī blokķēdes risinājumus, lai radītu interaktīvas pieredzes, kas padara kultūras mantojumu pieejamāku un saistošāku.

Pilsētām ir jāņem vērā arī finansiālo aspektu nozīme šo inovatīvo projektu ilgtspējīgai attīstībai, lai radošajām pilsētām nodrošinātu ilgtermiņa finanšu atbalstu un stratēģijas, kas ļautu šīm iniciatīvām augt un attīstīties. Savukārt valsts mērogā tas var rezultēties ar vienmērīgu tūristu pieplūdumu, tā pozitīvi ietekmējot valsts tautsaimniecības attīstību. Tas ir īpaši svarīgi tādām valstīm kā Latvija, kur klimatisko apstākļu dēļ tūrisma sezona ir īsa.

BIBLIOGRĀFIJA

Abdelfattah, A. (2019). Exploring heritage preservations and enlivening cultural awareness. In: D. Hawkes et al. (eds.). *Conservation of Architectural Heritage. Advances in Science, Technology & Innovation*. Springer, 9–17. https://doi.org/10.1007/978-3-030-10871-7_9

Arroyo, F. L., Prieto, J. de la F., & Perea, E. C. (2018). Connect smart cities and heritage through augmented reality. *InTech*. https://doi.org/10.5772/intechopen.74363

Bernovskis, A., Stibe, A., Sceulovs, D., Zhang, Y., & Li, J. (2023). Gamified DAOs as blockchain-based catalysts for prosocial and environmentally oriented cities. In: M. Younas, I. Awan, & T. M. Grønli (eds.). *Mobile Web and Intelligent Information Systems*, 13977, 23–35, Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-39764-6_3

Bianchini, F., & Ghilardi, L. (2007). Thinking culturally about place. *Place Branding and Public Diplomacy*, 3 (4), 280–286. https://doi.org/10.1057/palgrave.pb.6000077

Bonacini, E., & Giaccone, S. (2022). Gamification and cultural institutions in cultural heritage promotion: A successful example from Italy. *Cultural Trends*, 31 (1), 3–22. https://doi.org/10.1080/09548963.2021.1910490

Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). From game design elements to gamefulness: Defining "gamification". In: *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference: Envisioning future media environments*. Association for Computing Machinery, 9–15. https://doi.org/10.1145/2181037.2181040

Dropa, M. M., de Souza, L. F., Bahl, M., & de Cássia Oliveira, R. (2012). Patrimônio cultural em Ponta Grossa (Paraná, Brasil): Articulações possíveis entre memória, história e turismo. *Cultural Heritage Studies Journal*.

Hospers, G.-J., & Pen, C.-J. (2008). A view on creative cities beyond the hype. *Creativity and Innovation Management*, 17 (4), 259–270. https://doi.org/10.1111/j.1467-8691.2008.00498.x

Khan, I., Melro, A., Amaro, A. C., & Oliveira, L. (2022). Role of gamification in cultural heritage dissemination: A systematic review. In: X. S. Yang, S. Sherratt, N. Dey, & A. Joshi (eds.). *Proceedings of Sixth International Congress on Information and Communication Technology*. Springer, 235, 461–470. https://doi.org/10.1007/978-981-16-2377-6_37

Lee, B. C. (2019). The effect of gamification on psychological and behavioral outcomes: Implications for cruise tourism destinations. *Sustainability*, 11 (11), 3002. https://doi.org/10.3390/su11113002

Maddikunta, P. K. R., Pham, Q. V., Prabadevi, B., Deepa, N., Dev, K., Gadekallu, T. R., Ruby, R., & Liyanage, M. (2022). Industry 5.0: A survey on enabling technologies and potential applications. *Journal of Industrial Information Integration*, 26, 100257. https://doi.org/10.1016/j.jii.2021.100257

Marques, C. G., Pedro, J. P., & Araújo, I. (2023). A systematic literature review of gamification in/for cultural heritage: Leveling up, going beyond. *Heritage*, 6 (8), 5935–5951. https://doi.org/10.3390/heritage6080312

Namyślak, B. (2014). Cooperation and forming networks of creative cities: Polish experiences. *European Planning Studies*, 22 (11), 2411–2427. https://doi.org/10.1080/09654313.2013.843652

Rivero Moreno, L. D. (2020). Sustainable city storytelling: Cultural heritage as a resource for a greener and fairer urban development. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 10 (4), 399–412. https://doi.org/10.1108/JCHMSD-05-2019-0043

Roinioti, E., Pandia, E., Konstantakis, M., & Skarpelos, Y. (2022). Gamification in tourism: A design framework for the TRIPMENTOR project. *Digital*, 2 (2), 191–205. https://doi.org/10.3390/digital2020012

Steyaert, C., & Michels, C. (2018). Creative cities. In: T. Beyes & J. Metelmann (eds.). *The Creativity Complex: A Companion to Contemporary Culture*. transcript Verlag, 87–91. https://doi.org/10.1515/9783839445099-013

Spanellis, A., Dörfler, V., & Macbryde, J. (2016). Gamification and innovation: A mutually beneficial union. *Innovation Management Journal*, 20 (4), 325–336.

Vlachopoulou, C., & Deffner, A. M. (2011). Creative city: A new challenge of strategic urban planning. *Strategic Urban Planning Journal*, 6 (2), 115–132.

Veldpaus, L. (2015). Reconnecting the city: The historic urban landscape approach and the future of urban heritage. *Cultural Trends*, 24 (4), 340–342. https://doi.org/10.1080/09548963.2015.1106036

Wu, C.-H., Chao, Y.-L., Xiong, J.-T., & Luh, D.-B. (2023). Gamification of culture: A strategy for cultural preservation and local sustainable development. *Sustainability*, 15 (1), 650. https://doi.org/10.3390/su15010650

Zemīte, I. (2016). The role of stakeholders in cultural entrepreneurship management. *Economics and Culture*, 13 (1), 72–81. https://doi.org/10.1515/jec-2016-0012

Patentu valde (2023). *Ģeogrāfiskās izcelsmes norādes*. Pieejams: https://www.lrpv.gov.lv/lv/geografiskas-izcelsmes-norades

UNESCO (2023). *Creative City: Tukums*. Retrieved from: https://www.unesco.org/en/creative-cities/tukums

UNESCO (n. d.). *Pasaules mantojums*. Pieejams: https://www.unesco.lv/lv/pasaules-mantojums [sk. 10.02.2024.].

Nemateriālā kultūras mantojuma likums (2016). *Latvijas Vēstnesis*. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/285526-nemateriala-kulturas-mantojuma-likums [sk. 10.02.2024.].

UNESCO (1972). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. Retrieved from: https://whc.unesco.org/en/conventiontext [Accessed 10.02.2024.].

UNESCO (n. d.). *Digital heritage*. Retrieved from: https://en.unesco.org/themes/information-preservation/digital-heritage/concept-digital-heritage [Accessed 10.02.2024.].

USA Today (2019). *Ubisoft pledges funds for Notre Dame cathedral restoration*. Retrieved from: https://eu.usatoday.com/story/tech/talkingtech/2019/04/17/ubisoft-pledges-funds-video-game-tech-notre-dame-cathedral-restoration/3495406002 [Accessed 10.02.2024.].

UNESCO (n. d.). *Creative cities*. Retrieved from: https://en.unesco.org/creative-cities/home [Accessed 10.02.2024.].

Monument Valley Game (n. d.). Retrieved from: https://www.monumentvalleygame.com/mvpc [Accessed 10.02.2024.].

Artory (n. d.). Retrieved from: https://www.artory.com/ [Accessed 10.02.2024.].

Cilpo.lv (n. d.). *Spēles*. Pieejams: https://cilpo.lv/lv/speles/ [sk. 10.02.2024.].

Questo (n. d.). Retrieved from: https://questoapp.com/ [Accessed 10.02.2024.].

Latvijas Zinātņu Akadēmija (n. d.). *Termini.* Pieejams: https://termini.gov.lv/kolekcijas/97/skirklis/456236 [sk. 10.02.2024.].

Citas Rīgas aktivitātes (n. d.). *Aktivitātes pilsētvidē*. Pieejams: https://www.citasrigasaktivitates.lv/aktivitates-pilsetvide/ [sk. 10.02.2024.].

Artlaw.lv (n. d.). *Kultūras mantojums*. Pieejams: https://artlaw.club/lv/vardnica/kulturas-mantojums [sk. 02.09.2024.].

oculus

Radošo kvartālu veidošana mazajās pilsētās Latvijā

Mg. oec., Mg. art. Zane Siliņa, Latvijas Kultūras akadēmija
Dr. sc. soc. Ilona Kunda, Latvijas Kultūras akadēmija

IEVADS

Būtiska daļa Eiropas iedzīvotāju dzīvo mazās un vidējās pilsētās, taču tikai pēdējos gados attīstās šo pilsētu pētniecība, un pagaidām tā vēl nav kļuvusi par atsevišķu tematisko jomu (Wagner & Growe, 2021, pp. 105–126). Mazo un vidējo pilsētu attīstība Latvijā ir analizēta Latvijas Kultūras akadēmijas (turpmāk – LKA) pētījumos, piemēram, projektos CRISP[1] un RePrint[2]. Šādu pilsētu attīstības izaicinājumi saistās ar nepieciešamību definēt un noturēt savu vietu konkurencē ne tikai ar citām mazām, bet arī ar lielām pilsētām. Vietas unikalitātes veidošanā īpaša nozīme var būt kultūras un radošajam sektoram (LKA, 2022, 14. lpp.). Šajā rakstā ir skatīts pēdējās desmitgadēs populārs kultūras un radošā sektora darbības fenomens – radošie kvartāli. Rakstā ir analizēts jautājums – kā var veidoties radošie kvartāli un kādas ir to dažādo veidošanās ceļu priekšrocības?

1 Projekts "Radošās industrijas mazajās pilsētās: potenciāls un devumi ilgtspējai/ CRISP" (Nr. Izp-2020/2-0375) tika īstenots Fundamentālo un lietišķo pētījumu (FLPP) programmā. Finansēja Latvijas Zinātnes padome.

2 Projekts "Pārskatot radošo pilsētu konceptu: tīkli, starpnieki un attīstības virzieni/ RePrint" (Nr. Izp-2021/1-0588) tika īstenots Fundamentālo un lietišķo pētījumu (FLPP) programmā. Finansēja Latvijas Zinātnes padome.

MAZO PILSĒTU ATTĪSTĪBAS ĪPATNĪBAS UN RADOŠO KVARTĀLU POTENCIĀLS

Mazo pilsētu fenomens ietver divējādus aspektus – no mazāku apdzīvoto vietu (piemēram, ciemu) skatpunkta raugoties, tās uzskatāmas par urbānām teritorijām, savukārt pilsētu pētniecībā mazās pilsētas uzskata par perifēriju. Līdz ar to tās nav viennozīmīgi traktējamas. Mazo pilsētu attīstību ietekmē vairāki faktori, tai skaitā atkarība no to atrašanās vietas (lielo pilsētu ietekme), iesaiste tīklojumos (trūkstošo resursu pieejamības nodrošināšanai), sociālā vide un sociālās inovācijas (vietējo izaicinājumu risināšanai, sadarbībai un kopradīšanai) un radošās ekosistēmas resursi (cilvēks, vieta, ekonomika), priekšplānā izvirzot cilvēku un viņa vērtības (Oakley, 2015, p. 18). Līdz ar to mazajām pilsētām ir jārod unikāla un inovatīva attīstības pieeja un, iespējams, radošie kvartāli ir tie, kas šo filozofiju var ienest pilsētvidē.

2021. gadā un 2022. gadā vairākās mazajās pilsētās Latvijā pētījuma izstrādes gaitā tika identificēta radošo kvartālu veidošanās dažādās stadijās un ar dažādu aktoru palīdzību, piemēram, Kuldīgā – Kaļķu ielas kvartāls un izglītības un radošais kvartāls "Adata", Ogrē – radošais kvartāls "Pasts", Cēsīs – radošais un digitālais kvartāls "Rainis", Balvos – Vecpilsētas radošais kvartāls. Kopumā radošo kvartālu attīstība mazajās pilsētās Latvijā ir maz pētīta, lai arī mazo pilsētu iedzīvotāji norāda, ka viņiem ir nozīmīga radošo industriju pieejamība pilsētā (LKA, 2022, 14. lpp.). Savukārt augstais radošo kvartālu nozīmības novērtējums iedzīvotāju skatījumā liek domāt par to attīstības potenciālu radošas pilsētvides veidošanā (LKA, 2022, 14. lpp.). Latvijas Kultūras akadēmijas pētījumā ir norādīts, ka kultūras nozares un radošās nozares dalībnieki mazajās pilsētās veicina ciešu sadarbības tīklu veidošanos, savukārt mijiedarbība starp kopienu un uzņēmējiem veicina biznesa attīstību (LKA, 2022, 14. lpp.).

Līdz ar to šādu vietu rašanās ir svarīgs solis pilsētas attīstībā. Šajā pētījumā veiktajās intervijās pašvaldību pārstāvji norādīja, ka būtu nepieciešams vairāk diskutēt par radošo kvartālu nozīmi, ietekmi uz pilsētvides attīstību, kā arī par iedzīvotāju iesaistes nepieciešamību un veidu šādu vietu izveidē, tādējādi veicinot sabiedrībā izpratni par radošajiem kvartāliem un to lomu pilsētā. Šāda pieeja var tikt apzīmēta kā "radošā vietrade", kas veicina vietu atdzimšanu (Markusen, Gadwa, 2010, p. 69; Ellery, Ellery, Borkowsky, 2021, pp. 55–76).

Kā jau minēts iepriekš, mazo pilsētu attīstību veicina virkne faktoru, un viens no tiem ir vietējās radošuma ekosistēmas attīstība. Tā ietver cilvēka (radošuma), ekonomikas un vietas (radoša vieta, radošais kvartāls, radošā pilsēta) mijiedarbību (Rivas, 2011, p. 133). Pētnieki norāda uz radošo kvartālu ciešo sasaisti ar mazo pilsētu attīstību caur noteiktu vietu, kurā savijas radošie talanti, kultūras dzīve un radošās industrijas.

RADOŠO KVARTĀLU JĒDZIENA DEFINĒŠANA UN NOZĪME

Radošo kvartālu jēdziens zinātniskajā literatūrā nav viennozīmīgi definēts. Ņemot vērā radošo industriju diskursa popularitātes pieaugumu visā pasaulē (Chapain, Sagot-Duvauroux, 2018, p. 3), pētnieku aprindās ievērojamu popularitāti guvuši jēdzieni "kultūras un/vai radošais klasteris", "rajons" un "kvartāls" (Chapain, Sagot-Duvauroux, 2018, p. 3). Pētījumos tiek minēti dažādi apzīmējumi, mijoties radošuma jēdzienam ar kultūru, kā arī klastera jēdzienam – ar kvartālu, rajonu, vai tos savienojot ir minēti tādi apzīmējumi kā kultūras kvartāls (Montgomery, 2004, pp. 135–172), radošais kvartāls (Lauderbach, 2012, pp. 77–86), radošais klasteris (Wu, 2005, p. 35), kultūras un radošais klasteris (Chapain, Sagot-Duvauroux, 2018, p. 3), kultūras rajons (Suwala, 2015, p. 2). Tas skaidrojams ar to, ka literatūra aptver dažādas akadēmiskās disciplīnas (ekonomikas ģeogrāfija, plānošana u. tml.) (Lauderbach, 2012). Pētnieki norāda, ka pilsētās jau kopš seniem laikiem dabiski izveidojušās vietas, kas piesaistījušas māksliniekus un kultūras ļaudis, savukārt relatīvi nesens fenomens ir mērķtiecīga politika šādu vietu attīstībai ar nolūku veicināt urbāno reģenerāciju (Montgomery, 2003, p. 294; Mould & Comunian, 2015). Būtiskākais priekšnoteikums ir plašas un daudzveidīgas kultūras aktivitātes – kvartālā nepieciešamas gan kultūras produktu radīšanas, gan patērēšanas vietas, "kafejnīcu ekonomikas" klātbūtne, kvalitatīva publiskā telpa, izteikta vietas identitāte un individuāls stils, atmosfēra (Montgomery, 2003, p. 295). Daudzos radošajos kvartālos ir kāds īpaši atpazīstams vietas "enkurs" – arhitektoniski unikāla kultūras celtne vai tradicionālu kultūras patēriņa vietu (muzeju, teātru, galeriju, kinoteātru u. c.) koncentrācija.

Kopumā radošos kvartālus var raksturot kā vietas pilsētvidē ar sociāli un telpiski atpazīstamu identitāti un īpaši augstu kultūras un radošo aktivitāšu īpatsvaru – tajās notiek gan jaunu kultūras produktu radīšana, gan patērēšana.

Šajā rakstā ir izmantots jēdziens "radošais kvartāls", jo tie ir kvartāli pilsētplānošanas izpratnē, un šāds lietojums ir izmantots Latvijā veiktajos pētījumos, piemēram, par radošo industriju devumu mazās pilsētās un kultūras un radošo industriju attīstību pilsētvidē, kurā pētnieki piedāvāja radošā kvartāla jēdzienu (LKA, 2019; LKA, 2020). **Radošie kvartāli ir platforma radošuma izpausmēm, kas aizved pie jaunām idejām, jaunām iespējām, eksperimentiem, kā arī rosina diskusijas, veicinot sabiedrības iesaisti un līdzdalību vietas attīstībai.**

Radošās darbības var labvēlīgi ietekmēt ekonomiku (Escalona-Orcao, Escolano-Utrilla, 2016, p. 112), kas ir īpaši svarīgi mazām pilsētām, kurām ir jādefinē un jāsaglabā sava vieta citu pilsētu konkurencē. Vienlaikus ir svarīgi pievērsties ne tikai radošo kvartālu ietekmei uz ekonomikas attīstību, bet arī sociālajiem aspektiem, kas sinerģijā veido pievilcīgu dzīves vidi.

Jaunākajos pētījumos tiek pievērsta uzmanība to teritoriju radošo kvartālu attīstībai, kas atrodas ārpus lielām pilsētām (Richards, 2020, p. 11), jo pieaug interese par mazo pilsētu radošo industriju radīto pievienoto vērtību un pievilcības faktoriem, piemēram, par mazo pilsētu "kultūras ražošanu, gadatirgiem un festivāliem" (Wijngaarden, Hitters, Bhansing, 2019, p. 11). Mūsdienās arvien lielāku vērtību iegūst vietas īpašais stāsts, kas mazo pilsētu pasākumiem piešķir unikalitāti. Cilvēki meklē kopienas un piederības sajūtu, ko spēj dot nelieli pasākumi un īpaša vide.

Veiktie pētījumi liecina, ka ir vērojama atšķirība starp pilsētām ar radošajiem kvartāliem un pilsētām, kurās nav radošie kvartāli. Dažādos pilsētu attīstības mērījumos, piemēram, mērot iedzīvotāju skaita pieaugumu, cilvēkkapitālu, ekonomiskās aktivitātes indeksu un nodarbinātību, labāki rezultāti ir gadījumos, kur teritorijās ir lielāks skaits radošo kvartālu (Escalona-Orcao, Escolano-Utrilla, 2016, p. 112). Šis aspekts liek raudzīties uz radošajiem kvartāliem kā uz mazo pilsētu attīstības iespēju. Latvijas Kultūras akadēmijas veiktajā pētījumā ir iezīmēts mazo pilsētu potenciāls – spēcīgas vietējās sadarbības, zināšanu un resursu saiknes kā piesaiste radošajiem uzņēmumiem un to pozitīvā ietekme uz mazo pilsētu attīstību caur ekonomisko, sociālo, kultūras un vides ilgtspējas pienesumu (LKA, 2020, 26. lpp.).

RADOŠO KVARTĀLU IZVEIDES INICIĒŠANA

Arvien vairāk uzmanības tiek veltīts tam, kā notiek radošo vietu veidošana. Tas saistīts ar zināšanu nepieciešamību vietas izaugsmes potenciāla novērtēšanai, radošo kvartālu darbības ietvara izveidošanai un investīciju piesaistīšanai. Vieta ir jārada no jauna, izmantojot līdzdalības un pārrunu procesu, iesaistot visus vietējos un ārējos dalībniekus (Barca, McCann, Rodríguez-Pose, 2012, p. 134). Līdz ar to šī raksta pētnieciskais fokuss ir tas, kā var veidoties radošie kvartāli un kādas ir katra tā tapšanas veida priekšrocības.

Radošo kvartālu iniciēšana ir iespējama dažādos veidos. Viens no tiem ir kvartāli, kas orientēti uz kultūras patēriņa veicināšanu; ko plāno un attīsta publiskās pārvaldes iestādes (lejupēja pārvaldība); kuros mākslinieciskā ražošana un patēriņš ir būtisks pilsētvides politikas elements, ko īsteno ar mērķi izveidot radošas pilsētas tēlu vai pilsētvides atjaunošanas stratēģijas, savukārt

otrs veids ir augšupēji veidotie mākslinieku kvartāli (Działek, Murzyn-Kupisz, 2014, p. 2). Vienlaikus ir pētnieki, kas aicina neskatīt radošo kvartālu veidošanos vienkāršoti, ņemot vērā, ka tie bieži veidojas ļoti kompleksā un institucionāli daudzveidīgā procesā (Mould & Comunian, 2015).

Šajā pētījumā veiktajās aptaujās kā lielākie izaicinājumi kvartālu izveides procesā tika minēti tādi aspekti kā sabiedrības iesaiste un piesaiste, mērķa grupas identificēšana un finansiāli ierobežojumi. Tātad fokuss lielākoties ir uz to, kā sadarboties ar iedzīvotājiem, lai veidotu piemērotu vidi, kuru piepildīt ar atbilstošu saturu.

METODOLOĢIJA

Pētījumā ir padziļināti analizēti četri radošie kvartāli mazās pilsētās Latvijā – Kuldīgā, Cēsīs, Ogrē un Balvos. Pētījumam ir izvēlēts gadījuma studiju dizains (Given, 2008, p. 810), datu ieguvei izmantojot daļēji strukturētas intervijas un dokumentu analīzi.

Pētāmo gadījumu izvēle veikta pēc šādiem kritērijiem:

1) radošo kvartālu ģeogrāfiskais pārklājums, ņemot vērā atrašanās vietas ietekmi uz mazo pilsētu attīstību, t.i., periferizāciju (Bürk, 2013, pp. 168–186; Wirth, Elis, Müller, Yamamoto, 2016, pp. 62–75);
2) radošo kvartālu veidotāju dažādība (uzņēmējs, pašvaldība, biedrība/kopiena);
3) radošo kvartālu attīstības fāzes (esošs kvartāls, kvartāls veidošanas procesā vai plānošanas procesā).

Sākotnēji tika veikta priekšizpēte, kurā 2023. gada sākumā tika veiktas daļēji strukturētas ekspertu intervijas par radošajiem kvartāliem mazajās pilsētās Latvijā, kā arī dokumentu analīze, lai identificētu radošo kvartālu esamību, apzinātu to attīstības līmeni un iniciatorus. Priekšizpētes gaitā veikti arī novērojumi virknē radošo kvartālu Berlīnē, Vācijā. Gadījumu izpētes gaitā 2023. gada aprīlī-maijā veiktas daļēji strukturētas intervijas ar Latvijas mazo pilsētu radošo kvartālu pārstāvjiem (pavisam četras, no kurām viena klātienē un trīs tiešsaistē). Tika veikta arī dokumentu analīze, izpētot informāciju par pētāmajiem gadījumiem: radošo kvartālu darbību un attīstību, kā arī plānošanas dokumentiem konkrētajās pašvaldībās.

GADĪJUMU RAKSTUROJUMS

Kaļķu ielas radošais kvartāls atrodas Kaļķu ielā 14, Kuldīgā, Latvijas rietumu vidienē, 150 km attālumā no Rīgas, 50 km attālumā no valstspilsētas Ventspils un 100 km no valstspilsētas Liepājas. Pietiekami attālu no lielpilsētām, tajā pašā laikā atrodoties tām pa vidu.

Priekšizpētē Kuldīgā identificēti divi radošie kvartāli – Kaļķu ielas kvartāls un izglītības un mākslas kvartāls "Adata". Padziļināti pētīts Kaļķu ielas kvartāls, ņemot vērā, ka tas ir uzņēmēju iniciēts un darbojošs.

Radošā Kaļķu ielas kvartāla izveides iniciatori ir uzņēmēji no alus darītavas "Duna", kuri savulaik meklējuši vietu, kur izvietot savu uzņēmumu. Ideja par radošo kvartālu nebija ilgi plānota, līdz tika pieņemts lēmums. Tas izauga no idejas par atvērtu pagalmu pasākumiem un citiem uzņēmējiem. Pēc divu gadu mēģinājumiem un eksperimentiem jau ir izveidojusies vīzija un struktūra, kā tas darbojas, iesaistot vietējo uzņēmēju kopienu, kas atrodas kvartālā, pieņemot kopīgus lēmumus, bet darbojoties katram atsevišķi, veidojot kopīgu tēlu, identitāti un vienam otru atbalstot. Kvartālu juridiski pārvalda SIA "Fins".

Radošais kvartāls "Pasts" atrodas Brīvības ielā 38, Ogrē, Latvijas centrālajā daļā, 40 km attālumā no Rīgas, kas nozīmē ciešu sasaisti ar galvaspilsētu un intensīvāku cilvēku plūsmu.

Radošais kvartāls "Pasts" tika izveidots, sanākot kopā dažādiem māksliniekiem un radošām personām un vienojoties par kopīgu attīstību, katram veicot savu profesionālo mākslinieciskо darbību. Kvartāls uzsāka savu darbību 2020. gada 2. septembrī, izvirzot šādus mērķus: 1) nodrošināt interešu izglītības nodarbības dažādās mākslas un dizaina jomās un arhitektūrā, iesaistot dažāda vecuma interesentus; 2) nodrošināt profesionālu mākslinieku un dizaineru pieredzes nodošanu sabiedrībai. "Pasts" atrodas uz galvenās gājēju ielas Ogres pilsētas centrā, pasta ēkas pagalmā – vienā no saimniecības ēkām, kurā darbojas četru mākslinieku – keramiķa, tekstilmākslinieces un divu dizaineru – darbnīcas. Radošais kvartāls "Pasts" ir vieta radošām izpausmēm, interešu izglītībai, keramikas darbnīcām, veikaliņam un pasākumiem, kas tiek veidoti kopā ar Rīgas dizaina tirgu un māksliniekiem.

Darbības modelis ir demokrātisks, ietverot visu biedrības biedru kopā sanākšanu un izlemšanu, kā darboties, ko uzsākt, kā darīt.

Cēsu radošais un digitālais kvartāls "Rainis" atrodas Raiņa ielā 27, Cēsīs, Latvijā centrālajā ziemeļu daļā, 100 km no Rīgas un 35 km no valstspilsētas Valmieras.

Pētījuma laikā radošais kvartāls ir izveides procesā, ko rosinājis domes priekšsēdētāja vietnieks Atis Egliņš-Eglītis un ko īsteno Cēsu novada pašvaldība, iegādājoties bijušās Cēsu Neredzīgo biedrības ražošanas bloku, kas bija pamesta ēka Cēsu centrā.

Kvartāls tiek veidots kā vieta kopstrādei, inovācijām, kultūrai, uzņēmējdarbībai un izklaidei, iekļaujot telpas mākslas skolas vajadzībām, laikmetīgai mākslai, radošās jomas speciālistiem, strauji augošiem iedvesmas uzņēmumiem, inovācijām. Īpaši jāuzsver

pašvaldības loma un iedzīvotāju iesaiste jaunā pilsētvides projekta attīstībā, kā arī izvirzītās vērtības, kuras tiek liktas kvartāla izveides procesa pamatā – ilgtspējības principos balstīta, iekļaujoša un daudzpusīga vide.

Balvi atrodas 219 km attālumā no valsts galvaspilsētas Rīgas un 80 km attālumā no Rēzeknes. **Balvu Vecpilsētas radošā kvartāla** zona ir iezīmēta (pētījuma laikā šis projekts atrodas plānošanas fāzē no pašvaldības puses) Balvu muižas apbūves un tai pieguļošo teritoriju apstādījumu un publisko ārtelpu attīstības tematiskajā plānojumā. Tajā ir norādīta vecpilsētas centra iedzīvināšana, piesaistot virkni sadarbības partneru dažādu ārtelpu pasākumu veidošanā, sabiedrības pulcēšanā un izglītošanā. Radošā kvartāla zona ir sadalīta trīs daļās, veidojot:

1) tirdzniecības zonu (pārvietojamie tirdzniecības kioski, nojumes, treileri, amatniecības stendi, āra ēdināšanas terases);
2) kultūras un mākslas zonu (labiekārtots skvērs ar nelielu platformu priekšnesumiem, stendiem);
3) tūrisma zonu (viesnīcas, ēdināšana, pakalpojumu teritorija).

Balvi vēsturiski izauguši no Balvu muižas, ko aptver dabas resursi – vairāki ezeri un Bolupe. Fakts, ka tā ir ērti staigājama un pieejama vieta, kurā koncentrētā vidē sastopas dažādi laikmeti un vērtības – muižas ansamblis, ūdeņu krasti, dažādu konfesiju sakrālais mantojums, iespēja šo mazo pilsētu izstaigāt –, ir izveidojusi augsni radošā kvartāla tapšanai. Vieta atrodas pilsētas centrā, turpat blakus ir autoosta, tirdzniecības vietas, Jaunatnes parks, Bolupes krastmala, baznīca un vēsturiskais muižas apbūves ansamblis ar dažām vēl saglabātām ēkām. Kvartāla autentiskums ir balstīts uz tā kultūrvēsturiskajām vērtībām un vietas radošā procesa izpausmēm.

Radošā kvartāla attīstības sākums būtu iedzīvotāju un ieinteresēto pušu iesaiste, mijiedarbība bez striktiem nosacījumiem. Darbības modeļa pamatā būtu pašvaldības tehniskais nodrošinājums, savukārt pārējie interesenti nodrošinātu savu ideju ieviešanu kvartālā. Pašvaldības uzdevums būtu mazināt birokrātiskos šķēršļus ideju attīstībai, kā arī monitorēt kvartāla ietekmi uz pilsētvidi.

Analizētie četri gadījumi raksturojami šādi:

Pilsēta	Atrašanās	Nosaukums	Iniciatori	Attīstības fāze 2023. gadā
Kuldīga	Latvijas rietumi	Kaļķu kvartāls	uzņēmēji	esošs
Cēsis	Latvijas centrālā daļa	Rainis	pašvaldība	izveides procesā
Ogre	Latvijas centrālā daļa	Pasts	NVO	esošs
Balvi	Latvijas austrumi	Vecpilsētas kvartāls	pašvaldība	plānošanas procesā

1. tabula. **Analizēto radošo kvartālu gadījumu raksturojums.** Autores veidots.

Pētīto gadījumu atšķirības nosaka šo radošo kvartālu attīstības modeļu dažādība. Pašvaldības iniciētie un plānotie – radošais un digitālais kvartāls "Rainis" Cēsīs un Vecpilsētas radošais kvartāls Balvos – ir identificējami kā kvartāli pilsētplānošanas izpratnē. To veidošana izriet no pašvaldību stratēģijas mākslas un kultūras patēriņa lomas pieaugumam, veicinot kultūras produktu ražošanu un pilsētvides attīstīšanu (Montgomery, 2004, p. 293). Savukārt Ogres radošais kvartāls "Pasts" raksturojams kā mākslinieku kvartāls, kas pilsētvidē lielā mērā rodas un attīstās organiski, vairāk vai mazāk spontānu telpisku izvēļu un mākslas kopienu pašorganizēšanās procesu rezultātā (Działek, Murzyn-Kupisz, 2014, p. 2). Kuldīgas Kaļķu ielas kvartāls arī ir pašorganizēšanās piemērs, taču tās iniciatori un īstenotāji ir uzņēmēji.

RADOŠO KVARTĀLU RAKSTURLIELUMU SALĪDZINĀJUMS

Pēc ievērojamā britu pētnieka Čārlza Landrija (*Charles Landry*) atzinuma radošie kvartāli ir raksturojami, balstoties piecos aspektos: 1) kultūras aktivitāte, 2) finansējuma avoti, 3) mijiedarbības iespējas, 4) organizatoriskās pieejas, 5) atrašanās vieta pilsētā (Landry, 2008, pp. 241–242). Izvērtējot identificētos radošos kvartālus mazajās pilsētās Latvijā atbilstīgi radošo kvartālu pazīmēm ar minētajiem Landrija kritērijiem, autore nonāk pie virknes atziņu.

---

1. Visos pētītājos kvartālos ir plānotas vai notiek kultūras aktivitātes pasākumu veidā. Piemēram, dizaina tirgus radošajā kvartālā "Pasts" Ogrē, sezonas atklāšanas koncerti un tirdziņi Kaļķu kvartālā Kuldīgā, savukārt pētījuma veikšanas brīdī vēl veidošanās procesā esošajā Cēsu radošajā un digitālajā kvartālā "Rainis" stabilu vietu jau ir ieņēmis ikgadējais Cēsu Mākslas festivāls.
2. Radošo kvartālu atrašanās vieta ir vai tiek plānota pilsētas centrālajā daļā, bet ne vienmēr centrā. Piemēram, Kaļķu ielas kvartāls un radošais un digitālais kvartāls "Rainis" atrodas ārpus paša pilsētas centra, kas mazo pilsētu mērogā ir ļoti tuvu centram.
3. Finansējuma avoti atšķiras, ņemot vērā kvartāla izveidotāju tipu:
    - pašu dalībnieku ieguldījumi tiek veikti visos pētāmajos gadījumos, taču caur atšķirīgiem modeļiem – Kaļķu kvartāla gadījumā tie ir ienākumi no kvartālā esošo uzņēmēju aktivitātēm, kuri tiek novirzīti kvartāla tālākai attīstībai, t.sk. nomas maksai; radošajam kvartālam "Pasts" tie pārsvarā ir ieguldījumi brīvprātīgā darba veidā, savukārt radošajam un digitālajam kvartālam "Rainis" un Vecpilsētas radošajam kvartālam plānots ieguldīt pašvaldības budžeta līdzekļus vietas uzturēšanas izdevumu segšanai;

- radošā kvartāla "Pasts" gadījumā īpaši liela nozīme ir projektu finansējumam, lai īstenotu savas aktivitātes, palielinātu biedrības kapacitāti, kā arī veidotu kultūras pasākumus kvartāla pagalmā sadarbībā ar Rīgas dizaina tirgu un citiem Latvijas mākslinieciem; pašvaldību veidoto kvartālu gadījumā kvartālu attīstības sākumposmā lielākoties ir nepieciešami lieli finansiāli ieguldījumi, lai atjaunotu ieplānoto kvartālu ēkas, līdz ar to, piemēram, radošo industriju un kopstrādes telpu izveidei ir piesaistīts Eiropas Savienības programmu finansējums; Kaļķu ielas kvartāls virza savu attīstību, izmantojot savus komercdarbības rezultātā iegūtos līdzekļus.

4. Organizatoriskā pieeja katrā kvartālā ir atšķirīga, ņemot vērā to juridisko statusu. Kaļķu ielas kvartāla uzturēšanu veic uzņēmums SIA "Fins", kas nodrošina finanšu plūsmu, piemēram, ienākumus par pasākumiem un telpu īri, attiecīgi sedzot izdevumus kvartāla attīstībai. Stratēģiskā attīstība, jaunu uzņēmumu piesaiste un kvartāla saturiskā attīstība notiek ņemot vērā izvirzīto kvartāla vīziju un savstarpēji vienojoties kvartālā esošajai uzņēmumu kopienai, tomēr iniciatīvu ir uzņēmusies alus darītava "Duna", un tā inicē procesa virzību. Radošo kvartālu "Pasts" veido biedrība "Ogres attīstības biedrība", kurā apvienojušies dažādi profesionāļi – arhitekti, mākslinieki, finansisti, vadītāji –, kas, sanākot kopā, izlemj gan stratēģisko, gan saturisko, gan praktisko kvartāla attīstību. Radošā un digitālā kvartāla "Rainis" un plānotā Vecpilsētas radošā kvartāla gadījumos konkrētas vīzijas par kvartālu organizatorisko modeli vēl nav, taču abos gadījumos tiek runāts par sadarbības modeli, kurā pašvaldība nodrošinātu kvartāla saimniecisko pusi, ieskaitot ēku, telpu un apkārtnes uzturēšanu un attīstību, savukārt kvartāla saturiskā attīstība, kā arī vietas iedzīvināšana un kopienas aktivizēšana būtu deleģējama radošajām organizācijām, biedrībām. Īpaša uzmanība ir plānota kopienu iesaistei kvartāla attīstības procesos, nodrošinot augšupējo pieeju, kas sasaucas ar Lauderbahas minēto, ka radošo kvartālu iniciēšana lejupējā veidā ir sarežģīta (Lauderbach, 2012, p. 1).

5. Mijiedarbības iespēja ir viens no svarīgākajiem aspektiem visos apskatītajos gadījumos. Kaļķu ielas kvartāls veido atvērtu pieeju, lai ikviens, kam ir interese, var būt klātesošs un iepazīt ražošanas procesus ikvienā uzņēmumā, savukārt tā kopiena, ko veido kvartālā esošie uzņēmumi, lielu nozīmi piešķir savstarpējam atbalstam, sadarbībai un mijiedarbībai. Ir plānots piesaistīt atbalsta kopienu ar sociālo tīklu palīdzību, kas paplašinātu mijiedarbības nozīmi šajā radošajā kvartālā. Radošā kvartāla "Pasts" dalībnieki ir savstarpējā radošā mijiedarbībā, veidojot kopējus projektus un piesaistot to īstenošanai dažādus finanšu avotus. Mijiedarbība ar apmeklētājiem, radošo nodarbību un interešu izglītība dalībniekiem veicina kvartāla attīstību, paplašinot tā piedāvājumu un piesaistot arvien jaunas radošas personības. Radošā un digitālā kvartāla "Rainis" un Vecpilsētas radošā kvartāla gadījumā ir plānota sadarbība gan starp kvartāla dalībniekiem, gan ar apmeklētājiem un citiem interesentiem. Visos kvartālos svarīga ir atklāta vieta, kur komunicēt un mijiedarboties, taču ne visur šāda brīva atmosfēra var tikt nodrošināta vai nu telpu vai kopienas trūkuma dēļ, vai arī izpratnes trūkuma dēļ.

Kopsavelkot analizētos gadījumus, jāsecina, ka sākotnējā pieeja – izvēlēties gadījumus pēc to radītāju dažādības – ir veiksmīga, jo iezīmē dažādās attīstības tendences atkarībā no radošo kvartālu radītājiem. Kopīgas attīstības iezīmes ir novērojamas starp radošo un digitālo kvartālu "Rainis" un Vecpilsētas radošo kvartālu, kuri tiek plānoti no pašvaldību puses, piesaistot ekspertus radošo kvartālu attīstības plānošanai, tā šo procesu padarot mērķtiecīgāku. Savukārt Kaļķu ielas kvartāls un radošais kvartāls "Pasts" ir veidoti bez noteikta plānošanas procesa, attīstoties organiski.

DISKUSIJA: RADOŠO KVARTĀLU VEIDOŠANAS MODEĻI

Ņemot vērā iepriekš minēto, autore izvirza vairākus jautājumus. Vai radošo kvartālu attīstības modelis pašvaldībām ir tikai noteiktas teritorijas plānošanas rīks? Kāpēc uzņēmumu un mākslinieku radīto kvartālu gadījumā netiek pielietota plānošana radošo kvartālu attīstībai?

Autore izvirza pieņēmumu, ka radošajai videi nevar tikt noteikta struktūra tās sākumposmā, lai saglabātu radošumu un ļautu rasties tam, kas konkrētā laikā un vietā iepriekš nav iedomājams. Tas saskan ar poļu pētnieku Jaroslava Dziaļeka (*Jarosław Działek*) un Monikas Miržinas-Kupižas (*Monika Murzyn-Kupisz*) iezīmēto agrīno radošo kvartālu veidošanās posmu, kurā mākslinieki šo vietu uztver kā "neatklātu potenciālu" (Działek, Murzyn-Kupisz, 2014, pp. 7–9), līdz ar to plānošanas process nav strukturējams un pielietojams dabiski veidojošos radošo kvartālu izaugsmē. Intervijās ar radošo kvartālu pārstāvjiem nepieciešamība plānot tiek minēta kā izaicinājums, kas būtu vajadzīgs turpmākajā darbībā, līdz ar to papildus uzsverot pētījuma aktualitāti un norādot uz sākumposma "neplānošanas" nepieciešamību.

Pētnieki Oli Molda (*Oli Mould*) un Roberta Komuniana (*Roberta Comunian*) vērš uzmanību uz to, ka pašvaldības līdz šim ir fokusējušās uz radošo kvartālu ekonomiskajiem aspektiem, taču ir nepieciešams pievērst lielāku vērību subkultūrām, neformālām vietām, kopienu radošajām iniciatīvām un kopumā brīvām radošām izpausmēm (Mould & Comunian, 2015, pp. 2356–2369). Līdz ar to iedzīvotāju un kopienas iesaiste, it īpaši mazajās pilsētās, ir svarīgs faktors, kas jāņem vērā radošo kvartālu attīstībā.

Pētīto gadījumu risinājumi ir visai atšķirīgi. Kaļķu ielas kvartāls nekoncentrējas uz apkārtējo iedzīvotāju iesaisti, kā arī kopienas izveidei vairāk ir komerciāls raksturs, piemēram, mērķtiecīgi veicinot sekotāju skaitu sociālajos tīklos. Radošais kvartāls "Pasts" ir atvērts ikvienam iesaistei radošajos procesos, tomēr iedzīvotāju iesaiste kvartāla attīstībā nav novērojama, savukārt sava kopiena ir izveidojusies biedrības "Ogres attīstības biedrība" biedru starpā, kas nosaka tālāko radošā kvartāla attīstību. Radošais un digitālais kvartāls "Rainis", kā arī Vecpilsētas radošais kvartāls jau tā plānošanas posmā iesaista vietējos iedzīvotājus, bet Cēsu gadījumā pat

uzsver konkrētas neredzīgo kopienas nozīmi (atgādinām, ka kvartāla ēkas iepriekš piederējušas Cēsu Neredzīgo biedrībai) kvartāla attīstībā kā unikalitātes sastāvdaļu, norādot uz kvartāla sociālo aspektu līdzās uzņēmējdarbības un radošo industriju attīstībai.

Jāsecina, ka radošo kvartālu attīstības modeļi vistiešāk ir saistīti ar to radītāju vērtībām, vīziju, resursiem un vajadzībām. Katram radošajam kvartālam ir savs attīstības virziens un nozīme pilsētvidē. Pašvaldībām ir kapacitāte nodrošināt plašāku kvartālu attīstību, savukārt uzņēmumu un biedrību veidotie kvartāli ir specifiskāki un ir vērsti uz to profesionālo darbību un interešu attīstību. Šo kvartālu attīstība sākotnēji notiek spontāni, bet pēc kapacitātes un resursu pieauguma tie var tikt virzīti mērķtiecīgāk. Līdz ar to ir identificējami divi radošo kvartālu sākotnējās attīstības modeļi:

1) plānveida attīstības modelis, kas ir mērķtiecīgi virzīts radošā kvartāla attīstības modelis, ņemot vērā veiksmīga radošā kvartāla nosacījumus;

2) radošās pieejas attīstības modelis, kas attīstās spontāni un neparedzami, ņemot vērā pieejamos resursus un kopienas aktivitāti.

Viennozīmīgi, ka pašvaldībām ir svarīga pilsētvides attīstība, līdz ar to veiksmīgai radošo kvartālu attīstībai pašvaldību atbalsts tieši mazajās pilsētās ir ļoti svarīgs. Tomēr jāpievērš vērība tam, kā tiek veidots un iedzīvināts radošais kvartāls, jo nav viena veida, kā to ieviest, turklāt arī veidotāju motivācija un ieceru vērienīgums ir atšķirīgi un mainīgi (Bell, Mark 2010, p. 211). Pētījuma gaitā tika novērots, ka **plašāka sabiedrības iesaiste sniedz iespēju radošajam kvartālam attīstīties daudzpusīgāk, tādējādi tas ir atvērtāks kopienām un ārējiem interesentiem**.

Nepieciešamība pēc unikalitātes pilsētu attīstībā ir attiecināma arī uz radošo kvartālu attīstību, savienojot vērtības radīšanu ar vietas potenciālu (Richards, 2020, p. 7) un identificējot unikālo, kas balstīts uz specifiskām vietējām zināšanām (Barca, McCann, Rodríguez-Pose, 2012, p. 136). Pētījumā secināts, ka radošie kvartāli mazajās pilsētās Latvijā ne vienmēr tiek veidoti mērķtiecīgā sasaistē ar pilsētu attīstības plānošanu un ka radošo kvartālu veidošanos var iniciēt dažāda tipa aktori.

Kopumā pētījums parāda, ka radošo kvartālu veidošanā ir iespējami dažādi ceļi, bet to veiksmīgu attīstību iezīmē aktivitāšu, infrastruktūras un nozīmes unikālas kombinācijas, ņemot vērā iesaistīto dalībnieku vajadzības, to darbību savstarpējās sinerģijas un dažādās komercializācijas pakāpes. Pētniece guvusi arī atziņu, ka ne vienmēr radošo kvartālu izveidē ir nepieciešamas lielas investīcijas – radoša kvartāla izaugsmi var sekmēt arī maza mēroga, bet daudzveidīgas aktivitātes.

BIBLIOGRĀFIJA

Barca, F., McCann, P., Rodríguez-Pose, A. (2012). The Case for Regional Development Intervention: Place-Based Versus Place-Neutral Approaches. *Journal of Regional Science*, 52 (1), 134–152. doi: 10.1111/j.1467-9787.2011.00756.x

Bell, D., Mark, J. (2010). The Creative Countryside: Policy and Practice in the UK Rural Cultural Economy. *Journal of Rural Studies*, 26 (3), 209–218. doi: 10.1016/j.jrurstud.2010.01.001

Bürk, T. (2013). Voices From the Margin: The Stigmatization Process as an Effect of Socio-Spatial Peripheralization in Small-Town Germany. In: Fischer-Tahir, A., Naumann, M. (eds.) *Peripheralization*. Wiesbaden: Springer VS, 168–186.

Chapain, C., Sagot-Duvauroux, D. (2018). Cultural and creative clusters – a systematic literature review and a renewed research agenda. *Urban Research & Practice*, 13 (3), 300–329. doi: 10.1080/17535069.2018.1545141

Działek, J., Murzyn-Kupisz, M. (2014). Young artists and the development of artistic quarters in Polish cities. *Belgeo*, 3. doi: 10.4000/belgeo.13012

Ellery, P. J., Ellery, J., Borkowsky, M. (2021). Toward a Theoretical Understanding of Placemaking. *International Journal of Community Well-Being*, 4 (1), 55–76. doi: 10.1007/s42413-020-00078-3

Escalona-Orcao, A. I., Escolano-Utrilla, S., Saez-Perez, L. A., Sanchez-Valverde Garcia, B. (2016). The location of creative clusters in non-metropolitan areas: A methodological proposition. *Journal of Rural Studies*, 45, 112–122. doi: 10.1016/j.jrurstud.2016.03.007

Given, L. M. (ed.) (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*.

Landry, C. (2008). *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators* (2nd ed.). London: Earthscan.

Latvijas Kultūras akadēmija (2019). Pētījums par Liepājas pilsētas kultūras un radošo industriju sociāli ekonomisko ietekmi [tiešsaiste]. Pieejams: https://drive.google.com/file/d/1Y5×9hHV6e3V5XcbSqAJcxnA_IB3fol30/view [sk. 26.01.2023.].

Latvijas Kultūras akadēmija (2020). *CRISP Rekomendācijas politikas veidotājiem [tiešsaiste]*. Pieejams: https://lka.edu.lv/lv/petnieciba/petijumu-projekti/fundamentalo-un-lietisko-petijumu-projekti/realizetie-fundamentali-lietisko-petijumu-projekti/radosas-industrijas-mazajas-pilsetas-potencials-un-devumi-ilgtsp/ [sk. 26.01.2023.].

Latvijas Kultūras akadēmija (2022). *Ieteikumi politikas plānotājiem par radošo industriju devumu mazajās pilsētās [tiešsaiste]*. Pieejams: https://drive.google.com/file/d/1hmMpsTNhbK1ri38VlQVDyWJ2J4yoQfO4/view [sk. 12.01.2023.].

Lauderbach, M. (2012). Effective governance to develop creative quarters: Three case studies from Germany. *Quaestiones Geographicae*, 31 (4), 77–86. doi: 10.2478/v10117-012-0037-1

Markusen, A., Gadwa, A. (2010). *Creative placemaking*. Washington DC: Markusen Economic Research Services and Metris Arts Consulting.

Montgomery, J. (2003). Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part 1: Conceptualising Cultural Quarters. *Planning, Practice & Research*, 18 (4), 293–306. doi: 10.1080/1561426042000215614

Montgomery, J. (2004). Cultural quarters as mechanisms for urban regeneration. Part 2: a review of four cultural quarters in the UK, Ireland, and Australia. *Planning Practice & Research*, 10 (2), 135–172. doi: 10.1080/0269745042000246559

Mould, O., & Comunian, R. (2015). Hung, Drawn and Cultural Quartered: Rethinking Cultural Quarter Development Policy in the UK. *European Planning Studies*, 23 (12), 2356–2369. doi: 10.1080/09654313.2014.988923

Richards, G. (2020). Designing Creative Places: The Role of Creative Tourism. *Annals of Tourism Research*, 85. doi: 10.1016/j.annals.2020

Rivas, M. (2011). From Creative Industries to the Creative Place: Refreshing the Local Development Agenda in Small and Medium-sized Towns Lead expert for the URBACT network on Creative Clusters. *Redige*, 2 (2), 131–147.

Suwala, L. (2015). Cultural districts. *The SAGE Encyclopedia of Economics and Society*, 1 (4), 510–513. doi: 10.4135/9781452206905.n201

Wagner, M., & Growe, A. (2021). Research on Small and Medium-Sized Towns: Framing a New Field of Inquiry. *World*, 2 (1), 105–126. doi: 10.3390/world2010008

Wijngaarden, Y., Hitters, E., Bhansing, P. W. (2019). Close to the 'local cool': creative place reputation in Dutch 'ordinary cities'. *Creative Industries Journal*, 12 (1), 86–104. doi: 10.1080/17510694.2018.1551712

Wu, W. (2005). Dynamic cities and creative clusters. *World Bank Publications*, 3509. Retrieved from: https://ssrn.com/abstract=660123

Wirth, P., Elis, V., Müller, B., Yamamoto, K. (2016). Peripheralization of small towns in Germany and Japan – dealing with economic decline and population loss. *Journal of Rural Studies*, 47 (1), 62–75. doi: 10.1016/j.jrurstud.2016.07.021

PRAKTISKIE MATERIĀLI

1. PIELIKUMS

Radošā starpnieka pašnovērtējuma rīks

KAS IR RADOŠAIS STARPNIEKS?

Radošais starpnieks ir indivīds vai organizācija ar pieeju daudzveidīgiem resursiem, kas rada potenciālu darbībai un jaunām saiknēm, savienojot dažādus indivīdus, organizācijas un resursus, šādi pievienojot papildu kultūras, ekonomisko, sociālo vai simbolisko vērtību kultūras un radošā sektora attīstībai.

Neraugoties uz to, ka starpniecība visbiežāk ir mērķtiecīga un apzināta darbība, radošie starpnieki bieži neatpazīst savu kā radošā starpnieka lomu. Tas skaidrojams ar to, ka radošā starpnieka jēdziens ir akadēmisks un nerada tūlītēju izpratni. Līdz ar to šī rīka mērķis ir **veicināt padziļinātu izpratni par sevi kā radošu starpnieku kultūras un radošajās nozarēs**.

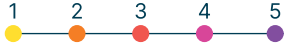
KĀPĒC PAŠNOVĒRTĒJUMA RĪKS IR SVARĪGS?

1. Šis rīks dos tev iespēju reflektēt par savām stiprajām pusēm.
2. Ja esi kultūras un radošo nozaru organizācijas vadītājs, vari izmantot šo rīku, lai labāk iepazītu savu darbinieku stiprās puses un noteiktu, vai organizācijā trūkst kāds starpnieka tips.

1. SOLIS

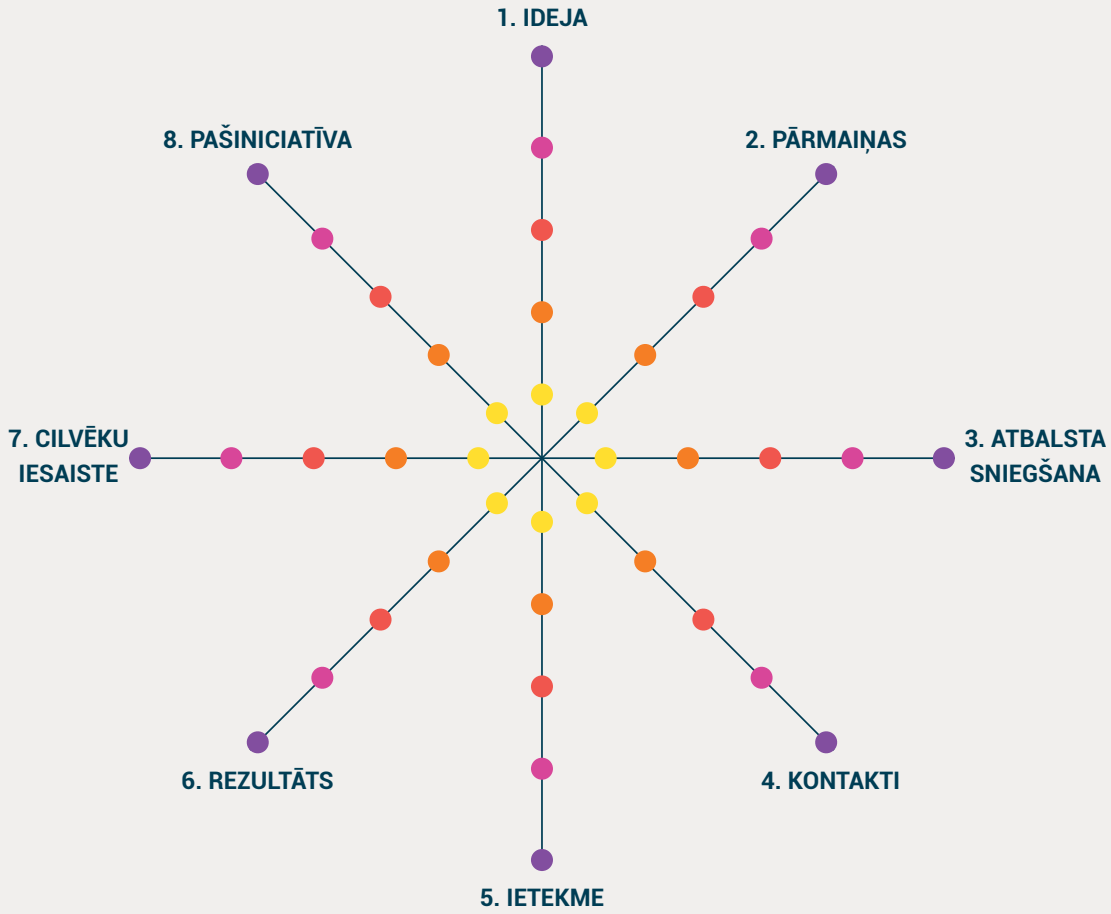
Izlasi apgalvojumu un novērtē tā atbilstību sev raksturīgai rīcībai. Savu pašvērtējumu atzīmē novērtējuma skalā, kur 5 nozīmē, ka šis apgalvojums tev ir lielā mērā atbilstošs/svarīgs, bet 1 – neatbilstošs/mazāk svarīgs.

Pārdomā rūpīgi savas atbildes, lai rezultāts precīzāk atspoguļotu tev raksturīgo rīcību un tavas spēcīgās puses!

Nr.	Apgalvojums, kas raksturo noteiktu radošā starpnieka tipu	Apgalvojuma atbilstības novērtējuma skala	Raksturojošais vārds
1	**Esmu ieinteresēts jaunu ideju attīstībā**		**IDEJA**
2	**Esmu ieinteresēts radīt pārmaiņas**		**PĀRMAIŅAS**
3	**Man ir svarīgi palīdzēt citu cilvēku ideju attīstībai**		**ATBALSTA SNIEGŠANA**
4	**Man ir plašs kontaktu un partneru loks ārpus manas tiešās darbības jomas**		**KONTAKTI**
5	**Es varu ietekmēt pārmaiņas (man ir amats/finanses/autoritāte)**		**IETEKME**
6	**Procesa laikā man ir būtiski nonākt līdz rezultātam**		**REZULTĀTS**
7	**Man ir svarīgi iesaistīt un aizraut citus**		**CILVĒKU IESAISTE**
8	**Man ir raksturīga pašiniciatīva**		**PAŠINICIATĪVA**

2. SOLIS

Uz katras ass ar punktu atzīmē vērtējumu, ko piešķīri attiecīgajam apgalvojumam 1. solī. Labākai vizuālai skaidrībai punktus vari savienot.

3. SOLIS

Iepriekšējā attēlā apvelc vienu līdz trīs vārdus, kas ieguvuši visaugstāko punktu skaitu.

4. SOLIS

Atzīmē zemāk esošajā tabulā katrā rindā **visus vārdus**, kas ieguvuši augstāko punktu skaitu. Pēc tam katrā rindā saskaiti visus apvilktos vārdus un norādi apvilkto vārdu skaitu.

Raksturojums – atslēgvārdi			Apvilkto vārdu skaits	Starpnieka tips
kontakti	pārmaiņas	atbalsta sniegšana		Tiltu konstruētājs
ideja	atbalsta sniegšana	pārmaiņas		Klusais vidutājs
cilvēku iesaiste	rezultāts	ietekme		Moderators
ideja	pašiniciatīva	atbalsta sniegšana		Līdzradītājs
rezultāts	kontakti	cilvēku iesaiste		Inovāciju veicinātājs
ietekme	cilvēku iesaiste	rezultāts		Diplomāts
ietekme	rezultāts	ideja		Vārtzinis
cilvēku iesaiste	pārmaiņas	pašiniciatīva		Kopienas veidotājs

Tā rinda, kurā ir vairāk apvilktu vārdu, norāda uz dominējošo vai vairāk izteikto starpnieka tipu. Ja kādā rindā apvilkts tikai viens vārds, tad šis tips ir mazāk izteikts, bet, ja apvilkti visi trīs vārdi, tas spilgti norāda uz tavu radošā starpnieka tipu.

5. SOLIS

Rezultāts: radošo starpnieku tipu lomu apraksts. Viena persona var aptvert dažādus radošā starpnieka tipus.

Radošā starpnieka rīks atspoguļo dažādus starpnieka tipus. Tie nav savstarpēji izslēdzoši, jo dažādi tipi izpaužas dažādos kontekstos. Pašnovērtējuma rīks ļauj tev noteikt sev kā radošajam starpniekam raksturīgākās izpausmes vai to, kas pietrūkst.

Radošā starpnieka tips	Radošā starpnieka tipa apraksts
Tiltu konstruētājs	**MOTO: VISS IR IZDARĀMS!** Veicina jaunu sadarbību uzsākšanu un saiknes starp dažādiem dalībniekiem jeb "būvē tiltus", veicinot starpdisciplinaritāti. Tiltu konstruētāja uzdevums ir ne tikai "būvēt tiltu" starp dažādiem dalībniekiem, bet vēl vairāk – radīt jaunas un inovatīvas mākslas formas, kas ir pieejamas lielai sabiedrības daļai. Ieinteresēts gan procesā, gan rezultātā.
Klusais vidutājs	**MOTO: JAUTĀ, ES PALĪDZĒŠU!** Starpnieks, kura rīcībā ir noderīga informācija un kuram ir plašs kontaktu loks dažādās nozarēs, bet darbojas kā vidutājs un dalās ar informāciju tikai pēc pieprasījuma. Iniciatīva var netikt aktīvi izrādīta, tomēr piemīt nozīmīgs potenciāls, kuru izmantojot tiek veidotas jaunas sadarbības, projekti un iniciatīvas.
Moderators	**MOTO: ES ZINU, TU VARI!** Profesionālis, kas veido aktivitātes, kuru mērķis ir atbalstīt vietējos māksliniekus un radošos uzņēmējus, stiprinot radošo industriju jomu vietējā līmenī. Jomas eksperts, kas palīdz pilnveidoties kultūras un radošās nozares pārstāvjiem, kuriem trūkst zināšanu. Moderatora darbība visbiežāk ir mērķtiecīga, un viņa galvenais uzdevums ir aktivizēt dalībnieku potenciālu konkrētās situācijās. Prot vadīt procesus.
Līdzradītājs	**MOTO: DARĪSIM KOPĀ!** Ekonomiski nozīmīgs starpnieks, jo rada simbolisku vērtību. Līdzradītājs ir patiešām ieinteresēts sasniegt kopīgu rezultātu, un viņam ir tam nepieciešamās zināšanas, kā arī izpratne par procesu kopumā un atsevišķo darbību ciklu. Iespējams, ka viņš ir jāiesaista, jo pats var neizrādīt iniciatīvu. Orientēts uz rezultātu.

Radošā starpnieka tips	Radošā starpnieka tipa apraksts
Inovāciju veicinātājs	**MOTO: RADĪSIM!** Izmanto starpdisciplināru pieeju un saskata saiknes, kur ir iespēja radīt jaunus produktus un pakalpojumus, taču atšķirībā no klusajiem vidutājiem, kuri savu darbību neveic mērķtiecīgi, inovāciju veicinātāja darbības ir ļoti mērķtiecīgas – tieši viņš rada impulsu, saskatot, novērtējot un atbalstot inovatīvas koncepcijas. Motivēts sasniegt rezultātu.
Diplomāts	**MOTO: VIENOSIMIES PAR RISINĀJUMU!** Pretēju viedokļu krustcelēs diplomāts spēj veidot dialogu, mudināt vienu pusi uzklausīt otru. Diplomāts pārzina procesa organizāciju un nepieciešamību rast risinājumu. Prot virzīt procesu, lai sasniegtu iespējami labāko/vēlamo rezultātu.
Vārtzinis	**MOTO: ES VARU SNIEGT INFORMĀCIJU UN ATZINĪBU!** Informācijas savācējs, kas apkopo, uzglabā un nodod informāciju. Vārtzinis ir autoritāte savā jomā. Viņš dod iespēju, sniedz atzinību konkrētai personai, bet var to arī liegt. Vārtzinis var būt jaunas sadarbības iniciators. Orientēts uz rezultāta sasniegšanu.
Kopienas veidotājs	**MOTO: SADARBOSIMIES!** Orientēts uz attiecībām, interesējas par kopienu kopumā. Kopienas veidotājs lielu nozīmi piešķir savstarpējo saišu ierosināšanai un procesu organizēšanai, lai nodrošinātu savstarpēju sadarbību. Vairāk novērtē procesu, rezultāts var tikt sasniegts, bet svarīgāka ir vide, kādā notiek sadarbība.

©Zemīte Ieva, Bluķe Una, Hermane Agnese, Kunda Ilona, 2024

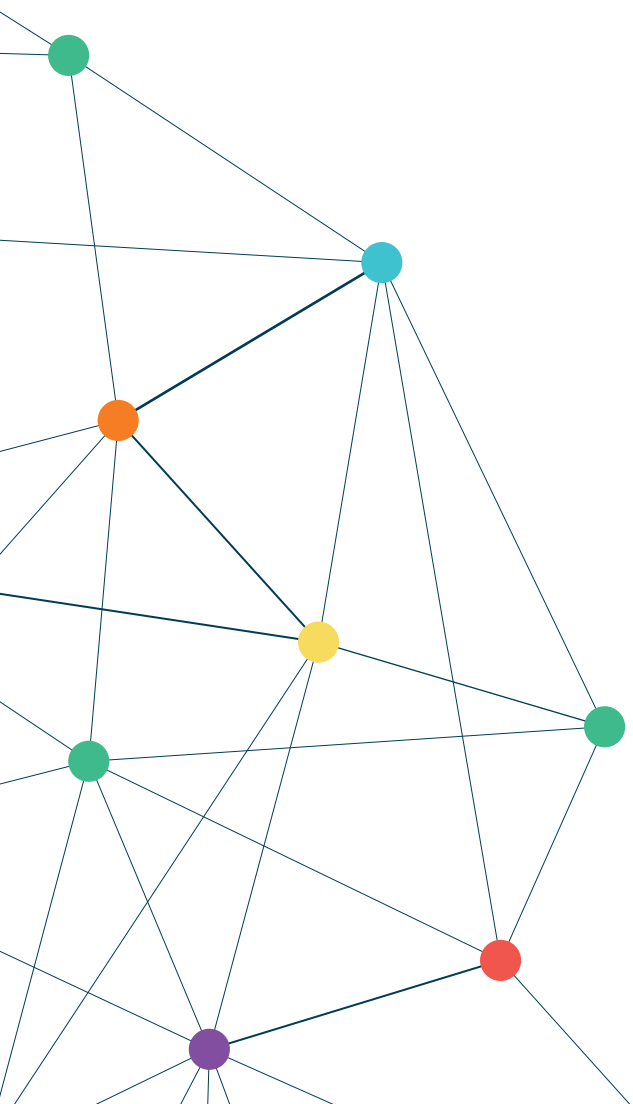
Šis rīks ir balstīts projekta "Radošās industrijas mazajās pilsētās: potenciāls un devumi ilgtspējai/ CRISP" (Fundamentālo un lietišķo pētījumu projekts Nr. Izp-2020/2-0375) un projekta "Pārskatot radošo pilsētu konceptu: tīkli, starpnieki un attīstības virzieni/ RePrint" (Fundamentālo un lietišķo pētījumu projekts Nr. Izp-2021/1-0588) datos un izstrādāts līdzdalīgas pētniecības procesā.

Atsauksme par radošā starpnieka pašnovērtējuma rīka pielietojumu

Nr.	Kritērijs	Lūdzu, novērtē skalā no 1 līdz 5: 5 – ļoti labi/jā 1 – ļoti slikti/nē	Komentāri, ieteikumi
1	Rīka kopējais novērtējums		
2	Vizuālā uztveramība		
3	Cik vērtīgs šis rīks ir personīgi tev?		
4	Cik vērtīgs šis rīks ir kultūras un radošo industriju profesionāļiem?		

Nr.	Kritērijs	Lūdzu, novērtē skalā no 1 līdz 5: 5 – ļoti labi/jā 1 – ļoti slikti/nē	Komentāri, ieteikumi
5	Vai katrs no radošā starpnieka tipiem ir pietiekami izskaidrots/ pamatots?		
6	Vai katra tipa raksturojums ir saprotams?		
7	Vai rīks deva iespēju ieraudzīt tavas lomas?		
8	Kā tu domā, kurš no radošā starpnieka tipiem ir plašāk pazīstams?		
9	Ko tu vēlētos mainīt šajā rīkā?		
10	Ieteikumi, komentāri		

Ja vieglāk paskaidrot vizuāli, uzzīmē savus ieteikumus vai komentārus!

Re Print